

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ARKEOLOJİ DİZİSİ

ARKEOLOJİ DİZİSİ

MARGARET MEAD SAMOA'DA ERGEN OLMAK

MARGARET MEAD

SAMOA'DA

ERGEN OLMAK

ALFA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://nante.org>

ALFA

SAMOA'DA ERGEN OLMAK

Batı Uygarlığı İçin Yabanıl Gençlik Üzerine Psikolojik Bir Çalışma

MARGARET MEAD

1901-1978 yılları arasında yaşamış Amerikalı antropologdur. Öncü çalışmalarıyla bütün dünyada saygın bir yer edinmiştir. Uzak Doğu ve Pasifik Adaları'nda uzun süre saha araştırmaları yapmış ve bu konuda çığır açıcı eserler yayımlanmıştır. Mead, hem kadınların toplumda tam ve eşit haklara sahip bireyler olmasını savunan hem de çocuklara ve onların ihtiyaçlarının karşılanmasına özel bir ilgi besleyen feministler arasındadır. Kadın hakları, çocuk yetiştirme, ahlak, nükleer silahlanma, ırklararası ilişkiler, uyuşturucu kullanımı, nüfus planlaması, dünyada açlık gibi birçok sorunu incelemiş ve kültürel farklılıklar konusunda yeni fikirler geliştirmiştir. Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'nde Etnoloji Kürsüsünü kurmuştur. Bütün bu çalışmaları nedeniyle kendisine "Tüm Dünyanın Büyükannesi" unvanı verilmiştir.

Başlıca Eserleri Şunlardır: *Growing Up In New Guinea* (1930); *The Changing Culture of an Indian Tribe* (1932); *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (1935); *And Keep Your Powder Dry: An Anthropologist Looks at America* (1942); *Male and Female* (1949); *New Lives for Old: Cultural Transformation in Manus, 1928-1953* (1956); *People and Places* (1959); *Continuities in Cultural Evolution* (1964); *Culture and Commitment* (1970); *The Mountain Arapesh: Stream of events in Ali-toa* (1971); *Blackberry Winter: My Earlier Years* (1972; otobiyografi).

GÖKÇE AKTUĞ

Bilkent Üniversitesi İşletme ve İstanbul Üniversitesi İtalyan Dili ve Edebiyatı bölümlerinden lisans derecesiyle mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans ve doktora derslerini tamamladı. Uzun yıllar farklı alanlarında çalıştığı medya sektöründe çok sayıda kitap ve dergi için yazarlık, editörlük ve çevirmenlik hizmetlerinde bulundu. İngilizce, İtalyanca, Almanca ve Fransızca biliyor.

Samoa'da Ergen Olmak

© 2015, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Coming of Age in Samoa

© 1928, 1955, 1961 Margaret Mead.

HarperCollins Publishers'ın alt markası olan William Morrow ile yapılan anlaşma sonucu yayımlanmıştır.

Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Gökçe Aktuğ

Kitap Editörü Gökçe Çiçek Çetin

Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Merve Demirci

ISBN 978-605-171-665-7

1. Basım: Şubat 2018

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftçevizler Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

MARGARET MEAD
**SAMOA'DA
ERGEN OLMAK**

Çeviren: Gökçe Aktuğ

ALFA

Bu kitap Taü'nun Kızlarına adanmıştır.

*'Ou te avatu
lenei tusitala
ia te 'outou
O Teinetiti ma le Aualuma
o Taü*

İçindekiler

<i>Teşekkür</i>	9
<i>Yeni Yüzyıl İçin Notlar</i>	11
<i>Perennial Classics Basımı İçin Önsöz</i>	15
<i>Franz Boas'ın Önsözü, 1928</i>	21
<i>1973 Basımı İçin Önsöz</i>	23

1 Giriş	29
2 Samoa'da Bir Gün	39
3 Samoa'da Çocuk Eğitimi	44
4 Samoa Hane Halkı	58
5 Kızlar ve Akran Grupları	73
6 Kızlar ve Toplum	84
7 Cinsel İlişkiler	93
8 Dansın Rolü	111
9 Kişiliğin Yorumlanması	120
10 Samoalı Kızlarda Deneyim ve Benlik	127
11 Uyum Sorunu Yaşayan Kızlar	147
12 Olgunluk Dönemi ve Yaşlılık	167
13 Samoa'ya Özgü Örnekler Işığında Eğitimsel Sorunlarımız	174
14 Seçim Yapma	205

<i>EK 1 Bölüm Notları</i>	216
<i>EK 2 Çalışmanın Metodolojisi</i>	227
<i>EK 3 Günümüzde Samoa Uygarlığı</i>	234

<i>EK 4 Zihinsel Engelliler ve Zihinsel Hastalıklar</i>	245
<i>EK 5 Analize Temel Oluşturan Materyaller</i>	249
<i>Dizin</i>	263

Teşekkür

Öncelikle vermiş oldukları bursla bu araştırmayı mümkün kılan Ulusal Araştırma Konseyi Biyolojik İlimler Burs Komitesi'ne şükranlarımı sunarım. Ayrıca Samoa Adaları'na gidiş-dönüş biletlerimi karşılayan babama teşekkür ederim. Böyle bir araştırma için beni hazırlayan, sonuçları hakkında da kritiklerini esirgemeyen Prof. Franz Boas yalnızca esin kaynağım değil, aynı zamanda yön göstericim de olmuştur.

Pasifikler'deki çalışmamı büyük ölçüde kolaylaştıran yardımları için B. P. Bishop Müzesi Direktörü Dr. Herbert E. Gregory ile yine Bishop Müzesi'nden Dr. E. C. S. Handy ve Stella Jones'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama vermiş oldukları onay için Amerikan Donanması'ndan Amiral Stitt ile Donanma Komutanı Owen Mink'e ve ayrıca destekleriyle araştırmamı büyük ölçüde kolaylaştırıp hızlandıran Samoa tıp otoritelerine işbirlikleri için şükranlarımı sunarım. Başhemşire Ellen M. Hodgson'a, kadrolu ve Samoalı hemşirelere, bilhassa Samoa diliyle beni tanıştıran ve bu dili bana öğreten G. F. Pepe'ye teşekkürü borç bilirim. Misafirperverliği, cömertliği ve sevecenliğiyle evini bana dört ay boyunca açarak köydeki tüm bireyleri tek tek incelemem ve bu esnada tüm yerel çekişme ve engellerden uzakta kalabilmem için bana ihtiyaç duyduğum özerk ortamı sağlayan Bay Edward R. Holt'a minnet borçluyum.

Her şeyin ötesinde, bu araştırmanın başarısı yüzlerce Samoalının gösterdiği işbirliğine ve ilgisine bağlıydı. Burada her birini tek tek saymam ne yazık ki mümkün olmasa da, Vaitogi Bölge Şefi Ufuti ve tüm ev halkına, ayrıca Samoalılar arasındaki sosyal ilişkilerin karakteristiğini oluşturan temel öğeleri bana öğreten Sözcü-Şef Lolo'ya özel olarak teşekkür

etmek isterim. Majesteleri Tufele'ye, Manu'a Valisi'ne, Bölge Şefleri Tui Olesega, Misa, Sotoa, Asoao ve Leui'ye, Şef Po-mele, Nua, Tialigo, Moa, Muaulupe ve Asi'ye, Sözcü-Şefler Lapui ve Muao'ya, Samoa papazları Solomona ve Iakopo'ya, Samoalı öğretmenler Sua, Napoleon ve Eti'ye, Sotoa'nın eşi Toaga'ya, Fitiuta'nın Taupo'su Fa'apua'ya, Fofoa, Laula, Lea-uala ve Felofiaina'ya ve tüm Manu'a köylerinin şefleri, halk-ları ve çocuklarına özel olarak teşekkür ederim. Her birinin nezaketi, misafirperverliği ve yardımseverliği sayesinde ara-larında çok mutlu zaman geçirdim. Göstermiş oldukları iş-birliği ve alaka, araştırmamı huzurlu ve verimli bir şekilde sonlandırmamı sağladı. Aralarından bazılarının bir biçimde ifşa olmaktan dolayı duyabilecekleri hoşnutsuzluğu dikkate alarak, duygularını korumak amacıyla kitap boyunca hiçbir gerçek isim kullanmamaya özen gösterdim.

Söz konusu çalışmanın hazırlanması sırasında paylaşmış oldukları eleştirileri ve destekleri için Dr. R. F. Benedict'e, Dr. L. S. Cressman'a, Bayan M. E. Eichelberger'e ve Bayan M. L. Loeb'e minnettarım.

M. M.

Amerikan Doğa Tarihi Müzesi

New York

Mart 1928

Yeni Yüzyıl İçin Notlar

Mary Catherine Bateson

Annem Margaret Mead, ilk kitabı *Samoa'da Ergen Olmak* için bir yayıncı ararken, o sıralar yeni açılan bir yayınevinin başında olan William Morrow'a ulaştığında, ondan kariyeri boyunca yoluna ışık tutacak şu öğüdü almıştır: "Bütün bunların Amerikalılar için ne anlama geldiğine dair daha fazla ayrıntı ekle." Annem, antropolojinin, yalnızca kulağa hoş gelen egzotik öykülerin ötesine geçerek, Batı medeniyetinin kendini tanımasında önemli bir kaynak teşkil etmesine yol açan bu tavsiyeyi hayatı boyunca uygulamıştır. *Samoa'da Ergen Olmak*'ın "Eğitim Tercihi" başlıklı son bölümü, gelecek yıllar boyunca geçerli olacak temayı da ortaya sermektedir.

Annem daha II. Dünya Savaşı öncesinde, günümüzde fazlasıyla demode kaçan, "ilkeller" ya da "yabaniler" gibi zamanın terminolojisini kullanarak, "Amerikalıların yalnızca Pasifik halkları hakkında bilgi sahibi olmakla yetinmeyip, Pasifik halklarından da bir şeyler öğrenmesi gerektiğine" dair inancını dile getirmiştir. Ve hemen her saha gezisinin ardından, -o günden bu yana kitaplarının çoğunun da basımını üstlenen- HarperCollins'in başına geçmiş olan William Morrow'a koşarak, yeni nesil Amerikalılar için yeni anlam önerileri sunmaya devam etmiştir. Doğumundan bir asır kadar sonra bir kez daha, bu kez yeni milenyum için ortaya sunulan bu öneriler, günümüzde de bireylerin sosyal ortamlarında nasıl olgunlaştığı ve insan topluluklarının değişime nasıl ayak uydurdukları hakkında sonsuz öngörüler içermektedir.

Mead'in saha gezilerinin birçoğu çocukluk dönemi üzerine odaklanır. Yüzyıllardır pek çok yazar, ebeveynlere çocuklarını nasıl yetiştireceklerini anlatır; oysa çocuk gelişimine

dair sistematik bir gözlem henüz yeni yeni filizlenmektedir ve Mead, bu konuyu kültürlerarası boyutta çalışan ilk isimlerden biridir. Kendisi, hem kadınların toplumda tam ve eşit haklara sahip bireyler olmasını savunan hem de çocuklara ve onların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik özel bir ilgi besleyen feministler arasındadır. Çocuklarını göz ardı eden bir kültürün “iyi bir kültür olamayacağına” inanır. [*Blackberry Winter: My Earlier Years*, New York: William Morrow and Company, 1972, s. 206.]

Samoa'da ergenler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmaları, Manus'ta erken çocukluk dönemi (*Growing Up in New Guinea*) ve Bali'de bebekler ile küçük çocukların bakımı üzerine yapmış olduğu incelemeler izler. Nereye giderse gitsin, erken dönem araştırmacıların büyük ölçüde göz ardı ettiği kadınlar ve çocuklar odak noktasıdır. Mead'in çalışmaları ebeveynler, öğretmenler ve kanun yapıcıların çocuklara bakış açısını etkilemeye devam etmektedir. Kendi adıma, farklı kültürlerde gözlemlediği bilgi ve duyarlı çocuk yetiştirme modellerinin çocukluğum üzerindeki yansımalarına müteşekkirim. Benzer biçimde, kadınların anneliğine yönelik ilgisinin zaman içerisinde cinsiyetçi çalışmalara doğru evrilmesinin de üzerimde özgürleştirici etkisi olmuştur (*Sex and Temperament* ve *Male and Female*).

Cinsiyet rolleri ve çocuk yetiştirmede tercihlerin önemine dair anlayışın gelişmesine ek olarak, Mead'in saha çalışmalarından çıkan bir diğer başat tema da değişimdir. Yayıncısına getirdiği, savaş sonrası dönemin ilk saha çalışması, 1953'te Yeni Gine'ye, Manus halkının yanına dönüşünü konu alan *New Lives for Old* adlı çalışmadır. Kitap, beklenenin aksine geleneksel kültürlerin değişim karşısında nasıl yozlaştığını ve zarar gördüğünü değil, bir toplumun değişimi seçme ve geleceğine yön verme olasılığını konu alır. Mead zaman zaman –her düşünüre bir etiket yapıştırma takıntımız yüzünden– “kültürel determinist” olarak yaftalanmıştır. Söz konusu tanım, Mead'in, beklenen davranış modelleri ve karakterlerin toplumdan topluma (sözelimi Samoa ve Manus halkları arasında) gösterdiği farklı-

lıkların büyük ölçüde çocuklukta öğrenildiğine, nesilden nesile aktarılan kültürel modellerle şekillendirildiğine ve genetikten ziyade her çocuğun biyolojik potansiyeline şekil veren itici güç olduğuna dair inancını yansıtır. Kültür doğuştan gelen bir kader değil de insan elinden çıkan ve biçimlendirilebilen bir yapı olduğuna göre, Mead basit bir determinist değildir. Sosyal politikalar hakkındaki düşünceleri de insanın öğrenme kapasitesine duyduğu inancı her zaman hesaba katmaktadır. 1950'lerden sonra, Mead değişim hakkında yazmaya devam etmiştir: Değişimin nasıl yaşandığını, insan topluluklarının nesiller boyunca gerekli bağları nasıl sürdürebildiklerini ve buna rağmen seçimler yapabildiklerini anlatır. Bu bağlamda, Mead'ın çalışmalarını beşeri özgürlüğün antropolojisi olarak adlandırmak mümkündür.

Nihayet Mead, ileri düşünceli ve entelektüel bir ebeveyn tarafından büyütülmesinin, "zamanının ötesinde" bir birey olmasına yol açtığından emin bir şekilde, Morrow için, ilk gençlik yıllarını konu alan *Blackberry Winter*'ı kaleme alır. Böylelikle "kendi tecrübeleri gelecek nesillere de hizmet edebilecektir." Daha sonraki yıllarını hiçbir zaman tam olarak anlatmaz; ancak elli yıllık saha çalışmaları boyunca dostlarına, aile bireylerine ve meslektaşlarına yazdığı bir dizi mektup, bize çok yabancı kültürleri hayal edebilmemizde yardımcı olmaktadır. *Letters from the Field* başka bir yayınevi –Harper & Row– tarafından basılmış olmasına rağmen, sonuç olarak, bir tesadüf eseri, kurumsal bir dönüşüm neticesinde, HarperCollins serisine dahil olmuştur. Mead sık sık farklı yayıncılar için yazmış olsa da bu seri, öncül arzusuna bağlı olarak, yazarın kendi kişisel ve mesleki deneyimlerinin Amerika halkı için ne anlama gelebileceği ve gelmesi gerektiğine dair söylemlerini aktarır. Bu arzunun peşi sıra Redbook için yazılar yazmış, defalarca televizyon ekranlarında boy göstermiş, doğru tercihlerde bulunabilme yeteneğimize ilişkin iyimser ve ısrarcı konuşmalar yapmıştır. Çoğu entelektüelin aksine, Mead de-

mokratik kurumların özünde iyi olduğuna inanır. Kamuoyuna yönelik saygılı ve şefkatli hitaplarıyla aileden biri olmuştur.

Margaret Mead'in bu çalışması pek çok defa basılmış, çığır açan tüm bilimsel çalışmalarda söz konusu olması gerektiği gibi, gözlemleri ve yorumlarının her ayrıntısı sayısız kez eleştirilip düzeltilmiştir. Zaman zaman oportünist saldırılara maruz kalsa da, meslektaşları onun ileri görüşlü ve çığır açan çalışmalarına değer vermeyi sürdürmüştür. Ancak bu serinin önsözünü hazırlarken, kitapta ele alınan konulara, çocuklarımızı nasıl yetiştirdiğimiz, toplumdaki tüm bireylerin katılımını nasıl sağlayabileceğimiz, geleceği nasıl planlayabileceğimiz gibi meselelere kafa yoran, günümüz Amerikalılarının perspektifinden bakabilecek, etnografya dünyası dışından görüşlere yer vermeye özen gösterdik. Zaman değişmiş olsa da, mukayese her zaman aydınlatıcıdır ve daima seçme şansı sunar. 1920'lerin Samoalı genç kızlarını hâlâ Viktorya döneminin gölgesinde yaşamakta olan Amerikan gençleri ile kıyaslamak aydınlatıcı olmuştur; aynı şekilde, daha şimdiden cinselliklerine ve cinsiyetlerine yönelik taleplerin baskısı altında ezilen günümüz kızlarıyla karşılaştırmak da en az bu denli aydınlatıcı olacaktır. Ergenlik öncesi dönemdeki Manuslu erkek çocuklar bize fiziksel kabiliyetler ve çocukluk çağının hayal gücü üzerine çeşitli çıkarımlar yapma imkânı tanırken, çocuklarımıza bunların her ikisini de nasıl verebileceğimize dair elli yıllık bir tartışma ortamını da beraberinde getirmiştir. Mead'in yetiştiği yıllarda bir mücadele alanı olan cinsiyet rolleri, savaş sonrası dönemde aile hayatının yeniden uyanışıyla geri dönmüş ve yeni baştan masaya yatırılmıştır; ancak unutulmaması gereken en temel faktör, cinsiyetin kültür tarafından inşa edilen bir kavram olduğu, insanlarınsa biyolojik cinselliklerini çok farklı şekillerde yaşayabilecekleridir. Öyleyse diyebiliriz ki, biz bu kitapları yalnızca uzak iklimlerin yansımaları olarak değil, aynı zamanda Amerikan tarihindeki farklı anların da yansımaları olarak, insan olmanın pek çok veçhesinden hareketle geleceğe dair nasıl daha iyi seçimler yapabileceğimizi öğrenmek üzere de okuyoruz.

Perennial Classics Basımı İçin Önsöz

Samoa'da Ergen Olmak, bundan yetmiş yıl kadar önce, henüz yirmi dört yaşında bir kadın tarafından, uzak diyarlarda yaşayan genç kızlar üzerine yazılmış küçük bir kitaptır. Bunca yıldan sonra hâlâ bizimle olmaya, yüzyılımızın en ateşli tartışmalarına zemin hazırlamaya, olanca ihtilafa ve müzakereye konu olmaya devam ediyor. *Samoa'da Ergen Olmak* basıldığında, annem Colorado'da bir çiftlikte yaşayan küçük bir kızdı. Kitabı, 1930'larda üniversite yıllarındayken okumuştum. Bense 1960'larda, yine üniversitedeyken okudum. Şimdi bu yeni baskısı sayesinde onu kızım, hatta belki torunum da okuyacak...

Kitapla ilgili bir eleştiri yazısı kaleme almam istendiğinde büyük onur duydum. Kültürün akıl sağlığı üzerindeki etkileri oldum olası ilgimi çeken bir alandı. Ben de psikoloji ve antropolojinin kesiştiği, vaktiyle Kültür ve Kişilik olarak adlandırılan alanda çalışmaktan büyük zevk almıştım. Mead gibi ben de, iyi kültürlerin iyi insanlar yarattığına, pozitif kültürel değişimler için çalışmanın hem bir sorumluluk hem de zevk olduğuna inandım. Yaptığım konuşmalarda Mead'in şu güzel sözünü çok defa alıntılamışımdır: "Düşünceli ve kararlı küçük bir topluluğun dünyayı değiştirebilme gücünden asla kuşku duymayın."

Ve kuşkusuz Mead'in genç kızlara olan ilgisini de paylaşmaktayım. *Samoa'da Ergen Olmak*'ta Mead, 1920'lerde Amerikalı kızların maruz kaldığı baskıları dile getirmişti. 1990'larda *Reviving Ophelia* [*Ophelia'yı Canlandırmak*] ile ben de benzerini yaptım. Mead, yüzyılın başlarında, kadınların evleninceye dek bekâretlerini korumalarına yönelik baskıları eleştirmişti. Ona göre Samoa'da genç kadınlar eşlerini gönül-

lerince seçmekte ve cinselliklerini dilediklerince yaşamakta özgürdü. İronik biçimde, yüzyılın sonlarına geldiğimizde ben de, genç kadınların sürekli kendilerini cinsellikleriyle ifade etmek zorunda bırakılmasını eleştiriyordum. Arzuları ya da ihtiyaçları ne olursa olsun, Amerikalı kızlar liseye geldiklerinde cinsel yönden aktif olmak zorunda bırakılıyordu. Mead de ben de aynı şeye inanıyorduk: İdeal bir kültürde cinsel kararlar isteyerek verilmeliydi.

Mead'in, Güney Denizi'nde bir ada yaşamının canlı bir tasviriyle beraber Amerikan kültürünün gençler üzerindeki etkisine yönelik eleştiri içeren eseri anında çoksatınlar arasına girdi. Sonrasında da Mead, kamuoyunun ilgisinden asla uzak kalmadı. Franklin Delano Roosevelt, bir keresinde, mücadeleci bir karakter olan eşine dair, "Tanrım, lütfen artık Eleanor'un yorulmasına izin ver!" sözlerini sarf etmiştir. Aynı sözler hiç kuşkusuz, bir personeline, "Çok yoruldum, bana verecek bir ders ayarla" diyen Mead için de söylenebilir. Mead toplam otuz kitap, popüler ve mesleki dergiler için binin üzerinde makale yazmanın yanı sıra, Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'nde "Etnoloji Kürsüsü"nü de kurmuştur. Öyle ki en sonunda kendisine "tüm dünyanın büyükannesi" unvanı verilmiştir.

Rahat ayakkabıları ve bastonuyla hemen her yerde konuşma yapmıştır. Mesleğim gereği çok fazla seyahat eder ve pek çok konuşma yaparım. Ne zaman Margaret Mead'den bahsedecek olsam, bana, "Onun konuşmasını dinlemiştim, bizim şehrimize de geldi" denir. Bununla beraber, olanca popüleritesi ve kültürel alandaki ağırlığına rağmen, aslında muhtemelen de bu yüzden, tüm hayatı boyunca ders verdiği Columbia Üniversitesi'nde konuk profesör olarak kalmıştır.

Mead'i, Berkeley California Üniversitesinde kültürel antropoloji öğrencisiyken okumuştum. 1960'larda tüm üniversiteliler Mead okurdu. Onun yazıları ve öğretileri antropolojiye müthiş bir ilgi uyandırmıştı. İdealizmi ve sosyal eyleme

olan ilgisi devrimci duyarlılıklarımıza hitap ediyordu. Değişimin kendisine duyduğu hayranlık, Bob Dylan'ın "The Times They Are A-Changin'" [Değişen Zamanlar] şarkısının hit olduğu dönemlerde büyük anlam ifade ediyordu.

Mead barışa, adalete, cinsel özgürlüğe ve maceraya ilgi duyan gerçek bir çiçek çocuğu. Dur durak bilmeden çalışır, her yerde daha mutlu, daha az saldırgan ve duygusal açıdan daha güçlü insanlar yetiştirecek daha iyi kültürler oluşturabileceğimizi, hatta oluşturmamız gerektiğini savunurdu. Ona göre ideal kültür, her insani yeteneğin kendine bir yer bulduğu kültürdü. İdeal kültürün daha iyi bir tanımını bugüne dek yapamadı.

Samoa'da Ergen Olmak'ı ilk okuduğumda, Mead'in kızlarla kadınların yaşamlarına gösterdiği dikkatten ve ailelerin günlük rutinlerine olan ilgisinden çok etkilenmişim. Kızların neler hakkında konuştuklarını, nasıl vakit geçirdiklerini merak etmiş, yaşamları hakkında nasıl hissettikleriyle ilgilenmişti. O zamanlar hiç de feminist sayılmazdım. Kadın hakları konusuna hemen hemen hiç kafa yormamıştım. Fakat Taülü kızlara ithaf edilen kitabı okudukça, birilerinin kızların ilginç ve kayda değer olduklarına dair inancının beni hem mutlu ettiğinin hem de gururlandırdığının farkına vardım.

Samoa'da Ergen Olmak bana, cinsiyetler arasındaki farklılıkların değişmez olmadığı, cinselliğin kültür tarafından şekillendirildiği, ergenliğin stresli bir dönem olması gerekmediği, ergen kızların yaşamlarının dikkate ve saygıya değer olduğu gibi, hâlâ geçerliliğini koruyan pek çok görüş kazandırdı. 2000 yılında, yazılışının üzerinden üç çeyrek asır, ilk okuyuşumun üzerinden otuz beş yıl geçtikten sonra kitabı yeni baştan okurken en çok dikkatimi çeken, Mead'in güçlü gözlem yeteneği, adalılara duyduğu derin saygı ve işine olan aşkı oldu. Ve elbette, bir kez daha kızlara gösterdiği ilgi beni derinden etkiledi.

Mead sıkıcı ve çekingen bir akademisyen olmamaktan ötürü gururluydu. 1961'de yazdığı önsözde şöyle diyordu:

“Şunu altını çizerek söyleyebilirim ki bu çalışma, alan dışından okurun kafasını karıştıracak, meslektaşları ise birbirine düşürecek türden bilimsel ıvır zıvırı devre dışı bırakan ilk antropolojik saha çalışmasıdır.” Mead, faydalı olabileceğini düşündüğü sıradan okur için yazmış, kendisini akademik dilin sınırları dışında basit ancak etkili bir şekilde ifade etmişti. Aslında yazarken hayal ettiği okur, zeki bir öğretmen olan büyükannesiydi. Yazdıklarının ona ışık tutması için çalışmıştı.

Mead ateşli fikirlerin bir hayranıydı. Samoalıları ne küçük görmüş ne de onlara ırkçı bir bakış açısıyla yaklaşmıştı. Yalınayak, saçları kıvrır kıvrır, yüzü aydınlık ve mutlu bir halde, Samoalı bir kadın arkadaşıyla el ele tutuşup çektiirdiği bir fotoğrafı, “konusuna” ne kadar sıcak yaklaştığının bir göstergesidir.

Mead, Samoa çalışmasında pek çok farklı disiplinden yararlanmıştır. Psikoloji alanındaki bilgisinin yanı sıra aile dinamiklerine dikkat etmiştir. Dış görünüş, doğuştan gelen zekâ ve huy aracılığıyla ortaya konan biyolojik faktörler, Mead’ın gelişim kavramını tarifinde önemli rol oynar. Ancak yazar aynı zamanda insan gelişiminin değişken doğasını da gündeme taşımıştır. Kültür, Samoalı kızların yaşamında çok önemli bir pay sahibidir. Mead, “irsiyet ile kültürel yapı arasındaki karşılıklı etkileşim” ile yakından ilgilenir.

Samoa’da Ergen Olmak, yüzyıl başında alevlenen ve günümüzde hâlâ alevini koruyan, “doğuştan mı öğrenilen mi” tartışmasını derinden etkilemiştir. Söz konusu tartışma günümüzde, cinsiyet ve biyolojinin akıl sağlığı üzerindeki rolü gibi farklı biçimlerde tezahür eder. Bugün biyolojik determinizm güçlü olan taraftır ve giderek daha da güç kazanmaktadır. Ne var ki akış yine tersine dönebilir. Eğer hayatta olsaydı, Mead tüm bu tartışmaların ortasında yer almaktan mutluluk duyardı. Mead’ın insanoğluna biçim veren sayısız etmen hakkında zengin ve kapsamlı bir bakış açısı vardı ve biz sosyal aktivistler onun zekâ ve tutkuyla yoğrulmuş tartışmalarından bir hayli faydalanabilirdik.

Mead'ın *Samoa'da Ergen Olmak*'ta irdelediği çekirdek ailelerde yalnızlık ve yoğunluğun yıpratıcı etkisi, birinci nesil aile terapistlerini derinden etkilemiştir. Aralarında Havelock Ellis ve Bertrand Russell'ın da bulunduğu, cinsel özgürlüğün ilk savunucuları bu kitaba bayılmıştır. Elbette, Mead'ın cinsel deneyimler hakkındaki görüşleri, 1960'ların cinsel devrimi boyunca müthiş popülerite kazanmıştı. Ergenlik hakkındaki fikirleri kültürümüze derinlemesine nüfuz etmişti. Bu çalışmayı öven ve ona saldıran binlerce kitap ve makale yayımlanmıştı. Mead feministlerin hem gözdesi hem başlarının belasıydı; toplum mühendisliğinin ateşli savunucusu ve –kimi zaman çalışmalarına ciddi eleştiriler getiren– yerli halkların avukatı olmuştu.

Peki günümüzde Mead neden okunmalı? Mead'ın anlattığı Samoa bugün artık yok. Toplumsal değişimin uzmanı olan Mead'ın kendisi bile, dünyanın geçen yüzyıldaki hızlı değişimini öngöremezdi. Ancak Mead Samoa'ya yalnızca Samoa-lıları incelemek üzere gitmemişti. Onun amacı bütün insan ırkını anlamaktı. Samoa'daki çalışmasını şu önemli sorulara yanıt aramak için kullanmıştı: Kültür bireyleri nasıl şekillendirir? Biyolojinin insan davranışı üzerindeki etkisi nedir? Bunlar sorulabilecek en önemli sorulardır.

Uzmanlaşmanın erdem olduğu bir çağda, Mead noktaları birleştiren bir sentezciydi. Cesur, açık fikirli ve zamanın ruhunu kavrayan bir insandı. Yazdıklarıyla dünyayı değiştirmeyi amaçladı. Fikirleri günümüz meselelerinde halen geçerliliğini ve yansımalarını korumaktadır. Gençlerin sorunları üzerine yapmış olduğu analizler şaşırtıcı derecede moderndir. Mead Amerikalı gençlerin temeldeki sorununun, çok fazla seçeneğe, çok fazla baskıya, buna karşın doğum ve ölüm gibi asıl dünyevi meselelere çok az maruz kalmaya bağlı olduğuna inanıyordu. Çocuklara ne düşüneceklerini değil, nasıl düşüneceklerini öğretmenin ve kendi kararlarını verebilmenin önemini savunuyordu. Varmış olduğu sonuçlar,

yani ergenliğin bir stres ve gerilim dönemi olmak zorunda olmadığı, Amerika'dakinden daha özgürce ve kolayca büyümenin mümkün olduğu yönündeki çıkarımları, yeni bir yüzyılın eşliğinde hâlâ tartışılmaya devam ediyor.

Kıdemli bilim insanları, onlarca yıllık bilgi ve tecrübenin verdiği avantajla Mead'ın çalışmalarında hatalar arayabilir. Onlara göre Mead, henüz Başkan Harding görevdeyken Samoa'ya seyahat etmiş bir antropologdan fazlası değildir. Ancak ele aldığı ve başka araştırmalara ilham kaynağı olan sorular, sorulabilecek en iyi sorulardır. Hoşgörü, adalet, neşe, bireysel özgürlükler ve toplumsal keyifle tasvir ettiği iyi toplum vizyonu, bugün hâlâ elimizdeki en iyi vizyondur. Zorlu geçen 20. yüzyılın ardından bizim için sürdürmek güç olsa da, onun insan doğasını değiştirebileceğimize olan inancı hâlâ, iyi işler yapmak için bizi motive etmeyi sürdürüyor.

Arz ettiği önem bakımından *Samoa'da Ergen Olmak* Georgia O'Keeffe'in tabloları, Eleanor Roosevelt'in siyasi aktivizmi, Mary Oliver'ın şiirleri, Maya Ying Lin'in Vietnam Savaşı anıtı ve Anne Frank'ın günlüğüyle aynı kefedeyken yer alır. Ergen kızları konu alan bu küçük kitap, belli bir yer ve zamanda bir anı yakalamış ve en önemli kültürel üretimlerimiz arasına girmiştir. 20. yüzyıl Amerika'sı daha iyi bir büyükanneye sahip olamazdı...

Mary Pipher, Ph. D.

Franz Boas'ın Önsözü, 1928

İlkel halklara dair modern açıklamalar, bize kültürlerinin, insan yaşamının çeşitli boyutlarına ilişkin portrelerini sunar. İcatları, ev ekonomileri, ailevi ve siyasi örgütlenmeleri, dini inanç ve uygulamaları hakkında fikir sahibi oluruz. Gerek bu verilerin karşılaştırmalı bir incelemesi gerek büyüme ve gelişmelerine dair bilgiler ışığında elimizden geldiğince her bir kültürün tarihini yeni baştan kurgulayabiliriz. Hatta bazı antropologlar, karşılaştırmalı çalışmaların, sıklıkla meydana gelen gelişim süreçlerine açıklık getirerek kültürel gelişim süreçleri hakkında belirgin genellemeler yapılmasına olanak sağlayabileceğini ummaktadır.

Alan dışından okurlar için bu çalışmalar ortamın yabancı-lığı ölçüsünde ilgi çekicidir; yabancı kültürlerin tuhaf karakteristik özellikleriyle kıyaslandığında kendi başarı ve tutum-larımız daha fazla anlam kazanır.

Öte yandan, insan davranışlarının sistematik izahı bize bireylerin zihinsel tutumlarına dair çok az içgörü sunar. Bu durumda bireyin düşünce ve davranışları, yalnızca katı bir biçimde tanımlanmış kültürel formların birer ifadesi olarak karşımıza çıkar. Rasyonel düşünceleri, dostlukları ve çevrey-le çatışmaları hakkında çok az bilgi sahibi oluruz. Bireyin ya-şantısının kişisel boyutu, kültürel yaşamın sistemli şekilde ortaya konmasıyla tamamen göz ardı edilmiş olur. Burada tablo oldukça standarttır: Sanki bir dizi kanun bize nasıl dav-ranmamız ve nasıl davranmamamız gerektiğini buyurmakta-dır. Bu tıpkı bir sanat tarzını belirleyen; ancak sanatçının es-tetiği nasıl işlediğine dair hiçbir şey barındırmayan kurallara benzer. Veya sanki bir liste dolusu icat vardır; ancak bireyin meydana gelen teknik sorunları nasıl aştığına dair hiçbir bil-gi bulunmamaktadır.

Yine de kişiliğin kültür karşısında nasıl tepki verdiği bizi derinden ilgilendirmelidir. Bu tepkiler yabancı kültür araştırmalarının faydalı ve verimli olmasını sağlar. Biz tüm bu eylemleri kendi kültürümüzün ayrılmaz bir parçası, insanlığın geri kalanıyla birlikte otomatikman yerine getirdiğimiz standartlar olarak benimsemeye alıştık. Bunlar, davranışlarımızın kökenine nüfuz etmiş, bizi öylesine şekillendirmiştir ki, genelgeçer kaideler olmadıklarını düşünmek aklımıza gelmez.

Nezaketi, alçakgönüllülük, iyi huylar, belirli ahlaki standartlara uyumluluk evrensel kavramlardır; ancak nezaketi, alçakgönüllülüğü, iyi huyları ve ahlaki standartları oluşturan öğeler evrensel değildir. Standartların akla hayale gelmeyecek biçimlerde değişebileceği bilgisi oldukça öğreticidir. Daha da önemli olan, bireyin bu standartlara nasıl tepki verdiğine ilişkin bilgidir.

Bizim uygarlığımız, bireyin karşılaştığı pek çok güçlüğü temel insani özelliklere atfetmeye eğilimlidir. Çocukluk ve ergenlik döneminin zorluklarından bahsederken, bunları her birimizin geçmek zorunda olduğu uyumlanma dönemleri olarak düşünürüz. Tüm psikanalitik yaklaşım bu varsayım üzerine kuruludur.

Antropolog bu görüşlerin doğruluğuna şüpheyle yaklaşırsa da, bugüne dek hemen hiç kimse soruna ışık tutmak için ilkel bir toplumla bire bir iletişime girme zahmetine katlanmamıştır. Bu nedenle, Samoalı gençlerle yakın iletişim kurma görevini üstlenerek, bizden çok farklı bir toplum yapısında genç bireylerin yaşadığı sevinçleri ve zorlukları son derece canlı ve açık bir şekilde ortaya koyan Mead'e teşekkür borçluyuz. Özenli incelemelerinin ortaya koyduğu sonuçlar, antropologların uzun zamandır duymakta olduğu kuşkuyu, yani insan doğasına atfettiklerimizin pek çoğunun toplum tarafından bize dayatılan kısıtlamalara gösterdiğimiz tepkiler olduğunu doğrular niteliktedir.

1973 Basımı İçin Önsöz

Elinizde tuttuğunuz kitap bundan elli yıl kadar önce, henüz yirmi üç yaşımıdayken çıktığım ilk saha çalışmamın kayıtlarından oluşuyor. Batı dünyasına geri dönmek üzere Pago Pago'dan yola çıktığım ve öğrendiklerimi hazmetmeye çalıştığım 1926 yılından, kamera ışıkları altında uçaktan iniş yaptığım Kasım 1971'e dek dünyada inanılmaz değişimler yaşandı. Bu kitabı okuyacak genç insanlar, hayatlarını bahsedilen kuşak çatışmasının ötesinde yaşadılar. İncelediğim bütün o küçük kızlar –Samoalı kadınlar gibi– hâlâ çevikliğini koruyan tombul büyükannelere dönüştüler. Birleşik Devletler'in dört bir yanında üniversitelerde okuyan genç Samoalılar, atalarının nasıl yaşadığını anlatan bu kayıtları –tıpkı annelerimizin eskiden giydikleri kıyafetlerden utandığımız gibi– utanç verici buldular. Bense artık, büyükannesi Samoalıların hayattan aldıkları keyfi biraz olsun deneyimleyebilsin diye eve mektuplar yazan saygılı torun değil, torununun dans edişini keyifle izleyen bir büyükanneyim.

Şimdi dördüncü kez, ilk baskısı 1928'de yapılan bu kitabın yeni basımı için yeniden önsöz yazıyorum. Bu yeniden basımlar, tarihleri özenle seçilerek sırasıyla 1939, 1949, 1953 ve 1961 yıllarında yapıldı. Her önsözde, kitabın yazılmasının üzerinden ne kadar uzun zaman geçtiğinden, o zamanın okurlarının yeniden basımın okurlarından ne kadar farklı olduklarından bahsettim. Ancak günümüz dünyasında okurların tarihlere nadiren dikkat ettiklerini, hatta içlerinden bazılarının yazılanları çok eski yaşamların değil de, günümüz Samoa'sının çok daha hareketli ve karmaşık yaşantısı anlatılıyormuşçasına okuduklarını, geçen zamanı hesaba katmadıklarını görüyorum. Bazılarıysa Amerikalıların yetişme tarzına yönelik eleştiri-

rilerimi (doğum, aşk ve ölüm gibi yaşamsal deneyimlere tanıklık etmekten mahrum bırakılma, ergenlerin kendi hızlarında gelişmelerine izin vermeyen bir toplum yapısı, çekirdek ailelerin kaçınmaya imkân bırakmayan, üstelik fazla da güvence sunmayan dar ve kırılğan yapısı içinde hapsolma...) okurken günümüz dünyasını kastettiğimi düşünüyor ki bu da gençlerin yetişmesinde ne kadar az şeyin değiştiğini ortaya koyuyor. Şunun her zamankinden daha fazla, daha yüksek sesle altını çizmek gerekiyor: Bu kitap 1926-1928 yıllarının Samoa'sı ve Amerika Birleşik Devletleri hakkındadır. Unutmayın ki yazdıklarım büyük, hatta büyük büyük anne ve babalarınızın Samoa'daki tasasız gençliklerini veya Birleşik Devletler'de beklentiler altında ezildikleri ergenlik yıllarını konu alıyor.

Kimi genç eleştirmenler bana kitabın ne zaman revize edileceğini bile sordu. Hatta bunun mümkün olmadığını söylediğimde bana inanmayan gözlerle baktılar. Tüm antropoloji çalışmalarının olması gerektiği gibi, bu kitap da Samoa'daki tanıklıklarına ve yansıtmaya çalıştıklarına, 1920'lerin ortalarında insan davranışı hakkında bildiklerimize, dünyanın geleceğine ilişkin umutlarıma ve endişelerimize sadık kalmalıdır. Şu an yaptığım gibi yeni önsözler yazmaya devam edebilirim. Vaktiyle, yani tüm o filmler, kasetler ve insan davranışını kayıt altına almaya imkân veren gelişmiş yöntemler saha çalışanlarının faydasına sunulmadan önce ne kadar az şey bildiğimizi anlatabilirim. Yine altını çizerek söyleyebilirim ki bu çalışma, alan dışından okurun kafasını karıştıracak, meslektaşları ise birbirine düşürecek türden bilimsel ıvır zıvırı devre dışı bırakan ilk antropolojik saha çalışmasıdır. Bana öyle geliyordu –ve hâlâ öyle geliyor– ki, başka halkların yaşam biçimlerini konu alan çalışmalarımız sanayileşmiş dünyanın toplumları için bir anlam ifade edecekse, uzmanların anlayabileceği teknik jargonlardan arındırılmalı ve bizzat onlar için yazılmalıydı. Elinizde tuttuğunuz kitabı, ergenleri konu aldığı için, ergenlerle en fazla haşır neşir olan kişilerin

–öğretmenlerin, ebeveynlerin ve müstakbel ebeveynlerin– anlayabileceği bir dilde yazmaya çalıştım. Amacım popüler bir kitap yazmak değildi. Bu kitabı yazarken sadece ergenliğin, Batı medeniyetinin getirdiğinin aksine, hayatımızın stresli ve sorunlu bir dönemi olmak zorunda olmadığı, çok daha özgür ve kolay bir büyüme sürecinin mümkün olduğu ve Samoa’da karşılaştığım alabildiğine az komplikasyonun da daha az yoğunluk, daha az bireysellik ve hayata daha az katılım gibi bedelleri olduğu gerçeğinden en fazla fayda sağlayabilecek kişilerce anlaşılacağını umut ettim.

Bu kitap yazıldığı sırada, kültür kavramı okuryazar dünya için oldukça yeniydi. Her bir düşünce ve davranışımızın ırksal ya da içgüdüsel nedenlerden değil, içinde yetiştiğimiz toplum yapısından kaynaklandığı fikri yeni ve yabancıydı. Önceki önsözlerde neden böyle yaptığımı ve kültürün günümüzde daha iyi anlaşılabilirdiği düşüncesinden hareket ettiğimi açıklamıştım. Ancak bazı bilim insanları arasında ırkçı görüşlerin yeniden parladığını, bazı psikologların katı ve manipülatif bir biçimde davranışçı ifadelerini gördükçe, modern dünyada kültürün öneminin –kişinin doğuştan getirdiği özellikler ile kültürel yaşam tarzı arasındaki etkileşimin, biyolojik sınırların ve imgelem sayesinde bu sınırları aşabilme becerisinin– 1928’de olduğundan daha mı iyi kavranabildiğini sorgular oldum. Bu ifadem için özür dilemiyorum. Bu tespitim doğruluğu, 1949’da umut verici şekilde azaldıysa da bugün, kazanılmış davranışların ırk, renk ya da cinsiyete atfedildiği, psikologların tıpkı 1920’lerin en katı davranış bilimcileri gibi, kültürel iletişimin yerine koyacak bahaneler aradığı, felaket tellallarının, gezegenin tehdit altında olduğu ve korunması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği söylendiğinde, tıpkı gezici eğitimcilerin 1916’da Chautauqua çadırlarında verdiği vaazlara benzer şekilde “insan doğasının değiştirilemeyeceği” üzerine ayrıntılı ve karmaşık saçmalıklar gevelediği 1972 yılında hâlâ önemini korumakta... Bu

kitabı gençlerin karakterlerinin, yeteneklerinin ve sağlıklarının ne kadarının öğrendiklerine, içinde doğup büyüdüğü toplumun düzenlemelerine bağlı olduğuna dair bildiklerimize bir katkıda bulunması amacıyla yazdım. Felaketin önüne geçebilmek için mevcut toplumsal kurumlarımızı geç kalmandan değiştireceksek bunu bilmek durumundayız. 1928'de karşımızdaki felaket yaklaşmakta olan savaştı; 1949'da olası bir nükleer savaş tehdidi altındaydık. Bugünse çevresel ve teknik sorunlara ek olarak bir nüfus problemi krizi varoluşumuz karşısında tehdit oluşturuyor. Uzak adalarda yaşayan küçük bir toplulukta yaşamın nasıl olabileceğine dair bu notlar bugün hâlâ, hatta belki daha da fazla geçerliliğini koruyor.

Fakat kitabın ilk halinde yorumlanması gereken iki nokta var. Bunlardan ilki, Samoa yaşantısının gerçekte olduğundan daha fazla değişeceğine yönelik inancım, Samoalıların kendilerine özgü zarafetleri, renklilikleri ve neşelerinin tamamen yok olacağına, Avro-Amerikan kültürünün dünya çapında yayılmasıyla tanınamayacak hale geleceğine dair korkularım vardı; üstelik onlar, antik Yunan ve Mısır'ın tarihten silinmesinden sonra bize miras bıraktıkları türden bir sanat, edebiyat ve mimariye de sahip değillerdi... İkincisi ise, Samoalı gençlerin de kitabımın muhtemel okurları arasında yer alacağını hesaba katmamış ve Batılı okurlara yaptığım gibi onlara hitap etmemiş olmak. Bu iki hata aslında birbiriyle bağlantılıydı. 1928'de Samoalılar büyük oranda okuryazar insanlardı; ancak bu kendi dilleri için geçerliydi. İçlerinde yalnızca bir ikisi İngilizce okuyabiliyordu ve aynı şekilde İngilizce okuyabilen bir ikisi de Samoa dilinde okuyamıyordu. Haklarında anlattıklarım yüzünden utanacakları bir durumda kalmasınlar diye kaynaklarımın ve incelediğim büyüklü küçüklü kızların kimliklerini isimlerini değiştirerek, zaman zaman bir kişiye birden fazla isim ya da kimlik atfederek dikkatlice korudum. Hatta bu önlemlerim o kadar yoğunlu ki, benden sonraki saha araştırmacılarının, şifreleri çözemedikleri için kafaları

karıştı, öyle ki bilgi tahrifatıyla bile itham edildim. Samoalı gençleri muhtemel okurlarım arasında görmeyişimin iki nedeni vardı: Birincisi, hakkında yazdığım kişiler Samoa dilinde mektuplar yazsalar da hiç kitap okumuyorlardı. İkincisi, zaten onların yaşamakta olduğu hayatı anlatıyordum. Manu'a köylerinde hayatın nasıl olduğunu onlara anlatmama gerek yoktu; genç Manu'alılar zaten biliyordu. Ayrıca o zamanki dünya için yazıyordum, elli yıl sonrası için değil... Samoa kültürünün ne kadar inatçı olabileceğini, kayıtlarını tuttuktan elli yıl sonra bile yok olmak yerine tüm zarafetiyle aynı kalacağını bilmiyordum, bilemezdim. Kırk yedi yıl kadar sonra, Birleşik Devletler'de yaşayan Amerikan Samoalı nüfusunun 20 bini aşacağını, televizyonda yeni bir eğitim kanalının deneyi için bir Amerikan Samoalı seçeceğini, Tutuila'da bir kamu üniversitesi açılacağını, adaya yeniden gidişimde 1928'dekinden bile güzel, çiçekten kolyelerle karşılanacağımı, uçağa zirai ürünler alınmadığı için dönüşte deniz kabuğundan kolyeler ve indiğimde bunları taşıyabilmem için plastik bir torba ile uğurlanacağımı öngöremezdim. Aradan geçen yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen pek çok Samoalı ile karşılaştım; Samoalı özelliklerini yitirmeksizin Amerikan kıyafetlerini, konuşma tarzını ve davranışlarını ne kadar kolay kuşanıp soyunabildiklerine tanıklık ettim. Yine de o umutlu, iyimser ve hayat dolu Samoalıları, ancak Samoalıların karşılaşılabileceği türden bir problemi –gönülden bağlı oldukları valileri John Haydon ile yeni müzeyi açmak ve Manu'a'nın ilk elektrik santralinin açılışına katılmak üzere onca yılın ardından geri dönen "Makelita" arasında protokol önceliğinin kime verileceği sorununu– çözebilmek için, beni bir festivale dönüştürülen, pek az insanın görme şansına erişebildiği özel törenlerle karşılayan Samoa'ya geri dönmeliydim.

Kişiliğin, yakın geçmişe kadar, okuma yazma bilmeyen binlerce küçük ve egzotik halkla kıyaslanarak aranıp bulunduğu, II. Dünya Savaşı sonrasının değişen düşünsel iklimin-

de, Samoalılar hatırı sayılır bir yere sahip. Son derece gurur ve mutluluk duydukları küçük adaları artık Batı dünyasının tehdidi altında değil, nüfus artışı tehdidi altında. Bunca Samoalı dünyaya geldiği müddetçe yakın gelecekte yeni doğacaklara yer kalmayabilir. Fakat şimdilik yaşamdan olabildiğince keyif almaya devam ediyorlar.

Kaçınılmaz şekilde, bu kitabı okuyan genç Samoalılar kendilerini dışlanmış hissedecektir. Zira iki nesil öncenin gençlerini konu alan kitap onlar hakkında olsa da onlar için yazılmamıştır. Bugün olsa daha farklı yazardım. Ancak Cornell ya da Hawaii Üniversitelerindeki giriş derslerinin okunacak eserler listesinde, atalarının nasıl yaşadıklarını anlatan bir kitap bulunan öğrencilere şunu söyleyebilirim: Ne büyükanneleleri ne de ben işin bu seviyeye kadar geleceğini tahmin edemezdik.

Kitabın Ekler bölümü kişisellikten uzak, teknik bir formatta kalmaya devam ediyor. Akademik okur için, Honolulu'da bulunan Bishop Üniversitesi Müzesi tarafından yeniden basılan, *The Social Organization of Manu'a* [*Manu'a'nın Toplumsal Örgütlenmesi*] (1969) çağdaş etnografi kuramları ışığında revize edilmiştir. Ancak bu kitapta yer alan tüm insanlar dostları, akrabaları ve benim tanıdığım olduğum şekilde yaşamları ve sevgileriyle kanlı canlı kişilerdir ve umuyorum ki onların torunları bu yazdıklarında yanlış bir şey bulmayacaktır.

Margaret Mead

Amerikan Doğa Tarihi Müzesi

New York

26 Haziran 1972

Giriş

Son yüz yıldır ebeveynler ve öğretmenler, çocukluk ve yetişkinliği doğal bir süreç olarak görmeyi bırakmıştır. Çocuğu katı bir eğitsel kalıba sokmak yerine, eğitimi çocuğun gereksinimlerine uydurmak için çaba harcanmaktadır. Onları bu yeni göreve teşvik eden iki güç kaynağından biri psikoloji biliminin gelişmesi, diğeri ise gençlikten kaynaklanan zorluk ve uyumsuzluklardı. Psikolojiye göre çocukların nasıl geliştiğı, bu süreçte geçtikleri aşamalar, yetişkin dünyasının iki aylık bir bebekten ya da iki yaşında bir çocuktan ne gibi makul beklentileri olabileceğine dair bilgiler bize çok fazla ışık tutabilirdi. Ve tüm bu hararetli savların, eski kafalı sosyal filozoflardan yükselen feryatların, çocuk mahkemeleri ve sosyal kurumlarca tutulan kayıtların bıraktığı izlenime göre, bilimin ergenlik adı verdiği dönemle ilgili olarak bir şeyler yapılması gerekiyordu. Genç jenerasyonun geçmişin standartları ve ideallerinden giderek daha fazla saptığını, yuva kavramının saygınlığından ve toplumun dini değerlerinden bağlarını koparmış olduğunu gösteren bu manzara, içimizdeki muhafazakâr dincileri korkutmuş, radikal isyancıları savunmasız gençler üzerine misyoner bir haçlı seferine kışkırtmış, en az düşünceli olanlarımızı ise endişelere gark etmişti.

Sayırsız göçmen ailesinin, birbiriyle çelişen onlarca farklı davranış standardının, yüzlerce dini mezhebin ve değişken ekonomik koşulların hüküm sürdüğü Amerikan uygarlığında, bu dengesiz ve huzursuz gençlik dönemi, daha kadim ve yerleşik bir uygarlık olan Avrupa'da olduğundan çok daha belirgin yaşanıyordu. Amerika'daki koşullar psikologları,

eğitimcileri ve sosyal filozofları, gelişmekte olan çocukların bu zor dönemine ilişkin makul açıklamalar getirmeye zorlamaktaydı. Savaş sonrası dönemde, genç jenerasyonun çocuk sahibi olmaktan çok daha zorlu bir uyumlanma sürecinden geçtiği ve ergenlik dönemine ilişkin on binlerce teorinin kitapçuları doldurduğu günümüz Almanya'sına benzer şekilde, Amerikalı psikologlar gençlerin huzursuzluklarına gerekçeler bulma çabasına girdiler. Ve sonuç, geçirdikleri bu dönemi çocukların iç karışıklıkları ve huzursuzluklarının sebebi olarak gösteren, Stanley Hall'un *Adolescence* [Ergenlik] adlı eseri gibi çalışmalar oldu. Ergenlik, idealizmin çiçek açtığı, otoriteye başkaldırının güçlü olduğu, zorlukların ve çatışmaların mutlak şekilde kaçınılmaz olduğu bir dönem olarak tasvir edildi.

Kararlarını gözlemlerine dayandıran sakınlı pedagoglar ise bu savlara prim vermedi. "Elimizde hiçbir veri yok. Bir çocuğun yaşamının yalnızca ilk birkaç ayına dair sınırlı bilgiye sahibiz. Bir bebeğin gözleri ancak ilk kez ışığı takip ettiğinde biz de bir şeyler öğreniyoruz. Hal böyleyken, nasıl olur da hakkında hiçbir şey bilmediğimiz, gelişmiş bir şahsiyetin dine nasıl tepki vereceği hakkında kesin yorumlarda bulunabiliriz?" Ne var ki negatif bilimsel uyarılar hiçbir vakit popüler olamamıştır. Deneyselecinin fikir beyan etmediği zamanlarda sosyal filozof, din adamı ve pedagoglar kestirme bir yanıtı ulaşmak için daha da fazla çaba harcadılar. Toplumumuzdaki ergenlerin davranışlarını gözlemlediler, huzursuzluğun genelgeçer ve bariz semptomlarını not ederek, bunları söz konusu dönemin temel karakteristikleri ilan ettiler. Anneler "ergen kızlarının" sergileyeceği sosyal sorunlar konusunda uyarıldı. Kuramcılar, bunun zorlu bir dönem olduğu konusunda fikir beyan etti. "Oğullarınızın ve kızlarınızın bedenlerinde süregelen değişimlerin mutlak psikolojik eşlikçileri bulunur. Bunların birini diğerinden ayıramazsınız; eğer kızınızın bedeni bir çocuk bedeninden bir kadın bedenine doğru evriliyorsa, kaçınılmaz şekilde ruhu da evrilecektir

ve bu fırtınalı bir süreçtir.” Ve ardından, toplumumuzdaki ergenlere tekrar göz attıktan sonra, daha da pekişen bir inançla tekrarladılar: “Evet, bu fırtınalı bir süreçtir.”

Böylesi bir görüş her ne kadar titiz deneyselci tarafından onaylanmamış olsa da geçerlilik kazanmış, eğitim politikamızı etkilemiş ve ebeveynlik biçimimizi felce uğratmıştır. Nasıl ki bir anne, ilk dişini çıkaran bebeğinin feryatlarına kendini hazırlamak durumundaysa, aynı şekilde olanca metanetiyle bu “sıkıntılı yaş” döneminin beraberinde getirdiği sevimsiz, çalkantılı tezahürlerine de hazırlıklı olmak ve göğüs germek durumundaydı. Şayet çocuğu suçlamak için hiçbir neden yoksa, öğretmenin de tahammül etmek dışında uygulaması beklenen herhangi bir yöntem yoktu. Gençlik döneminin zorlukları bir bir tasvir edilip okullar ve çocuk mahkemele-rince belgelendikçe, kuramcılar Amerikan ergenlerinin davranışlarını gözlemlemeye ve her geçen yıl hipotezlerini destekleyecek yeni kanıtlar ileri sürmeye devam ettiler.

Fakat bu esnada, insan gelişimi üzerine sürdürülen bir başka çalışma yöntemi güç kazanmaktaydı: Bu yöntem, en çeşitli sosyal ortamlar içerisinde insanı konu alan antropolojik yaklaşımdı. İlkel halkların gelenekleri hakkında giderek artan, kanıt niteliğindeki belgelere kafa yoran antropolog, içine doğup büyüdüğü sosyal çevrenin bireyin yaşamı üzerinde ne kadar büyük bir rol oynadığının farkına varmıştı. Bir-biri ardına, insanlığımızı meydana getiren değişmez parçalar olarak kabul etmeye koşullandığımız davranış modellerinin aslında uygarlığın sebebiyet verdiği sonuçlardan başka bir şey olmadığı, bir ülkenin halkında mevcutken bir başkasında görülmeyebildiği ve bunun ırksal kökene bağlı olmadığı ortaya çıktı. Görüldü ki ne ırk ne beşeriyet, sevgi, korku ve öfke gibi en temel insani duyguların bile farklı sosyal koşullar altında bürünebileceği onlarca biçimden sorumlu tutulabilir.

Böylece antropolog, farklı uygarlıklardaki yetişkin birey davranışları üzerine yaptığı gözlemlere dayanarak, davranış

bilimcilerin, içlerindeki uysal insan henüz hiçbir uygarlıkça şekillendirilmemiş bebekler üzerindeki çalışmalarından elde ettikleri birçok sonucun aynısına ulaştı.

Antropolog, ergenlik üzerine yapılan mevcut yorumlara, insan doğasına yönelik işte böyle bir tavırla kulak verdi. Bu fiziksel gelişim dönemine atfedilen ve otoriteye isyan, felsefi kafa karışıklıkları, çiçek açmış bir idealizm, çatışma ve mücadele gibi, sosyal çevrenin etkisi altında kaldığı görülen yaklaşımlar işitti. Ve kültürel belirlemecilik ile insanoğlunun yoğrulabilirliği hakkında bildiklerini temel alarak, şüpheye düştü. Tüm bu zorluklar ergen olmakla mı; yoksa Amerika'da ergen olmakla mı alakalıydı?

Eski bir hipotezden kuşku duyan ya da yenisini test etmek isteyen biyologun, bir biyoloji laboratuvarı vardır. Burada, tamamen kontrolü altında olan koşullar çerçevesinde, doğdukları andan başlayarak yaşamları boyunca, bitki ya da hayvanlarının ihtiyacı olan ışığı, havayı, yiyeceği değiştirebilir. Biri dışında tüm koşulları sabit tutarak, değişken koşulun etkisi üzerine isabetli ölçümler yapabilir. Tüm hipotezlerin katı ve nesnel bir deneye tabi tutulduğu kontrollü deney metodu, ideal bilimsel yöntemdir.

Çocuk psikolojisi üzerine çalışan biri bile, bu ideal laboratuvar koşullarını ancak kısmen karşılayabilir. İleride nesnel bir ölçüme tabi tutulacak çocuğun doğum öncesi ortamını kontrol edemez. Bununla beraber, çocuğu yaşamının ilk günlerinde çevreleyen, erken dönem ortamını kontrol edebilir; hangi ses, görüntü, koku ve tatlara maruz bırakacağına karar verebilir. Ancak ergenler üzerinde çalışan araştırmacının çalışma koşulları bu kadar basit değildir. Burada, buluş çağındaki bir insan üzerinde test etmek istediğimiz şey, uygarlığın insan gelişimindeki rolünden başkası değildir. Bu testi daha da büyük bir kesinlikle gerçekleştirebilmek için, farklı türde uygarlıklar tesis ederek, çok sayıda ergen çocuğu bu farklı topluluklara dahil etmek gereklidir. Araştırmak istediğimiz etkile-

rin bir listesini çıkarmamız gerekir. Şayet ailenin genişliğinin neden olduğu etkiyi incelemek istiyorsak, aile örgütlenmesi dışında her bakımdan birbirine benzer bir dizi uygarlık kur-gulamamız lazımdır. Ardından, ergenlerin davranış biçimle-rinde farklılıklara rastlarsak, ailenin büyüklüğünün bu farkı açıkladığını kesin bir dille öne sürebiliriz; sözgelimi tek çocuk olarak büyüyenin, geniş bir ailenin üyesi olan çocuktan daha zorlu bir ergenlik geçirdiğini söyleyebiliriz. Yine bu şekilde, onlarca olası koşulu mercek altına alabiliriz: Erken ya da geç cinsellik bilgisi, erken ya da geç cinsel deneyim, cinsiyet ayrı-lığı ya da karma eğitim, cinsiyetlerarası görev dağılımı ya da her iki cins için de ortak görevler, dini tercihlerin erken ya-pılması yönünde baskı ya da böyle bir baskının hiç bulunma-yışı... Diğer tüm koşullar sabit kalırken tek bir koşulu deği-ş-tirerek, uygarlığımızın sahip olduğu özelliklerden hangisinin ergenlik çağındaki çocuklarımızın yaşadıkları zorluklardan sorumlu olduğunu -ya da olup olmadığını- analiz edebiliriz.

Ne yazık ki, malzememiz insanlık ve toplumsal düzenin tüm dokuları olduğunda, bu ideal deneysel yöntemlerden mahrum durumdayız. Herodotos'un, bebeklerin tecrit edi-lerek sonuçların kaydedildiği deneysel kolonisi kabul edile-bilir bir yaklaşım değildir. Yine kendi uygarlığımızdan şu ya da bu koşulu karşılayan çocuk grupları oluşturma yöntemi de öyle... Bu tür bir yöntem, küçük ailelerden gelen beş yüz ergen ile geniş ailelerden gelen beş yüz ergeni seçmeyi ve hangi grubun ergenlik döneminde daha büyük uyum zorlu-ğu deneyimlediğini keşfetmeyi içerir. Ne var ki bu çocukların ergenlik süreçlerinde başka hangi etkilerin izler bıraktığını, cinsellikle ilgili bilgilerinin ya da konu komşunun ne derece etkili olduğunu bilemeyiz.

O halde, insan üzerinde deney yapacak olan; ancak ne in-san deneyi kurgusu yapmaya ne de kendi uygarlığımızda bu koşulların kontrollü örneklerini bulmaya muktedir olan bi-zim için uygun yöntem hangisidir? Antropoloğun elindeki tek

yöntem, farklı bir uygarlığı ziyaret etmek ve dünyanın bir başka köşesinde, farklı uygarlık koşulları altında yaşayan insanları incelemektir. Bu tür çalışmalar için antropolog oldukça basit ve ilkel, toplumları bizim karmaşıklık derecemizden fersah fersah uzak halkları seçer. Eskimolar, Avustralyalılar, Güney Denizi ada halkları ya da Pueblo yerlileri gibi ilkel toplulukları içeren bu seçime antropoloğu yönlendiren, daha basit uygarlıkların analizinin daha yüksek başarı olasılığı içermesidir.

Avrupa'dakiler gibi daha karmaşık ya da Doğu'nunkiler gibi daha yüksek uygarlık seviyelerinde süregelen iç dinamikleri biraz olsun anlayabilmek için, araştırmacının uzun yıllar çalışmış olması şarttır. Yalnızca bir Fransız ailesi üzerine yapılacak olan bir çalışma dahi Fransız tarihi, Fransız hukuku, Katolikler ile Protestanların cinsellik ve kişilerarası ilişkilere yaklaşımları hakkında detaylı bir önçalışma gerektirir. Yazılı dili olmayan ilkel bir halk, çok daha az karmaşık bir sorun içerir; eğitilmiş bir araştırmacı, ilkel bir toplumun temel yapısını birkaç ay içerisinde çözebilir.

Daha da ötesi, yaşam biçimleri basit olmakla birlikte, Avrupa ya da Amerika uygarlıklarının karmaşık tarihsel geleneğinin bir parçası oldukları için, Avrupa'daki basit bir köylü toplumunu ya da Amerika'nın güneyinde uygarlıktan izole yaşayan Dağ Beyazlarını* seçmiyoruz. Bunun yerine, binlerce yıllık tarihsel gelişimleri bizimkinden tamamen farklı bir çizgide süregelenmiş, dilleri bizim Hint-Avrupa dil ailemizde yer almayan, dini inanışları çok farklı bir doğaya sahip, toplumsal düzenleri yalnızca daha basit değil, aynı zamanda bizimkinden çok farklı olan ilkel toplulukları seçiyoruz. Bizim yaşam biçimimize alışmış olanları şaşkınlığa sürükleyecek ve aydınlatacak kadar berrak, aynı zamanda çabucak kavranacak kadar yalın olan bu farklılıklardan, bir uygarlığın, içerisinde yaşayan bireyler üzerindeki etkisi hakkında çok şey öğrenmemiz mümkün.

* ABD'nin güney kesimlerindeki dağlık bölgelerde tecrit halinde yaşayan, Avrupa kökenli beyaz insan toplulukları -çn.

Bu sebeple, sözü edilen bu konuyu araştırmak için Almanya ya da Rusya'ya değil, Ekvator'a on üç derece mesafede bir Güney Denizi adası olan ve kahverengi derili Polinezya halkının yaşamakta olduğu Samoa'ya gitmeyi seçtim. Bir kadın olduğum ve kızlarla erkek çocuklardan daha rahat yakınlık kurabilmeyi umduğum için ve kadın etnologların sayıca çok az olmasından ötürü ilkel toplumlardaki kız çocuklar hakkında sahip olduğumuz bilgiler erkek çocuklara kıyasla çok daha kısıtlı olduğu için, çalışmamı Samoa'daki ergen kızlar üzerine yoğunlaştırmayı tercih ettim.

Ancak bunu yaparken, sözgelimi Indiana Kokomo'daki ergen kızlar üzerine yapacağım bir çalışmadan çok farklı bir yol izledim. Normalde böyle bir çalışmada, doğrudan meselenin özüne inerdim; Indiana'nın dili, deneklerimin sofra adabı veya uyku alışkanlıkları, nasıl giyindikleri, telefonu nasıl kullandıkları, Kokomo'da bilinç kavramının ne olduğu üzerine detaylı incelemelere girişmek durumunda kalmazdım. Bütün bunlar, Amerikan yaşantısının genel dokusu içerisinde, bir araştırmacı olarak benim, bir okur olarak sizin malumunuz olurdu.

Fakat ilkel ergen kızı konu alan bu yeni deneyde durumlar bambaşkaydı. Deneğimiz, kaşla göz arasında isimlerin fiil, fiillerin isme dönüşüverdiği, temel sesleri çok tuhaf bir dil konuşuyordu. Tüm yaşamsal alışkanlıkları farklıydı. Yerde bağdaş kurarak oturuyor, iskemleye oturduğunda kaskatı kesiliyor ve çok mutsuz oluyordu. Örgü bir tabaktan parmaklarıyla yemek yiyor ve yerde uyuyordu. Evi, üzeri koni biçiminde şamandan bir damla örtülü, daire şeklinde dizilmiş direklerden ibaretti; yerler, halı niyetine, suların aşındırdığı mercan parçacıklarıyla kaplıydı. Onun tüm maddi çevresi farklıydı. Köyünün üzeri hindistancevizi, mango ve ekmek ağaçlarıyla örtülüydü. Hayatında hiç at görmemişti; domuz, köpek ve fare dışında hiçbir hayvanı tanııyordu. Gıdası göleveze, ekmek ağacı meyvesi, muz, balık, yabani güvercin, az pişmiş domuz eti ve kumyengeci idi. Ve tıpkı fiziksel çevresi

ve bizimkinden tamamen farklı bu yaşam rutini gibi, çocuklara, cinselliğe ve kişilere dair yaklaşımları Amerikalı kızın ki-ne taban tabana zıt sosyal çevresini de tanımak gerekiyordu.

Çalışmamda, topluluktaki kızlar üzerine yoğunlaştım. Vak-timin çoğunu onlarla geçirdim. Ergen kızların yaşadığı evleri ya-kından inceledim. Yetişkinlerin meclislerinden çok çocukların oyunlarına katıldım. Onların dillerini konuşarak, yemeklerini yiyerek, çakıl zeminde bağdaş kurup yalınayak oturarak, ara-mızdaki farkları en aza indirgemek ve Manu'a Takımadası'nda yer alan küçük Taū Adası sahilindeki üç küçük köyün tüm kızla-rını tanımak ve anlamak için elimden geleni yaptım.

Samoa'da geçirdiğim dokuz ay boyunca, bu kızlar hakkın-da; ailelerinin genişliği, ebeveynlerinin konumu ve maddi zenginliği, kaç kardeşleri olduğu, cinsel deneyimleri konusun-da olabildiğince çok ve ayrıntılı bilgi topladım. Tüm bu alışıla-gelen bilgiler, kitabın ek bölümündeki tabloda özetlenmiştir. Bunlar aile durumları, cinsel ilişkiler, arkadaşlık, bağlılık ve şahsi sorumluluklar gibi, ergen kızlarımızın yaşamındaki tüm fırtına ve kargaşanın elle tutulamaz kaynaklarını konu alan bir çalışmanın ancak en yalın iskeletini oluşturacak, ham-maddesi bile sayılmayacak bilgilerdir. Ve Samoa gibi karma-şıklıktan uzak ve tekdüze bir kültürde, bir kızın yaşamının bir diğeri-ninkine çok fazla benzemesinden ötürü hayatlarının daha az ölçülebilir kısımları birbirine çok yakın olduğundan, yalnızca üç komşu köydeki elli kızı incelemiş olduğum halde, genellemelerde bulunmakta bir sakınca görmedim.

İleriki bölümlerde bu kızların, yakında kendileri de ergen-liğe ulaşacak kız kardeşlerinin, onlarla konuşmaları tabu hali-ne getirilip yasaklanan erkek kardeşlerinin, ergenliklerini ge-ride bırakmış ablalarının, hayâta karşı tutumları çocuklarının tutumlarını da belirleyen büyüklerinin, anne ve babalarının yaşamlarını betimledim. Ve bütün bu betimlemeler yoluyla, beni Samoa'ya getiren sorunun yanıtını vermeye çalıştım: Ergenlerimizi rahatsız eden sıkıntılar ergenliğin doğasından

mı yoksa uygarlığımızdan mı ileri gelmektedir? Daha başka koşullar altında, ergenlik daha farklı bir tablo çizebilir mi?

Ayrıca meselenin tabiatı gereği, bu küçük Pasifik adasındaki basit yaşamın bize yabancı olması sebebiyle, Samoa'daki bütün sosyal yaşamın bir resmini çizmek, bunu yaparken de daima ergenlik meselesine ışık tutacak nitelikte detayları seçmek durumundaydım. Genç kızları ilgilendirmeyen ve etkilemeyen siyasi düzenlemelere ilişkin konuları dışarıda bıraktım.

Yalnızca konunun uzmanlarını ilgilendiren ilişki sistemleri veya ata kültü, soybilim ve mitolojiye dair ufak detaylar ayrı olarak yayımlanacaktır. Bununla beraber okura, Güney Denizi'ndeki adasında yaşayan Samoalı kızı kendi sosyal ortamı içerisinde tanıtmaya, doğumdan ölüme kadar hayat akışını, çözmekle yükümlü olduğu sorunları, seçimlerine yön veren değerleri, payına düşen insani acıları ve keyifleri tanımlamaya çalıştım.

Böylesi bir tanımlama, yalnızca belli bir meseleye ışık tutmaktan daha fazlasını amaçlamaktadır. Aynı zamanda okura farklı ve tamamen zıt bir uygarlığın, insan ırkının başka üyelerince tatmin edici ve güzel bulunan bir başka yaşam biçiminin kavrayışını sunmalıdır. Biliyoruz ki, en derindeki algılarımız, en yüce değerlerimiz tamamen zıtlıklar üzerine temellenir; karanlık olmadan ışık, çirkinlik olmadan güzellik, onlara atfettiğimiz değerlerini yitirirler. Benzër şekilde, kendi uygarlığımızı, topluluk olarak kendimiz için oluşturduğumuz ve evlatlarımıza miras bırakmak için büyük çaba sarf ettiğimiz bu girift yaşam düzenini layıkıyla kavramak için, bizimkinden çok daha farklı olanlarla karşılaştırmamız gerekir. Avrupa'dan Amerika'ya dönen bir gezgin, kendi davranışları ve düşünce sistemindeki, o zamana değin farkına varmadığı nüanslara hassas hale gelir; üstelik Avrupa ve Amerika aynı uygarlığın birer parçasıdır. Günümüz Avrupa'sı ya da kendi tarihimiz üzerine çalışan birinin kavrayışı, tek bir düzen içerisindeki bu varyasyonlar sayesinde keskinleşir. Ancak Hint-

Avrupa kültürünün dışına çıkacak olursak, kendi uygarlığımıza dair kavrayışımız daha da pekişir. Burada, dünyanın uzak köşelerinde, Yunan ve Roma uygarlıklarının yeşermesine ve yıkılmasına yol açarlardan çok farklı tarihsel koşullar altında, çeşitli insan toplulukları bizimkinden öylesine farklı yaşam biçimleri oluşturmuştur ki, bizim vardığımız sonuçlara ulaşıp ulaşamayacaklarına dair tahminler yürütmek imkânsızdır. Tüm ilkel topluluklar, insanlığın belli yeteneklerini, belli değerlerini seçerek kendilerine özgü bir sanat, bir sosyal örgütlenme, bir inanç meydana getirmiş, bu şekilde insanlık tarihine kendi özgün katkılarını sunmuşlardır.

Samoa, bu farklı ve hoş örneklerden yalnızca bir tanesidir; ancak nasıl evinden bir kez uzak kalan gezgin, kapısının eşliğinden öteye geçmemiş olandan daha bilge ise, aynı şekilde başka bir kültürün bilgisi, kendi kültürümüzü daha istikrarlı bir şekilde muhakeme etme ve daha büyük bir sevgiyle kavrama yeteneğimizi keskinleştirir.

Ve yanıt bulmak için yola çıktığımız özel mesele nedeniyle, başka bir yaşam biçimi hakkındaki bu hikâye özellikle eğitimi, insanlık sahnesine kültürsüz olarak gelen bebeğin, kendi toplumunun tam teşekküllü yetişkin bir üyesine dönüşme sürecini konu almaktadır. En güçlü odağı ise, en geniş anlamıyla, Samoa'daki eğitimin bizimkinden ne yönlerden farklılaştığı konusudur. Ve belki de bu karşılaştırmadan yola çıkarak, yenilenmiş ve canlanmış bir özbilinç ve özeleştirel bakışla kendimize dönüp, çocuklarımıza verdiğimiz eğitimi yeni bir gözle değerlendirebilir, farklı bir şekilde yeniden tasarlayabiliriz.

Samoa'da Bir Gün

Günlük yaşam şafakta başlar ya da ay gün ışığına dek kendini göstermişse, genç erkeklerin bağrıışları bazen daha şafak sökmeden yamaçlardan duyulur. Hayaletlerle dolu huzursuz gecede alelacele işlerine koyulurken, yüksek sesle bağrıışır. Şafak yumuşak, kahverengi damlar arasında sökerken ve incecik palmiyeler renksiz ve pırıl pırıl bir deniz karşısında kendini gösterirken, âşıklar, ışık uyuyakalanları buluşma yerinde yakalamadan evvel, palmiye ağaçlarının altındaki ya da sahile çekilmiş kanoların gölgesindeki gizli randevularından evlerine kaçışırlar. Horozlar gelişigüzel öter; tiz sesli bir kuş, ekmek ağaçlarının üzerinden cıvıldar. Resifin ısrarlı uğultusu, uyanmakta olan bir köyün sesleriyle bastırılır. Bebekler, uykulu anneleri memelerini uzatmadan önce birkaç kısa çığlık atarlar. Yerlerinde duramayan ufaklıklar, örtüleri üzerlerinden atıp yüzlerini denizde yıkamak üzere uykulu uykulu kumsala seğırtirler. Erkenden balığa çıkmayı kafasına koymuş delikanlılar, takımlarını toparlayıp daha ağırkanlı arkadaşlarını uyandırmaya giderler. Orada burada ateşler yakılır; şafağın ağartısında, zar zor görülebilen beyaz bir duman yükseliş. Mahmur ve gözleri çapaklı bütün bir köy uyanır, gözlerini ovuşturur ve kumsala doğru sendeleyerek ilerler. "Talofa!" "Talofa!" "Yolculuk bugün başlayacak mı?" "Lordumuz bugün palamut avına mı çıkıyor?" Kızlar, gecelerin öfkeli bir babanın elinden kaçmayı başaran bir serseyle ilgili kıkırdaşırlar; kızın, oğlanın varlığına dair babasına söylediğinden çok daha fazlasını bildiği hakkında kurnaz tahminler yürütürler. Sevdiğinin kalbini çalan bir başkası ta-

rafından alaya alınan bir oğlan, ayakları ıslak kumlar üzerinde kayarak rakibiyle kavgaya tutuşur. Köyün öteki ucundan uzun, dermansız, acı bir çığlık yükselir. Ulağın biri, bir başka köydeki akrabasının ölüm haberini getirmiştir. Meme verdikleri ya da kalçalarının yanına dayadıkları bebekleriyle yarı giyinik, telaşsız kadınlar, Losa'nın baba evini öfkeyle terk edip, sıcak bir şekilde karşılandığı amcasının evine gidişinin hikâyesini dinlemektedirken duraklar, kimin öldüğünü merak ederler. Yoksul akrabalar varlıklı akrabalarına ricalarını fısıldarlar; erkekler birlikte dalyan kurma planları yaparlar; kadının biri, hısmı bir kadından azıcık sarı boya dilenir ve köyün her yanında, genç erkekleri tarlaya çağıran borunun ritmik sesi yankılanır. Köyün dört bir yanından gelip toplanan erkekler, ellerinde kazı sopaları, tarlaya gitmeye hazırdırlar. Daha yaşlı erkekler daha az kalabalık işlerine doğru yola çıkarlar ve tepeli damı altında her bir ev, sabah rutinine dalar. Geç kahvaltıyı bekleyemeyecek kadar aç minikler, oburca çiğnedikleri soğuk gölevez topakları için yalvarırlar. Kadınlar denize veya köyün ta diğer ucundaki pınara öbek öbek çamaşır taşırlar ya da örgü malzemesi toplamak için iç kesimlere uzanırlar. Daha büyük kızlar resifte balık avlamaya giderler; belki de kendilerine yeni bir güneşlik örmeye koyulurlar.

Sert ve uzun saplı bir süpürgeyle çakıl taşlı zeminin tertemiz olana dek süpürüldüğü evlerde, çocuklu büyük kadınlar ve emziren anneler oturup dedikodu yaparlar. Yaşlı erkekler ayrı bir köşede oturur, çıplak uyluklarında hiç durmadan palmiye kabukları sararken alçak sesle eski öyküleri mırıldanırlar. Ev sahibinin, gönüllerini hoş tutmak için etraflarında fır döndüğü yeni evde, marangozlar çalışmaya başlarlar. Yemek pişirme sırası gelmiş aileler iş başındadır; gölevez, yerelması ve muzlar çoktan iç kesimlerden taşınıp getirilmiştir. Çocuklar deniz suyu ya da domuzları beslemek için yaprak getirmek üzere sağa sola seğirtirler. Güneş gökyüzünde iyice yükseldiğinde, gölgeler saz damların ardında uzar, kumlar

dokunulamayacak kadar kızar, kuşburnu çiçekleri çitler üzerinde boyunlarını bükerek ve küçük çocuklar daha da küçükleri çağırırlar: “Güneşin altından çekil.” Gezintileri kısa sürenler köye dönerler: Kadınlar ipe dizilmiş kızıl denizanaları veya sepet sepet deniz kabukluları, erkekler ise omuzlarına asılı bir sırtta sallanan sepetlerdeki hindistancevizleriyle... Günlüklerden yemek pişirme günüyse, kadınlarla çocuklar dumanı üzerinde kahvaltılarını ederler; genç erkekler ise öğle sıcağında fişek gibi çalışarak büyüklerine öğle yemeği hazırlarlar.

Artık güneş tepededir. Kumlar, palmiye yapraklarından toprakları ile Hint mabet ağacı çiçeklerinden yapılmış çarkıfeleklerini güneşte solmaya bırakarak, evlerinin gölgesine sığınan küçük çocukların ayaklarını yakar. Dışarıda işi olan kadınlar ya gölgesi için iri muz yaprakları taşırlar ya da başlarının çevresine ıslak bez dolarlar. Çekilmeye başlamış güneşe karşı birkaç perde indirilir ve köyde kalanlar başlarını çarşaflarının altına sokup uykuya dalarlar. Sadece bir avuç maceracı ufaklık, yüksek bir kayanın gölgesinde yüzmek için sıvışıp gider; birkaç hamarat kadın örgüye devam eder ve belki küçük bir grup kadın, doğum yapan bir kadının etrafında endişeyle toplaşır. Köy cayır cayır yanmakta ve uyumaktadır; her ses tuhaf şekilde yüksek ve yersiz kaçar. Kelimeler, çöreklenen sıcağı yavaşça delip geçmek zorundadır. Ve sonra, güneş yavaş yavaş denizin üzerinde batar.

Bir kez daha, belki de “Bir tekne!” diye köyün dört bir yanında yankılanan bir bağıış, uyuyanları uyandırır. Yorgun ve -kafalarını serin tutup saçlarını kırmızılaştırmak amacıyla- başlarının etrafına sardıkları kireç kaymağına rağmen sıcağın bitkin düşmüş balıkçılar, kanolarını kumsala çekerler. Rengârenk balıklar, kadınlar bunlara dair yasağı kaldırmak için üzerlerine su dökünceye kadar ya yere serilir ya da ev önlerine yığılır. Genç balıkçılar istemeye istemeye, şefe gönderilecek “yasak balıklar”ı ayırırlar veya sevdiklerine ikram etmek üzere kıvançla, palmiye yapraklarından minik sepetler

içerisine balık yerleştirirler. Erkekler kir içinde, elleri kolları dolu, bağıra çağıra çalıktan döndüklerinde, evde kalanlar tarafından tumturaklı nağmelerle karşılanırlar. Akşamüstü kava'larını içmek üzere konuk evinde toplanırlar. Usul usul el çırpımlar ve kava'yı servis eden şefin yüksek perdeden sesi köy boyunca yankılanır. Kızlar kolye yapmak için çiçek toplarlar; uykularından dinçleşerek uyanmış, hiçbir işle yükümlü olmayan çocuklar, loş akşamüstü gölgesinde çember oluşturup oyunlar oynarlar. Nihayet güneş, gerideki dağdan denizin üzerindeki ufka doğru uzanan bir alev eşliğinde batarken son yüzücü de kumsaldan gelir; evlerine dağılan çocukların küçük koyu suretleri göğün fonu önünde kıpırdanır; evlerde ışıklar yanar ve her hane halkı akşam yemeği için toplanır. Talipler, alçakgönüllülükle ikramlarını takdim ederler; çocuklar yaygaracı oyunlarından çağırılırlar. Yumuşak, vahşi bir tonda okunan Hristiyan ilahilerini ve kısa, ağırbaşlı akşam duasını takiben, herkesten önce ikramda bulunulacak bir onur konuğu vardır belki. Köyün sonundaki bir evin önünde, bir baba bağırarak oğlunun doğumunu ilan eder. Kimi ailelerin sofrasında bir yüz eksikken, kimilerinde küçük kaçaklar sığınacakları bir liman bulmuşlardır. Sessizlik bir kez daha köyün üzerine çökerken, önce evin reisi, ardından kadınlar ve çocuklar, son olarak da sabırlı oğlanlar akşam yemeklerini yerler.

Yemekten sonra yaşlılar ve küçük çocuklar yatmaya gönderilir. Gençlerin misafirleri varsa, evin önü onlara bırakılır. Nasıl ki gündüz yaşlıların meclislerine ve gençlerin çalışmasına adanmışsa, gece de daha tasasız işlerin zamanıdır. Belki iki akraba, belki bir şef ile meclis üyesi oturup gündelik olayların dedikodusunu ya da ertesi günün planlarını yapar. Dışarıda bir çığırkan, köyü dolaşarak, ortaklaşa kullanılan ekmek ağacı meyvesi çukurunun sabaha kazılacağını ya da köyün büyük bir dalyan kuracağını duyurur. Mehtap varsa, ikili üçlü gruplar halinde genç erkek ve kadınlar köyde gezintiye çıkar; çocuklar toplanıp kumyengeci avlarlar ya da

birbirlerini ekmek ağaçları arasında kovalarlar. Bazen, köyün yarısı meşale ışığında balığa çıktığında, kıvrım kıvrım resifler oynaşan ışıklarla parıldar; zafer ya da hayal kırıklığı nidaları, sataşmalar veya zoraki bir tevazuyla bastırılmış çığlıklar etrafta yankılanır. Veya bir grup genç, konuk bir genç kızın yol açtığı neşe içinde dans eder. Uyumaya gidenlerin birçoğu, müziğin neşesine kendini kaptırıp, çarşaflarına sarınarak gelip dans edenlerin arasına karışır. Beyazlar içindeki hayaletimsi topluluk, neşeyle aydınlanmış evin etrafında bir çember oluşturur; arada sırada çemberden kopan birileri ağaçların arasında gözden kaybolur. Kimi zaman uyku, ancak gece yarısından epey sonra köyün üzerine çöker; o zaman nihayet, geriye yalnızca resifin tatlı gürültüsü ile âşıkların fısıltıları kalır ve köy şafağa dek sürecektir bir uykuya dalar.

Samoa'da Çocuk Eğitimi

Doğum günleri Samoa'da pek az önem taşır. Buna karşın üst sınıfa mensup bir bebeğin doğumu büyük bir şölenle kutlanır ve çok sayıda hediye dağıtılır. İlk bebeğin mutlaka annenin köyünde doğması gereklidir; şayet anne kocasının köyüne yerleştiyse, doğum için evine dönmek zorundadır. Çocuğun doğumundan önceki birkaç ay, babanın akrabaları müstakbel anneye hediye yiyecekler taşırken, annenin akrabaları bebek için, ağaç kabuğundan dokunmuş, bembeyaz bezlerden elbiseler ve pandanus ağacından düzinelerce minik hasır örerek bunlardan bebek eşyaları yapmakla meşguldür. Anne adayı, evine kucak dolusu hediye yiyeceklerle gider; kocasının ailesinin yanına döndüğünde ise kendi ailesi, bu hediyelere tam olarak eşit miktarda bebek eşyası ve ağaç kabuğundan dokuma bezle karşılık verir. Babanın annesi veya kız kardeşi, yeni doğan bebekle ilgilenmek üzere doğumda hazır bulunmak zorundayken, ebe ile kendi akrabaları anneye ilgilenir. Doğum olayının hiçbir mahremiyeti yoktur. Geleneklere göre, annenin acıdan kıvrınmasına da çığlık atmasına da izin verilmez; bununla beraber yirmi otuz kişinin evin içinde gerekirse sabaha kadar oturup gülmesine, şakalaşmasına, oyunlar oynamasına karşı çıkılmaz. Ebe, göbek bağıni kullanılmamış bir bambu bıçakla keser ve herkes, bağıni düşerek şöleni başlatmasını hevesle bekler. Bebek kız ise, ev işlerinde hamarat olması için göbek bağı bir kâğıtdutu ağacının dibine gömülür; bebek erkek ise maharetli bir denizci olsun diye göbek bağı denize atılır ya da çalışkan bir çiftçi olması için bir gölevezin dibine ekilir. Daha sonra konuklar

evlerine dönerler, anne kalkıp gündelik işlerine koyulur ve yeni doğan bebek artık kimsenin pek ilgisini çekmez olur. Doğduğu gün, ay unutulur. İlk adımları ya da ilk sözcükleri pek fazla tezahürat ya da merasimle karşılanmaz. Bebek, tüm törensel önemini yitirmiştir ve ergenlik sonrasına kadar bir daha da önem taşımayacaktır: Pek çok Samoa köyünde, kız çocukları evleninceye kadar törensel anlamda göz ardı edilirler. Kendi annesi bile yalnızca Losa'nın Tupu'dan ya da kız kardeşinin küçük oğlu Fale'nin, erkek kardeşinin oğlu Vigo'dan daha küçük olduğunu hatırlar. Ta ki yetişkin hayatındaki konumlar bu düzenlemeyi bozuncaya dek, yaşça büyük olan küçüğüne hükmetme hakkına sahip olduğu için, yaş sırası büyük önem taşır; ancak gerçek yaş unutulsa da olur.

Bebekler her zaman emzirilir; annenin sütünün yetmediği nadir durumlarda, hısım akraba arasında bir sütanne aranır. İlk haftadan itibaren bebeğe papaya, hindistancevizi sütü, şeker kamışı suyu gibi başka yiyecekler de verilir. Yiyecekler ya önce annesi tarafından çiğnenip parmağıyla bebeğin ağzına verilir ya da sıvı ise, tıpkı çobanların yetim kuzulara yaptığı gibi, içine bir bez parçası batırılır ve sıvıyı çeken bu bez bebeğe emdirilir. Bebekler her ağladığında emzirilir, düzenliliğe yönelik herhangi bir çaba yoktur. Kadın yeni bir bebeğe hamile değilse, iki üç yaşına gelinceye kadar bebeğini emzirmeyi sürdürür; zira susturup yatıştırmanın en basit yolu budur. Bebekler emzirildikleri süre boyunca anneleriyle uyurlar; süttten kesildikten sonra ise genellikle evdeki küçük kızlardan birinin bakımına teslim edilirler. Sık sık yaban portakalının suyuyla yıkanır ve ciltleri parıldayınca dek hindistancevizi yağıyla ovulurlar.

Asli bebek bakıcısı genellikle altı yedi yaşlarında, henüz altı aylık bir bebeği kaldıramayacak kadar güçsüz; ancak sol kalçasında veya sırtında, ata biner pozisyonda oturarak taşıyabilecek bir çocuktur. Altı yedi aylık bebekler, yerden alındıklarında doğal olarak bu at binme pozisyonunu alırlar. Kü-

çük bakıcıları çocukları yürümeye teşvik etmezler; nitekim yürümeye başlayan bebeklerle uğraşmak daha zorlu bir iştir. Bebekler konuşmadan önce yürüse de, ne zaman yürümeye başladıklarını tam olarak söylemek imkânsızdır. Her ne kadar iki bebeğin sadece dokuz aylıkken yürümeye başladığına tanık olduysam da, izlenimlerime göre ortalama yürüme yaşı yaklaşık bir yaş civarındır. Bir Samoa evinde her türlü iş yerde yapıldığından, yerde yaşam emeklemeyi teşvik eder; dolayısıyla üç dört yaşın altındaki çocuklar duruma göre emekler ya da yürür.

Doğumdan itibaren dört beş yaşına kadar bir çocuğun eğitimi inanılmaz derecede basittir. Terbiye esastır; ne var ki özellikle çok küçük çocukların yaptıklarına karşı sergilenen müzmin kayıtsızlık hali bunu iyice zorlaştırmaktadır. Evin içinde oturmaları ya da emeklemeleri, mutlak surette gerekmedikçe ayağa dahi kalkmamaları, hiçbir zaman ayaktaki bir yetişkine hitap etmemeleri, güneşten uzak durmaları, dokuma iplerini karıştırmamaları, kesilip kurutulmaya bırakılmış hindistancevizlerini ortalığa saçmamaları, apış aralarını zar zor kapatan kumaş parçalarını yerli yerinde tutmaları, ateşe ve bıçaklara temkinli yaklaşmaları, kava çanağına ve kupasına dokunmamaları ve şayet babaları şef ise, babaları yerindeyken yatağına emeklememeleri öğretilir. Bütün bunlar aslında, arada bir şamarlar, bol miktarda da hiddetli cıgııklar ve etkisiz konuşmalarla dayatılan, oldukça basit bir dizi yaktan ibarettir.

Ceza verme sorumluluğu genellikle, yaşça hemen ondan sonra gelen çocuğa düşer. Daha kendisi olayın gerekliliğini tam anlamıyla ayırt edememişken, "Güneşin altından çekil" diye bağırmayı öğrenir. Samoalı kızlar ve erkekler on altı on yedi yaşına geldiklerinde, kendilerinden küçüklere yönelik bu sonu gelmez tembihler, artık günlük konuşmalarının ayrılmaz bir parçası, tüm yorumlarının altında yatan monoton ve hoşnutsuz bir alt metin halini almıştır. Bütün küçüklere

ürkmüş fareler kadar sessiz sedasız hareket ediyor olsalar bile, her iki üç dakikada bir, araya serpiştirdiklerine tanık olduğum “Rahat dur,” “Uslu uslu otur,” “Çenenizi kapayın,” “Kesin şu gürültüyü” ünlemleri artık mekanikleşmiştir. Genel olarak, ses çıkarmama yönündeki bu son emir sürekli olarak dile getirilirken asla uygulanmaz. Küçük bakıcılar, sorumlu oldukları ufaklıkların karakter oluşumlarından çok sükûnetle ilgilenirler. Bir çocuk bağırmaya başladığında derhal büyüklerin kulaklarının dibinden uzaklaştırılır. Sorumlu kılınacak daha büyük bir çocuğu olan hiçbir anne, küçük çocuğunun terbiyesiyle uğraşmaz.

Eğer Samoa'da anne baba ve çocuklardan oluşan küçük aileler hüküm sürüyor olsaydı, söz konusu sistem toplumun yarısının ürkek ve özverili, diğer yarısının ise despot ve keyfine düşkün olmasına sebebiyet verirdi. Fakat bir çocuk, tam da inatçılığı dayanılmayacak boyuta ulaşacak kadar büyüdüğünde, ondan daha küçüğünün sorumluluğu sırtına yüklenildiğinden, bütün süreç sıfırdan başlar; böylece her çocuk bir yandan terbiye olurken, bir yandan da kendinden küçüğünün sorumluluğu yoluyla toplumsallaşır.

Bir çocuk feryadının neden olacağı nahoş sonuçlar karşısında duyulan bu korku, daha büyük çocukların benliğinde öylesine yer etmiştir ki, artık hiç gerek kalmadığında bile minik tiranın olay yaratma tehdidine yenik düşerler ve böylelikle beş yaşındaki ufaklıklar, göz korkutmak suretiyle muhtelif görev gezilerine –iplerle oynayacakları dokuma partileri ile pişirilecek yaprakları yırtacakları ve tepeden tırnağa is içinde kalıp yıkanmak zorunda kalacakları ocak başlarına– kendilerini dahil ettirirler; bütün bunlar sadece ağabey ya da ablaları bir velveleye son vermek uğruna her şeye boyun eğecek hale geldiği için olur.

Bu küçük yaramazlara boyun eğme, gönüllerini yapma, rüşvet verme ve oyalama yöntemi sadece, bebekleri sessiz tutmayı beceremeyen daha büyük çocukları gereğince ceza-

landıracak, söz sahibi yetişkinlerin bulunduğu ev içinde ya da yakın çevrede uygulanır. Karşıdaki bir komşu çocuğu olduğunda ya da kalabalık içerisinde, nispeten büyük kızlar ve oğlanlar, hatta yetişkinler baş belası çocuklara tüm öfkelerini kusarlar. Yakında bir çocuk grubu varsa ve istenmedikleri bir sahneye dahil olmak için meraklı ve ısrarcılsa, ya palmiye yapraklarıyla bir güzel dövülür ya da evlerin zemininde her daim mebzul miktarda bulunan minik taşlarla kovalanırlar. Bu muamelenin çocukların davranışlarını pek de geliştirdiği söylenemez; daha ziyade, ürkek ve anlayışlı küçük bekçilerinin yakasına daha da sıkı yapışmalarına neden olur. Uzun ve yorucu saatler boyunca kendi küçük akrabalarını yatıştırma-ya uğraşanlar için, yan komşunun çocuğunu taşlamanın kaçınılmaz bir çıkış noktası olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Yine de tüm bu öfke patlamalarının onda dokuzu sadece görüntüden ibarettir. Taşlayanların hiçbiri gerçekten isabet ettirmek niyetiyle taş atmaz; fakat çocuklar, yaramazlıklarını fazla ileri götürürlerse, eşyanın tabiatı gereği, havada uçuşan mercan parçalarının suratlarında patlama ihtimalinin arttığının farkındadırlar. Samoalı köpekler bile, bir Samoalının “dışarı çık” komutundaki el kol hareketi oranını hesaplamayı öğrenmiştir. Bir dizi talimat sırasında sessizce sıvışır, aynı vakar ve kayıtsızlıkla ilk fırsatta geri dönüp sokulurlar.

Çocuk altı yedi yaşına geldiğinde, daha küçük bir başka çocuğun bakımını üstlenebilmesi için gerekli her türden yasağı ezbere bilir. Aynı zamanda bir dizi basit teknik de geliştirmiştir. Palmiye ağaçlarından sert, dört köşeli toplar örmeyi, palmiye yaprakları veya frangipani çiçeklerinden çarkıfelek yapmayı, esnek minik ayaklarını kullanarak, gövdesi boyunca hindistancevizi ağacına tırmanmayı, boyu yeterince uzadığında tek ve isabetli bir bıçak darbesiyle hindistancevizini kırıp açmayı, birçok takım oyununu oynamayı ve bunlara eşlik eden şarkıları söylemeyi, taşlık zeminden çöpleri toplamak suretiyle eve çekidüzen vermeyi, denizden su taşımayı,

kurutulmak üzere hindistancevizlerini sermeyi ve yağmur yağacağı zaman toplamayı, örmek için pandanus ağacı yaprağı dürmeyi, komşudan şefin çubuğu ya da evin ocağı için, tutuşturulmuş çalı çırpı demeti getirmeyi ve akrabalarından ufak tefek ricalarda bulunma taktiklerini öğrenir.

Fakat konu küçük kızlar olduğunda, tüm bu görevler ancak asıl iş olan bebek bakıcılığını tamamlayıcı niteliktedir. Çok küçük yaştaki oğlanlar da daha ufak çocukların bakımını üstlenmekle birlikte, genellikle sekiz dokuz yaşına geldiklerinde bu görevden kurtulurlar. Küçüklerin sorumluluğunu taşımanın düzeltemediği her türlü pürüz, kendilerinden daha büyük erkek çocuklarla kurdukları iletişim sayesinde yok olur. Nitekim küçük oğlan çocukları, ihtiyatlı ve faydalı davrandıkları müddetçe ilgi çekici ve önemli aktivitelere kabul edilirler. Küçük kızlar düşüncesizce bir kenara itilirken, küçük oğlanlara sabır ve hoşgörü gösterilir; böylece işe yaramayı öğrenirler. Resifte ip halkasıyla yılanbalığı avına çıkan bir yetişkine bu önemli görevinde yardım etmek isteyen dört beş küçük oğlan, son derece becerikli bir ekip çalışması organize etmiş olur: Oğlanlardan biri yemi tutarken, bir başkası yedek ip halkasını tutar; ötekiler hevesle resifin deliklerinde avlarını ararken, bir diğeri yakalanan yılanbalıklarını *lavalava*'sına doldurur. Gürbüz bebekler ile resifte maceraya katılmak için henüz çok küçük olan ufaklıkların bakımını üstlenen küçük kızlar ise, küçük oğlanların düşmanca tutumları ve daha büyüklerin tepeden bakan tavırları karşısında cesaretlerini yitirirler ve daha maceraperest görevler ile oyunları öğrenmek için pek az şansa sahip olurlar. Böylece küçük oğlanlar evvela bebek bakıcılığının ıslah edici etkisine maruz kalıp, ardından daha büyük oğlanların nezaretinde etkin işbirliğini öğrenmek için pek çok fırsata sahip olurken, kız çocukların eğitimi bundan çok daha az kapsamlıdır. Yüksek bireysel sorumluluk beklentilerine rağmen, toplum kızlara birbirleriyle işbirliğini geliştirme yönünde fırsat tanımaz. Bu durum özellikle genç-

lerin faaliyetlerinde açıkça gözlenmektedir; erkekler çabucak organize olurken, hızlı ve etkin işbirliği yöntemlerinden yoksun kalan kızlar saatlerce didişip dururlar.

Bir kadının balığa gitmesi ancak bebekleri evin küçük kızlarının sorumluluğuna bırakmalarıyla mümkün olduğundan, kız çocukları annelerine ya da teyzelerine eşlik edemezler. Bu nedenle en basit resif balıkçılığı süreçlerini bile erkek çocuklardan çok daha geç öğrenebilirler. Yeterince büyüüp tarlalarda çalışacak, köye yiyecek taşıyabilecek kadar güçleninceye değin, bebek bakıcılığı ve getir götür işleri yapmaya mahkûmdurlar.

Kızlara bu gibi daha zorlu görevler ergenliğe yaklaştıkça verilmekle birlikte, bu türden sorumlulukları almaları fiziksel olgunluktan çok cüsseleri ve yeteneklerine bağlıdır. Daha öncesinde, beraberlerinde bebekleri de götürmek kaydıyla; arada sırada ailenin daha büyük üyeleriyle birlikte plantasyonlara giderler. Ancak gittiklerinde, erkek kardeşleri ile kuzenleri hindistancevizi toplayıp çalılıklarda mutlu mesut dolaşırken, onlar etraftaki bebeklerin peşinden koşmak, onları kollamak ve sakinleştirmek zorundadırlar.

Ağır yük taşıyabilecek kadar kuvvetlendiklerinde, aile küçük çocukların sorumluluğunu daha küçük kızlara devreder ve ergen kızlar bebek bakıcılığından azat edilirler. Böylece hayatlarının en beter döneminin sona erdiğini söylemek yanlış olmaz. Bir daha ne her daim büyüklerinin iki dudağı arasından çıkacak söze bakacak ne de iki yaşındaki tiranların zulmünü çeceklerdir. Toplumumuzda yetişkin kadınların ömrünü tüketmek ve hayatını zehir etmekle suçlanan ev işlerinin her türlü rahatsız edici ve teferruatlı rutini, burada on dört yaşın altındaki çocuklar tarafından yerine getirilir. Yakılacak bir ateş ya da çubuk, içmek için bir şey, yanacak bir lamba, ağlayan bir bebek, kaprisli bir yetişkinin ayak işleri; tüm bunlar kızları sabahtan akşama dek meşgul eder. Devlet okulunun açılmasıyla birlikte, bu çocuklar her yıl birkaç

ay, günün büyük bölümü boyunca evlerinden alınırlar. Bu da, annelerin evde kalıp çocuklarına bakmak, yetişkinlerin ufak tefek işleri ve gündelik görevleri halletmekle ilgili hiçbir pratiği olmadığı yerli evlerinde tam bir keşmekeşe sebep olur.

Bebek bakımından kurtulmadan önce, kız-çocukların daha karmaşık yöntemlere ilişkin bilgileri son derece kısıtlıdır. Bazısı muz soymak, hindistancevizi rendelemek, gölevez kazımak gibi pişirme öncesi basit hazırlıkları yapabilir. Aralarından birkaçı, öteberi taşıyacakları sepetleri örebilir, pişirilecek kadar olgunlaşmış gölevez yapraklarını seçebilir, olgun gölevezleri toplayabilir. Ocak başında, hindistancevizinin etli kısmını rendeleyp sıcak taşlarda kuruttuktan sonra deniz suyuyla karıştırıp kabuklu kısımlarını ayıklamayı, elde ettikleri sütsü karışımı, aromatik olan sap kısmı yakılarak ayrılmış gölevez yapraklarına düzgünce yerleştirerek ekmek ağacı yapraklarına sarmayı ve yaprağın sapını sıkıca bağlayarak dayanıklı bir pişirme cebi oluşturmak suretiyle *palusami* yapmayı öğrenirler. İri bir balığı palmiye yaprağı içine koyup bağlamayı, küçük bir topak balığı ekmek ağacı yaprağına sarmayı, domuzları beslemek için uygun yaprak seçmeyi, ısıtılmış ufak taşlardan oluşan fırındaki yemeğin iyice pişip pişmediğini bilmek zorundadırlar. Teoride, pişirme işleminin büyük kısmı erkek çocuklar tarafından yapılır. Ağır işi bir kız çocuğun üstlenmek durumunda kalması, eleştiriye açık bir konudur: “Zavallı Losa, evinde hiç oğlan yok; ocağı hep kendisi yakmak zorunda.” Oysaki kızlar daima yardımcıdırlar ve genelde işin büyük bölümünü onlar yaparlar.

Kızlar, teferruatlı bir etkinliğe uzunca vakit ayırabilecek bireyler olarak kabul gördüklerinde, uzun süreli balık avlarına gönderilirler. Balık sepeti örmeyi, meşale ışığında balık avı için çalı çırpı toplayıp demetlemeyi, deliklerinden çıkıp onları bekleyen –ve gayet uygun şekilde “gelberi sopası” denilen– değneğe tırmanana dek ahtapotları okşayıp tavlamayı, Samoalı çocukların şekere taktıkları isimle adaş, *lole* adlı, nefis gültrengi denizanalarını, ucuna iğne niyetine palmiye yaprağının sapı

geçirilmiş, kuşburnu ağacı kabuğundan yapılma uzun bir sici-me dizmeyi, mevsim balıklarından belirli dönemlerde tehlikeli olan türleri ve balığın iyisiyle kötüsünü ayırmayı, akulsızlık edip de kötü şansa uğramamak için bir kayanın üzerinde çift olarak duran ahtapotları asla yerlerinden etmemeyi öğrenirler.

Bu zamana kadar bitkilerle ağaçlar hakkında bildikleri yalnızca oyunlarla sınırlıdır: Pandanus ağacının tohumlarından kolyeler yapar, palmiye yapraklarından toplar örer, muz ağacı yapraklarını şemsiye, yaprağın yarısını liflere dizip ayırıp "gerdanlık" olarak kullanır, hindistancevizi kabuklarını ikiye ayırıp ipe bağlayarak bir tür ayaklık yapar, *Pua* ağacı çiçeklerinden güzel kolyeler örerler. Şimdi-bu ağaçlarla bitkileri daha ciddi amaçlar için tanımak zorundadırlar. Pandanus ağacı yapraklarının kesilecek kadar olgunlaşıp olgunlaşmadığını, uzun yaprakların tek ve hızlı bir darbeyle nasıl kesildiğini öğrenmeleri, üç farklı pandanus ağacı türünün hangisinin hangi tür hasırda kullanılacağını ayırt etmeleri gerekir. Hem çok hafif hem de yenebilir kolyeler yapılan güzelim portakal çekirdekleri, artık ağaç kabuğundan bezleri süslemede boya fırçası olarak kullanılmak üzere toplanmalıdır. Muz yaprakları örgü tabakları örtmek, fırınlanacak pudingleri sarmak, kızgın fırını yemekle doldurmak için toplanır. Hasır ve sepet süslemede kullanılan muz ağacı kabukları düzgün, esnek, siyah şeritler elde edilecek şekilde, doğru yerlerinden soyulmalıdır. Muzun kendisine gelince; ekilmeye uygun olgunlukta olanlar, yenilecek altın sarısı kıvrık muzlar, meyveli kekler için güneşte kurutulacaklar birbirinden ayırt edilmelidir. Artık kuşburnu ağacı kabuğu, bir avuç deniz kabuklusunu bağlayacak palmiye ipi yapmak için rastgele soyulmaz; adanın içine doğru uzanıp örgü için doğru kalitedeki ağaç kabuklarını aramak gerekir.

Kızların evdeki temel görevi dokumayı öğrenmektir. Bir kızın birden çok farklı teknikte ustalaşması gerekir. Önce yaprağın ana damarını sepetin sap kısmına ya da hasırın kenarına denk düşürüp yaprakçıkları örgü için kullanarak palmiye

dallarından dokumayı öğrenir. Palmiye yapraklarından önce taşıma sepeti yapmayı öğrenir: Yaprığın yarısını alır, yaprakçıkları bir araya getirip saç örgüsü şeklinde ördükten sonra damar kısmını kıvrıp sap haline getirir. Ardından bir yarım yaprağı diğerinin üzerine koyup yaprakçıkları örerek, evin direkleri arasından sarkan güneşlikler dokumaya sıra gelir. Dört iri palmiye yaprağından örülen yer hasırları ile karmaşık desenli yemek tabaklarını yapmak çok daha zordur. Bundan başka, gayet güzel öğrendiği, basit, çift ipli örgüden yelpazeler, daha yaşlı ve maharetli dokumacıların imtiyazındaki daha süslü burgulu modeller bulunur. Çoğu kez evdeki daha büyük bir kadın kıza örgüyü öğretir ve her türde en az bir parça ördürür. Yalnız güneşlik gibi daha basit işleri daha çok sayıda yapması beklenir. Pandanus ağacından gündelik yer hasırlarının yanı sıra, bir iki çeşit daha, ince işçilik gerektiren yatak hasırı dokumayı öğrenir. On üç on dört yaşına geldiğinde ise ilk ince hasırına başlar. İnce hasır, Samoa dokuma ustalığının eriştiği en yüksek noktayı temsil eder. Islatılıp fırınılandıktan sonra ıslıtlı beyaz bir renge ve kâğıt inceliğine erişinceye kadar ezilen ve santimin altıda biri eninde ipler haline getirilen birinci sınıf pandanus ağacı yapraklarından dokunan bu hasırlar keten kadar yumuşak ve esnektir, yapımı ise bir iki yıl sürer. Bir değer ölçüsü olarak kabul gören bu hasırlar her kızın çeyizinde mutlaka yer almalıdır. Kızlar ince hasırı on dokuz yirmi yaşından önce nadiren tamamlar; ancak bir kez yapımına başlanmış ve kızın hem hamaratlığının hem de maharetinin bir kanıtı olarak, daha kalın bir hasıra sarılıp çatı kirişinde saklanır. Kızlar, ağaç kabuğundan bez yapımının temelini –dut ağacından uygun dallar seçip kesmeyi, kabuğunu soymayı, daha mahir ellerce kazandıktan sonra dövüp ezme- yi- öğrenirler. Bezi bir desen şablonu yardımıyla ya da serbest çizimle desenlemek, daha tecrübeli yetişkinlere bırakılır.

Az çok bu sistematik içerisinde geçen eğitim süreci boyunca kızlar, itibarları için gereken minimum bilgi ile çok faz-

la beklenti yaratacak kadar maharet arasında ince bir denge tuttururlar. Tembelliğine veya ev işlerindeki beceriksizliğine dair köyde yayılacak bir söylenti, bir kızın kısmetini ciddi anlamda kapatır. Ancak bu ilk aşamalar tamamlandığında, kız için hiçbir şey yapmadan geçirilecek üç dört senelik bir bekleme süresi başlar. Bu sürede, güneşlik ve taşıma sepeti örme gibi rutin işlerini sürdürür. Ekim işlerine ve yemeği hazırlamaya yardım eder, az biraz da ince hasırını dokumaya devam eder. Fakat bunlardan başka her türlü sorumluluğu, hiç değişmeyen "Laititi a'u" ("Ama ben daha çok küçüğüm") baha-nesiyle geri çevirirken, her türden mahareti de elinin tersiyle iter. Tüm enerjisini gizli kapaklı cinsel maceralara harcarken, belli bir seviyeye kadar rutin görevlerini sürdürmekle yetinir. Erkek kardeşi için de durum pek farklı değildir.

Bununla beraber, on yedi yaşındaki bir erkek çocuk öylece kendi haline bırakılmaz. Temel balıkçılığı öğrenmiştir, ağaç kütüğünden bir kanoyu güvenli bir şekilde resifte yüzdürebilir veya bir balıkçı teknesinde kış küreğini idare edebilir. Gölevez ekmeyi, hindistancevizi ağacını söküp başka yere dikmeyi, kazıkla hindistancevizinin kabuğunu ayıklayıp etli kısmını usta ve çevik bir bıçak darbesiyle çıkarmayı bilir. On yedi on sekiz yaşına geldiğinde, herhangi bir unvan taşımayan genç ve daha yaşlı erkeklerin bulunduğu, süslü bir ifadeyle değil de apaçık bir gerçeklikle "köyün gücü kuvveti" olarak adlandırılan *Aumaga* topluluğuna göz diker. Bu süreçte rekabet, kaideler ve emsaller ona hiç rahat vermez. *Aumaga* etkinliklerini yöneten daha yaşlı şefler, herhangi bir yanlış veya yersiz bir davranışa son derece müsamahasızdırlar. Topluluğunun itibarı, komşu köylerin *Aumaga*'ları nezdindeki konumuna bağlıdır. Köyü adına tarlalarda çalışma, balığa çıkma, şeflere yemek yapma veya konuk bir genç kıza yapılacak ziyaret gibi herhangi bir grup etkinliğine katılmayacak olursa, akranları tarafından alaya alınır ve gün yüzü görmez. Ayrıca delikanlı bir şeyler öğrenmesi yönünde çok daha fazla teşvik görür; üstelik çok daha fazla

zanaat edinme imkânına sahiptir. Her ikisi de çok yaşlı kadınların tekelinde olan ve ancak orta yaşlı kızlarıyla yeğenlerine öğrettikleri hekimlik ve ebelik dışında, kadınlara yönelik bir uzmanlık alanı yoktur. Bunlardan başka tek pozisyon, resmi hatibin karısı olmaktır. Bu sınıfa mensup bir erkekle evleneceğinin herhangi bir garantisi olmadığından, hiçbir genç kız özel bilgi gerektiren bu yegâne evlilik için hazırlanmaz.

Erkekler için durum farklıdır. Genç bir erkek, günün birinde yöneticiler topluluğu *Fono*'ya kabul edilmesini sağlayacak bir *matai* unvanı edinmeyi umar; bu sayede –yeni unvanı yalnızca bir “ara rütbe” olsa ve ona mevki kazandıracak önemde olmasa bile– şeflerle kava içme, genç erkekler yerine onların yanında görev alma, evin içinde oturma hakkını kazanacaktır. Oysaki böyle bir unvana layık görülme garantisi yok gibi bir şeydir. Her ailede, tüm akraba çevresindeki en parlak delikanlılara bahş edilmek üzere bunun gibi birkaç unvan bulunur. Çok fazla rakibi vardır. Rakipleri aynı zamanda *Aumaga*'nın da üyesidir. Grup aktivitelerinde daima rekabet etmeye mecburdur. Ayrıca içlerinden birinde uzmanlaşması gereken birkaç farklı zanaat mevcuttur. İnşaatçı, balıkçı, hatip ya da ağaç oymacısı olmak zorundadır. Herhangi bir teknik ustalık, onu akranlarından bir adım öne taşıyacaktır. Balıkçılıktaki mahareti, sevgiliye hediye edilecek yiyecekler şeklinde hızlı bir ödül getirir; bu tip hediyelerin eşlik etmediği her türlü girişimi hor görülür. Ev yapımındaki becerisi, zenginlik ve statü getirir. Marangozlukta yetenekli genç bir adam bir şef gibi muamele görür; kendisine hitap edilirken, mevki sahibi insanlar için kullanılan, saygı yüklü tumturaklı ifadeler kullanılır. Bununla beraber gereğinden fazla becerikli, dikkat çekici ya da atak olmaması yönündeki daimi talep de geçerliliğini korur. Hiçbir surette akranlarının bir adımından daha fazla önüne geçmemelidir. Ne onlarda düşmanlığa ne de fazla ataklığı hoş görmektense ağırkanlılığı teşvik edip bağışlamaya çok daha meyilli büyüklerde kınamaya sebep olmalıdır. Aynı zamanda, kız kardeşinin sorumluluk

almadaki gönülsüzlüğünü de paylaşır. Fazla göze batarak değil de usulca yetkinleşirse, şefliğe seçilme şansı hiç de az değildir. Yeterince yetenekliyse, *Fono* bir değerlendirme yapıp kendisine verilecek uygun bir unvan düşünerek, onu bilgelik edinmesi için yaşlı erkeklerle oturmaya davet edebilir. Öte yandan, genç erkeklerin bu şerefe yanıt vermedeki isteksizliği gayet iyi bilinmektedir. Öyle ki, teklif her zaman, "Eğer delikanlı kaçacak olursa bir daha asla şef olamaz ve bundan böyle daima evin dışında, hiçbir vakit *Fono*'da yan yana oturamayacağı *matai*'lere yemek hazırlayıp hizmet eden genç erkeklerle birlikte oturmak zorunda kalır" diyerek yapılır. Yetenekli delikanlıya akrabaları tarafından bir *matai* unvanı verilmesi ihtimali daha da yüksektir. Ve günün birinde, elden ayaktan düşüp de artık içinden eğlenmek ya da dans etmek gelmez olduğunda, bir *matai* olmayı istemektedir de... Yirmi yedi yaşındaki bir şef bir defasında şöyle demişti: "Henüz yalnızca dört yıldan beri şefim ve bak, saçlarım beyazladı. Oysa Samoalıların saçı çok geç ağarır, beyaz adamınki gibi genç yaşta ağarmaz. Ama ben her zaman yaşlı biri gibi davranmak zorundayım. Ağır ağır, ölçülü adımlarla yürümem gerekir. En resmi durumlar haricinde dans edemem, genç erkeklerle oyunlar da oynayamam. Etrafımdakiler, bir hata yapmayayım diye ağzımdan çıkan her söze dikkatle kulak veren altmışlık adamlar... Evimde otuz bir insan yaşıyor. Hepsini düşünmem, onlara yiyecek ve giyecek sağlamam, anlaşmazlıklarına çözüm bulmam ve onları evlendirmem gerekiyor. Ailemde bana aksi söz söylemeye, hatta ilk adımla hitap etmeye cesaret edecek tek bir kişi yok. Bu kadar gençken şef olmak çok zor." Bunun üzerine bütün yaşlı erkekler başlarını sallayarak onaylıyor ve bu kadar genç yaşta şef olmanın uygun-suzluğunu kabul ediyorlar.

Matai yapılan genç adamın, kıdemli yoldaşları arasında en iyisi değil; ancak *Fono*'nun en genç ve çaylak üyesi olabileceği gerçeği, bu doğal ihtirasın hükmünü daha da etkisiz kılmaktadır. Dahası, artık eski arkadaşlarıyla ilişki kurmasına da

olanak yoktur. Bir *matai* yalnızca diğer *matai*'lerle arkadaşlık yapabilir, çalılıklarda omuz omuza çalışabilir, akşamları oturup sessizce sohbet edebilir.

Böylece bir delikanlı, bir genç kızdan daha zorlu bir ikilemle karşı karşıya kalmaktadır. Sorumluluktan hoşlanmamaktadır; fakat topluluğu içerisinde yükselmeyi arzu eder. Yetenekleri, şef yapılacağı günün gelmesini hızlandırır. Diğer yandan çabalamayı boşlarsa tenkit ve alayla karşılanacaktır. Çok hızlı ilerlerse hor görülür; ama sevdiğinin kalbini kazanmak için akranları arasında itibar sahibi olmalıdır. Buna karşılık, sosyal itibarı gönül maceraları nezdinde artar.

Bu nedenle, genç kız yeterlilik "ehliyet"ine sırtını yaslar-ken, delikanlıyı daha büyük mücadeleler beklemektedir. Delikanlı, olur da evlenmek ister korkusuyla, yeterliliğini kanıtlayamamış, akılsız ya da yeteneksiz olarak tanınan kızlardan uzak durur. Maharetsiz bir kızla evlenmek çok basiretsiz bir harekettir ve delikanlının, ailesiyle sonu gelmez bir kavga-ya tutuşmasına sebep olur. Bu yüzden beceriksizliğiyle nam salan kızlar âşıklarını sıradan, beğenilmeyen ya da artık hislerine kapılıp da olmayacak bir evlilik yapma tehlikesi bulunmayan, evli erkekler arasından seçmek zorundadırlar.

Ama on yedi yaşındaki bir kız –henüz– evlenmeyi istemez. Sorumluluktan azade, duygusal deneyimleriye envai çeşit bir kız olarak yaşamak çok daha iyidir. Bu, hayatının en güzel dönemidir. Kendinden yukarıda ona eziyet edecek olanlar kadar, kendinden aşağıda olup zulmedeceği kişiler de vardır. İtibar yönünden kaybettiğini özgürlük yönünden kazanır. Bebek bakımına ilişkin yapılacak çok az iş vardır. Ne gözleri örgüden ne sırtı gün boyu kumaş dokumaktan ağrı-maktadır. Çıkılacak balık, yiyecek ya da dokuma malzemesi seferleri, gizli buluşmalar için bol fırsat yaratır. Maharet daha fazla görev, daha kısıtlayıcı iş ve daha erken evlilik demektir; evlilik ise ne kadar geciktirilebilirse o kadar iyi kaçınılmaz sondur.

Samoa Hane Halkı

Tipik bir Samoa köyü, her biri *matai* adı verilen aile reisleri tarafından idare edilen, yaklaşık otuz ya da kırk haneden oluşur. Bu reisler, belli başlı şef unvanlarına ek olarak, resmi vaiz, hatip ve şeflerin elçilerine verilen, sözcü-şef unvanlarını da taşımaktadır. Resmi bir köy meclisinde her *matai* söz sahibidir ve sorumluluğu altında bulunan tüm hane halkını temsil eder. Hane halkı, belli bir süre boyunca ortak *matai*'nin otoritesi ve himayesi altında yaşayan tüm bireyleri kapsar. Hane halkı, yalnızca anne baba ve çocuklardan oluşan biyolojik aileden ibaret olabileceği gibi; kapsamı, *matai* veya eşine kan, evlilik ya da evlat edinme bağı ile bağlı olan ancak çoğu kez aralarında herhangi bir yakın ilişki bulunmayan, on beş yirmikişiye kadar genişleyebilir. Evlat edinilen hane üyeleri ille de şart olmamakla beraber genellikle uzak akrabalarlardır.

Dul erkek ve kadınlar, hele de çocuksuzlarsa, çoğu kez aralarında kan bağı bulunan akrabalarının yanına dönseler de, evli bir çift iki taraftan birinin akrabalarının yanında yaşayabilir. Bu tip haneler her zaman dip dibe olmak zorunda değildir; kimi zaman köyün farklı yerlerine dağılmış, üç dört evden oluşan bir yerleşim de söz konusu olabilir. Daimi olarak bir başka köyde ikamet edenler hane üyesi sayılmaz; hane kati surette yerel bir birimdir. Ekonomik açıdan her hane başlı başına bir birimdir; zira her türlü çiftlik işi, karşılığında kendilerine yiyecek ve diğer ihtiyaç malzemelerini dağıtan *matai*'nin idaresindedir.

Hane içerisinde otoriter disiplini belirleyen, akrabalık bağlarından ziyade yaştır. *Matai*, anne ve babası da dahil olmak

üzere, himayesi altındaki her birey üzerinde itibari ve etkin bir otoriteye sahiptir. Bu kontrolün derecesi doğal olarak kişisel farklılıklarla şekillenmekle birlikte, her zaman törensel konumunun gerektirdiği gibi özenle ayarlanır. Haneye en son katılan bebek, tüm hane halkına tâbi bir konumdadır ve pozisyonu aileye yeni bir bebek katılınca dek, kaç yaşına gelirse gelsin zerrece değişmez. Fakat çoğu evde, en küçük çocuk konumu son derece geçici bir pozisyonudur. Yeğenler ve gariban genç kuzenler hane halkı sayısını şişirip durur. Kendisine itaat etmekle yükümlü kişi sayısı ile kendisinin itaat etmesi gerekenlerin sayısı neredeyse eşit durumda olduğundan, ergenlik çağında bir kızın hane içinde konumu orta sıralardadır. Artan yetkinliği ve özbilinci başka bir aile yapısı içinde daha hışırtı ve huzursuz olmasına sebep olabilecekken; bu yapı içinde, otoritesini artırmak için sonsuz bir potansiyele sahiptir.

Bu gelişim, kusursuz bir düzen içerisinde gerçekleşir. Bu bağlamda evlilik, kızın konumunda asgari düzeyde bir değişime yol açar. Tek farkla: Kendi çocukları sayesinde, söz dinletebileceği uysal tebaası artık iyiden iyiye genişlemiştir. Ancak yirmili yaşlarının sonlarına yaklaştığı halde hâlâ evlenmemiş kızların da daha az saygı gördüğü veya evli kız kardeşlerine kıyasla daha az sorumluluk taşıdığı söylenemez. Medeni durumdan ziyade yaşın ayırt edici sınıfsal özellik olarak kabulü, hane dışında da geçerli bir olgudur. Unvan sahibi olmayan erkeklerin eşleri ile ergenliğe ulaşmış tüm bekâr kızlar, köyün bütün törenlerinde aynı safta yer alır.

Başka evlerde yaşayan akrabalar da çocuğun hayatında söz sahibidir. Yaşça büyük herhangi bir akraba, kendinden küçüklerden şahsi hizmet talep etme, onların davranışlarını eleştirme ve ilişkilerine karışma hakkına sahiptir. Sözgelimi yıkanmak üzere sahile inen bir kız çocuğu, karşılaştığı büyük kuzeninin bebeğini yıkamak, ona göz kulak olmak veya kabuğunu sürterek çamaşır yıkamak üzere hindistancevizi toplamak gibi görevlere koşulabilir. Gündelik yaşam, bu ev-

rensel hizmet algısıyla o denli iç içe geçmiş durumdadır ve hizmet bekleme bahanesi olarak kabul gören ilişki bağları o denli yoğundur ki, bir çocuğun sadece bir saatliğine dahi gözetimden kaçma şansı neredeyse hiç yoktur.

Bu uzak ama talepkâr ilişki topluluğunun çeşitli faydaları da vardır. Topluluk içerisinde üç yaşındaki bir çocuk güvenle ortalıkta dolaşabilir; başına hiçbir şey gelmez. Hiçbir zaman aç ve susuz kalmaz; sarınıp kestirmek için bir çarşaf, gözyaşlarını silecek ve yaralarını saracak nazik bir el bulması ise garantidir. Küçük bir çocuk, karanlık bastığında hâlâ ortalıkta görünmezse “akrabaları arasında” aranır. Tarlada çalışmak üzere annesi adanın iç kısımlarına giden bir bebek, köy boyunca elden ele tarlaya ulaştırılır.

Yaşa göre konumlandırma yalnızca birkaç özel durumda söz konusu değildir. Her köyde bir iki büyük şef, hane halkı arasından seçtiği bir kızı *taupo*, yani evin resmi prensesi ilan etme yetkisine sahiptir. On beş on altı yaşlarındaki kız, *taupo* seçilmesiyle birlikte akranlarından, hatta kimi zaman yakın ailesinden koparılır ve etrafı bir saygınlık halesiyle sarılır. Köyün daha yaşlı kadınları ona nezaket sözleriyle seslenir; yakın ailesi ise kızın konumunu kendi şahsi çıkarları için kullanır ve karşılığında da onun arzularını göz önünde tutar. Fakat bütün köyde ancak iki üç *taupo* olduğundan, bu özel konumları genç kızların genel durumunu bozmaktan çok vurgulamaktadır.

Otoritenin bu denli müthiş yayılımı, aradaki bağları haddinden fazla zorlama endişesini de beraberinde getirir ve bu da, kişiliğe ek bir saygı olarak tezahür eder. Bir kızın, kendisine hükmeden kişi sayısı kadar hamisi de var demektir. İçlerinden biri fazla ileri gidecek olursa, kızın daha rahat bir akrabanın evine yerleşmesi işten bile değildir. Kendisine açık olan evleri en çok iş, en az gözetim, en az paylama, en çok veya en az akran, en az bebek, en iyi yemek gibi çeşitli yönlerden sınıflandırmak mümkündür. Pek az çocuk daimi olarak tek

bir evde yaşar; çoğunluk her zaman farklı adresleri deneyip durur. Bunu ziyaret bahanesi altında, maksadı açık etmeden yapmak gayet kolaydır. Fakat evde en ufak bir hoşnutsuzluk baş gösterdiği an, olası bir kaçış ihtimali disiplini yumuşatır ve çocuktaki bağımlılık hissini zayıflatır. *Taupo* ve tam bir yeniyetme olanlar dışında hiçbir Samoalı çocuk, kapana kısılmışlık duygusuyla baş etmek durumunda kalmaz. Her zaman kaçıp sığınabileceği akrabaları vardır. Ailevi bir çıkmazla karşı karşıya kalan bir Samoalının vereceği değişmez tepki şudur: "Ama o zaman başka bir akrabanın yanına gider." Gerçekten de potansiyel akraba sayısı sınırsızdır. Ens'est gibi çok ciddi bir suç işlemediği müddetçe, gezgin için aile ocağından ayrılmak yalnızca biçimsel olarak zorunludur. Sabah babasından sıkı dayak yiyen bir kız, sığındığı elli metre ötedeki başka bir evde mağrur bir halde bulunacaktır. Kan bağına dayalı bu sığınmacılık sistemi öylesine el üstünde tutulur ki, herhangi bir unvan taşımayan ya da daha alt sınıftan birisi, kaçak çocuğunu almak için kapısına gelen kendisinden daha soylu akrabasına kafa tutabilir. Büyük bir nezaket ve sonu gelmez uzlaşma söz-cükleriyle, soylu şefinden soylu evine dönmesi ve soylu evladına karşı soylu öfkesi dininceye dek orada kalması ricasında bulunur.

Bir Samoa ailesinde gençlerin yaşamını etkileyen en önemli ilişkiler¹ kan bağı, evlilik ya da evlat edinme yoluyla birbirlerini "kardeş" olarak adlandıran kızlar ve erkekler arasındaki ilişki ile aralarında yaş farkı bulunan akrabalar arasındaki ilişkidir. Akranlar arasındaki cinsiyet farkı vurgusu ve yaş farkına atfedilen önem, aile hayatının şartları gereğince açıklanabilir. Karşı cinsten akrabaların birbirleriyle kurduğu her türden iletişim, çok sıkı kurallarla belirlenmiştir. Ergenliğe erişilmesinden itibaren, yani dokuz on yaşından sonra, artık birbirlerine dokunmaları, yan yana oturmaları, beraber

1 Bkz. Ek 1, s. 216.

yemek yemeleri, birbirlerine samimi sözlerle hitap etmeleri veya birbirlerinin yanında herhangi bir müstehcen konuya değinmeleri kesinlikle yasaktır. Kendi evleri dışında aynı evde bulunmaları, köyün yarısı da yanlarında değilse, mümkün değildir. Birlikte yürüyemez, birbirlerinin eşyalarını kullanamaz, aynı yerde dans edemez, küçük bir grup içindeki bir etkinliğe birlikte katılamazlar. Bu katı sakınım, aralarında beş yaştan az fark bulunan ve beraber yetişmiş veya aralarında kan bağı ya da evlilik dolayısıyla akrabalık bağı bulunan tüm karşı cinsler için geçerlidir. Kız ve erkek kardeşler arasındaki bu tabu, çocuklardan küçük olan büyüğün dokunuşundan “utanç” hissettiği anda başlayarak, kardeşler elden ayaktan düşüp dişleri dökülene ve aynı hasır üzerinde birbirlerinden utanmadan oturabildikleri ana dek devam eder.

Daha küçük akrabalar için kullanılan *tei* sözcüğü, duygusal açıdan yüklü bir diğer ilişki biçimini ifade eder. Bir kızın ilk annelik hevesi asla kendi çocuklarına değil, kendinden yaşça küçük bir akraba çocuğuna yöneliktir. Bu sevgi sözü en çok kızlar ve kadınlar tarafından, baktıkları küçükler artık kocaman birer yetişkin oluncaya dek –hatta sonrasında– kullanılmaya devam eder. Öte yandan küçük çocuk, sevgisini kendinden daha küçük olana yöneltirken, bakıcı ablalarına karşı herhangi bir ekstra sevgi göstermez.

Aiga sözcüğü kan bağı, evlilik veya evlat edinme yoluyla oluşmuş tüm ilişkileri kapsar ve her koşulda duygusal tonu aynı kalır. Evlilik yoluyla akrabalık, evlilik bağı devam ettiği müddetçe iki akraba topluluğu birleştirir. Evlilik terk edilme, boşanma veya ölüm gibi herhangi bir nedenle sona erdiğinde akrabalık feshedilir ve artık iki ailenin üyeleri birbirleriyle evlenmekte serbesttir. Eğer evlilikten geriye bir çocuk kaldıysa, çocuk hayatta olduğu sürece iki hane arasındaki karşılıklı ilişki devam eder. Zira çocuk adına herhangi bir mülk bağışının gerekli olduğu durumlarda, anne tarafı da baba tarafı da katkıda bulunmakla yükümlüdür.

Akrabalar, kişinin birçok talepte bulunabileceği ama aynı zamanda kendilerine karşı birçok yükümlülüğün yerine getirilmesi gereken kişilerdir. Bir akrabadan yiyecek, giyecek, barınak veya kan davasında yardım talep edilebilir. Herhangi bir talebi geri çevirmek kişinin pinti veya insani incelikten yoksun biri olarak yaftalanmasına yol açar ki, bu sonuncusu Samoalıların en fazla değer verdiği erdemdir. Bu yardımlarda bulunulduğunda belirli bir karşılık gözetilmez; bu durumun tek istisnası, ailece girilen bir işin sonunda, paydaş olan herkese yiyecek dağıtıldığı zamandır. Öte yandan verilen malın ya da yapılan yardımın sayısı veya ederi dikkatlice hesaplanarak, ilk fırsatta karşılığında bir hediye talep edilir. Yine de yerli bakış açısında, her iki eylem de birbirinden bağımsız değerlendirilir. Her iki taraf da sırayla "dilenci" olarak diğerinin ganimetinden geçici olarak faydalanır. Eski zamanlarda bazen dilenci, ziyaretinin maksadını işaret eden özel bir kuşak bağlarmış. Yaşlı bir şef, kendisinden iyilik istemeye gelen bir akrabanın yaptıklarını bana tüm detaylarıyla şöyle anlatmıştı: "Sabah erkenden gelir, sessizce içeri girer ve evin ta en arka köşesine, itibarı en az olan en uzak yere oturur. Ona dersin ki: 'Demek sen geldin, hoş gelmişsin!' O da der ki: 'Evet ben geldim, soylu varlığının koruması altındayım.' Sonra sen şöyle dersin: 'Bir şey içmek ister misin? Yazık ki evde pek sunmaya değer bir şey de yok.' O da cevap verir: 'Almayayım, sağ ol; gerçekten ne açım ne de susadım.' Sonra beraber bütün gün otursunuz ve ziyareti hakkında tek bir söz edilmez. Gün boyunca oturup ocağın küllerini temizler; bu sevimsiz ve pis görevi büyük bir dikkat ve özenle yerine getirir. Eğer birinin tarladan yiyecek getirmek için adanın iç kısımlarına gitmesi gerekiyorsa, herkesten önce o gitmeyi önerir. Balığa çıkacak adam gerekiyorsa, güneş ne kadar kızgın, buraya gelmek için tepmiş olduğu yol ne kadar uzun olursa olsun, kanoda yerini almak için dünden hazırır. Ve sen bütün gün oturup düşünürsün: 'Acaba ne için gelmiş olabilir? İsteddiği şu en iri

domuz mu; yoksa kızımın henüz tamamladığı büyük, güzel dokumayı mı işitti? O halde acaba şimdi dokumayı sanki daha önceden planlamış gibi sözcü-şefime hediye mi göndersem? O zaman gönül rahatlığıyla kendisini geri çevirebilirim.' O ise oturmaya devam eder ve senin suratını inceleyip ricasını yerine getirip getirmeyeceğini tartar. Çocuklarla oyun oynar; ama kendisi için çiçeklerden yaptıkları kolyeyi geri çevirerek senin kızına hediye eder. Nihayet gece olur. Artık yatma zamanı gelmiştir; ama o hâlâ konuyu açmamıştır. En sonunda ona şöyle dersin: 'Bak, ben yatıyorum. Sen de yatacak mısın yoksa evine mi döneceksin?' Ancak o zaman konuşacak ve gönlünden geçenini sana söyleyecektir."

Bu şekilde, geniş akraba topluluğunun entrikaları, ihtiyaçları ve zorunlulukları, gelenekselleşmiş yöntemleriyle onlarca evin ve köyün içinden itinayla süzülerek, aile yaşamının içerisine sızar. Bir gün kadının akrabaları, ertesi gün erkek tarafı, bir ay kalmak ya da ince hasırı ödünç almak üzere gelir; üçüncü gün, evin çalışkan yeğeni babasının hastalığı gerekçesiyle evine geri çağrılır. En küçük fertleri de dahil olmak üzere, biyolojik ailenin tamamı nadiren aynı evin içinde yaşar. Günün birinde, hane içinde talepler yığılmışken, bir başka evdeki yakın bir akrabanın hastalığı ya da bir ihtiyacı nedeniyle göçebeler evlerine çağrılırlar.

Yardım etmek ya da evlilik ve doğum gibi geleneklerin bu yurduğu özel birtakım görevleri yerine getirmek söz konusu olduğunda, hane içi bağlar değil, akrabalık bağları esastır. Ancak uzun yıllar boyunca süren evliliklerde erkek ve kadının akrabaları artık o kadar iç içe geçmiştir ki, görünürde yardım eden de iki taraftan birinin talebine karşılık veren de yine tüm hane halkıdır. Sadece kadın tarafının karar verme ve evin prensesi *taupo*'yu süsleme, erkek tarafınınsa unvanı taşıma konusunda öncelikli olduğu mevki sahibi ailelerde, kan bağı gündelik yaşamda büyük önem taşımaya devam eder. Kan bağı, evlilik ve evlat edinme prensipleriyle vücut

bulan, gündelik hayatın ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın birbirine kenetlediği daha geniş aile topluluklarında bu önem ortadan kalkar.

Teorik olarak bir evin *matai*'si ufak tefek gündelik işlerden muaftır; ancak yüksek pozisyonda bir şef için bu muafiyet nadiren söz konusu olur. Bununla birlikte liderlik rolü, yaptığı her işe uyarlanır: Şölenlerde domuzu o süsler, erkek çocuklarla kadınların topladığı hindistancevizlerini o keser. Ailede yemek pişirme işi kadın ve erkek tarafından birlikte yerine getirilse de, işin büyük kısmı oğlanlarla genç erkeklere düşer. Yaşlı erkekler hindistancevizi liflerini bükerek, balık oltası ve balık ağı yapımında, kano parçalarının birbirine tutturulmasında veya evin duvarlarının birleştirilmesinde kullanılan, yöreye özgü bir tür halat örерler. Yaşlı kadınlar örgü ve ağaç kabuğundan bez yapımı gibi işlerle uğraşırken, bir yandan da evde kalan küçük çocuklara göz kulak olurlar. Tarım işlerinin ağır rutini ise tohum ekme, fidan dikme, ürün toplayıp taşıma, kabukları soyulup dokumada kullanılacak dut ağacı dallarını ve hasır örmek üzere kuşburnu ağacı kabuklarıyla pandanus ağacı yapraklarını toplama işlerinden sorumlu kadınların üzerine kalır. Yaşça büyük kızlar ile kadınlar ayrıca ahtapot, denizkestanesi, denizanası, yengeç ve diğer ufak kabukluları elde etmek için resif avcılığı da yaparlar. Daha ufak kızlar su taşır, lambalarla ilgilenir (günümüzde, sütleğen ve hindistancevizi yağına başvurulmuş yokluk zamanları haricinde, yerliler gazyağı ve fener kullanmaktadır) ve evleri derleyip toplarlar. Görev dağılımı gayet adil bir şekilde, yaşa bağlı olarak yetenekleri gözetilerek yapılır. Çok yüksek makamlı kişiler dışında, herhangi bir görev, yetişkinin tenezzül etmemesi nedeniyle değil, işi yapabilecek kapasitede daha genç birinin varlığı nedeniyle geri çevrilir.

Köydeki ve ev içindeki mevkiler birbirini yansıtsa da, köydeki mevkinin küçük çocuklar üzerinde pek az etkisi vardır. Babası yaşadığı evin *matai*'si olan bir kız, bu otoriteden hiç

hoşlanmaz. Ama aileden bir başkası *matai* ise, o ve eşi kendisini babasının baskısına karşı koruyabilir. İlk durumda, babasıyla herhangi bir anlaşmazlık evden ayrılıp akrabalarının yanına yerleşmesine neden olurken, ikinci durumda en fazla ev içinde bir miktar sürtüşme yaşanacaktır. Büyük şef veya büyük sözcü-şefin ailelerinde, seremoni ve misafirperverliğin daha fazla yeri vardır. Çocuklar daha iyi yetiştirilir ve daha çok çalıştırılır. Fakat evin temel olarak reisinin mevkisine bağlı olan genel havası bir yana, farklı mevkilerden evler küçük çocukların gözünde hemen hemen aynıdır. Onlar için yetki sahiplerinin ruh durumu mevkilerinden çok daha fazla önem taşır. Bir başka köyün büyük şefi olan bir amca, bir çocuğun yaşamında kendi evindeki öfkeli bir nineden çok daha az önem teşkil eder.

Yine de, doğuştan gelen değil de sonradan edinilen mevkilerin Samoa'da önemi büyüktür. Bir köyün statüsü, büyük şefinin mevkisi ile doğru orantılıyken, bir evin itibarı da *matai*'sinin unvanına bağlıdır. Unvanlar şef ve sözcü-şef olmak üzere ikiye ayrılır. Her iki unvan da, evin reisi olmak dışında birçok farklı görev ve ayrıcalığı barındırır. Ve Samoalılar için mevki, hiçbir zaman modası geçmeyen bir konudur. Mevki sahibi kişilerle konuşmak için tumturaklı bir nezaket dili icat etmişlerdir ve toplumdaki her mevkiyi çevreleyen karmaşık bir etiketler silsilesi bulunur. Büyüklerini bu denli ilgilendiren bir konunun kendi hayatlarına da dolaylı olarak yansması, bazı çocuklar için kaçınılmazdır. Bu durum özellikle, unvan sahibi evlerde yaşayan ve içlerinden bazıları bir gün o unvanı taşıyacak çocukların birbirleriyle olan ilişkilerinde geçerlidir. Yetişkin dünyasına ait bu uzak meselelerin çocuklarla gençlerin hayatını nasıl etkilediğini anlamak için bazı çocukların yaşamlarına göz atmak faydalı olabilir.

Malae adında bir büyük şefin evinde yaşayan iki küçük kızıdan Meta on iki, Timu ise on bir yaşındaydı. Meta kendinden emin, becerikli bir kızdı. Malae, olağanüstü zekâsı ve gelişmişliği ile parıldayan Meta'yı -kuzeni olan- annesinin

evinden getirmişti. Diğer yandan Timu anormal derecede utangaç, zekâca yaşlılarından geri kalmış bir çocuktur. Ne var ki Meta'nın annesi, Malae'nin sadece çok uzak bir kuzeniydi. Eğer evlenip de Malae'nin o sıralar yaşadığı o uzak köye gelmemiş olsaydı, Meta hiçbir zaman bu soylu uzak akrabasının dikkatini çekemeyecekti. Timu ise Malae'nin ölen kız kardeşinin tek kızıydı. Babasının aşağı tabakadan biri olması alnına kara bir leke sürerek çekingenliğini artırmıştı. Dans etmek Timu için resmen bir azaptı. Büyüklerin uyarılarını duyunca hemen oradan kaçardı. Ne var ki Timu, Malae'nin müstakbel *taupo*'su, yani prensesiydi. Güzel bir kızdı ve güzellik en çok değer verilen nitelikti. Ayrıca anne tarafından ailenin üyesiydi, ki bu *taupo* seçilmek için bir tercih sebebiydi. Böylece her yönden daha nitelikli olan Meta bir kenara itilirken, gördüğü ilgi ve alakadan son derece rahatsız olan Timu öne sürülüyordu. Kendisinden daha nitelikli ve girişken bir başka çocuğun varlığı muhtemelen Timu'nun aşağılık kompleksini daha da artırmıştı; öte yandan böyle ön planda olmak da onu müthiş strese sokuyordu. Her fırsatta dans etmesi buyrulan çocuk, ne zaman bir izleyiciyle göz göze gelse duraklıyor ve dansına devam etmeden önce bir müddet ellerini ovuşturuyordu.

Bu arada bir başka evde, Malae'nin aynı *taupo* unvanı çok daha farklı bir rol oynuyordu. Burası Malae'nin doğduğu köyündeki, halen halasıyla kocasının yaşamakta olduğu eviydi. Halasının büyük kızı Pana, Malae'nin evinde *taupo* unvanının sahibiydi. Ancak Pana yirmi altısına gelmiş ve hâlâ evlenmemişti. Çok yakında evlendirilmesi ve yerine *taupo* yapılacak bir başka kızın bulunması gerekiyordu. Timu hâlâ çok küçüktü. Pana'nın unvan üzerinde doğuştan söz hakkı bulunan üç kız kardeşi daha vardı. Ancak en büyükleri olan yirmisindeki Mele topaldı; on dördündeki Pepe'ninse tek gözü kördü, ayrıca iflah olmaz derecede erkeksi bir kızdı. En küçükleriyse henüz Timu'dan bile ufaktı. Böylelikle üç kardeş de unvanı devralmaktan resmen menedilmiş durumdaydı. Bu durum

Filita'nın konumunu iyice güçlendiriyordu. Diğer kızların babasının yeğeni olan on yedi yaşındaki Filita'nın, Malae'nin evinde bu unvana hakkı bulunmuyordu; fakat çocukluğundan beri kuzenleriyle birlikte büyümüştü. Güzel, becerikli, donanımlı bir kız olan Filita ne Mele gibi topal ne Pepe gibi kör ve erkeksiydi. Hiçbir zaman *taupo* olamayacağı doğrudu; ancak doğuştan üstünlüğe sahip olmalarına rağmen diğer kızlar da öyleydi. Böylece, kuzenlerinin eksiklikleri sayesinde, evde barış ve kardeşlik hüküm sürüyordu. Unvanın etki alanında bir başka kız daha vardı. Bu Pula'ydı; diğer bir köyde yaşayan bir başka küçük kuzen. Ancak uzaktan akrabalığı ve kendi köyünün en büyük şefi olan dedesinin biricik kız torunu olması bu olasılığı ortadan kaldırıyor. İleride büyük şefin *taupo*'su olacağı yönündeki kaçınılmaz gerçeklik, önündeki diğer tüm ihtimalleri devre dışı bırakıyordu. Yani şimdiki *taupo*'ya ek olarak altı kız, potansiyel halefi oldukları bir unvanın şu ya da bu şekilde etkisi altındaydı. Ancak şu da var ki, bir köyde nadiren bir ikiden fazla *taupo* varken her aile içerisinde en az bir ya da daha çok *matai* unvanı bulunması sebebiyle söz konusu etkiler, mevkinin erkek çocukların yaşamında oynadığı rolle kıyaslandığında, devede kulak kalmaktadır.

Rekabet burada çok daha büyük rol oynamaktadır. *Taupo* ve *manaia* (veliahda verilen unvan) seçiminde kan bağına bağlı güçlü bir ayrımcılık söz konusudur. Aynı ayrıcalık, *taupo* seçilmek için ailenin kadın tarafına, *manaia* seçilmek içinse erkek tarafına mensup olmayı gerektirir. Ancak işlerliği sağlayabilmek adına düzenin uyarlanması gerekmiş ve böylece çoğu unvan tüm hısım akraba çevresinden en yeterli gençlere verilir olmuştur. Alofi'nin durumu da böyleydi. Köyün önde gelen şeflerinden Tui'nin yetenekli ve akıllı bir oğlu vardı. Tui'nin erkek kardeşlerinin tamamı kalın kafalı ve beceriksiz olduğundan, hiçbiri unvanın halefi olmaya uygun değildi. İçlerinden birinin çirkin, kıt akıllı ve itici bir oğlu bulunuyordu. Yakın akraba çevresinde başka erkek yoktu.

Fazlasıyla nitelikli olan oğulun, babasının yerini alması bekleniyordu. Fakat çocuk henüz yirmisindeyken öldü. Küçük yeğeni geleceğe dair hiç umut vaat etmeyen Tui, köyün ya da yakın akraba çevresinin dışından birini arayıp bulmak durumunda kaldı. Tui'nin köyünde, aynı köyden olmanın önemi büyüktü. Tui'nin kandaşları ise çok uzak köylerde yaşadıklarından köyün yabancılarıydı. Onların yanına gidip aralarından halefi olarak yetiştirebileceği, umut vaat eden bir genç arayamayacaksa ya kızıyla evlenecek seçkin bir genç adam bulmak ya da eşinin akraba çevresine bakmak zorundaydı. Tui mecburen ikinci yolu seçti; böylece kayınbiraderinin oğlu onlarla birlikte yaşamak üzere evlerine geldi. Yeni babası oğlana, yeterince çalışıp kendini ispatlarsa, bir yıl içinde, ölen kuzeninin yerine geçebileceği sözünü verdi.

Büyük şef Fua'nın ailesinde ise daha farklı bir problem baş gösterdi. Fua, köyün en yüce unvanının sahibiydi. Altmışını geçmişti ve yerine kimin geçeceğine dair bir soru işareti bulunmuyordu aklında. Ailesindeki çocuklar gayri meşru büyük oğlu Tata, dul kız kardeşinin oğulları Molo ve Nua, (ondan boşanmış ve yeniden evlenerek başka bir adaya yerleşmiş) ilk eşinden olan oğlu Sisi ve Molo'yla Nua'nın kız kardeşi olan yeğeninin kocası Tuai'ydi. Ayrıca ağabeyinin evinde yaşamakta olan erkek kardeşinin kızının oğlu Alo, son derece umut vaat eden bir gençti. Kısacası, ortada hararetli bir rekabet ortamı için yeterince aday bulunuyordu. En büyükleri Tua serinkanlı ve yetenekli bir genç olmasına rağmen, seçileceğine dair fazla umut beslemiyordu; bu nedenle de yaşça daha büyük oluşunu, seçilme şansı kendisinden daha yüksek olan, karısının genç kardeşlerine karşı bir üstünlük olarak kullanmaya hazırdı. Sırada, unvan üzerinde kendi mesnetsiz iddialarını boşa çıkaracak meşru evlatlar olduğu sürece, yaşça ikinci sıradaki, suratsız ve çatık kaşlı, gayri meşru Tata'nın şansı yok denecek kadar azdı. Ama Tata umudunu koruyordu. İhtiyatlı ve kurnaz bir şekilde ortamı izleyip bekliyordu. Tata, orta seviyeli

bir sözcü-şefin kızı olan Lotu'ya âşıktı. Fua'nın herhangi bir oğlu için Lotu iyi bir eş adayıydı. Fakat gayri meşru oğlu eğer şef olmak istiyorsa ya üst düzeyden biriyle evlenmeli ya da hiç evlenmemeliydi. İki yeğen, Molo ve Nua, farklı yollar izlemişti. İçlerinden daha genç olan Nua, talihini yerli bir denizci olarak Deniz Kuvvetlerinde aramaya karar vermişti. Bunun anlamı düzenli bir gelir ile az biraz İngilizce, yani bir nevi prestijdi. Ağabeyi Molo evde kalmış ve kendisini vazgeçilmez kılmıştı. Molo bir *tamafafine*, yani ailenin kadın tarafından bir çocuktu ve Fua'nın evinin *tamafafine*'si olarak bu konum doğuştan hakkıydı. Doğrudan saygınlık getirecek başka ne isteyebilirdi ki? Geleceğe gelince; davranışları kusursuzdu. Gözde yeğen Alo da dahil, bütün bu genç adamlar *Aumaga*'ya üyeydi; artık büyümüşlerdi ve yetişkin sorumluluklarını üstlenmeye hazırlardı. Henüz on altısında, ince yapılı, sıkılgan bir çocuk olan meşru oğul Sisi, hem öz oğul hem de veliaht olarak pozisyonu konusunda kuzeninden çok daha az özgüven sahibiydi. Çekici ve zeki bir çocuktur Sisi. Eğer yirmi beş otuz yaşına geldiğinde babası hâlâ hayatta olursa, unvanı alması kaçınılmaz görünüyordu. Babası daha erken ölecek olsa dahi unvan kendisi için ayrılabilirdi. Ancak bu ikinci koşulda bir tehlike de saklıydı. Babasının ağabeyi Samala, unvanın vârisinin seçiminde büyük söz sahibiydi. Ve Alo, en sevdiği kızının oğlu olarak, Samala'nın gözde torunuydu. Alo'da, örnek bir genç adamdan beklenen her şey vardı. Kadınlarla gezip tozmaktan uzak duruyor, daha çok evde kalıp küçük kardeşlerinin eğitimleriyle yakından ilgileniyordu. Tüm delikanlılar kriket oynarken, o Samala'nın dizinin dibinde oturup soyağacını ezberliyordu. Bir Sâfuà (Fua'nın evi) oğlu olduğunu hiçbir zaman aklından çıkarmıyordu. Molo'yu bile geride bırakan yetenekleriyle unvan için en az onun kadar şansa sahipti; fakat ailenin kadın tarafından geldiği için Molo karşısında yenilgiye mahkûmdu. Yani Alo, babası erkenden ölecek olursa Sisi'nin en tehlikeli rakibiydi. Diğer taraftan, Fua bir yirmi yıl daha yaşarsa, Sisi'yi

bekleyen bir başka tehlike daha vardı. Kısa bir süre önce Fua, çok üst mevkiden gelen, büyük servet sahibi bir kadınla yeniden evlenmişti ve kadının Nifo adlı, beş yaşında, gayri meşru bir oğlu vardı. Kendisiyle Fua'nın başka çocukları olmadığından, kadın daima oğlunu kolluyor ve Sisi'yi veliahtlıktan etmek için elinden geleni yapıyordu. Yaşı ilerledikçe Fua'nın üzerinde daha büyük etkisi olması kuvvetle muhtemeldi; bu durumda da Nifo'yu veliaht olarak seçtirebilirdi. Nifo'nun gayri meşru olduğu ve kan bağı taşımadığı gerçeği, adanın en soylu ailesinin kadın tarafından gelmesi ve annesinden büyük bir miras kalacak olması sayesinde göz ardı edilebilirdi.

Düşük mevkili bir *matai* olan Ono'nun üvey kızı Sila'nın karşı karşıya kaldığı problem ise daha farklıydı. Sila, yedi kardeşin en büyüğüydü. Ono, elden ayaktan düşmüş ihtiyar bir adamdı. Sila'nın annesi Lefu, Ono'nun ikinci karısıydı; on bir doğum onu iyice yormuş ve yıpratmıştı. Evdeki yegâne yetişkin erkekler, Ono'nun kendi gibi ihtiyar kardeşi Laisa ile onun, hayattaki tek ilgisi aşk meşk olan, otuzlarındaki, tembel ve sünepe oğluydu. Hiç evlenmemişti, başka her şey gibi evliliğin sorumluluğundan kaçıyor. Sila'nın kendisinden sonra gelen kız kardeşi henüz on altınsındaydı. Evden ayrılmıştı; kâh o akrabasının kâh berikinin yanında yaşıyordu. Sila yirmi iki yaşındaydı ve tüm itirazlarına rağmen, çocukluk ettiği gerekçesiyle onu döven, kendisinden oldukça yaşlı bir adamla evlendirilmişti. İki yıl evli kaldıktan sonra evden kaçmış ve -şimdi beş yaşında olan- iki yaşındaki oğluyla beraber ailesinin yanına dönmüştü. Yirmi yaşındayken köyünden bir erkekle gönül ilişkisi yaşamış ve ondan, ancak birkaç ay yaşadktan sonra ölen bir kız bebeği olmuştu. Bebek ölünce sevgilisi onu terk etmişti. Sila evlilikten hoşlanmıyordu. Vicdanlı, sivri dilli, çalışkan bir kızdı. Evdeki üç ihtiyar ve altı çocuk için tek başına, canını dişine takarak çalışırken, evde kendisine yardım edecek tek kişi, işe yaramaz kuzeniydi. Sonunda umutsuz bir halde şöyle dedi: "Sanırım şu çocukla

evleneceğim.” “Hangi çocuk, Sila?” diye sordum. “Ölen bebeğimin babası...” “Yanlış hatırlamıyorsam onunla evlenmek istemediğini söylemiştin?” “Hâlâ istemiyorum. Ama aileme bakacak birini bulmak zorundayım.” Hakikaten de başka çaresi yoktu. Üvey babasının unvanı oldukça düşük bir seviyeydi. Ailede yerine geçecek tek bir genç erkek yoktu. Sevgilisi gayretli biriydi ve üstelik daha da düşük bir mevkidendi. Unvanın hatırına aile bir işçi kazanmış olacaktı.

İşte böylece, onlarca evde asaletin gölgesi bazen hafif bir şekilde, bazen olanca ağırlığıyla, henüz yetişkinlerin dünyasından gelen bu işgallerin ne anlama geldiğini idrak edemeyecek kadar küçük yaştaki çocukların üzerine düşmekteydi...

Kızlar ve Akran Grupları

Kızlar altı yedi yaşından önce yaşlılarıyla pek az arkadaşlık ederler. Elbette aynı ev içerisinde yaşayan kardeşlerle küçük kuzenler birlikte eğlenip oynarlar; ancak evin dışına çıktığında her çocuk koruyucu ablasının eteğine yapışır ve diğer çocuklarla ancak bakıcıları birbirleriyle arkadaşlarsa iletişim kurar. Yedisine geldiklerinde daha geniş gruplar oluşturmaya başlarlar. İleriki yıllarda bir daha asla görülmeyecek bu gönüllü topluluklar, her türlü akrabalık ve komşuluk ilişkisinden bağımsızdır. Cinsiyete göre keskin bir çizgiyle ayrılan bu gruplarda, küçük kızlarla oğlanlar arasındaki düşmanlık belirgin biçimde göze çarpar. Küçük kızların ağabeylerinin varlığından yeni yeni “utanmaya” başladığı bu dönemde, bir kız çocuğunun asla erkeklerle oynamamasına dair yasaklar da devreye girer. Daha az yükümlülüğe sahip oğlanlar macera peşinde çok daha uzaklara gidebiliyorken, kızların minik yüklerinin ağırlığını taşımak zorunda oluşu, cinsiyetler arasındaki ayrımı daha da belirginleştirir. Herhangi bir yetişkin etkinliğine kenardan köşeden katılan ufaklıklar çoğu kez hem kız hem erkek çocuklardan oluşsa da, buradaki belirleyici etken yaş farkıdır ve katılım çocukların kendi istekleriyle değil, büyüklerin tayiniyle gerçekleşir.

Bu akran çeteleri genelde sekiz on komşu evin çocuklarından oluşur.¹ Şans eseri bir araya gelenlerden oluşan bu esnek toplulukların üyeleri, komşu köylerdeki akranlarına, hatta bazen kendi köylerindeki diğer çetelere karşı güçlü bir düşmanlık sergilerler. Kan bağı komşuluk bağına üstün geldiğin-

1 Bkz. Ek 1, Mahalle Haritaları, s. 218.

den, bir çocuk aynı anda iki üç farklı topluluğun üyeleriyle iyi ilişki içinde olabilir. Tek başına olduğu müddetçe, başka bir gruptan gelen yabancı bir çocuk, çoğu kez akrabasının grubuna sığınabilir. Oysa Siufaga'nın küçük kızları, en yakındaki komşu köy Lumā'nın kızlarına işkillenerek bakmakta; her iki köyün kızları birden, yirmi dakika uzaklıktaki Faleasao'dan gelenlere daha büyük bir şüpheyle yaklaşmaktaydı. Yine de bu tür kutuplaşmalarda duyulan kinin oldukça geçici olduğu görülür. Tua'nın erkek kardeşi hastalandığında, tüm aile Siufaga'nın uzak bir köşesinden Lumā'nın merkezine taşınmıştı. Birkaç gün boyunca evin içinde keyifsiz bir halde dolaşmış; ama bir hafta içinde, Tua Lumālı çocukların sıcak dostluğuyla sarmalanmıştı. Fakat birkaç hafta sonra köyüne döndüğünde, mevcut akranlarının kökleşmiş aşağılama ve alaylarına maruz kalarak yeniden "bir Siufaga kızı" oluverdi.

Bu yaşta çok derin arkadaşlıklar kurulmaz. Topluluğun akrabalık ve komşuluğa bağlı yapısı, üyelerinin kişiliklerinin önüne geçer. Sevginin en yoğun hali de yine yakın akrabalar için saklanırken, yakın dostların yerini kız kardeşler alır. İki yakın arkadaş hakkında konuşulurken, Batı'da, "Evet, Mary ve Julia kardeş kadar yakın arkadaşlar!" diye bir ifade kullanılırken, Samoa'da bunun yerini, "Ama o bir akraba" ifadesi alır. Büyükler küçüklere göz kulak olur, ganimetlerini onlarla paylaşır, onlara çiçekten kolyeler örür ve en değerli kabuklarını hediye ederler... Bu ilişki, topluluk içerisindeki yegâne kalıcı ilişkidir; üstelik bu kalıcılık bile, olası bir ikamet değişikliğinin tehdidi altındadır. Yabancı bir köyün halkına eklemelenmiş duygusal tavır, iyi tanınan bir kuzenin bile orada yadırganması eğilimini yaratmaktadır.

Onlarca küçük kız topluluğu içerisinde, bütün özellikleriyle tam bir çete olarak adlandırılabilir bir tanesi vardı. Lumā'nın merkezinde, tamamen mesken dağılımına bağlı olarak tesadüfen bir araya gelmiş bir topluluk, hemen hemen aynı yaşlarda ve birbirlerine yakın akrabalık ilişkileriyle bağlı

dokuz kız çocuğundan oluşuyordu. Sürekli beraber oynayan ve yabancılara ortak bir düşmanlıkla yaklaşan bir çocuk topluluğunun gelişiminin, üyelerinin kişilik ya da liderlik özelliklerinden çok, yaşadıkları yerle bağlantılı olduğu görülür. Bu gruptaki dokuz kız, akranlarına göre daha az utangaç, daha az şüpheli, birbirlerine karşı daha cömert ve daha girişkendi; genel olarak topluluk yaşamının sosyalleştirici etkisini ortaya koyuyorlardı. Topluluk dışındaki akranları, yakın çevreleri ve belki ilaveten bir iki komşu çocuğuyla yetinmek zorundaydı. Çocuğun kişilik gelişimi, yaşlılarıyla sosyal etkileşimden çok, istisnai bir ev ortamına bağlı olarak şekilleniyordu.

Bebek bakımından, irili ufaklı sayısız gündelik işe, çocuğun tek işlevinin çalışmak olduğu ev yaşamının aksine, oyun bu yaştaki çocukların yegâne grup aktivitesiydi. Her akşamüzeri, Samoa'da oldukça geç yenen akşam yemeği öncesinde, zaman zaman da öğle uykusu saatlerinde toplanırlardı. Mehtaplı gecelerde köyün dört bir yanında koşturarak ya küçük oğlan çetelerine saldırır ya onlardan kaçır, indirilmiş pencere kapaklarından içeriye gözetler, kumyengeci avlar, gezintiye çıkmış âşıklara pusu kurar, uzak bir evdeki doğumu ya da düşüğü gizlice izlemek için sinsice yaklaşırlardı. Şeflerin, oğlan çocukların, akrabaların ve hayaletlerin korkusundan, bu gece gezilerine hiçbir zaman dört beş kişiden az çıkmaya cesaret edemezlerdi. Bunlar, rutin görevlerin mecburiyetinden kaçan küçük kaçaklardan oluşan değişken gruplardı. Akrabalığa ve muhite duyulan bu güçlü bağlılık, çalınan zamanın yarattığı baskı, hemen yerine getirilmesi gereken grup planları ve göz önünden fazla uzaklaştıklarında kendilerini bekleyen cezalar yüzünden, Samoalı çocuklar yakın çevrelerinin oluşturduğu kalabalığa en az Batı'nın kırsallarında yaşayan bir çocuk kadar bağımlıydı. Yalnızlıklarının ancak çeyrek kilometrelik bir alanla sınırlı olduğu doğrudu; ancak göz kamaştıran güneş ve kızgın kumlara, gün boyu kaçtıkları akrabalar ile gece boyu kaçtıkları hayaletlerin sayısı eklendiğinde, bu

mesafe Amerika kırsallarındaki 5-10 kilometreye eşdeğerdi. Bu yüzden bir çocuğun, yaşlılarıyla dolu bir köyde tamamen yalnız kalması da karşılaşılan bir durumdu. Bu çocuklardan biri, büyük şefin hanesine bağlı, birbirinden kopuk evlerden birinde yaşayan, on yaşındaki Luna'ydı. Luna büyükannesi, teyzesi Sami, Sami'nin kocası, bebeği ve biri on yedi, diğeri on beş yaşlarında iki küçük teyzesiyle birlikte, köyün en uzak köşesindeki bir evde kalıyordu. Annesi ölmüştü. Diğer kız ve erkek kardeşleri, babasının akrabalarıyla başka bir adada yaşıyordu. Luna on yaşında olmasına rağmen yaşından küçük gösteren, sessiz, neşesiz, inisiyatif almaktan kaçınan, sürekli belirli bir topluluğa dahil olma ihtiyacı duyan bir çocuktur. Yakınlardaki yegâne akrabaları, upuzun bacakları ve yüklen- dikleri yarı-yetişkin görevleri yüzünden, arkadaşlık etmek için fazlasıyla büyük olan, on dördünde iki kızdı. On dördün- deki bazı kızlar Luna'yı idare edebilirdi; ama dokuduğu ince hasırı çoktan bir metreye ulaşmış olan küçük kuzeni Selu onlardan biri değildi. Bir taş atımı uzaklıktaki komşu evde Pimi ve Vana adında, sekiz ve on yaşlarında iki küçük kız yaşıyordu. Ne var ki hem akraba değillerdi hem de bakımını üstlendikleri dört küçük çocuk yüzünden bu kızların gezip dolaşacak vakti yoktu. Bir araya gelebileceği hiçbir akrabası olmadığından Luna yalnız bir yaşam sürüyordu; ama bu, on bir yaşında, sıcakkanlı bir teyzenin, annesinin evine gelme- siyle birlikte değişti... Siva etkileyici bir arkadaş, hayat dolu ve girişken bir çocuktur; Luna onu, ağzı hayranlıktan bir karış açık halde izliyordu. Fakat dul annesi kendisiyle baş etmekte zorlanınca, Siva *matai* olan amcasının yanına, Lumā çetesi- nin berisine, köyün diğer ucundaki evine taşındı. Buradaki çocuklar çok daha eğlenceli arkadaşlardı ve Siva boş kaldığı ender zamanlarda annesinin evine uğrar olmuştu. Böylelikle pısırik Luna artık sadece küçük kuzenine bakıyor, teyzesiyle büyükannesinin peşinden ayrılmıyor ve hemen her zaman üzgün bir ifadeyle ortalıkta dolanıyordu.

Henüz yedisindeki, yani on on bir yaşındakilerin oyunlarına alınmayacak kadar küçük olan Lusi'nin kaderi ise bunun tam tersiydi. İzole bir yerde yaşıyor olsaydı sadece bir bebek olarak görülecekti. Ne var ki evi oldukça stratejik bir konumdaydı; Lumā çetesinin nüfuzlu üyeleri olan kuzenleri Maliu'yla Pola'nın kapı komşusuydu. Grubun en büyüklerinden olan Maliu, tüm küçük akrabalarına karşı inanılmaz bir şefkat besliyordu; üstelik Lusi onun ilk kuzeniydi. Bu sayede bizim küçük Lusi, Luna'dan mahrum edilen grup yaşamının tüm avantajlarından faydalanmaktaydı.

Siufaga'nın ta diğer ucunda yaşayan Vina on dört yaşında, tatlı, alçakgönüllü bir kızdı. Babasının evi bir palmye korusunun tam ortasında bir başına, en yakın komşunun görme ve işitme alanının dışında yer alıyordu. Sahip olduğu biricik arkadaşlar, birinci dereceden kuzeni olan, sessiz ve becerikli, on sekiz yaşındaki bir kız ile on yedisinde ve on dokuzunda iki diğer kuzendi. Bunlardan başka çevrede yalnızca, on ikisinde bir başka kuzen daha bulunuyordu; ancak beş küçük kardeşi onu sürekli meşgul ediyordu. Vina'nın da kendinden küçük kız ve erkek kardeşleri vardı; fakat artık kendilerini idare edebilecek kadar büyümüş olduklarından, Vina balığa çıkan kızların peşine takılmakta nispeten özgürdü. Bu yüzden küçük bir kız olmaktan, ablalarının peşine takılmaktan, yüklerini taşıyıp işlerine koşulmaktan hiç gocunmuyordu. Etrafındakileri memnun etmek için çabalayan, artık kanıksanmış hale gelen uysallığından dolayı, tesadüfen yaşlılarıyla bir araya geldiğinde oldukça yumuşak başlı davranan, telaşlı ve düşünceli bir çocuktü. Akran grubuyla karşılıklı işbirliğine dayanan bir ilişki biçiminden yoksun yaşamış ve artık bu şansını tamamen yitirmişti. Zira bu teklifsiz grup arkadaşlığı yalnızca sekiz ila on iki yaşındaki kızlar için mümkün olabiliyordu. Ergenliğe yaklaştıkça fiziksel olarak güçlenen, becerileri artan kız çocuğu, ev yaşamının zorunlulukları içine çekiliyordu yeniden. Ocağı yakmak, tarlaya çalışmaya gitmek,

balığa çıkmak zorundaydı. Günleri yorucu görevler ve artan sorumluluklardan ibaretti.

Bu çocuklardan biri de Fitu'ydu. Daha Eylül ayında çetenin söz sahibi üyelerinden biri olan Fitu, arkadaşlarından biraz daha uzun, daha zayıf, daha gürültücü ve buyurgan, her daim kalçasına yapışık irice bir bebekle dolaştığı halde bir hayli pervasız bir kız çocuğuydu. Nisan ayı geldiğinde, bebeği dokuz yaşındaki kız kardeşine devretmişti; daha da küçük bir bebek ise beş yaşındaki küçük kız kardeşine emanet edilmişti. Böylece Fitu, annesiyle birlikte çalışmaya tarlalara, kuşburnu ağacı kabuğu toplamaya veya balığa gitmeye başladı. Ailenin çamaşırlarını yıkamak üzere sahile götürüyor, yemek pişirme günlerinde ocağı yakıyordu. Bazı akşamlar eski arkadaşlarıyla oynamak için oradan sıvışıyordu; ancak çoğunlukla alışık olmadığı bütün bu yorucu işlerden bitap düşüyordu ve ayrıca, belli belirsiz bir yabancılık hissine kapılmıştı. Bu yetişkin aktivitelerinin, daha geçen sonbahar ailesi gibi hissettiği arkadaş grubundan kendisini uzaklaştırdığını duyumsuyordu. Civardaki daha büyük kızlarla arkadaşlık kurmak için gösterdiği birkaç başarısız çabanın ardından, annesi onu komşu evde yaşayan papazın yanına kalmaya gönderdiyse de sadece üç gün sonra geri döndü. Bütün o kızlar çok büyük, dedi. "La-ititi a'u" ("Ama ben daha çok küçüğüm"). Ne var ki eski grubu da artık ondan yüz çevirmişti. Üç köyde böyle ergenliğe yaklaşan, alışık olmadıkları görevlerle meşgul, ailesindeki yetişkinlerle daha yakın bir ilişki içine girmiş, henüz oğlanlarla ilgilenmeye başlamamış ve dolayısıyla cinsel içerikli herhangi bir arkadaşlık kurmamış, toplam on dört çocuk vardı. Uslu uslu ev işlerini yapıyor, ailelerindeki yaşlı kadınlar arasından kendilerine bir öğretmen seçiyor, yakın zamana dek kendileri için kullanılan "küçük kız" ifadesinden "küçük" düşünce kalan sözcükten bir son ek getirilen adlarıyla çağrılmaya alışıyorlardı. Fakat bir daha asla, ergenlik öncesi çeteleri gibi özgür ve tasasız topluluklara karışamayacaklardır. On altı on

yedi yaşında kızlar olarak hâlâ akrabalarına bağımlıdır; arkadaş grupları ise hiçbir zaman iki üç kişiyi geçmeyecektir. Komşuluk bağları artık ortadan kalkmıştır; on yedisindeki kızlar yaşıtı bir komşuyla arkadaşlık etmektense köyün diğer ucundaki akrabalarını ziyaret etmeyi tercih ederler. Akrabalık ve benzer cinsel ilgi alanları artık arkadaşlık için belirleyici unsurlardır. Kızlar ayrıca oğlanlara duydukları güçlü bağlılıkların güdümünde hareket ederler. Bir kızın sevgilisi, kızın kuzenlerinden biriyle ilgileniyorsa, kızlar arasında hareketli ama geçici bir dostluk doğuverir. Arada sırada bu türden arkadaşlıkların akraba çevresi dışına taşıdığı da olur.

Kızların, sırlarını açabilecekleri en fazla bir iki kız akrabası varsa da, cinsel konumları çoğu kez köyün kadınları tarafından hissedilir ve arkadaş grupları bu temelde –tüm büyük kızlardan kuşkulanan utangaç ergenlerden ilk ya da ikinci gönül ilişkisiyle meşgul olanlara, oradan da tüm ilgisi bir tek oğlana, belki de evliliğe yoğunlaşmaya başlayan kızlara doğru– şekil değiştirmeye başlar. Nihayet bekâr anne, arkadaşlarını mümkün merteye kendisi gibi olanlar veya evlilik durumu karmaşık, terk edilmiş yahut adı çıkmış genç kadınlar arasından seçer.

Ergenlikten sonra, genç ve daha büyük kızlar arasındaki pek az ilişki bu kategorilerle örtüşür. On iki yaşındaki bir kız, on altısındaki kuzenine büyük bir sevgi ve hayranlık besleyebilir (öte yandan büyük kızlara duyulan bu türden coşkun sevgiler, bizdeki tipik “liseli kız aşkı”na kıyasla çok daha önemsiz bir meseledir). Fakat kız on beş, kuzeni on dokuz yaşına gelince tablo değişir. Kızın aşk ilişkilerini ihtiyatlı bir çokbilmişlikle, gizlice izleyen tüm yetişkin ve yarı-yetişkinler bundan böyle asla güvenilmeyecek düşmanlardır. Benzer şekilde tehlikeli bir ilişki içinde olmayan hiç kimseye güvenilemez.

Köy papazının evindeki yahut yatılı misyoner okulundaki yapay koşullar haricinde, kızlar arkadaş edinmek için kendi akraba çevrelerinin dışına çıkamazlar. (Bütün Amerikan Sa-

moa'sında hizmet veren, kız yatılı okuluna ek olarak, her topluluğun papazı, kızlar ve erkekler için kendi küçük ve gayri resmi yatılı okulunu yönetir. Bu okullara, babaları tarafından daha sonra büyük yatılı okula gönderilmek istenen kızlar ile ebeveynlerinin, üç dört yıllık özel eğitimin ve papazın evindeki katı gözetimin faydasını görsün diye yolladığı kızlar gider.) Aralarında kan bağı bulunmayan kızlar buralarda, bazen yıllar boyunca yan yana yaşarlar. Öte yandan bir aileyi tanımlayan iki özellikten birinin bir arada yaşamak olduğu düşünülürse, papazın evinde yaşayan kızlar arasındaki ilişkinin de psikolojik açıdan kuzenlerden ya da aynı aile içerisinde bir arada yaşayan kızlardan farklı olmadığı söylenebilir. Ortak bir ev yaşamı ya da aynı akraba çevresine dahil olmaktan ileri gelen ilişkilerden kesin bir çizgiyle ayrılan yegâne arkadaşlık, şefler ile sözcü-şeflerin eşleri arasındaki gelenekselleşmiş ilişkidir. Ancak bu arkadaşlığı anlayabilmek için, öncelikle oğlanlar ile erkekler arasındaki ilişkiye göz atmak gerekir.

Oğlan çocukları da kızlar gibi, komşuluk ve akrabalığın çifte bağıyla güçlenen çete ilişki modelini benimserler. Burada yaşa bağlı hiyerarşi kızlardakinden çok daha güçlüdür; nitekim erkek çocukları, kızlar gibi, büyüdükçe aile çevresi içine çekilmek durumunda kalmaz. On beş on altı yaşındaki erkek çocuklar on iki yaşındakilerle aynı özgürlükler çerçevesinde takılırlar. Bu nedenle ufak çocuklar ile daha büyükler arasındaki sınır daima değişkenlik gösterir; yaşça orta sıralardaki oğlanlar, bir taraftan kendilerinden küçüklere hükmederken, diğer taraftan da daha büyüklerin gözetimi altındadırlar. Erkek çocuklar arasında, aynı adla anılan, muhtemelen de bir zamanlar tek bir ilişki olan, iki farklı geleneksel arkadaşlık ilişkisi bulunur. Bu ilişkinin adı *soa*'dır ve sünnette yoldaşlık, gönül işlerinde ise elçilik olarak kendini gösterir. Erkek çocuklar, iki kişi birlikte sünnet edilirler ve ayarlamaları da kendileri yaparak, ustalığıyla nam salmış, yaşça büyük bir erkek bulurlar. Burada söz konusu olan, ba-

sit bir neden-sonuç ilişkisidir: Bir çocuk (genellikle akrabası olan) bir arkadaşını yoldaş olarak seçer ve paylaştıkları deneyim onları birbirine kenetler. Köyde birlikte sünnet edilmiş ve hâlâ sıkı dost olan çok sayıda erkek çocuk bulunmaktadır; sıklıkla birbirlerinin evinde beraberce kalırlar. Bu ilişkilerde geçici eşcinsel birliktelikler vuku bulur. Öte yandan, köydeki yetişkin erkek çocuklar incelendiğinde, ergenlikteki yakın ilişkilerin etkisinin kalmamış olduğu ve yaşça daha büyük çocukların ikiyeşerli gruplar yerine üç dört kişilik gruplar halinde dolaştıkları gözlenmektedir.

Ergenlikten iki üç yıl kadar sonra ise eş tercihlerini belirleyen etken, genç erkeklerin kendi gönül ilişkileri hakkında nadiren konuşmaları ama evlilik söz konusuysa asla konuşmamaları geleneğidir. Bu nedenle genç, övgülerini kendi adına seslendirecek, davasını kendi davası gibi hararetle ve gizli şekilde yürütecek, yaşıtı bir arkadaşına ihtiyaç duyar. Bu görev için bir –eğer durum umutsuzsa birden fazla– akraba devreye girer. Seçeceği arkadaşın sadece sadık ve güvenilir olmasına değil, aynı zamanda çöpçatan olarak ikna edici olmasına ve niyetini açık etmemesine de özen gösterir. *Soa* ilişkisi her zaman olmasa da genellikle çift taraflıdır. Aşk uzmanı, tüm cileleşme aşamalarını eksiksiz yaşayıp tadına varma arzusuyla, bir arabulucuyu gereksiz kılmak için tam zamanında gelir. Aynı zamanda, görevini şerefiyle yerine getireceğine dair en ufak bir inanç, hizmetine olan talebi bir hayli artırır.

Ancak erkek çocukların, aşktan başka işbirliği yapacak daha başka meseleleri de vardır. Balıkçı teknesini yönetmek için üç, resifte yılanbalığı avlamak için iki kişi lazımken; ortak göleveze tarlalarında çalışmak için köyün bütün gençleri seferber olmak durumundadır. Bu yüzden, erkek çocuklar da en yakın arkadaşlarını akrabaları arasından seçiyor olsalar da, sosyal dayanışma duygusu onlarda kızlarınkinden daima çok daha güçlüdür. Genç kızlar ile unvansız erkeklerin eşlelerinden oluşan *Aualuma*, çok nadir ekip çalışmaları ve daha da

nadir kutlamalar için bir araya gelen, son derece gevşek bir topluluktur. Karmaşık sosyal organizasyonların artık işe yaramaz olduğu köylerde ilk ortadan kalkan *Aualuma*'dır. Öte yandan genç erkeklerin topluluğu *Aumaga*, köy ekonomisinde göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir yer tutar. Gerçekten de *Aumaga* köyün en uzun ömürlü sosyal oluşumudur. *Matai*'ler daha resmi buluşmalar dahilinde bir araya gelir ve vakitlerinin büyük kısmını kendi evlerinde geçirirken; genç erkekler gün boyu birlikte çalışır, işe başlamadan evvel ve iş bittikten sonra birlikte yiyip içer, *matai*'lerin tüm toplantılarında hizmet etmek için hazır bulunur ve gündelik işleri bittiğinde birlikte dans eder ve flört etmeye giderler. Genç erkeklerin çoğu arkadaşlarının evinde kalır; bu, kızlara ancak yaşlı kadınların gözetiminde tanınan bir ayrıcalıktır.

Erkeklerin ilişkilerini belirleyen bir diğer faktör, şefler ile sözcü-şefler arasındaki karşılıklı ilişkidir. Bu iki sınıftan unvan sahipleri, şart olmamakla birlikte, her iki sınıfa da yakın olmak bir avantaj olarak kabul edildiğinden, çoğu kez akrabadır. Sözcü-şefler, şeflerinin baş kâhyası, yardımcısı, elçisi, sağ kolu ve danışmanıdır ve bu ilişki biçimi genç erkekler, veliahtlar ve veliaht adayları arasında da hemen kendini belli eder.

Kadınlar arasında, *taupo* ile babasının baş sözcüsünün kızı arasında zaman zaman benzer dostluklar görülmektedir. Ancak *taupo* eninde sonunda evlenip başka bir köye yerleşeceğinden, bu dostluklar her zaman geçici olmaya mahkûmdur. Hayat boyu süren köklü dostluklar ancak şefin karısı ile sözcü-şefin karısı arasında gerçekleşir. Sözcü-şefin karısı şefin karısının yardımcısı, akıl hocası ve sözcüsüdür; buna karşılık şefin karısından destek ve maddi yardım bekler. Bu, kocalarının ilişkisiyle bağlantılı olarak, karşılıklı yükümlülükleri temelinde şekillenen bir arkadaşlıktır; aynı zamanda kadınlar arasında akrabalık ve yakın çevre ilişkileri dışında gerçekleşen yegâne ilişkidir. Bu tür arkadaşlıklar, evliliğe bağlı olarak gerçekleşen tesadüfi dostluklar olup,

gönüllü olmaktan ziyade sosyal yapının eseridir. Bu arada akrabalararası arkadaşlık ilişkileri de o kadar zorlamadır ki, artık anlamını yitirmiştir. Bir defasında evli bir genç kadına, daima inişli çıkışlı ve huzursuz bir ilişki sürdürdüğü bir komşusunun gerçekten arkadaşı olup olmadığını sorduğumda şu cevabı aldım: “Tabii ki! Onun annesinin babasının babası benim babamın annesinin babasıyla kardeşti.” Karşılıklı sempatiden doğan arkadaşlıklarsa son derece zayıf temellidir ve ilgi alanlarının yahut oturulan evin değişmesine bağlı olarak sona erebilir. Bundandır ki kadınlar zaman geçtikçe toplumun, kan bağının ve evliliğin getirdiği arkadaşlıklara daha fazla güven duymuştur.

Üzerlerine düşen görevlerin tek kişilik doğası ve aşk ilişkilerindeki mahremiyet ihtiyaçları yüzünden, kızlar arasında yaş grubuna bağlı arkadaşlık, ergenliğe varmadan sona erer. Daha fazla özgürlük, daha çetin bir sosyal yapı ve daimi işbirliği içerisinde hareket etme zorunluluğu, erkek çocukların akranlarıyla hayat boyu sürececek arkadaşlıklar kurmalarına izin verir. Bu topluluklar kan bağından etkilense de buna bağlı olarak şekillenmez; ancak gençlik döneminde, müstakbel sınıflarının, ileriki yıllardaysa eşit sınıflar içerisinde oransız yaşların yıpratıcı etkisine maruz kalırlar.

Kızlar ve Toplum

Kız olsun erkek olsun, toplum çocukları on beş on altı yaşına gelinceye dek göz ardı eder. Bu yaşın altındaki çocukların ne bir toplumsal konumu ne herhangi bir grup aktivitesi ne de sosyal yaşamda bir yeri vardır. Bu duruma tek istisna, gayri resmi dans etkinliklerine çağrıldıkları zamandır. Fakat ergenlikten sonraki bir iki yıl içerisinde (bu yaş sınırı köyden köye değişiklik gösterdiği için, on altısında bir erkek köyün birinde küçük çocuk sayılırken, bir diğerinde *taule'ale'as*, yani genç adam olarak kabul edilebilir) hem erkekler hem de kızlar, yetişkin gruplaşmalarının kabaca bir benzerini uyguladılar; topluluklarına göre adlandırılır ve toplum yaşantısı içinde belirli yükümlülükler ve ayrıcalıklar edinirler.

Genç erkeklerin birliği *Aumaga*, genç kızlar ile unvansız erkeklerin eşleri ve dul kadınların birliği *Aualuma* ve unvan sahibi erkeklerin eşlerinin birliği; bunların hepsi köyün merkez siyasi oluşumu olan ve *matai*'lerin, yani şef ve sözcü-şef unvanına sahip erkeklerin toplandığı *Fono*'nun birer yansımasıdır. *Fono*, içerisindeki her unvanın özel bir konuma sahip olduğu bir yuvarlak masa gibidir; bu unvanların her biri için belli törensel hitap cümleleri kullanılır ve kava sunumu sırasında belli bir hiyerarşik konumları vardır. İdeal bir ev beş temel bölüme ayrılır: Orta bölümde büyük şef ve yardımcı şefleri otururken, evin ön kısmı konuşmaları yapmak, ziyaretçileri karşılamak, hediyeleri kabul etmek, yemek dağıtımını organize etmek, tüm grup aktivitelerinin plan ve düzenlenmelerini yapmakla yükümlü sözcü-şeflere ayrılır. Evin arka bölümünde, ahşap direklere bakan kısım-

da düşük rütbeli *matai*'ler otururken, direklerin arasında ve ortasındaki boş kısımda, kendilerine özel bir yer ayrılmayacak kadar düşük mevkidekiler yer alır. Bu unvan yapısı nesilden nesile aktarılır ve tüm adada, tüm adalar topluluğunda, hatta tüm Samoa'da kullanılan unvanlar sistemi içerisinde değişmez bir yer tutar. Belli ailelerin tekelinde bulunan bazı unvanlar, beraberinde aile unvanı, ailenin kızlarından birine verilecek *taupo* –prens– unvanı, aileden bir erkek çocuğa verilecek *manaia* –veliaht– unvanı gibi belli bazı ayrıcalıklar getirir. Büyük şeflere tanınan bu imtiyazlara ek olarak, *matai*'lerin şef ve sözcü-şef sınıfına mensup her bir üye birtakım törensel haklara sahiptir. Bir sözcü-şefin kava'sı özel jestlerle sunulmalı, hitap sırasında makamına yaraşır özel bir dizi isim ve fiil kullanılmalı, hizmetlerine karşılık kendisine ağaç kabuğu dokumalar veya ince hasırlar hediye olarak sunulmalıdır. Şeflere hitap ederken kullanılacak isim ve fiiller daha da başkadır. Kava seremonisi sırasında yine ayrı ve daha da saygın jestler kullanılır; yemekleri sözcü-şefleri tarafından sunulmalı, özel günlerde yine sözcü-şeflerince onurlandırılıp kendilerine eşlik edilmelidir. Köyün adı, büyük törenlerin yapıldığı köy meydanının adı, *Fono*'nun toplanma yerinin, asıl şeflerle sözcü-şeflerin, *taupo* ve *manaia*'ların, *Aualuma* ve *Aumaga*'nın adları, *Fa'alupega* denilen bir dizi törensel hitaplar kapsamındadır. *Fa'alupega* bir köye veya bölgeye has nezaket unvanlarıdır. Köye resmi bir ziyarette bulunan yabancılar, nezaket ifadesi olarak ev sahiplerini *Fa'alupega* sözcükleriyle selamlarlar.

Aumaga, bu yaşlı erkekler topluluğunun bir yansımasıdır. Burada genç erkekler hatipliği, ağırbaşlı ve terbiyeli davranmayı, kava sunmayı ve içmeyi, topluluk girişimlerini planlayıp uygulamayı öğrenirler. Bir erkek çocuk *Aumaga*'ya kabul edilecek yaşa geldiğinde, aile reisi ya topluluğa hediye yiyecekler göndererek çocuğun aralarına katıldığını duyurur ya da toplanılan eve beraberinde götürüp hediye olarak iri bir

kava kökü takdim eder. Böylece çocuk, neredeyse daima bir arada olan bir topluluğun üyesi olur. Köydeki tüm ağır işler ile farklı köylerden genç bekârların sosyal iletişimi topluluğun sorumluluğundadır. Yabancı bir köy ziyarete geldiğinde, misafir *taupo*'yu karşılamak üzere bir heyet gönderen, hediyeleri kabul eden, dansları ve şarkıları düzenleyen yine *Aumaga*'dır.

Aualuma, *Aumaga*'nın daha az resmi bir versiyonudur. Bir kız yeterince büyüdüğünde, köydeki yaygın kanıya göre ergenlikten iki üç yıl kadar sonra, kızın *matai*'si köyün baş *taupo*'suna hediye yiyecekler göndererek, kızını maiyetine kabul etmesi yönündeki ricasını iletir. Fakat *Aumaga*, *Fono* etrafında şekillenen bir oluşum olup, evin dışında veya ayrı bir evde toplansalar da üyesi olan genç erkekler büyüklerinin usul ve uygulamalarını bire bir örnek alırlarken; *Aualuma*, onu onurlandırmak üzere bizzat *taupo*'nun etrafında toplanan bekâr kızlardan oluşur. *Aumaga* gibi örgütsel bir yapısı olmadığı gibi, üstlendiği pek bir iş de yoktur. Kızlar nadiren saz damları onarmaya veya kâğıtdutu toplamaya çağırılırlar; daha da nadiren kâğıtdutu ekip biçmek için toplanırlar. Ama asıl görevleri, *matai* eşlerinin toplantılarında yardımcı olarak çalışmak, bir de köyler arası buluşmalarda misafir ağırlamaktır. Samoa'nın birçok bölgesinde *Aualuma* tamamen ortadan kalkmış, yalnızca bir yabancı selamında adı geçer olmuştur. Öte yandan *Aumaga* ortadan kalkacak olsa, Samoa'da köy yaşantısının tamamen yeni baştan düzenlenmesi gerekir; nitekim bütün köyün törensel ve gündelik işleri, unvan taşımayan genç erkeklerin sırtındadır.

Matai eşlerinin, *Fa'alupega* (nezaket unvanları) içerisinde yer alan özel bir örgütlenmesi olmamakla birlikte, birlikleri çok daha sağlam ve *Aualuma*'ya kıyasla çok daha etkilidir. Unvan sahibi erkeklerin eşleri kendi resmi toplantılarını düzenlerken kocalarının statülerini yansıtır: Eşlerinin oturdukları düzende oturur, eşlerinin kava'sını içerler. En fazla, en büyük şef kimse onun karısı onurlandırılır; en önemli ko-

nuşmaları ise baş sözcü-şefin eşi yapar. Kadınların topluluk içerisindeki konumları, tamamıyla kocalarının statülerine bağlıdır. Bir erkek bir kez unvan aldıktan sonra bir daha asla *Aumaga*'dan çıkarılmaz. Yaşlandığı ya da etkisiz bulunduğu için unvanı geri alınsa bile, eski grubuyla yan yana oturup birlikte kava içebilsin diye, kendisine daha düşük bir unvan verilir. Fakat bir *matai*'nin dul ya da boşanmış olduğu karısı, gerisingeri *Aualuma*'ya dönüp genç kızlarla birlikte evin dışında oturmaya, yemek servisi yapmaya ve gündelik işlerle uğraşmaya mecburdur. Bundan sonra kadınların *fono*'suna ancak hizmet etmek ya da eğlendirmek amacıyla katılabilir.

Kadınların *fono*'su ikiye ayrılır: Topluluk işlerini yöneten veya yürüten *fono*'lar konuk evinin damını aktarmak, zemini için mercan parçaları toplamak ya da *taupo*'nun çeyizine ince hasır dokumak gibi görevleri yerine getirirken; merasim *fono*'ları yabancı köylerden gelen misafirleri ağırlar. Her iki tür toplantı da amacına uygun şekilde adlandırılmıştır: *falelalaga* (dokumacı arı) ve *'aiga fiafia tama'ita'i* (hanımlar şöleni). Bu kadınları toplumsal olarak tanıyan yalnızca misafir köylerin kadınlarıyken, *taupo* ve maiyeti, *malaga* (gezici şölen) içerisindeki, kadın erkek herkesin ilgi odağındadır. Büyük şeflerin eşleri dahi kendi *taupo*'larına büyük nezaket ve saygı göstermek, "yüce efendimiz" demek, seyahatlerinde onlara eşlik etmek, konuşurken özel bir dizi isim ve fiille hitap etmekle yükümlüdürler. Yani burada, evlerinin içinde sıkı gözetim altında tutulan genç kızların, köyler arası toplumsal hayatta anneleriyle teyzelerinden daha kıdemli olması gibi bir tezat söz konusudur. Yaşça büyük kadınların otoritesini resmi olarak sarsan bu durumun, ev içerisindeki disiplini ciddi şekilde riske atmasını engelleyen iki temel faktör vardır: İlki, genç kızların topluluğunun aslında oldukça zayıf bir topluluk olup, köy içindeki asıl varlık amacının, köy adına yapılacak çok daha somut görevleri üstlenen daha büyük kadınların etrafında dönmek oluşu; ikincisi ise, *taupo*'nun temel görevi-

nin hizmet odaklı vurgusudur. Köyün prensesi aynı zamanda köyün hizmetçisidir de... Yabancılar hizmet eden, yataklarını hazırlayıp kava'larını sunan, istendiğinde dans eden, misafirlere ya da şefine hizmet için gereğinde uykusundan uyanıp kalkan hep odur. Erkeklerin yanı sıra kadınların da toplumsal gereksinimlerine cevap vermekle yükümlüdür. Komşu köyden ödünç saman mı gerekti; *taupo* süslenip püslenir ve *malaga*'nın beraberinde götürülür. Evliliği, tüm köyün meselesidir; akıl hocası ve gözetmen konumundaki sözcü-şefler ve eşleri tarafından planlanıp ele alınır. Kısacası *taupo* makamı, aslında kızın bireysel özgürlüğüne saldırıdan başka bir şey değildir; bitmek bilmez gözetim halinden kendi arzusu dışında evlendirilmeye, her şey kişiliğinin reddi anlamına gelir. Benzer şekilde, tek toplu aktiviteleri büyüklerine hizmet etmek olan unvansız kız kardeşlerinin kayda değer olmayan saygınlığı, köyün gündelik hayatı içerisinde daha da az anlam taşır.

Görkemli bir şölen ve şefin onu destekleyip konumunu tanısin diye sözcü-şeflere inanılmaz boyutlarda mal mülk dağıtması eşliğinde sahip olunan *taupo* haricinde, iyi ailelere mensup Samoalı kızlar için toplum önüne çıkmak iki şekilde olabilir. İlk seçenek olan, *Aualuma*'ya resmi olarak kabul edilmek genellikle çok önemsenmez; kızın tanınmasından ziyade toplumsal görevi olarak değerlendirilir. İkinci yol bir *malaga*'ya, yani gezici şölene katılmaktır. *Taupo*'nun yakın bir akrabası olarak ekibe katılabilir; bu durumda misafirleri karşılayan ev sahibi köyün genç erkeklerinin büyük tezahüratıyla karşılanır. Ya da küçük bir gezi topluluğu içerisindeki tek kız olabilir ki, bu durumda da bizzat *taupo* muamelesi gerektir. (Tüm toplumsal buluşmalarda bir *taupo*, bir *manaia* ve bir sözcü-şefin bulunması gerekir. Eğer topluluk içinde bu unvanlara sahip kişiler bulunmuyorsa, bir başkasının bu rolü üstlenmesi gerekir.) Böylece Samoalı bekâr kızlar, köyler arası yaşam içerisinde, ya misafir *malaga*'nın *manaia*'sı şerefine dans etmek üzere çağrılan bir *Aualuma* üyesi ya da yabancı

bir köyden gelen misafir kız olarak onurlandırılarak toplumları tarafından tanınırlar.

Fakat bunlar istisnai durumlardır. Hele de toplumda sadece yedi köyden oluşan, Manu'a adalar topluluğu gibi yerlerde, bir *malaga* yılda ancak bir kez gelebilir. Gündelik köy yaşamında, kriz, doğum, ölüm ve evliliklerde bekâr kızların resmi bir rolleri yoktur. Yeni doğan bebeğe çamaşır hazırlamak ya da yeni bir mezarın üzerini kaplamak için taş toplamak gibi görevleri olan "evin kadınları"nın birer parçası olarak kabul edilirler. Sanki toplum, bir *taupo* veya *Aualuma* üyesi olarak onlara verdiği fazla itibarla, onlara daha fazla ilgi göstermekten kendini muaf addetmektedir.

Bu tavrı destekleyen çeşitli tabular mevcuttur. Polinezya'nın birçok bölgesinde kadınlar, özellikle de âdet görenler, kirletici ve tehlikeli kabul edilirler. Bu nedenle daimi ve katı bir toplumsal gözetim gereklidir. Zira bir toplum nasıl en değerli üyelerini göz ardı edemezse, en tehlikeli üyelerini de görmezden gelemaz. Oysa Samoa'da bir kızın zarar verme gücü son derece kısıtlıdır. Hiçbir koşulda *tafolo* (genç erkekler tarafından hazırlanan bir tür ekmek ağacı meyvesi pudingi) yapmasına izni olmadığı gibi, âdet dönemindeyken kava servisi de yapamaz. Bununla birlikte ayrı bir köşeye çekilmesi veya yalnız başına yemek yemesi de gerekmez. Bakışında ya da görünüşünde bulaşıcı bir durum yoktur. Genç erkekler ve yaşlı kadınlarla benzer şekilde, özel bir görevi olmadığı takdirde, hiçbir kız resmi işlerle meşgulken bir şefin yanına yaklaşamaz. Burada yasaklı olan, kadının varlığı değil, hangi cinsiyetten olursa olsun davetsiz bir misafirin vereceği rahatsızlıktır. Kava hazırlayan *taupo* haricinde hiçbir kadın, şeflerin toplantısında hazır bulunamaz; bununla birlikte, rahatsızlık vermediği sürece, herhangi bir kadın kocasına çubuğunu [pipo] veya özel bir mesajı getirmek üzere içeri girebilir. Kadının cinsel kimliğinin tehdit olarak görüldüğü tek istisna, avda şanssızlık getirmemesi için, kadınlarca

dokunulması yasak olan balıkçı tekneleri ve halat takımlarıdır. Ancak bu yasağı uygulayacak olan da yine, alet edevatını evlerinde saklayan balıkçılardan başkası değildir.

Akraba topluluğu içerisinde ise tamamen farklı bir durum söz konusudur. Burada kadınlar çok özel bir yere sahiptir. Ailenin en yaşlı kadın üyesi, yani en yaşlı unvan sahibinin veya atasının kız kardeşi, eve giren çeyizin dağıtım hakkını elinde tutar. Toprak satışında ve diğer önemli aile meselelerinde veto hakkına sahiptir. Bedduası, bir adamın başına gelebilecek en korkunç şeydir; zira “soyun tükenmesine” ve aile adının yok olmasına sebep olabilir. Bir erkek hastalanırsa, öncelikle kız kardeşi onun kötülüğünü dilemediğine yemin etmek zorundadır; çünkü kız kardeşin yüreğindeki öfke kadar güçlü bir kötülük yoktur. Erkek öldüğünde, bedeni halası veya kız kardeşi tarafından zerdeçal ve yağ ile ovularak gömülmeye hazırlanır. Naaşın başında nöbet tutan, sinekleri kovalamak için yelpazeyi elinden düşürmeyen de yine aynı kadındır. Gündelik ev işlerinde, akrabalar arasındaki ekonomik düzenlemelerde, mal yüzünden veya ailevi düşmanlıklardan ileri gelen anlaşmazlıklarda kadınlar da en az erkekler kadar aktif rol oynarlar.

Genç kızlar ve kadınlar genel toplumsal umursamazlığa aynı kayıtsızlıkla yanıt verirler. Köyün törelerine, soy kütüğüne, köken mitlerine, yerli masallara, toplumsal yapı içerisindeki tüm entrikalara aldırılmaz bir tavırla yaklaşırlar. Erkek çocuklar arasından, nesiller öncesinden başlayarak atalarının soy kütüğünü geleneksel düzende sayamayan biri nadiren çıkarken, bir kızın büyük büyükbabasının adını bilmesi bir istisnadır. On altı on yedi yaşlarında bir erkek çocuk, üslubuna hayranlık duyduğu sözcü-şefin kendine has imalı tarzında ustalaşmak için hevesle çaba harcarken, aynı yaşta bir kız görgü kurallarını asgari düzeyde öğrenmekle yetinir. Ancak bunun yetenekle uzaktan yakından alakası yoktur. Bir *taupo*'nun yalnızca kendi köyünün değil, tüm civar köylerin

de toplumsal düzenine en ince ayrıntısına kadar hâkim olması gerekir. Sözcü-şef tarafından unvanları ve kava kaplarının adları anons edilen misafirlere layıkıyla ve tam zamanında ikramda bulunmalıdır. Olur da yanlışlıkla kendisinden üst konumdaki bir başka *taupo*'nun görevini üstlenecek olursa, rakibine refakat eden kadınlar tarafından saçları sert bir şekilde çekilir. Toplumsal düzenlemelerin her türlü inceliğini en az erkek kardeşi kadar iyi öğrenir. Sözcü-şeflerin eşlerinin durumu daha da dikkat çekicidir. İster uysal mizacı sayesinde, çoktan unvanını almış bir erkeğe eş olarak seçilmiş ister –genellikle olduğu üzere– tanıyıp evlendiği adam bir müddet sonra sözcü-şef ilan edilmiş olsun, bir *tausi*, yani sözcü-şefin eşi, görevinin gereğini layıkıyla yerine getirir. Kadınların toplantılarında, görgü ve adap kurallarına hâkimiyetiyle öne çıkmalı, konuşmalarını artık gelenek haline gelmiş sözlerle ve zengin teşbihlerle süslemeli; tıpkı kocası gibi, sakın ses tonunu ve vakur duruşunu korumalıdır. Son olarak, önde gelen bir sözcü-şefin eşi, görevleri arasında *taupo*'nun eğitimi de bulunduğu için, hem bir icracı hem de öğretmen konumundadır. Fakat topluluk varlığını kabul edip zamanını ve yeteneğini resmen talep edinceye dek, kadının olabildiğince az dikkat çekmeye özen göstermesi beklenir.

Benzer şekilde, kadınlar adi cezalardan da muaftır. Bir erkek, şefin karısıyla zina suçu işlediğinde dövülür ve sürgün edilir, hatta bazen öfkeli topluluk tarafından boğulmaya mahkûm edilirken; kadın sadece kocası tarafından terk edilir. Bir seferinde, bakire olmadığı anlaşılan bir *taupo*, yalnızca, kadın akrabalarından dayak yemişti. Bugün köyün başına kötü bir durum gelse ve bu durumun, topluluğun bir üyesinin itiraf edilmemiş bir günahından ileri geldiği düşünülse, hem *Fono* hem *Aumaga* toplanarak, vicdanı rahatsız olan herkese günah çıkartırken; ne *Aualuma* ne de *matai* eşlerinden böyle bir talepte bulunulmaz. Bu durum, kız kardeşin öncelikli olduğu aile içi günah çıkartmayla taban tabana zıttır.

İşle ilgili konularda köy halkının belli başlı birkaç talebi bulunur. Şeker kamışını eklemek, konuk evinin damını örmek, palmiye yapraklarından gölgelik dokumak, zemin için mercan parçaları taşımak kadınların görevidir. Kızlar kâğıtdutu ekeceği zaman *Aumaga* gerektiğinde yardımlarına koşar; buna karşılık kızlar da erkekler için bir şölen tertip ederek tüm olayı bir tür iş pikniğine dönüştürürler. Buna karşın erkekler ile kadınların resmi işleri kesin bir çizgiyle birbirinden ayrılmıştır. Kadınlar ev ya da tekne yapımına katılamaz, kanoyla balık avına çıkamazlar; erkekler dokumahaneye veya kadınların hep birlikte dokuma yaptıkları bir eve giremezler. Kadınların işleri köyü boydan boya geçmeyi gerektirdiğinde, örneğin konuk evinin zemini için sahilden mercan parçaları toplamak gerektiğinde, erkekler ayakaltından çekilerek uzak bir evde toplanır, çalılıklara yahut bir başka köye giderler. Fakat bu sakınımlar yalnızca büyük ve resmi görevler için geçerlidir. Yoksa bir kadın, kocası aile için yeni bir ocak inşa ederken, iki adım ötesinde tapa dokumaya devam edebilir; yahut bir şef oturmuş, sakin sakin halat örerken, karsı dizinin dibinde ince hasırını dokuyabilir.

Yani bir kadın, kocasının ve erkek kardeşlerinin aksine, vaktinin çoğunu evin ve ilişki gruplarının dar çevresinde geçirdiği halde, toplum olaylarına katıldığı zaman Samoa sosyal yaşamının tüm boyutlarına hâkim olan kusursuz bir resmiyetle karşılanır. İlgi ve alakasının önemli bir kısmı, dar çevresine ve daha kişisel ilişkilere odaklanır. Bu nedenle, Samoalı erkek ve kadınların temel sosyal becerilerdeki farklılıklarını tam olarak tespit edebilmek olanaksızdır. Fırsat verildiğinde, kadınların da sosyal ortamlarda erkekleri aratmayan bir beceri gösterdikleri açıktır. Hatta sözcü-şeflerin eşleri çoğu kez kocalarından daha büyük bir uyum kabiliyeti sergilerler. Sözcü-şefler zaten hitabet yetenekleri ve entelektüel kişilikleri nedeniyle seçilirken, kadınların üzerine evlilikle birlikte yüklenen bu sorumluluk, büyük bir hitabet yeteneğini, zengin bir hayal gücü ile kavrayışı ve iyi bir hafızayı zorunlu kılar.

Cinsel İlişkiler

Bir kız çocuğunun oğlanlara karşı geliştirmeyi öğrendiği ilk tavırlar, sakınım ve düşmanlıktır. İlk başta, evde ve aile çevresinde erkek ve kız kardeşler arasındaki tabuyu gözlemler, daha sonra yaşıtı kızlarla birlikte tüm oğlan çocuklarına seçilmiş düşmanlar gözüyle yaklaşır. Bir kız sekiz dokuz yaşına geldiğinde, kendinden daha büyük erkek çocukların yanına yaklaşmamayı öğrenmiştir. Küçük oğlan çocuklarına karşı düşmanlık, daha büyüklerine karşı ise utangaçlıkla birleşen bir sakınma hali, on üç on dört yaşlarına dek, yani kızlarda ergenliğe yaklaşıncaya, erkeklerde ise sünnet oluncaya kadar sürer. Bu yaşta, çocuklar akran grubundan ve akranlararası düşmanlık duygularından uzaklaşmaya başlarlar. Henüz tam anlamıyla cinsel bir bilinç oluşmuş değildir. Bu, cinsiyetlerarası ilişkilerin en az duygusal yük taşıdığı dönemdir. Samoalı kızlar yaşlı, evli ve bir sürü çocuğa sahip bir kadın oluncaya dek bir daha asla karşı cinse bu derece tepkisiz kalmayacaktır. Ergenlik yaşındaki bu çocukların bir araya gelmeleri, –genellikle küçük bir kızın elden ayaktan düşmüş seksenlik bir ihtiyar adama tutkunluğu; yahut oğlanlardan birinin etine’ dolgun bir teyzenin sekizinci çocuğunun babası oluşu gibi– art niyetsiz şakalaşmalar, asgari düzeyde utangaçlık, bol miktarda ise muziplik içerir. Bu şakalar bazen de iki akran arasındaki sevgiye yoğunlaşır; o zaman da taraflar aynı neşe ve kayıtsızlıkla bu durumu reddederler. Bu yaştaki çocuklar, *siva* adı verilen gayri resmi eğlencelerde, daha resmi buluşmaların gölgesinde, topluca çıkılan, resifteki balık avcılığında (ki bu avlarda

kilometrelerce uzanan dev bir dalyan kurulur) ve fenerle çıkılan balık avlarında bir araya gelirler. Şaka yollu itiş kakış ve topluca yapılan etkinliklerde işbirliği, bu gibi buluşmaların ortak noktasıdır. Ne yazık ki bu irtibatlar, kızlara işbirliğini öğretecek ve ne kızların ne oğlanların karşı cinsin üyelerini kişilikleriyle değerlendirmelerine müsaade edecek kadar sık ya da uzun süreli değildir.

İki üç yıl içinde bu durum tamamen değişir. Küçük kızların artık akran gruplarına dahil olmaması, kızların kişisel kusurlarının daha az göze çarpmasını sağlar. Kızlarla ilgilenmeye başlayan erkek çocuklar da gruplarıyla daha az vakit geçirmeye, yakın bir arkadaşla ise daha fazla vakit geçirmeye başlarlar. Kızların eski kayıtsız halleri tamamen ortadan kaybolmuştur. Kıkırdaşır, kızarır, öfkelenir ve kaçarlar... Oğlanlar da şimdi daha çekingen, utangaç ve sessizdirler; gündüzleri ve mehtaplı gecelerde, teşhircilikle suçladıkları kızlardan uzak dururlar. Arkadaşlıklar artık daha ziyade aile çevresiyle sınırlıdır. Erkek çocukların güvenilir bir dost olan ihtiyaçları kızlarınkinden de fazladır; zira ancak çok maharetli ve pişkin zamparalar kendi adına kur yapabilir. Elbette bazı durumlarda, ergenliklerini henüz geride bırakmış iki gencin, en yakın arkadaşları ve akrabaları da dahil, herkesin onlarla alay etmesinden korkarak, çalılıklarda gizli saklı buluştuğu da olur. Daha da sıklıkla, bir kızın ilk sevgilisi kendinden daha yaşlı, dul ya da boşanmış bir erkektir. Bu durumda bir elçiye ihtiyaç duyulmaz. Olgun erkek utangaç ve ürkek olmadığı gibi, yanına güvenilir bir yandaş da bulamaz: Genç bir erkek güvenine ihanet edebilir, daha yaşlı biriye aşk ilişkilerini ciddiye almaz. Gerek ergenlerin ilk doğaçlama deneyimleri gerek daha yaşlı erkeklerin köyün genç kızlarıyla giriştiği gönül maceraları gibi, genç bir erkeğin ilk deneyimini daha yaşlı bir kadınla yaşaması da yine, alışlageldik ilişki biçimleri yanında istisnai bir örnek olmakla birlikte, hepsi de son derece sık rastlanan durumlardır. Bu nedenle çift taraflı cehalet, bir aşk deneyimi-

ni nadiren sabote eder. Yine de tüm bu örnekler, cinsel deneyimin kabul edilebilir formlarının dışında kalır. Genç oğlan ve kız, arkadaşları tarafından *tautala lai titi* (boyundan büyük işlere kalkışmak) ile suçlanır. Kendinden büyük bir kadını seven veya arzulayan bir çocuğun durumu böyledir. Öte yandan genç bir kızın peşindeki daha yaşlı bir erkek ya bir espri konusudur ya da kız çok genç ve safsa, yakışsız bulunur. “Kız daha çok küçük, çok küçük. Adamsa çok yaşlı” denir. Olesega köyünden, on altı yaşında kıt akıllı bir kız olan Lotu’nun durumunda, şiddetle kınanan kişi, kızın *matai* olan babası olmuştur. Yaş ya da deneyimlerdeki uyumsuzluk, derecesine göre ya komik ya da acıklı bulunur. İtaatsiz ve denetimsiz bir kızın payına düşen ceza, çok yaşlı bir adamla evlendirilmeğidir. Bir seferinde dokuz yaşında bir kızın, annesinin seçtiği, on yedi yaşındaki oğlanla dalga geçip onu aşağıladığını duymuştum. Bu uygunsuz ilişkilerin en kötüsü, bir erkeğin ailesindeki genç ve bağımlı bir kadınla, evlatlığı yahut karısının küçük kız kardeşiyle sevişmesidir. Bu durumda adam ensestle suçlanır ve bu itham bazen o derece yoğun bir baskıya sebep olur ki, topluluğunu terk etmek zorunda kalır.

Evlilik dışında, toplumda sıklıkla görülen yalnız iki tür cinsel ilişki söz konusudur: Yaşları birbirine çok yakın olan bekâr (ve/ya dul) gençler arasındaki aşk ilişkisi –evlilikle sonuçlanması veya geçici bir heves olması fark etmez– ve zina.

Bekârlar arasındaki ilişki, üç farklı şekilde kendini gösterir: “Palmiyelerin altında” vuku bulan gizli kapaklı kaçamak, *Avaga* olarak adlandırılan, âşıkların birlikte kaçması ve erkeğin “kızın önünde diz çöktüğü,” törensel kur yapma. Bunların haricinde bir de *moetotolo*, yani uyur-emekler denilen ve hiçbir kız tarafından beğenilmeyen genç erkeklerce gizlice gerçekleştirilen bir tecavüz gerçeği vardır.

İlk üç ilişkide, delikanlı *soa* adı verilen bir sırdaşa ve elçiye gereksinim duyar. Delikanlılar yakın dostlar olduğunda, aralarındaki ilişki birçok aşk macerası boyunca devam edebildiği

gibi, sadece söz konusu macerayla sınırlanan geçici bir ilişki de olabilir. *Soa*, şefine sunduğu manevi hizmetler karşılığında maddi taleplerde bulunan sözcü-şefin yöntemini izler. Elçiliğini üstlendiği ilişki evlilikle sonuçlanırsa damattan çok özel bir hediye alır. Bir *soa* seçmek oldukça zorlu bir iştir. Şayet âşık, *soa*'sı olarak sağlam ve güvenilir bir çocuğu, kendisinin çıkarlarını gözetken yaşça küçük bir akrabasını, gönül işleriyle pek alakası olmayan birini seçecek olursa, elçinin deneyimsizliği ve beceriksizliği yüzünden bütün işi berbat etme riski söz konusu olur. Öte yandan yakışıklı, iş bilir, "güzel konuşup zarif davranmada" maharetli bir zamparayı seçecek olursa, bu kez de kız esas çocuk yerine onu tercih edebilir. Bu güçlüğü aşmak için sıklıkla iki üç *soa* birden görevlendirilerek, birbirlerini ispiyonlamaları sağlanır. Ancak bu güvensizlik de her bir *soa*'nın benzer bir tavır içine girmesine yol açabilir. Bir defasında, fazla evhamlı ve hayal kırıklığına uğramış bir âşık pişmanlıkla şunları söylemişti: "Tam beş *soa*'m vardı; yalnız biri güvenilir, diğer dördü hain çıktı."

Olası *soa*'lar arasından özellikle ikisi tercih edilir: erkek kardeşlerden biri veya bir kız. Erkek kardeş, tanımı gereği sadıkken, bir kız çok daha beceriklidir: "Bir delikanlı bir kıza ancak gece vakti veya etrafta hiç kimse olmadığında yanaşabilir; oysa bir kız gün boyunca erkeğin yanında kalabilir, onunla birlikte yürür, aynı tabaktan yer, onun hemen yanına uzanır ve sürekli çocuktan bahsedip, adını dilinden düşürmeksizin ne kadar iyi, ne kadar nazik, ne kadar dürüst ve sevilesi olduğunu anlatıp durur. Evet, en iyisi bir *soafafine*, yani bir kadın elçidir." Ne var ki bir *soafafine* bulmak hiç de kolay bir iş değildir. Bir delikanlının kadın akrabalarından birini seçme şansı yoktur. Bu tarz konuların karşı cinsten akrabalar yanında konuşulması tabudur. Şansı yaver giderse, *saofafine* erkek kardeşinin sevgilisi veya gönlündeki kızın bir akrabası olabilir. Ya da belki şanslıysa, yardımına koşacak bir kız veya kadın karşısına çıkabilir. Genç insanlar arasında en şiddetli düşmanlıklar

eski sevgililer arasında yaşanmaz; terk edilenin kininden ya da reddedilenin kırılan gururundan kaynaklanmaz. Esasen, bir delikanlı ile ona ihanet eden *soa'sı* ya da aralarını bozmakla suçladıgı, sevgilisinin arkadaşı arasında gerçekleşir.

Çok gizli ilişkilerde, âşık delikanlı hiçbir zaman sevgilisinin evinin yakınına yaklaşmaz. Onun yerine *soa'sı* ya bir toplulukla birlikte ya da uydurma bir bahaneyle eve girer. Bazen o bile evin yakınına yaklaşmaz; bunun yerine, kızla konuşmak için, balığa çıktığı, tarlaya gidip geldiği zamanı kollar. Görevi arkadaşını methetmek, kızın kaygı ve endişelerini gidermek, en nihayetinde bir randevu ayarlamaktır. Bu ilişkiler çoğunlukla kısa süreli olur ve bu arada, her iki taraf da eşzamanlı olarak birden fazla ilişki yürütebilir. En sık rastlanan kavga nedenlerinin başında, ilk âşığın aynı gece kendinden sonraki âşığa duyduğu haset gelir; zira oğlan daha sonra kendisiyle alay edecektir. Kaçak âşıkların gizli buluşmaları köyün dışında gerçekleşir. “Palmiyelerin altında” sözü, bu gizli ilişkiler için kullanılan yaygın bir ifadedir. Çoğu kez, kızlar veya erkekler arkadaş veya akraba olduklarında, üç dört çift toplu olarak randevulaşır. Kızın başı dönecek veya kız fenalaşacak olursa, delikanlının görevi en yakın palmye ağacına tırmanıp kolonya niyetine kızın yüzüne sürmek için taze hindistancevizi koparmaktır. Yerli inanışına göre, kısırlık çokeşliliğe verilmiş bir cezadır. Bunun tersi de geçerlidir; yani ancak istikrarlı bir tekeşlilik doğumla ödüllendirilir. Toplumsal mevkileri çok düşük olduğu için evlilikleri hiçbir ekonomik getiri sağlamayacak olan iki gizli âşık birbirine bağlanır ve ilişkileri aylar boyunca devam edecek olursa, bu durum genelde evlilikle sonuçlanır. Yerli bilgeliği, pek çok kısa süreli macera yaşayan bir zampara ile erkekliğini kanıtlamak için hamilelikle sonuçlanan uzun süreli bir ilişkiden daha iyi bir yol bulamayan mazlum bir erkeği birbirinden ayırır.

Bazen kızlar, insanı gırtlaklayan, kanolarla uzak köylerden gelip köyün kızlarını kaçıran, sırtına sıçradı mı bir daha

asla kurtulamayacağıın hayaletlerle kötü ruhların kol gezdiği gecelerde dışarı çıkmaktan korkarlar. Bazen de evde kalıp, gerekirse ses vererek orada olduğunu haber vermeyi daha akılcı bulurlar. Bu durumda, âşığın cesaretini toplayıp eve gelmesi gerekir. Önce *lavalava*'sını çıkarır, olur da yakalanacak olursa kolayca kaçabilmek ve geride iz bırakmamak için bedenini hindistancevizi yağıyla güzelce yağlar ve güneşliklerin arasından gizlice evin içine süzülür. Bu durum öylesine yaygındır ki, "sabaha dek uyuyup güneş yükseldiğinde ev halkına yakalanan" talihsiz bir kahramanı konu alan, ünlü bir Polinezya halk öyküsüne konu olmuştur. Evin içinde en az bir düzine insan ve sayısız köpek bulunduğundan, sessiz kalmaya özen göstermek yeterli bir tedbirdir. Ancak bu ev içi randevulaşma geleneği, *moetotolo*, yani uyur-emekler adı verilen, olağandışı bir tecavüze de zemin hazırlar.

Moetotolo, tamamen anormal bir şekilde gerçekleşen yegâne cinsel ilişkidir. Beyaz adamla ilk temastan bu yana, cinsel saldırı şeklinde gerçekleşen tecavüz Samoa'da zaman zaman görülür. Fakat Samoa geleneğinde, erkeğin gizlice yaklaşıp bir başkası için hazırlanan durumdan faydalanması şeklinde gerçekleşen *moetotolo*, tecavüze kıyasla çok daha akla yakın bir durumdur. Yakalanma tehlikesine karşı korunma ihtiyacı her türlü konuşma girişimini engeller ve uyur-emekler, kızın sevgilisini beklediğine veya herhangi bir ziyaretçiyi ayırt etmeden kabullenme ihtimaline güvenerek harekete geçer. Kız şüphelenip öfkelenirse avaz avaz bağırır ve bütün ev halkı bir anda koşuşturmaya başlar. Bir *moetotolo* kovalamak büyük bir hengâmedir. Özellikle de kadınlar, kendi güvenlikleri tehdit altında olduğundan, bu konuda erkeklerden daha da cevvaldır. Lumalı talihsiz bir genç, bir seferinde *lavalava*'sını çıkarmayı unutmuş. Kendisini fark eden kızın kız kardeşi, kaçmadan evvel *lavalava*'sından bir parça ısırp koparmayı başarmış. Kız, ertesi gün marifetini gururla etrafa duyurmuş. Ortadan kaldırmayı akıl edemeyecek kadar aptal olduğundan, gencin

lavalava'sı ikinci dereceden kanıt kabul edilmiş ve çocuk bir anda köyün alay konusu haline gelmiş. Çocuklar bununla ilgili bir şarkılı dans uydurup nereye gitse gencin peşine takılarak bu şarkıyı söyler olmuş. *Moetotolo* sorununu daha da karmaşık hale getiren bir diğer olasılık da, tecavüze yeltenen erkeğin evin oğullarından biri olması ve bu durumun ortaya çıkmasıyla birlikte evde kopacak bağrış çağrışın arkasına saklanması ihtimalidir. Ayrıca bu durum kıza da mükemmel bir bahane yaratmaktadır: Sevgilisi yakalanacak olursa "*moetotolo*" diye bağırması yeterlidir. "Ailenin ve tüm köyün gözünde bir *moetotolo* olsa da, kızla çocuğun kalplerinde durum farklıdır."

Bu çirkin eyleme yol açan iki temel faktör, öfke ve aşkıta yenilgidir. Samoalı bir kız, işveli olmaya çalışırken aslında kendisini riske atar. "Kız der ki: 'Evet, bu gece ay battığında seninle ahtapot kayasının yanı başındaki şu yaşlı hindistan-cevizi ağacının orada buluşacağım.' Ve böylece çocuk bütün gece boyunca bekler, bekler, bekler... Hava zifiri karanlıktır, ağaçlardan üzerine kertenkeleler düşer, kanala hayalet tekneleri yanaşır. Oğlanın ödü kopar. Ama yine de şafağa kadar orada bekler, ta ki saçları çiyden sırlıslık olana ve kalbi öfkeden taşlaşmış bir hal alana kadar... Ve kız yine de gelmez. O zaman oğlan, intikam duygusuyla *moetotolo*'ya kalkışır. Hele de kızın o gece bir başkasıyla buluştuğunu duyacak olursa..." Bir diğer açıklamaya göre, hiçbir kızın kalbini çalmayı başaramayan bir çocuk, Samoa'da konuk fahişeler dışında fahişe bulunmadığı için, çareyi *moetotolo*'da bulur. Ancak *moetotolo* olarak adı çıkmış bazı çocuklar köyün en çekici ve yakışıklılarından olduğu için, bu görüşe inanmak oldukça zordur. Anlaşılan o ki, bir iki flört denemesinde geri çevrilen bu çocuklar, bir yandan akranlarının yüksek sesle reklamını yaptığı başarı hikâyeleri, diğer yandan kendi deneyimsizlikleriyle dalga geçenlere duydukları öfke nedeniyle, bütün bir gelenekselleşmiş kur yapma sürecini çöpe atarak, *moetotolo* eylemine kalkışmaktadır. Ve bir kez yakalanıp yaftayı yediler

mi, bir daha asla hiçbir kız yüzlerine bakmamaktadır. Bundan sonra tek yapabilecekleri, yaşlanıp bir pozisyon ve unvan sahibi oluncaya dek beklemektir; o zaman da seçenekleri, yaşlı ve yıpranmış bir aşüfte ile hırslı ve bencil ana babaların gönülsüz kızlarıyla sınırlıdır. Üstelik bunun da olabilmesi için önünde daha uzun yıllar vardır. Böylece, arkadaşları aşktan aşka koşarken kendisine bu kapı kapanan bir genç, kimi sonuca ulaşan, kimi yakalanıp dayak yemeye sonuçlanan bir dizi girişimde bulunur, köyün alay konusu olur ve kendi kuyusunu kazmaya devam eder. Kısmen başarıya ulaşan bir diğer çözüm de erkeklerle ilişkiye girmektir. Köyde, biri adı çıkmış bir *moetotolo*, diğeryse siyasetle uğraşırken ilgisini dağıtmasın diye gönül işlerinden uzak durmayı seçen, ağırbaşlı bir çocuk olan böyle bir çift vardı. Bir *moetotolo* ile beraber olmak, ev içinde gizli saklı gerçekleşen sevişme eylemini bir yandan zorlaştırırken bir yandan da ona heyecan katmaktadır. Diğer taraftan yokluğunun fark edilmesi tehlikesi, olası tesadüfi karşılaşmalar, yağmur ve hayalet korkusu ise “palmiyeler altında aşk” yapmayı da güçleştirmektedir.

Bütün bu gizli kapaklı ilişkiler ile nihai evlilik teklifi arasında, oğlanın kıza talip olduğu bir de ara yol vardır. Bu eylem, kesinlik içermemekle birlikte evliliğe giden bir yol olarak görüldüğünden, her iki tarafın ailesinin de birlikteliğe az çok sıcak bakmasını gerektirir. Bir yanında *soa'sı*, diğer yanında bir sepet dolusu balık, bir ahtapot, belki de bir tavuk ile talip, akşam yemeği için kızın kapısını çalar. Hediyesinin kabul edilmesi, kızın ailesinin kur yapılmasına izin verdiği anlamına gelir. *Matai* tarafından resmi olarak karşılanır, akşam duası sırasında saygıyla başını eğerek oturur, ardından *soa'sı*yla birlikte yemeğe kalır. Fakat talip, sevdiği kıza yaklaşamaz. Derler ki: “Asıl âşığın kim olduğunu anlamak istiyorsan, kızın yanında oturan, çekinmeden gözlerinin içine bakan, kızın boynundaki kolyenin çiçekleriyle oynayan ya da saçındaki kuşburnu çiçeğini alıp kendi yakasına iliştiren kişiye bakma-

yacaksın. Kızın kulağına kısık sesle fısıldayan, "Tatlım, bu gece beni bekle. Ay batınca sana geleceğim" diyen, bir sürü âşığı olduğunu söyleyerek onunla şakalaşan erkeğin sevgili olduğunu zannetme. Bunun yerine, kafasını önüne eğmiş bir halde uzak köşede oturan ve hiçbir şakaya katılmayan çocuğa bak. Kıza her an sevgiyle baktığını fark edeceksin. Gözleri daima kızın üzerinde olacak ve dudaklarının tek bir kıpırtısını kaçırmayacak. Kız belki ona göz kırpacak, belki kaşlarını çatacak, belki de eliyle bir işaret verecek. Bu yüzden, gözlerini açık tutup kızıdan ayırmaması ve bu işareti kaçırmaması gerekir." Bu esnada, *soa* kıza özenle, göze batacak şekilde kur yapmaya devam ederken gizliden gizliye arkadaşını öven mesajlar iletir. Yemekten sonra evin orta alanı kâğıt oynamaları, şarkı söylemeleri ya da oturup eğlenceli şeylerden bahsetmeleri için gençlere bırakılır. Bu tür bir kur yapma eyleminin sıklığı, arada sırada uğramaktan her gün ziyaret etmeye kadar değişebilir. Her seferinde hediye olarak yiyecek getirmek gerekmez; ancak Batı'daki tanışmaya eşdeğer olan ilk ziyarette getirilmesi zorunludur. İlişkileri bu şekilde ifşa olmuş çiftlerin işi zordur. Kız evlenmek ya da bir nişan yüzünden âşıklarından olmak istemeyebilir. Muhtemelen talibinden hazzetmediği gibi, talibi de aile hırsının bir kurbanı olabilir. Şimdi bütün köy, çocuğun kıza talip olduğunu bildiğinden, caka satmak isteyen kızın kibrinden geçilmez. Çocuk akşam geldiğinde kız başka bir eve gitmiş olur; peşinden gidecek olsa kız gerisingeri eve döner. Bu tür bir flört bir evlilik teklifine kadar uzanır da kabul görürse, çocuk sık sık müstakbel gelininin evinde kalmaya başlar ve ilişki çoğu kez gizli saklı birlik-teliklerle sürer. Resmi evlilik töreni, erkek tarafı yeterli miktarda yiyecek ve mal toparlayıncaya, kız tarafı dokumasından hasırına, usulünce bir çeyiz hazırlayıncaya dek ertelenir.

Aynı köyden orta halli gençler ile komşu köylerin alt tabakadan gençleri arasındaki aşk ilişkileri bu şekilde yürürken, *taupo*'lar bu özgür ve rahat yaşantının dışındadır. Bir *taupo*

için bekâret yasal bir zorunluluktur. Evlenirken ıslıl ıslıl aydınlatılmış bir evde, bütün o konukların önünde, damadın sözcü-şefi gelinin bekâret emarelerini toplayacaktır.¹ Eski günlerde, bakire olmadığı ortaya çıkan bir kız, aileyi utandırdığı için kadın akrabalarının saldırısına uğrayıp taşlarla dövülerek perişan edilir, bazen de ölümcül şekilde yaralanırmış. Bu toplu linç girişimi yüzünden kız bazen bir hafta yataktan çıkamazmış. Normal şartlarda, kız ilk cinsel birleşmeden sonra bile iki üç saat içinde toparlanır; hatta Samoalı kadınlar doğumdan sonra bile birkaç saat içinde ayaklanırlar. Bu bekâret sorgulaması, sözde her sınıftan insanın düğününde yapılıyorsa da, damat bunun beyhude olduğunu biliyorsa rahatlıkla göz ardı edilir ve “akıllı bir kız, eğer bakire değilse, o kadar insanın önünde küçük duruma düşmemek için gidip erkeğin sözcü-şefiyle konuşur.”

Samoa halkının bekâret konusundaki tutumunu anlamak oldukça zordur. Hiç kuşkusuz, Hıristiyanlık bekâreti ahlaki bir ayrıcalık olarak tanımlar. Samoalılar bu yargıyı saygıyla ancak aynı zamanda su katılmamış bir şüpheyle karşılarlar; zira bekâret onlar için son derece manasızdır. Bununla beraber, bakire olması bir kızın çekiciliğini mutlak surette artırır. Bir bakireye kur yapmak, daha deneyimli bir kalbi kazanmaktan çok daha büyük bir zafer olarak görülür. Bu nedenle usta bir zampara, ilgisini büyük oranda, bakireleri baştan çıkarmaya yöneltir. Yirmi dört yaşında bir genç, henüz bakire olan bir kızla evlenirken heyecandan tir tir titremiş ve yirmi dördünde olmasına rağmen o zamana dek bir bakireyle hiç birlikte olmadığını ele vermiş ve köyün alay konusu olmuştu.

Damat, damadın akrabaları, gelin ve gelinin akrabaları, kızın bakire olduğu kanıtlanırsa büyük prestij kazanıyor olduğundan, üst tabakaya mensup bir kız bu acı verici kamu gösterisinden kaçmaya kalkışacak olursa yalnız kendi telaş-

1 Bu töre günümüzde hukuken yasaklanmış olsa da ancak yavaş yavaş yok olduğu söylenebilir.

lı akrabalarınca değil, aynı zamanda erkeğin itibar heveslisi akrabaları tarafından da engellenir. Genç zamparanın biri, komşu köyden üst sınıfa mensup bir kızı babasının evine kaçırılmış ancak birlikte yaşamayı reddetmişti: “Düşündüm ki, onunla evleniriz ve büyük bir *malaga* ile görkemli bir tören yapılır. Ve eğer o zamana dek beklersem, bir bakireyle evlendiğim için itibar kazanırım. Ama ertesi gün kızın babası çıkageldi ve kızının benimle evlenemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine kız çok ağlayınca ben de şöyle dedim: ‘Madem öyle, daha fazla beklemenin bir anlamı yok. Birlikte çalılıklara kaçacağız.’” Bir kızın, halk önünde çekilecek çileden kaçmak uğruna geçici bir itibarı feda etmesi anlaşılır olsa da, bu çaba, erkeğin hırsları yüzünden boşa çıkmaya mahkûmdur.

Nasıl ki “palmiyelerin altında” yaşanan gizli kapaklı gündelik ilişkiler sıradan halkın normdışı ilişki şablonuysa, *taupo*’lar ile diğer şef kızlarının aşk ilişkileri söz konusu olduğunda da karşımıza âşığıyla kaçma kavramı çıkmaktadır. Soylu sınıfa mensup kızlar çok sıkı denetim altındadırlar; gece vakti gizli randevular ya da gün içinde kaçamak buluşmalar onlar için söz konusu değildir. Alt tabakadan ebeveynler kızlarının deneyimlerini kayıtsızlıkla göz ardı ederken, büyük şef, kızının bekâretini sanki onurunu, kava seremonisindeki ayrıcalığını veya makamının getirdiği herhangi bir imtiyazı savunuyormuşçasına korur. Aile içindeki daha yaşlı kadınlardan biri, kızı daimi surette eşlik etmek ve dadılık yapmakla yükümlüdür. *Taupo*, köyün diğer evlerine girip çıkamadığı gibi, geceleri evinden ayrılması da söz konusu olamaz. O uyurken daha yaşlı bir kadın da yanında yatar. Bir başka köye asla yanında bir refakatçi bulunmadan gidemez. Kendi köyünde de, işleriyle akıllı uslu uğraşırken, denizde yıkanırken ve tarlada çalışırken yine köyün kadınlarının kiskanç gözetimine emanettir. Bir *moetotolo* kurbanı olma riski yok denecek kadar azdır; zira köyün *taupo*’suna yanlış yapan her kim olursa olsun bir zamanlar ölümüne dövülürken, günümüzde köyden kovul-

maktadır. Köyün itibarı kaçınılmaz bir şekilde *taupo*'nun şerefine bağlı olduğundan, pek az delikanlı kızla sevgili olmaya cesaret edebilir. Evlilik ihtimali bile söz konusu olmadığı gibi, arkadaşları da bu şüpheli ayrıcalığı kıskanmak yerine onu hainlikle suçlarlar. Kimi zaman aynı köyde, çok üst sınıftan bir genç, kızı kaçırmayı göze alabilir; fakat bu bile çok ender rastlanan bir olaydır. Geleneklere göre, *taupo*'nun köyün dışından biriyle –bir başka köyün büyük şefi veya *manaia*'sıyla– evlendirilmesi gerekir. Böyle bir evlilik büyük şenlikler ve resmi bir törenle kutlanır. Kız isteme sırasında, şefle birlikte tüm sözcü-şeflerin bizzat orada bulunması ve talibin, kızın sözcü-şeflerine hediyeler getirmesi gereklidir. Kızın sözcü-şefleri bunun kazançlı ve arzu edilen bir birliktelik olduğuna kanaat getirir, aile damadın makamından ve görünüşünden memnun kalırsa evlilik onaylanır. Kızın fikrini soran olmaz. Bir *taupo*'nun evliliğinin sözcü-şefleri ilgilendiren bir mesele olduğu inancı o kadar yerleşmiştir ki, ana adanın Batılılaştırılmış yerlileri kızlarının *taupo* olmasını istemezler. Çünkü misyonerler, kızın kendi kararını kendisinin vermesi gerektiğini söylemektedirler ve kız bir kez *taupo* oldu mu, karar yetkisi otomatikman ellerinden alınmış olacaktır. Söz kesildikten sonra, damat köyüne dönerek düğün için yiyecek ve mal toplama hazırlıklarına başlar. Damadın köyünde, “Hanımın Arazisi” denilen bir alan, sonsuza dek gelin ve çocuklarının mülkü olarak ayrılır ve bu araziye gelin için bir ev yapılır. Bu sırada damat köyüne dönerken, naçizane *soa*'sı olarak gelinin evinde bir sözcü-şefini bırakmıştır. Bu durum, bir sözcü-şefin zenginlik kazanmak için eline geçen en iyi fırsatlardan biridir. Şefin vekili olarak, müstakbel geline göz kulak olmakla görevlidir. Gelinin ailesi için çalışmasının karşılığında, her hafta gelinin *matai*'si tarafından güzel bir hediyeyle ödüllendirilir. Artık resmen şefle nişanlı olduğundan, kızın üzerindeki sıkı denetim iyice artmıştır. Önceleri köyün delikanlılarıyla şakalaşıyorduyse bile artık şakalaşması yasaktır; aksi halde, ahlak

bekçiliğine soyunan sözcü-şef anında şefine giderek, gelinin bu şerefe nail olmadığını bildirecektir. Bu görenek, aynı zamanda her iki taraf için de yeniden düşünmek için ek bir süre anlamını taşır. Damat anlaşılmadan pişmanlık mı duymaya başladı, hemen (bu evlilikten büyük ölçüde fayda sağlayacak kıdemli sözcü-şeflerden biri değilse genellikle genç biri olan) sözcü-şefine rüşvet vererek, ondan gelinin davranışlarına ya da kızın ailesinin muamelelerine ekstra hassasiyetle yaklaşmasını ister. Bu süreç aynı zamanda, eğer müstakbel kocası çok itici biriyse, geline de kaçabilmesi için fırsat yaratır. Her ne kadar kendi köyünden hiçbir delikanlı kıza sahip olma riskini göze alamasa da, başka köyden biri için, rakip topluluğun *taupo*'sunu kaçırmak inanılmaz bir itibar anlamına gelmektedir. Kız kaçtığı takdirde evlilik anlaşması tabii ki bozulmuş olur. Öfkeli aile ise, kızın sevgilisiyle olan evliliğini onaylamayı reddedip, ceza olarak kızı yaşlı bir adama verebilir.

Gençlerinden birinin *taupo*'yla kaçma başarısını gösterdiği köyün kazandığı itibar ise o derece büyüktür ki, çoğu kez *malaga*'sı tüm enerjisini *taupo* kaçırmaya harcar. Kızın ailesi ile köyünün evliliğe onay verme ihtimali, kızın bekâretiyle doğru orantılıdır. Kaçıran kişi de çoğunlukla üst tabakadan olduğundan, köy bu birleşmeye genellikle ses çıkarmadan boyun eğir.

Taupo'nun üzerindeki yoğun baskı ve köyler arası rekabetle anlam kazanan birlikte kaçma eylemi, daha alt tabakalara inildikçe manasızlaşır. Sıradan bir ailenin, kızları üzerinde uyguladığı denetim, nadiren aşk uğruna evden kaçmayı gerektirecek kadar yoğun olur. Bu, görülmeye değer bir sahnedir: Erkek, ne kadar yaman bir zampara olduğunu kanıtlamak isterken, kızın amacı aşkını ilan etmek ve genellikle de bu sayede evlenebilmektir. Kaçak çift, erkeğin ailesinin ya da akrabalarından birinin yanına sığınarak, kız tarafının peşleri sıra gelmesini bekler. Bir delikanlı, benzer bir macerasını şu sözlerle anlatmıştı: "Yağmur altında kaçtık; tam on altı kilometre ötedeki Leone'ye, babamların evine, sağanak yağmur

altında gittik... Ertesi gün kızın ailesi çıkıp gelince babam, 'Ne yapalım; bu kızla evlenmek istiyor musun, babasına kızını bırakıp dönmesini söyleyeyim mi?' diye sordu. Ben de şöyle dedim: 'Yok canım, sadece millete gösteriş olsun diye kızı kaçırdım.'" Evden kaçmaya, gizli saklı birlikteliklerden çok daha az rastlanır; zira kız açısından çok daha fazla risk taşımaktadır. Bir kız evden kaçarak, gerçek olsun olmasın, bekâret iddiasından vazgeçmiş olur; ayrıca ailesiyle de arası bozulur. Geçmişte aileler kaçan kızlarını adamakıllı dövmekle kalmaz, kafalarını da tıraş ederlermiş ki, bu gelenek hâlâ zaman zaman günümüzde de yüzünü göstermektedir. On vakadan dokuzunda erkeğin asıl niyeti hava atmak ve gösteriştir. Gençler arasında şöyle denir: "Kızlar *moetotolo*'dan nefret eder; ama hepsi de *avaga* (kız kaçırın) erkeklere bayılır."

Evden kaçma, evlenmeye kararlı bir çift için, ailelerden birinin karşı çıkması halinde pratik bir çözüm sunmaktadır. Bu durumda genç çift, evlenmelerine sıcak bakan ailenin yanına sığınır. Ne var ki karşı çıkan aile yumuşayıp da mal mülk değişimi yoluyla evliliğe resmiyet kazandırmaya razı gelmezse, tarafların karı koca olarak kabul görme şansı yoktur. Genç çift, bir düzine çocukları olsa bile hâlâ "kaçaklar" olarak adlandırılmaya mahkûmdur. Evlilikleri büyük bir gecikmenin ardından nihayet resmileşse bile bu yafta üzerlerine yapışıp kalacaktır. Üstelik bu durum, basit bir cinsel uygunsuzluktan çok daha ciddi bir suçlamadır; zira bütün toplum yapısı bu iki asi genç yüzünden sarsılmış sayılacaktır.

Evlilik sürdüğü müddetçe, hatta ortada çocuklar varsa sonrasında bile iki aile arasında karşılıklı hediyeleşme iletişimi devam eder. Her bir çocuğun doğumu, ailelerin birindeki ölüm olayı, kadının ailesine –eğer eşinin yanına yerleşen erkekse, erkeğin ailesine– yapacağı bir ziyaret daima hediyelerle taçlandırılır.

Evlilik öncesi ilişkilerde, sevişmek sıkı sıkıya âdetlere bağlıdır. Doğrusu, bu âdetler eylemden ziyade söyleme dairdir.

Delikanlı, kendisiyle sevişmeyi kabul etmezse kıza öleceğini söyler. Romantik aşk hikâyelerine gülüp geçen, uzun zaman önce ölmüş bir eşe veya metrese duyulan sadakatle alay eden Samoalılar, konu aşk olduğunda, çivi çiviye söker felsefesiyle hareket ederler. Hamilelikle sonuçlanan sadakat gerçek bağlılığın somut bir kanıtı olarak kabul edilse de, pek çok metrese sahip olmanın, birbirine duyulan sevgiyle bir alakası olmadığına inanılır.

Ateşli aşk şarkıları, uzun ve ağdalı aşk mektupları, denizin, mehtabın ve yıldızların yakarışları hep, Samoa'da yaşanan sevdaları bizdekilerin suni bir kopyasına benzetme çabasındandır; ne var ki ortaya çıkan sonuç Schnitzler'in kahramanı Anatol'e [*The Affairs of Anatol*] daha yakındır. Toplumumuzda tekeşlilik, aidiyet, kıskançlık ve şaşmaz sadakat kavramlarına sıkı sıkıya bağlı olan romantik aşk ideali, Samoa'da geçerli değildir. Bizim yaklaşımımız, Batı uygarlığının tekeşlilik, şövalyelik ruhu, Hristiyan ahlakı gibi pek çok gelişim sürecinin bir araya gelerek iç içe geçmesiyle oluşmuş, bütünleşik bir sonuçtur. Samoa'da ise, uzun süre boyunca zorluklardan yılmadan tek bir kişiye tutkuluyla bağlananlar için bile başka ilişkileri geri çevirmek nadiren söz konusu olur. Diğer yandan evlilik daha ziyade, eşlerin malvarlığının, sınıfının ve yeteneğinin dikkate alınmasını gerektiren sosyal ve ekonomik bir düzenleme olarak karşımıza çıkar. Pek çok evlilikte, özellikle otuz yaşın üzerindeki çiftlerde, tarafların birbirlerine tamamen sadık olduğunu da görebiliriz. Ancak bu, eşe tutkulu bir bağlılıktan ziyade, hem cinsel alışkanlığın verdiği rahatlıkla hem de erkeklerin toplumsal konulara, kadınların ise çocuklar gibi daha farklı ilgi alanlarına yönelmiş olmasıyla alakalı bir durumdur. Samoalılar arasında, mantık evliliğinde mutsuzluğa yol açacak cinsel kısıtlamalar ve duygusal karmaşalar bulunmadığından, mutlu bir evliliğin garantisi üç günlük tutkulu bağlılıktan ziyade daha başka dayanaklardır. Birbirine uygunluk ve çıkar birliği, en belirleyici faktörlerdir.

Zina ille de evliliğin sona ermesi anlamına gelmez. Bir şeyfin zina yapan karısı, yüksek makamını lekelediği gerekçesiyle genellikle gözden çıkarılır; ayrıca şef, eski eşinin daha düşük mevkiden biriyle tekrar evlenmesine açıkça tepki gösterir. Şayet asıl suçlunun âşık olduğuna karar verilirse, köy halkı top-luca intikam almayı seçer. Daha az çetrefilli vakalarda, zina yüzünden kopacak olan yaygara muhatapların mevkileriyle ve nadiren sergilenen kıskançlıkla doğru orantılı gerçekleşir. İhanete uğrayan erkek ya da kadın fiziksel şiddete başvuracak kadar hiddetlenmişse, mütecavizin halk önünde bir *ifoga*'dan, yani kendisinden bağışlanma dilenilen kişinin huzurunda küçük düşme merasiminden başka çaresi kalmayabilir. Mütecaviz, beraberinde her biri ülkenin en önemli kültürel hazinesi olan bir hasır işleme togaya sarınmış tüm erkek aile fertleriyle birlikte, ihanete uğrayan erkeğin kapısına gider. Ricacılar evin dışında otururlar ve ince hasırlarını başlarına örtüp ellerini göğüslerinde kavuşturarak başlarını en derin üzüntü ve aşağılanmışlık ifadesiyle öne eğirler. "Eğer adam çok öfkeliyse tek kelime etmez. Bütün gün boyunca işiyle uğraşmaya devam eder. Çevik hareketlerle hasırını eğirir, eşiyle yüksek sesle konuşur, yoldan geçenleri selamlar; fakat kendi terasında öylece oturanlar hiç yokmuş gibi davranır. Onlarsa ne gözlerini yerden kaldırmaya cesaret edebilir ne de gitmeye yeltenir. Eski zamanlarda, yüreği bir türlü yumuşamayan koca, sopasını kapıp akrabalarıyla birlikte, dışarıda oturanları öldürebilirmiş. Bugünse sadece gün boyu onları bekletip durmaktadır. Güneş batsa, yağmur gelip üzerlerine yağsa, yine de tek söz etmemektedir. Nihayet akşama doğru ağzını açar: 'Yeter, hadi gelin. İçeri girin ve kava için. Size sunacağım yemekleri yiyin ve bütün dertlerimizi denize bırakalım.'" Bunun üzerine ince hasırlar ihanetin bedeli olarak sunulmaktadır ve *ifoga*, köy tarihinin tozlu sayfalarında yerini alır. Arada sırada ihtiyar bir dedikoducunun teki çıkıp hatırlatır: "Ah, evet, Lua! Hayır, o Iona'nın çocuğu değil. Onun babası komşu köydeki

şu şef. Kız doğmadan önce Iona'ya gelip *ifod* dilenmişti." Suçlu, ihanete uğrayan kocadan çok daha düşük mevkideyse, şefi ya da (henüz bir delikanlıysa) babası gelip onun yerine aşağılanmaya boyun eğmek zorundadır. Eğer suçlu bir kadınsa, bu sefer kadın, akrabalarıyla birlikte gelip aynı süreci yaşar. Fakat kadınların sıkı bir dayak yiyip topa tutulma riski daha fazladır. Hristiyanlığın barışçıl öğretileri, belki de kadınlar arasındaki daha az ölümcül arbedelerden ziyade doğrudan adam öldürmeye odaklandığından, kadınların kavga dövüşlerinde erkeklerinkine oranla çok daha az değişikliğe yol açabilmiştir.

Diğer yandan, bir kadın kocasından ya da bir adam karısından artık bıkmışsa, boşanma gayet basit ve gayri resmi bir uygulamadır: Terk eden eş sadece ailesinin evine geri döner ve ilişkinin "vefat ettiği" söylenir. Bu, çok defa ihanete maruz kalan, daha da sıklıkla tamamen yıkılan, son derece kırılğan bir monogamidir. Ancak zinaların çoğu evlilikten korkan bekâr bir delikanlı ile evli bir kadın; yahut kısa süreliğine dul kalan bir erkek ile genç bir kız arasında yaşandığından, kurulu düzenin devamlılığı için pek bir tehdit oluşturmaz. Aile arazisinde pay sahibi olmak, kadını kocasına karşı bağımsız kılar. Bu nedenle taraflardan birinin resmen mutsuz olduğu uzun süreli evliliklere rastlanmaz. En ufak bir çatışmada kadın ailesinin yanına dönebilir ve kocası gönlünü alıp barışmazsa, her ikisi de kendine bir başka eş aramaya başlar.

Aile içerisinde –en azından teoride– kadın kocasına itaat ve hizmet etmekle yükümlüdür; ancak kılıbık kocalara da oldukça sık rastlanır. Üst tabakadan ailelerde büyük şefin kişisel hizmetlerini *taupo* ile sözcü-şef devralsa da, saç kesimi gibi özel anlamı olan hizmetleri yine karısı yerine getirir. Kadının mevkisi hiçbir surette kocasınınkini geçemez; aksine daima doğrudan kocasının mevkisine bağımlıdır. Ailesi daha zengin ve tanınmış olabilir, kan bağı sayesinde köyle ilgili meselelerde kocasından daha fazla nüfuz sahibi olabilir; yine de gerek evinde gerek köyünde ancak bir *tausi* (sözcü-şefin eşi) veya *fa-*

letua (şefin eşi) olacaktır. Zaman zaman bu bir sorun yaratır; tıpkı adanın en üst mevkisinin ölmüş sahibinin kız kardeşi olan Pusa'nın durumunda olduğu gibi... Unvan geçici olarak sahipsizdi. Pusa'ysa aynı zamanda köyün en büyük şefinin karısıydı. Erkek kardeşi, yani yasal vârisi, unvanı devralacak olsa, hem kocasının hem de karısı olarak kendisinin mevkisi bundan zarar görecekti. Kardeşine yardım etmesi, kocasının itibarını eksiltmesi anlamına geliyordu. Ancak toplum önündeki itibarından ziyade perde arkasından yönetmeyi tercih eden bir kadın olduğu için, nüfuzunu kardeşinden yana kullandı. Bu türden çatışmalar duyulmamış değildir; tercihi belirleyen etkense genellikle kadının nerede yaşıyor olduğudur. Eğer kadın kocasının yanında yaşıyorsa, hele de kendi köyünden başka bir köydeyse, çıkarları kocasından yana olmayı gerektirir. Öte yandan kendi ailesinin yanında, kendi köyünde yaşıyorsa, kendisine mevki olmasa bile şan ve gayri resmi itibar sağlayan kan bağından yana tercihini kullanacaktır.

Dansın Rolü

Dans, her yaştan ve cinsiyetten insanın katılabildiği yegâne etkinlik olması sebebiyle, yetiştirilmeye ilgili etraflı bir analiz yapabilmek için benzersiz bir fırsat sunar.

Dans etmeyi öğretmekle görevli resmi eğitimciler yoktur; bunun yerini usta dansçılar almıştır. Dans, sosyal bir çerçevede gerçekleşen tamamen bireysel bir etkinliktir. Söz konusu sosyal çerçeve, on iki ila yirmi kişilik küçük gruplardan görkemli *malaga* şölenlerine ve köyün en büyük misafir evinin tıka basa dolduğu, hatta etrafının izleyici kalabalığıyla çevrelendiği düğünlere kadar değişkenlik gösterir. Şölenin büyüklüğüne ve önemine göre, düzenlenme formaliteleri de değişir. Çoğu kez küçük bir *siva* (dans) bile başka bir köyden en az iki üç yabancı gencin katılımıyla gerçekleşir. Eğlencede yer alan dansçılar, konuklar ve ev sahipleri olmak üzere iki kısma ayrılır; her iki taraf da sırayla müzik ve dans gösterilerini sunar. Bu format, *malaga*'nın yalnızca iki kişiden oluştuğu zaman dahi uygulanır. O zaman ev sahibi ekipten birkaç kişi konuk ekibe dahil olarak eksiği tamamlar.

Çocuklar dans etmeyi bu küçük, gayri resmi dans partilerinde öğrenirler. Evin önünde, dans etkinliğinin merkezi ve söz sahibi konumundaki gençler otururlar. *Matai* ve eşinin yanı sıra, varsa ilgili bir diğer *matai* ve ailenin ileri gelenleri evin geri planında yerlerini alırlar. Bu düzen, gençlerin geri plana atıldığı geleneksel düzenin tam zıddıdır. Kenarlarda kadınlarla çocuklar toplanırken, dışarıda, dansa katılmayan kızlarla erkekler her an etkinliğe dahil olabilecek şekilde ha-

zır bulunurlar. Bu tip durumlarda dansı genellikle yedi sekiz yaşlarındaki küçük çocuklar başlatır. Şefin karısı veya genç erkeklerden biri tarafından adlarıyla çağrılan çocuklar, bazen sadece kızlar ya da oğlanlar, bazense *taupo* ve onun iki sözcü-şefinin geleneksel düzenini takiben iki oğlan arasında bir kız olmak üzere, üçlü gruplar halinde toplanırlar. Evin merkezine yakın bir yerde toplu olarak oturan genç erkekler müziği başlatırlar; içlerinden biri ayakta, adaya dışarıdan getirilerek geçmiş zamanlarda çalınan kaba bambu davulun yerini alan yaylı bir çalgının eşliğinde şarkıyı seslendirir. Koro şefi akort verince, bütün topluluk alkış tutarak veya yumruklarını yere vurarak şarkıya katılır. Müziğin güzelliğindeki nihai söz sahipleri dansçılardır; herhangi bir dansçının dansın orta yerinde durup, devam etmek için daha iyi bir müzik istemesi kapris olarak addedilmez. Söylenen şarkıların sayısı oldukça azdır; bir köyün gençleri bir düzine havadan fazlasını nadiren bilir. Bunun yanı sıra, kâh bir besteyle kâh diğeriyle söylenen iki düzine daha güfte vardır. Söz dizini, hece düzenini temel alan basit bir formattadır. Değişik tonlamalara izin verilir, kafiye ise aranmaz. Bu şekilde herhangi yeni bir durum kolaylıkla mevcut bir düzene adapte edilebilir; köylerin ve bireylerin isimleri özgürce değiştirilebilir. Şarkıların içeriği son derece şahsi bir karakterde olup, kişiler ve köyleri hakkında çok sayıda espri içerebilir.

İzleyici katılımı, dansçıların yaşına göre değişiklik gösterir. Dans edenler küçük çocuklar olduğunda, sonu gelmeyen teşvik edici yorumlar birbirini izler: "Daha hızlı!" "Eğil, daha aşağı eğil!" "Bir daha yap!" "*Lavalava*'nı bağla!" Daha yetkin kız ve erkeklerden oluşan bir grup dans ederken kalabalıktan sabit bir uğultu yükselir: "Teşekkürler, dansınız için teşekkürler!" "Çok güzel! Harika! Muhteşem! Bravo!" sözleri, bir kilise ayininde kalabalıktan yükselen "Âmin" seslerine eşdeğer bir etki yaratır. Bu nezaket sözleri, dansçının dans ederek adeta lütufta bulunduğunu düşündürecek kadar yüksek mevkiden biri olduğu zamanlarda daha da coşkulu bir hal alır.

Küçük çocuklar, halk önündeki gösterilere çıkarılmadan önce asgari düzeyde bir ön eğitime tabi tutulurlar. Buna benzer şöenlere annelerinin kucaklarında birer bebekken katılmış, henüz yürümeye başlamadan el çırpmayı öğrenmiş olduklarından, ritim zihinlerine adeta kazınmıştır. Daha iki üç yaşlarında, evde hasırın üzerinde dikilip, büyüklerin şarkılarına el çırparak eşlik etmişlerdir. Şimdiyse topluluk önünde danslarını sergileme zamanıdır. Korkudan gözleri fal taşı gibi açılmış bebekler, kendilerinden anca bir iki yaş büyük çocukların önünde durup çaresizlikle el çırpmaya, akranlarından öğrendikleri doğaçlama adımlarla dansa eşlik etmeye çalışırlar. Ekledikleri her figür coşkulu tezahüratlarla karşılanır. Son şenlikte en iyi performans sergileyen çocuk, bir sonrakinde ön plana çıkarılır. Zira topluluk için önemli olan, her çocuğa eşit gelişim imkânı tanımak değil, daha fazla eğlenabilmektir. Böylece bazı çocuklar biraz yetenekleri, biraz da ilgi alanları ve onlara daha fazla fırsat tanınmış olması sayesinde diğerlerini kısa sürede geride bırakır. Yetenekli çocuğa daha fazla fırsat verme eğilimi, kendi yavrularını öne sürme telaşındaki akrabalar arasında zaman zaman rekabet yaratmaktadır.

Çocuklar dans ederken, yaşça daha büyük olan kızlarla erkekler kostümlerini çiçekler, deniz kabuklarından kolyeler, yaprak bileklik ve bileziklerle süslerler. İçlerinden bir ikisi, genellikle oradan sıvışıp evine gider ve ağaç kabuğundan yapılma süslü eteklikler giymiş halde geri döner. Evdeki sandıktan bir şişe hindistancevizi yağı çıkarılarak daha büyük yaştaki dansçıların vücuduna sürülür. Mevki sahibi biri gösteriye teşrif veya iştirak edecek olursa, ev sahibi aile en kaliteli hasır ve dokumalarını kostüm olarak çıkarır. Bu doğaçlama kostümlere verilen önem bazen o kadar büyüktür ki, komşu evler de giyinme odası olarak kullanılır. Diğer zamanlarda ise her şey öylesine gelişigüzel seyreder ki, dışarıda yalnızca çarşafılara sarınmış halde bekleyen izleyiciler, yanındakilerden kıyafet ya da *lavalava* ödünç alarak sahneye çıkarlar.

Dansın kendisi ise son derece kişiseldir. Dansı başlatan yarım düzine kadar resmi alkış ve birkaç tane bitiş düzeni haricinde önceden belirlenmiş tek bir figür yoktur. Toplamda yirmi beş otuz figür, iki üç geçiş pozisyonu ve biri *taupo*'nun, biri delikanlıların, biri de soytarılardan dansı olmak üzere en az üç ayrı stil bulunmaktadır. Bu üç stilin her biri, dansçının konumundan ziyade dansın türüne bağlı olarak şekillenir. *Taupo*'nun dansı ağırbaşlı, vakur ve zariftir. *Taupo*'nun son derece azametli ve mesafeli ifadesini destekleyecek şekilde hülyalı ve sakin bir dizi hareketi içerir. Bu ifade biçiminin kabul edilebilir tek alternatifi, komik değil de küstah bir biçimde yüz ekşitmedir ki, cazibesini alışlagelmiş ağırbaşlılık ifadesiyle taban tabana zıt olmasından alır. Benzer şekilde *manaia* da, *manaia* dansını sergilerken aynı vakur ve usturuplu duruşu sergilemekle yükümlüdür. Küçük kızlarla oğlanların çoğu da dans ederken bu geleneği dikkate alır. Dansa iştirak ettikleri nadir durumlarda, şefler ile mevki sahibi yaşlı kadınlar, bu tarz ile komedyenin tarzı arasında tercih yapma ayrıcalığına sahiptir. Erkek çocukların dansı kızlarınkinden çok daha neşelidir. Çok daha fazla hareket özgürlüğü olmasının yanı sıra, bedenlerinin çıplak kısımlarına vurmamak suretiyle çıkardıkları bir dizi seri ve ritmik şaplak sesine özel bir önem verilir. Bu ne müstehcen ne de baştan çıkarıcı bir danstır; oysa ilginç şekilde, *taupo*'nun dansı için bunun tam tersi geçerlidir. Bu atletik, biraz külhanbeyi edalarında, hayat dolu bir danstır ve cazibesinin büyük kısmını, şaplaklarla şekillenen seri ve zorlu koordinasyon becerisinden alır. Soytarının dansı ise tuhaf şekilde, *taupo* ya da *manaia*'nın iki yanında dans eden, dalga geçerek onları onurlandıranların dansıdır. Bu dans özellikle sözcü-şefler ile yaşlı erkek ve kadınlara tanınmış bir ayrıcalıktır. Dansın orijinal motifi zıtlıktır: Soytarı, *taupo*'nun görkemli dansını, yaptığı komikliklerle hafifletirken, *taupo*'nunki kadar yüksek mevki sahibi erkek ve kadınlar, bütün hünerlerini soytarı-deli rolünde

sergileme lütfunda bulunurlar. Bu soytarıların dansları burlesk, eşek şakaları, karikatürize edilmiş abartılı figürler, açık ağza avucun içiyle vurularak çıkarılan gürültülü sesler ve bol miktarda hoplayıp zıplayıp yere vurma ile karakterize edilir. Soyтары çoğu kez o kadar yeteneklidir ki, bu tip törensel etkinliklerin tam merkezinde yer alır.

Dans etmeyi öğrenen küçük bir kızın önünde üç farklı stil, yirmi beş otuz figür ve asıl önemlisi, izleyip örnek alabileceği birçok dansçı bulunur. Küçük çocukların yetenekleriyle ilgili ilk dikkatimi çeken, her birinin bir abla ya da ağabeyi kendisine örnek alarak azimle ve körü körüne bütün dansları kopya etmeleriydi. Bununla beraber bir kez bile, bir başkasını kopyalamış olduklarını kabul ettiklerine, en azından bunun farkındaymış gibi göründüklerine tanık olmadım. Aynı şekilde, daha fazla yakınlık geliştirdikten sonra bile, dansı bir başka dansçının bire bir taklidi olarak addedilecek hiçbir çocuğa da rastlamadım. Hangi seviyeden olursa olsun her bir dansçının stili, köyde herkes tarafından tanınır; taklit edildiğindeyse o kadar bariz biçimde taklit edilir ki, mesela küçük Vaitogi, kolları başına paralel, avuç içleri başının üzerinde dümdüz, dizlerini kırarak ilerleyip tıslama sesleri çıkardığında, Sina gibi dans ettiği söylenir. Böylesi bir taklidin utanılacak bir yanı yoktur. Taklit edilen ne bu duruma içerler ne de bundan şeref duyar. Kalabalık da herhangi bir ters tepkide bulunmaz. Fakat bireysellik duygusu o derece güçlüdür ki, hiçbir dansçı performansına kolay kolay birden fazla taklit figür eklemeyi. İki kızın dansının birbirine çok benzediği durumdaysa, birbirlerini taklit ettiklerinden değil, taklit etmemek için her türlü çabayı gösterdikleri halde sonuç benzerdir. Doğal olarak küçük çocukların dansı, stillerini mükemmelleştirmek için her türlü zamana ve fırsata sahip olan daha büyük kızlarla erkeklere göre çok daha fazla benzerlik içermektedir.

Yetişkinlerin, şarkı söylerken, şarkı söylemeye öncülük ederken ya da dans ederken yaşımdan büyük davranışlar ser-

gileyenlere karşı tutumuysa, diğer her türlü durumla çarpıcı bir tezat oluşturmaktadır. O çok çekinilen, "Boyundan büyük işlere kalkışıyorsun" suçlaması, dans sahnesinde asla işitilmez. Başka herhangi bir durumda böylesi davranışları için fırça yemesi, hatta dayak yemesi kaçınılmaz olan oğlanlar, burada kendileriyle istedikleri gibi gururlanabilir, çalım satabilir, hava atabilir ve karşılığında en ufak bir sitem işitmeden ilgi odağı olabilirler. Başka ortamda olsa utanarak başlarını önlerine eğmelerine sebep olacak bu boyundan büyük işlere kalkışma karşısında akrabaların tek yaptığı şey gururla böbürlenmektir.

Tüm bu yarı-resmi etkinliklerde, dansın ciddi anlamda eğitsel bir rolü vardır. *Taupo* ve *manaia*'yla onların sözcü-şeflerinin düğün ve *malaga*'larda, tüm o süslü püslü kostümleri, dağıtmakla yükümlü oldukları hediyeleri, teamül ve imtiyazlara gösterilen özenle yaptıkları törensel danslar, ne amatörlerle ne de çocuklara hiçbir fırsat sunmaz. Bunun yerine tek yapabilecekleri, evin dışında toplanıp töreni izlemektir. Bu derece stilize ve ayrıntılı bir arketipin varlığı iki amaca hizmet eder: keyif vermek ve görkeminin kısmen de olsa taklit edileceği gayri resmi etkinlikler için bir örnek oluşturmak.

Dansın, Samoalı çocukların eğitiminde ve sosyalleşmesinde iki türlü rolü vardır. Öncelikle çocukların üstündeki alışlagelmış baskıyı etkin bir şekilde dengeler. Söz konusu dans olduğunda, yetişkinlerin "Otur ve çeneni kapa!" türünden ihtarları, "Kalk ve dans et!" ile yer değiştirir. Normalde, tahammül edilmesi gereken ayak bağları olarak görülen çocuklar, burada topluluğun odak noktasıdır. Anne babalar ve akrabalar, kendi çocuklarının komşu veya misafir çocuklarından üstünlüğünü vurgulayarak övgüler düzmekten çekinmezler. Her an her yerde karşımıza çıkan yaş hiyerarşisinin sıkı kuralları, daha fazla maharet uğruna gevşetilir. Artık her bir çocuk, yaşından ve cinsiyetinden bağımsız olarak, sunduğu katkılarla değerlendirilen bir bireydir. Bireysellik vurgusu, kimi zaman dansın estetik yanını zedeleyecek kadar ileri götürülür. *Taupo*'nun ortada

yer aldığı, eş sayıdaki dansçının her iki yanında sıralanarak, *taupo*'nun hareketlerini vurgulayan figürler sergilediği, yetişkinlerin resmi dans dizilimi, hevesli gençlerin elinde simetri ve uyumunu yitirir. Her bir dansçı öylesine kendiyile meşguldür ki, etrafındakileri tamamiyle görmezden gelir; sonuçta ortada ne koordinasyon kalır ne de kanatlardaki dansçılar merkezdekini destekler. Çoğu kez dansçılar diğer dansçılara yeterince dikkat etmediğinden, çarpışıp durmayı engelleyemezler. Ortaya çıkan sonuç, bireysel dışavurumculuğun saldırgan bir gösterisidir. Neyse ki, gayri resmi etkinliklerde bu kadar açık biçimde kendini gösteren bu eğilim, durumun ciddiyetinin katılımcıların saldırganlığını bertaraf ettiği resmi danslarda estetik mükemmelliğe zarar vermez. Günün sonunda, resmi danslar yalnızca mevki sahibi kişiler ile usta dansçılar için kişisel bir önem taşır; onlara kendilerini göstermek için mükemmel bir fırsat sunar.

Dansın ikinci etkisiyse utangaçlık eşiğini düşürmesidir. Utangaçlık ve kendine güven konusunda iki Samoalı çocuk arasındaki fark, bizim çocuklarımız arasındakikiyle aynıdır. Ancak bizde en utangaç olanlar göz önünde olmaktan büsbütün uzak dururken, Samoalı çocuk ne kadar acı ya da kaygı verici olursa olsun yine de dans eder. İlgi odağı olmak kaçınılmazdır; bu nedenle çocuk hiç değilse asgari çabayı göstererek, kalkıp belli başlı hareketleri yapmak zorundadır. Erken yaşta topluluk önüne çıkmanın ve beden kontrolü geliştirmenin olumlu etkileri, erkek çocuklarda kızlara nazaran daha belirgindir. On beş on altı yaşlarındaki erkek çocuklar, izlemesi son derece keyifli bir zarafet ve kendinden geçişle dans ederler. Sakar ve hantal yürüyüşleriyle koordinasyon eksiklikleri hayret verici boyutta olan ergen kızlar, dans sahnesine çıktıkları anda zarif ve kendinden emin kişilere dönüşüverirler. Ne var ki bu dinginlik ve rahatlık, erkeklerdeki gibi, gündelik hayatlarına aynı oranda yansımaz.

Bir bakıma bu gayri resmi danslar, Samoa eğitiminin bizdeki eğitim sistemine en fazla yaklaştığı durumu yaratırlar.

Çünkü bir tek burada, erken gelişen çocuk alkışlanır, önemsenir ve yeteneğini geliştirmesi için ona daha fazla fırsat tanınırken; aptal çocuk azarlanır, yok sayılır ve bir kenara itilir. Daha fazla deneyime teşvik edilmeye bağlı olarak, çocukların yetenekleri arasındaki uçurum yıllar geçtikçe derinleşir. Bizim toplumumuzda çok sık karşımıza çıkan yetersizlik duygusu, Samoa'da oldukça ender görülür. Samoa'da yetersizlik duygusuna yol açan iki temel etken vardır: ergenlik sonrasında genç erkeklerde görülen ve *moetotolo*'ya kadar varabilen cinsel beceriksizlik ile dans etmede beceriksizlik. Tıpkı hikâyesini daha önce anlattığım, yaşlılarına göre çok daha utangaç olmasına rağmen müstakbel mevkisi yüzünden daima göz önünde olmak zorunda kalan ve bu yüzden acınası bir halde içine kapanıp iyice pısırlaşan, küçük kıza ilişkin örnekte olduğu gibi...

Biraz daha büyük kızlar arasında en mutsuz olanıysa Masina'ydı. Aşağı yukarı üç yıl önce ergen olan Masina dans edemiyordu. Köydeki herkes dans edemediğinin farkındaydı. Akranları durumuna üzülüyor, küçük çocuklar onunla alay ediyordu. Şimdiye kadar beş sevgilisi olmuştu; hepsi de sıradan, geçici ve önemsizdi. Kendinden çok daha küçüklerle yakınlık kurabiliyordu. Hiç özgüveni yoktu. Kimse onunla evlenmek istemediği gibi, ailesi gelin hediyesi olarak verilen mala mülke gereksinim duyuncaya kadar da evlenemeyecekti.

Yetişkinlerin daha az yetenekli çocuklara karşı belirgin bir ayrımcılık yaptığı biricik alanın, çocuklarda yetersizlik duygusuna yol açan en güçlü etken olması dikkat çekicidir.

Dansa verilen büyük önem, fiziki deformasyonu olanları da es geçmemektedir. Aksine, her türlü deformasyon, dans içerisinde özel bir ayrıcalığa dönüşerek dansın mükemmelliğine katkıda bulunur. İleri derecede kambur bir çocuğun hayatımda gördüğüm en müthiş kaplumbağa taklidini yaptığına ve ayrıca, bir başka çocuğun kendisini sırtladığı, eşli bir dansına tanık olmuşum. Bir albino olan küçük Ipu'nun,

atılğan hareketlerle ve olağanüstü bir yetenekle gerçekleştirdiği dansı büyük alkış toplarken, kendisini adanın büyük şefi zannetmesine yol açan bir rahatsızlıktan mustarip deli Laki, kendisine makamına layık saygı sözcükleriyle hitap eden herkes için memnuniyetle dans ediyordu. Köyün birinde, büyük şefin ahmak kardeşinin dansına, sağır ve dilsizlere özgü gırtlak sesleri eşlik ediyordu. Diğer yanda, zekâ geriliği olan on dört yaşındaki bir çocuk, erkek kardeşlerinin başına taktığı dallarla galeyana gelip, boynuzları çalılıklara takılmış bir geyiğin çılgın ve ritmik dansını sergiliyordu. Taü'nun en yetkin dansçısı olan kız neredeyse kördü. Yani her bir kusur, her bir engel, kişiliğin bu evrensel ve özerk manifestosuna bir biçimde dahil ediliyordu.

Çocuk, dans ederken normal hayatındaki kişiliğinden tamamen sıyrılarak başka bir kişiliğe bürünmektedir. Yeterince tanındığında, herhangi bir kızın nasıl bir dans sergileyeceğini tahmin etmek mümkündür. Bu tahmini yapmak, özellikle, erkeksi tavırlarıyla bilinen kızlar söz konusu olduğunda bir hayli kolayken; düşünceli, içe kapanık bir çocuğun dansındaki derinlik ya da yaygaracı bir minik külhanbeyinin dansındaki ağır kanlı zarafet insanı şaşırtabilir.

Resmi dans gösterileri popüler bir sosyal eğlencedir ve şeflerin misafirlerini ağırlamak için gösterecekleri en büyük nezaket de, *taupo*'larını onlar için dans ettirmektir. Nasıl ki delikanlılar dövmeleri yapıldıktan sonra dans ederse, aynı şekilde, *manaia* gelinine kur yaparken, gelinler ise düğünlerinde dans ederler. *Malaga*'nın gece yarısı şenliklerinde yapılan danslar bariz biçimde müstehcen ve kışkırtıcı bir hal almaktadır. Ancak tüm bunlar, gayri resmi dansların bireyin gelişiminde ve hayatın diğer alanlarında karşılaştığı bastırılmışlığın telafisinde oynadığı rolün yanında son derece önemsiz istisnalardır.

Kişiliğin Yorumlanması

Karakter farklılıklarını ikamet yerini değiştirerek bertaraf etmek, Samoalılar için birbirlerini çok fazla zorlamadan sorunlarını çözmenin pratik bir yoludur. Samoa halkı, karakterleri değerlendirirken ihtiyat ve kaderciliğin enteresan bir bileşkesiyle hareket eder. İsteksizlik ve dik başlılık ifadesi olarak kullanılan *musu* sözcüğü, o zamana dek kucak açtığı sevgilisini bu kez geri çeviren bir metresin, kava çanağını paylaşmak istemeyen bir şefin, uyumamak için direnen bir bebeğin veya *malaga*'ya katılmayı reddeden bir sözcü-şefin davranışlarını anlatır. Bir *musu* davranışı, neredeyse batıl denebilecek bir saygıyla karşılanır. Âşıklar, “*musu* olmasın diye” metreslerine nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin formüller üretirken, yalvaran sevgili de tavırlarına bu gizemli reddediliş doğrultusunda çekidüzen verir. Sanki kişisel bir ilişkide mutlu sona ulaşmayı garantilemek adına, karşıdaki kişinin kâh şımarıklıktan kâh korkudan kâh güç arzusundan ileri gelen şahsi kaygılarıyla uğraşılmıyormuş da, gizemli olduğu kadar yaygın bir psikolojik olguyu engellemek için bir dizi tesirli uygulama deneniyormuş gibi bir hava hâkimdir. Bu tavır bir kez baş gösterdi mi, Samoalılar kapsamlı bir sorgulamaya girmeden, fazla da şikâyet etmeden pes ederler. İzahı güç bir davranış karşısında sergilenen bu kaderci kabulleniş, temelde yatan sebeplere dair tuhaf bir kayıtsızlığa kadar varabilir. Samoalılar, kişilerarası farklılıklar konusunda hiç de duyarsız değildir. Ancak bu farklılıkları tam anlamıyla değerlendirmelerini gölgeleyen etmenler; inatçılığı algılayış biçimlerine ilaveten gücenmeye, öfkelenmeye, telkinlere kan-

mamaya ve birtakım önyargılara olan eğilimleridir ki, nihayetinde bütün hepsi aynı kapıya çıkar: *musu*...

Temel nedenlere karşı bu kayıtsızlık, her türlü şahsi soruya karşılık verilen ve geleneksel olarak kabul gören, son derece muğlak bir yanıtla daha da ileriye taşınır. Herhangi bir durumda, neden böyle yaptığı sorusuna verilen en tipik yanıt olan *Ta ilo*, yani “Ne bileyim!” bazen “Hiçbir fikrim yok” ilavesiyle daha da pekiştirilir.¹ Sıradan bir konuşma içerisinde bu gayet yeterli ve makul bir yanıt olarak kabul görürken, biraz sert bir üslup barındırdığı için, resmiyet içeren durumlarda kullanılmaz. Bu kullanım artık o kadar yerleşmiştir ki, sorduğum herhangi basit bir soruya doğru düzgün bir yanıt alabilmek için çocuklara bu ifadeyi kullanmalarını yasaklamak zorunda kalmıştım. Bu muğlak karşılığa, kişinin *musu* olduğunu gösteren bir açıklama eşlik ettiğinde, sonuç kaçınılmaz olarak şu kaçamak yanıt olmaktadır: “Ne bileyim neden; canım istemiyor, hepsi bu.” Bu cümleyle planlar bozulur, çocuklar evlerinde yaşamayı reddeder, evlilikler dağılır. Köy dedikoducuları olayın kendisiyle ilgilenir, ardındaki nedenlere omuz silkip geçerler.

Bu tavrın sadece bir istisnası vardır. Biri hastalandığında, nedeni öncelikle akrabalarının davranışlarında aranır. Bir aile üyesinin, özellikle de kız kardeşin kalbindeki öfke, kötülüğün en güçlü kaynağı sayıldığından, tüm ev halkı bir araya toplanır, bir kava merasimi düzenlenir ve her bir aile ferdine, hasta kişiye karşı içinde beslediği öfkeyi itiraf etmesi buyrulur. Bu buyruğa ya ciddi bir reddedişle ya da ayrıntılı bir itirafla yanıt verilir: “Geçen hafta erkek kardeşim eve geldi ve yiyecek ne varsa silip süpürdü; ben de buna çok sinirlendim” veya “Erkek kardeşimle kavga ettik ve babam onun tarafını tuttu; ben de babamın bu ayrımcı tavrına çok öfkelen dim.” Fakat bu özel merasimin tek işlevi, söz konusu tavrın altında yatan gerçek

1 Bkz. Ek 1, s. 221.

niyeti ortaya çıkarmaktan ibarettir. Bir defasında kızın birinin, tam bir hafta sürecektir balık avını daha av yerine ulaşır ulaşmaz terk ederek, öğlen sıcağında on kilometrelik yolu katedip gerisingeri köye dönmekte ısrar ettiğine tanık olmuştum. Buna karşılık arkadaşları hiçbir gerekçe öne sürmeye kalkışmadı; kız topluluğa karşı *musu* idi, o kadar.

Bu yaklaşımın, bireysel bağlamda ne denli müthiş bir koruma sağladığını anlamak için, bireylerin ne kadar az mahremiyete sahip olduğunu hatırlamak gerekir. İster şef olsun ister yalnızca bir çocuk, Samoalı bir kişi evini en az yarım düzine kadar insanla paylaşmaktadır. Sahip olduğu her şey, hasırının arasına sarılıp ya çatı kirişine sıkıştırılır yahut bir sepet ya da sandığa istiflenir. Şeflerin şahsi eşyalarına en azından evin kadınları tarafından saygı gösterilse de, geri kalan hiç kimse, özel eşyalarının güvenliğinden anbean emin olamaz. Bir kadın geçici bir süre için evde yokken, üç hafta boyunca büyük bir emekle dokuduğu *tapa'sı* bir misafire verilebilir. Parmaktaki yüzüklere bile her an el konabilir. Şahsi mülkiyet diye bir şey asla söz konusu olamaz. Aynı şekilde, bireyin eylemleri de kamunun malı sayılır. Arada sırada, bir gönül ilişkisi, dedikoduların dikkatinden kaçabilir, bir *moetotolo* yakalanamayabilir; ama yine de genel olarak, her bir bireyin hareketlerinden bütün köy halkı haberdardır. Kimsenin ama hiç kimsenin Fa'amoana'nın bebeğinin babasının kim olduğu hakkında bir fikri olmadığını anlatan gammazın yüzündeki, öfkeden deliye dönmüş olduğunu yansıtan o ifadeyi unutamayacağım. Küçük kasabanın baskıcı atmosferi herkesi etkisi altına alır; daha bir saat geçmeden, çocuklar en gizli eylemlerle ilgili bir şarkı ve dans uydurmuştur bile! Sanki bu apaçık ilanı telafi edercesine, bir yandan da şiddet ve kasvetle örülü bir gizlilik söz konusudur. Bir Batılı, "Evet, onu seviyorum; ama ne kadar ileri gittiğimizi asla öğrenemeyeceksiniz!" derken, bir Samoalı şöyle der: "Evet, tabii ki onunla beraber oldum; ama ona âşık mıyım yoksa ondan nefret mi ediyorum, bunu asla öğrenemeyeceksiniz!"

Samoa dilinde, kurallı kıyas sıfatları bulunmaz. Bunun yerine, mukayese yapabilmek için tezatlar (“Bu iyi, bu kötü”) ve düz ifade tarzları (“Ve ondan sonra şu gelir”) gibi eğreti yöntemlere başvurulur. Kıyas sözcükleri çok sık kullanılmamakla birlikte, toplumsal yapının katılığına bağlı olarak, mevki bazlı hiyerarşiler çok yakından gözetilir. Öte yandan görece iyilik, görece güzellik ya da görece bilgelik gibi kavramlara aşina degillerdir. Topluluğun en bilge yahut en iyi adamının kim olduğuna ilişkin bir yargıya ulaşabilmek için çok uğraştıysam da, alabildiğim tek yanıt, “Ah, hepsi de iyidir” veya “Bir sürü bilge kişi var” gibi cümlelerden öteye geçemedi. İlginçtir ki, konu erdemli ile kusurluyu ayırmaya geldiğinde çok daha az zorlukla karşılaştım. Bu belki de, yerlilere günah kavramını tam olarak öğretememişe de, en azından nelerin günah sayıldığına dair onları bilgilendirmeyi başarmış olan misyonerlik faaliyetinin bir sonucudur. Burada da aldığım ilk tepki çoğu kez, “Bir sürü kötü çocuk var” minvalinde olduysa da, genellikle ardından, “Ama içlerinde en fenası şu çocuktur; çünkü...” diye doğaçlama açıklamalar da eklendi. Çirkinlik ve ahlaksızlık daha güçlü ve alışılmadık kişilik özellikleri olarak görülürken; güzellik, bilgelik ve nezaket doğal karşılanmaktaydı.

Bir kişi hakkında yorum yapılırken, belirtilen özellikler değişmez bir nesnel düzen izlemektedir: Sırasıyla cinsiyet, yaş, rütbe, akrabalık durumu ve yaptıkları. Karakter veya kişilik yapısı hakkında doğaçlama bir yorumla karşılaşmak nadir bir durumdur. Örneğin bir kız, büyükannesini şöyle anlatır: “Lauuli mi? Ah, o yaşlı bir kadın, çok yaşlı; benim babaannem olur. Duldur ve bir gözü görmez. Adanın içlerine kadar gidemeyecek kadar yaşlı olduğundan bütün gün evde oturur ve *tapa* yapar.”² Hiçbir tahlil içermeyen bu betimleme, yalnızca olağandışı zekâyâ sahip yetişkinlere fikirleri sorulduğu zaman değişiklik gösterir.

2 Daha fazla karakter tasviri için bkz. Ek 1, s. 222.

Yerli halk, kişilik özelliklerini sınıflandırırken, dört sözcükten oluşan iki farklı eşleşmeye başvurur: iyi veya kötü, kolay ya da zor. İyi bir çocuk kolay laf dinleyip iyi davranışlar sergilerken, kötü bir çocuk zor laf dinleyip kötü davranışlar sergiler. “Kolay” ya da “zor,” karakter yargıları için kullanılırken “iyi” ya da “kötü” davranışı tanımlar. Diğer bir deyişle, iyi veya kötü davranış kolaylık-zorluk ekseninde açıklandığında, kişinin doğasında varolan bir yetenek olarak kabul görür. Biz nasıl birinin kolayca şarkı söylediğini veya zahmetsizce yüzüğünü belirtiyorsak, Samoalılar da birinin kolay itaat ettiğini ve saygılı davrandığını söyleyebilirler ve burada, “kolay” ile kastedilen aslında “iyi” sıfatının objektif bir karşılığıdır. Bundandır ki, bir şefin, erkek kardeşinin kızının kötü bir davranışı hakkında yorum yaparken kullandığı, “Fakat Tui’nin çocukları oldum olası dinleme güçlüğü çeker” ifadesi, değiştirilemez bir kusurun kabulü anlamında olup, bizdeki, “Fakat John görme zorluğu çeker” ifadesiyle aynı bağlamda kullanılır.

Davranışa yönelik bu alışılmadık yaklaşımın bir benzeri de, duyguların ifade edilişinde kendini gösterir. İfade edilişlerine göre duygular “nedenli” ve “nedensiz” olmak üzere ikiye ayrılır. Duygusal, kolayca morali bozulan, inişli çıkışlı ruh haline sahip insanlar; nedensiz yere gülen, ağlayan, öfkelerini gösteren ve kavga eden kişiler olarak betimlenir. “Yok yere öfkelenmek” deyişi, hem asabiyet ifadesi olarak kullanılan “kolayca öfkelenmek” deyişinden hem de meşru bir etkiye karşı verilen oransız bir tepkiden farklı bir anlam taşır ve hakikaten de ortada gözle görülür bir gerekçe olmaksızın, özgürce öfkelenmek anlamına gelir. Bu tür yargılar, Samoalıların karakter yerine mizacı değerlendirmeye en çok yaklaştığı zamanlarda söz konusu olur. Akran grubu ya da hemcinslerine tipik bir örnek teşkil eden tutarlı bir birey, nedensiz yere gülmek, ağlamak veya öfkelenmekle suçlanmaz. Bir anı değerine uymayan biri yapacak olsa mercek altına alınacak ve hor görülecek bir davranış, bu kişi yaptığında sorgusuz sualsiz,

geçerli bir nedenden kaynaklı varsayılır. Abartılı duygular, şiddet eğilimi, körü körüne bağlılık hiçbir zaman hoş görülmez. Samoalılar her konuda orta yoldan, ılımlılıktan, makul ve dengeli davranışların ölçülü ifadesinden yanadır. Çok fazla kafaya takmanın yok yere kafaya takmak olduğuna inanılır.

Bir akranda en sevilmeyen özellik, tam karşılığı “gözü yükseklerde” olan ve “kendini beğenmiş” anlamında kullanılan, *fiasili* sözcüğüyle ifade edilir. Bu tabir akranlar arasında kullanılırken, yaşça daha büyük olanlar *tautala laititi*, yani “boyundan büyük işlere kalkışmak” tabirini kullanırlar. Bu, genel olarak, daha üstün özellikleri olan, onu hor gören, umursamayan biri tarafından yok sayılan, ihmal edilen yahut geride bırakılan kişilerin kullandığı bir içerleme ifadesidir. Bir sitem içerdiği ve kıskançlık ima ettiği için, *tautala laititi* kadar korkulan ya da çekinilen bir itham değildir.

Gündelik konuşmalarda, gerekçeler üretmenin yerini, söz konusu motivasyonu fiziksel bir kusur veya gerçek bir talihsizlikle açıklamak alır: “Örneğin Sila evinde gözyaşları döküyor. Ne de olsa gözleri görmüyor” veya “Tulipa kardeşine çok öfkeli. Annesi geçen hafta Tutuila’ya gitti” gibi... Bu tip ifadeler her ne kadar bir açıklama getirmek amacıyla kullanılmış gibi görünse de, aslında söz konusu olan, yalnızca konuşma alışkanlığından başka bir şey değildir. Maksat bu durumu fiziki bir kusura veya yakınlarda gerçekleşen bir olaya bağlamak değil, sadece nahoş bir durumun altını çizmektir. Asıl mesele, olayın aktörü olan bireydir; davranışının ardında yatan psikolojik nedenler keşfedilmemiş bir gizem olarak kalır.

Bir yargıda bulunulurken, daima hem yargılayanın hem de yargılanın yaş grubu dikkate alınır. Küçük bir çocuk zeki veya aptal, çekici veya itici, sakar veya yetenekli olarak nitelendirilemez. O yalnızca verilen işleri düzgün şekilde yapan, büyüklerinin yanında çenesini tutacak kadar akıllı, dokuz yaşında parlak bir çocuktur. Aynı şekilde, *Aumaga*’da olağanüstü konuşmalar yapan ve gelecek vaat eden on sekizlik

bir delikanlı için balık avını ihtiyatla yönettiği ya da şeflerine gerektiği gibi saygılı davrandığı söylenir. Akıllı bir *matai* ise az ama öz konuşması ve yılanbalığı avlamak için güzel ağ örmesiyle değerlendirilir. Bir çocuğun erdemleri ile bir yetişkininki birbirinden farklıdır. Yargılayanın yaşı da hükmü etkilediğinden, karakter analizleri de kişiden kişiye farklılık gösterir. Ergenlik öncesi dönemdeki kızlarla oğlanlara göre, en kötü çocuklar kavgacı, öfkeli, hır çıkaran ve kabadayı tavırlı olanlardır. On altı ila yirmi yaş aralığındaki gençler için kötülüğün tanımı, zorbalık ve kabadayılıktan azgınlığa doğru evrilir; bir erkek için en kötü şey *moetotolo* iken, kızlar için herkesle düşüp kalkmaktır. Cinsel tacizcileri pek fazla kaale almayan yetişkinler için, gençlerde beceriksizlik, saygısızlık veya asilik; yetişkinlerdeyse tembellik, aptallık, geçimsizlik ve güvenilmezlik en sevilmeyen kişilik özellikleridir. Bir yetişkin nezdinde davranış standartları şu şekilde sıralanır: Küçük çocukların sessiz olması, erkenden kalkması, itaat etmesi, çok ve neşeyle çalışması, hemcinsleriyle oynaması; gençlerin çalışkan ve becerikli olması, haddini bilmezlik yapmaması, sağduyulu bir evlilik yapması, akrabalarına bağlı olması, dedikodudan ve beladan uzak durması; yetişkinlerinse akıllı, barışçıl, dingin, cömert, köyünün itibarını önemseyen ve hem iyi hem düzgün bir yaşam süren kişiler olması beklenir. Zekâ ve mizaç gibi yan faktörlere hiçbir önem atfedilmez. Cinsiyetlerarası tercihlerdeyse kibir, uçarılık ve cesaret yerine erkeklerde sessizlik ve ağırbaşlılık, kızlarda “yumuşak eda, hoş seda” aranır.

Samoalı Kızlarda Deneyim ve Benlik¹

Gocuk eğitiminden toplumun çocuklar ve gençlerden beklentilerine, oradan da cinsellik ve kişiliğe yönelik yaklaşımlarına kadar Samoa görenekleri hakkında sahip olduğumuz bilgiler ışığında, Taū Adası'nın rüzgâr alan kısmında yer alan üç küçük köyde yaşayan ve aylar boyunca birlikte olup gözlemleme imkânı bulduğum, on ila yirmi yaş arasındaki bir grup kızın hikâyesine geldi sıra... Bu kızların topluluk olarak yaşantılarında ve bireysel tepkilerinde şu sorunun yanıtını arıyoruz: Samoa'da ergen olmak nasıl bir şeydir?

Okur, küçük kızların temel görevinin bebek bakıcılığı olduğunu hatırlayacaktır. Bunun dışında yapabildikleriyse resifte balık avlamak, top örüp rüzgârgülü yapmak, hindistan-cevizi ağacına tırmanmak, her dalgayla su seviyesi beş metre kadar değişen yüzme oyuklarında suyun üzerinde kalmak, ekmek ağacı meyvesi ve gölevez kabuklarını ayıklamak, evlerinin kumlu bahçesini süpürmek, denizden su taşımak, ufak tefek çamaşır işleriyle ilgilenmek ve kendine özgü tarzlarında *siva* danslarını icra etmektir. Yaşam ve ölümün doğası hakkındaki bilgileriye, toplum yapısı ya da büyüklerine karşı uyumla yükümlü oldukları görgü kuralları hakkındaki bilgilerine oranla çok daha ileri düzeydedir. Öyle ki, bu durumlarının bizim toplumumuzdaki karşılığı, daha bıçakla oynamamayı veya bir çeyreklik bozmayı bile öğrenmeden doğum ve ölüme tanıklık etmeye benzetilebilir. Bu çocukların hiçbiri, en basit düzeyde dahi nezaket diliyle konuşmayı bilmemektedir; tüm bildikleri dört beş davet ve kabul sözcüğüyle sınırlıdır. Bu ce-

1 Bkz. Ek 4'teki Tablolar ve Özetler.

haletleri, akla gelebilecek her türlü resmi durumda, büyükle-
rinin konuşmalarına katılmalarını engeller. Şeflerin toplan-
tılarını gizlice gözetleseler dahi, bu anlamsız ve sonuçsuz bir
çaba olacaktır. Hangi yetişkinin aile reisi, hangi erkekle hangi
kadının evli olduğunu bilmenin dışında, köyün sosyal düze-
niyle ilgili hiçbir bilgileri yoktur. Akrabalık terimlerini gelişi-
güzel –ve pek de anlamadan– kullanırlar. “Kendi cinsimden
olan kardeşim” ifadesiyle kastedilen pek çok kez karşı cinsten
bir kardeştir; genç bir amcaya “ağabey” diye hitap ederken,
ebeveynlerinin yaş sıralaması duygusuyla bu ifadeyi kullan-
dıklarından habersiz ama buna karşın “ağabey” dedikleri ki-
şinin aslında anne ya da babalarının kardeşi olduğunun gayet
iyi farkındadırlar. Nezaket sözcüklerinden habersiz oluşları
ve bileşik, belgili veya belgisiz zamirleri kullanırken yaptıkları
hatalar, dilbilgisindeki yetersizliklerini büyük ölçüde kanıtla-
maktadır. Dilbilgisinde yaşadıkları zorluk, İngilizcede “to be”
(olmak) fiilinden sonra yalın halin kullanılması örneğindeki
gibidir. Yine, ön ek ve son ekleri kullanarak kelimeleri ser-
bestçe yönetmek konusunda da beceri geliştirememişlerdir.
Bir çocuk *fa’a Samoa* (Samoa usulü) veya *fa’atama* (erkeksi)
sözcüklerini kullanabilir; ancak anlatımda kolaylık sağlayan
fa’a ön ekini kullanarak, yaygın kullanımda olanlar dışında
yeni bir kıyas ifadesi yaratamaz; bunun yerine dolambaçlı ve
daha az kullanışlı yollarla meramını anlatır.²

Bu çocukların hepsi de doğuma ve ölüme tanıklık etmiştir.
Pek çok ceset görmüşlerdir. Birçok düşük izlemiş; yaşlı kadın-
ların, gelişmemiş fetüsleri yıkamalarını ve onlar hakkında ko-
nuşmalarını, gizlice koltukaltlarından gözetlemişlerdir. Her
ne kadar komşu çocuk grupları, meşguliyetlerinden kafalarını
kaldırma fırsatı buldukları anda, yaşlı kadınların fırlattıkları
taşlarla savuşturulsa da, Samoa geleneğinde bu gibi durum-
larda çocukları uzaklaştırmak gibi bir âdet yoktur. Aslında

2 Bkz. Ek 1, s. 224.

kovalamaktaki asıl neden, çocukların gürültücü baş belaları olarak görülmeleridir; yoksa onları şoktan korumak ya da bir şeyleri öğrenmelerinin önüne geçmek gibi bir niyet söz konusu değildir. Sonuç olarak iki çocuktan biri, annesinin açık mezarıda yatan cesedinden kesilerek ayrılan ve doğsaydı intikam peşinde bir hayalet olarak dünyaya geleceğinden korkulan, gelişmemiş bir fetüs görmüştür. Şayet yaşanan şok, doğum, ölüm ya da cinsel birleşmeyle çok erken tanışmanın doğal bir sonucuysa, ölünün ardından yas, ölüm korkusu, ölüyle temas kaynaklı dehşet hissi ve bulaşıcı hastalık korkusu, kamusal alanda açık ameliyat ve cansız fetüsün eciş bücü, tiksindirici görüntüsü; bunların hepsi, bu post-mortem (ölüm sonrası) sezaryeni hafızalara silinmez izlerle kazıyacaktır. Nispeten daha az sarsıcı bir diğer deneyim de, sık sık karşılaşılan bir uygulama olan, ölüm nedenini araştırmak amaçlı yapılan otopsidir. Öğle güneşinin altında, korkmuş, heyecanlı bir kalabalığın dehşetle bakan gözlerinin önünde, sıg kazılmış açık bir mezar içerisinde gerçekleşen bu ameliyatların, yaşam ve ölüme dair sistemli veya hissiyattan arındırılmış bir girizgâh olduğunu söylemek zor olsa da, çocukların duygusal gelişiminde kötü izler bıraktığını iddia etmek de güçtür. Muhtemelen, yetişkinlerin bütün bunların korkunç olduğu kadar doğal ve sıradan gerçeklikler olduğuna dair yaklaşımları, olası kötü sonuçların önüne geçmek için yeterli etkiye sahiptir. Çocuklar yaşam ve ölüme karşı içten bir ilgi gösterirler. Ve bu onları, dehşet duyguları, doğum sırasında ölen bir komşu ile büyük şefin komşu köyde karşılaştığı görgü kurallarına aykırı muamele arasında bölünen yetişkinlerinkine kıyasla çok daha fazla etkiler. Sosyal yaşamın karmaşık düzeni, çocuklar için hem kapalı bir kutu hem de ileriki yıllarda keşfedecekleri büyüleyici bir alanken; yaşam ve ölüm, daha erken yaşta olanca gerçekliğiyle gözler önüne serilmektedir.

Toplum içinde her türlü sevgi gösterisi kesin biçimde yasaklanmış olduğundan, bütün bilgilerini gizli kapaklı gözet-

lemek suretiyle ediniyor olsalar da, cinsellikle ilgili konularda on yaşındakiler de en az büyükleri kadar bilgi sahibidir. Dügün gecelerini on küsur kişiyle aynı odada geçiren bir çift bile insan içinde el ele tutuşmaktan utanır. Aralarında cinsel ilişki yaşanmış bireyler için “birbirlerinden utandıkları” söylenir. İfade ediliş biçimi daha farklı olsa da, bu utangaçlık kız ve erkek kardeşler arasındaki sakınımla eşdeğer yoğunluktadır. Karı kocalar köyün içinde asla yan yana yürümezler; “utanan” taraf da özellikle erkektir. Bu yüzden hiçbir Samoalı çocuk, annesiyle babası arasında gerçekleşen bir sevgi ifadesine tanık olmaz. Burunlarını birbirine sürtmek suretiyle gerçekleşen selamlama âdeti, en az bizdeki tokalaşma kadar yaygın ve gelenekseldir. Toplum içinde sergilenen tek yakınlık ifadesi, gençler arasındaki el şakalarıdır ki, burada da gerçek anlamda bir sevgi ifadesinden söz edilemez. Bu tarz itiş kakışlar özellikle kadın toplulukları arasında yaygındır ve çoğu kez cinsel organları ellemek suretiyle gerçekleşir.

Fakat evli çiftlerin mahremiyetinin duvar yerine sinekliklerle sağlandığı evlerde ya da genç âşıkların palmiye koruluklarında randevulaşma geleneğinde, çocukların pek çok defa, hem de başka başka insanlar arasında, cinsel birleşmeye tanıklık etmesi kaçınılmazdır. Genellikle büyük bir utangaçlık ve ihtiyat çerçevesinde gerçekleştiğinden, ilk birleşmelere tanık olmak pek kolay değildir. Halka açık merasim kısmının geçilmesiyle birlikte, kızlığın bozulması, genç bir Samoalının hayat bilgisinde gizemini koruyan az sayıdaki olaydan biridir. Öte yandan palmiye korularında âşıkları kovalamak, on yaş grubu çocukların en sevdiği eğlenceler arasındadır.

Küçük çocukları çıplak dolaştırma geleneği ile yetişkinlerin bedeninin büyük kısmını açıkta bırakan giysilerinden ötürü ve ayrıca, gerek denizde yıkanma gerek sahili tuvalet için kullanma alışkanlıkları ile cinsel mahremiyetin yetersizliğinden ötürü, Samoalı çocuklar insan bedeni ve işlevleri hakkında kapsamlı bilgi sahibidirler. Ayrıca cinselliğin doğası hakkın-

da da güçlü bir kavrayışları vardır. Mastürbasyon son derece yaygın bir alışkanlıktır ve altı yedi yaşlarında başlar. Benim topluluğumda, mastürbasyon yapmayan yalnızca üç kız çocuğu vardı. Bu kuramsal olarak, heteroseksüel aktivitenin başlamasıyla sona erer ve buna ancak zorunlu men dönemlerinde yeniden başvurulur. Yetişkin kızlar ve erkekler arasındaki homoseksüel deneyimler de bir dereceye kadar mastürbasyonu geri plana iter. Erkek çocuklar topluluklar halinde mastürbasyon yaparken, küçük kızlar için bu daha kişisel ve mahrem bir eylemdir. Öte yandan hemen hiçbir zaman kişinin kendisi tarafından keşfedilmez; her çocuk mastürbasyonu bir başkasından öğrenir. Yetişkinlerin yasakları ise sadece topluma açık yerde yapılmasının uygunsuzluğunu kapsamaktadır.

Yetişkinlerin cinsellikle ilgili her türlü konuya yaklaşımlarını belirleyen, yanlış değil ancak ayıp olduğu görüşüdür. Yani bir genç köyün içinde, "Hey, güzel kız, bu gece yatakta beni bekle!" diye bağırmanın yanlış bir şey olduğunu aklından geçirmez; ancak cinsellik veya dışkılamaya ilişkin her türlü detay nahoş kabul edilir. Nezaket kuralları gereği kullanım dışı bırakılan tüm kelimeler, müstehcen sözcükleri diline pelesenk etmiş çocuklar tarafından keyifle yaşatılır. Yedi sekiz yaşlarındaki çocuklar için yalnızca cinsellik değil, diğer tüm bedensel fonksiyonlar ayıp olduğu kadar keyif verici konulardır. Bu durum, boşaltım sisteminin doğal sürecinin bizden çok daha farklı karşılandığı Samoa için dikkat çekici bir olgudur. Samoalılar bu konuya mahremiyet veya utanç duygusuyla yaklaşmazlar. Anlaşılan o ki, küçük çocukların ilgisini çekme konusunda nahoş karşılanan hususlar, bizdeki ayıp kavramına eşdeğer bir etki yaratmaktadır. Ve ilginçtir ki müstehcenlik, gerek teoride gerek pratikte, oğlan çocuklarıyla erkeklerin ilgisini kadınlarla kızlarınkine oranla çok daha fazla çekmektedir.

Çok az şeyin gizemini koruduğu, pek az şeyin yasaklandığı bir toplumda neyin müstehcen olduğunu belirlemek bir hayli güçtür. Misyoner öğretisinin yerlilerin tavırlarını de-

ğiştirmekte, pratiklerini değıştirmekten çok daha etkili olduğu söylenebilir. Yine yetişkinlerin, izleyici konumunda olan çocuklara karşı tutumları da önemli bir etken kabul edilebilir. Bu durum bize, çocuklara getirilen her türden yasaklama hakkında gerçekçi bir fikir vermektedir. Çocuğun masumiyetini koruma ya da –kabahatlerin en adisi olan *tautala laititi* (“boyundan büyük işlere kalkışmak”) suçuna yol açabilecek bir tanıklığa mani olma yönündeki niyeti işaret eden pek az kanıt mevcuttur. Aynı şekilde, âşık bir çift, çocuk ya da yetişkin ayrımı gözetmeksizin, yalnızca izleyici konumunda bir kimsenin gözü önünde sevgi gösterilerinde bulunmazken, akraba ya da arkadaş olan üç dört çift ortaklaşa randevulaşmayı tercih eder. (Karşı cinsten akrabalar ve kardeşler bu durumun dışındadır. Yine de kız ve erkek kardeşler, evlendikten sonra aynı evde yaşayabilirler.) Misyonerlik etkisiyle birlikte sonlandırılan ve genellikle alenen önüne gelenle birlikte olmakla sonuçlanan gece danslarına da, yalnızca izleyici durumunda olmaları ahlaksızlık teşkil eden çocuklar ve yaşlılar kabul edilmez. İzleyici konumundakilere karşı bu tutum, duygusal yoğunluğu yüksek tüm durumlar için belirleyicidir: Resmi ve törensel bir doğası olan, kadınların saçlarını örmelerinin yanı sıra, ocak yapma ve tütsü yakma gibi etkinliklerin hiçbirine izleyici katılımı yakışık almaz.

Bununla birlikte, çocukların bu bilgilerine ergenlik öncesi heteroseksüel deneyimler eşlik etmediğı gibi, az sayıdaki homoseksüel deneyim de yerli geleneğinde heteroseksüel ilişkinin bir taklidi ve ikamesi olarak görülür. Erken yaşta cinsel deneyime engel olan sebep, ebeveynlerin yasaklamaları değil, daha ziyade erkek ve kız çocuklar arasındaki kutuplaşma ve aralarında sevgi içeren her türlü ilişkinin yasaklanması olsa gerektir. Cinsiyetler arasındaki bu katı ayrım, yetişkinlerde cinsel duyguların bir kişiye yöneltilmesine de sebep olabilir. Erkek kardeşlerle kuzenlere karşı şiddetli sakınım duygusu ve günün birinde sevgilisi olacak tüm erkekleri yekpare bir

düşman topluluğu olarak görme eğilimi yüzünden, kızların akran grupları içerisinde, cinsiyetinden bağımsız bir birey olarak değerlendirebilecekleri tek bir erkek bile yoktur.

İşte bu üç köydeki yirmi sekiz küçük kızın deneyimleri bu minvaldeydi. Mizaç ve karakter yönünden birbirlerinden müthiş derecede farklıydılar. Dokuz yaşında olduğu halde yedisindeki bir çocuğun davranışlarını sergileyen Tita'nın aklı fikri yemekteydi; kendisine söylenenler ya da üstüne düşen görevler konusunda son derece sorumsuz bir çocuk olmasına rağmen, köyün çığırtkanı olan babasını suçlayıp durmaktan geri kalmıyordu. Ondandır yalnızca bir yaş büyük Pele'nin ablası köyün en serbest kadınıydı. Pele bütün vaktini, ablasının –babasının kim olduğunun belli olmadığını anlatmaktan büyük keyif aldığı– bebeğine bakarak geçiriyordu. Ablasının dansını son derece cüretkâr ve müstehcen hareketlerle taklit ediyordu. Yine de, daima kalçasında taşıdığı hastalıklı bebeğe ve ellilik annesinin hâlâ arada sırada sevgililerini çağırıldığı, zayıf karakterli ezik babasının küçültücü biçimde kılıbık bir yaşam sürdüğü sefil ev hayatına rağmen, Pele'nin hayata karşı tutumu gayet neşeli ve sağlıklıydı. Kumsaldan nadir bulunan *samoana* kabukları toplamayı, yüzme çukuruna çivileme dalmayı ve mehtapta kumyengeci avlamayı, o saldırgan tarzıyla dans etmekten bile daha çok seviyordu. Şansına, Lumā çetesinin göbeğinde yaşamaktaydı. Daha تنها bir yerde yaşıyor olsa, sağlıksız ev hayatı ve erken gelişmişliği çok daha başka şekillerde etki edebilirdi. Şimdiyse grubundaki diğer çocuklarla arasındaki farklar, köyün en adı çıkmış kişileri olan kendi ailesi ile arkadaşlarının aileleri arasındaki farklar kadar belirgin değildi. Samoa köylerinde, ev ortamının etkileri çocukların hayatlarının ileriki dönemlerinde topluluk aktiviteleriyle gitgide bertaraf edildiğinden, normal topluluk standartları eninde sonunda baskın gelmektedir. Bu durum özellikle, bireysel tuhaflıkları disiplin altına alma konusunda mükemmel bir okul görevi gören *Aumaga*'da uzun yıllar

çıraklık yapan erkek çocuklar için geçerlidir. Kızlarda ise bu işlev *Aualuma* tarafından kısmen yerine getirilse bile, kızlar ve akran grupları bölümünde açıkladığım üzere, küçük kızlar yakın çevrelerine oğlan çocuklara kıyasla çok daha fazla bağımlıdırlar. Yetişkin olduklarında da akraba topluluklarına daha fazla bağımlı olmaya devam ederler.

Pele'ye komşu evde yaşayan Tuna ise bir başka dertten, Samoa'da en büyük günah olan *tautala laititi*'den mustarıptı. Kız kardeşi Lila daha on beşinde, on yedisinde bir oğlanla kaçmıştı. Aileleri bir süre sonra yumuşayıp, uygun mal mülk değişimi karşılığında evliliklerine rıza göstermiş olsa da, öfkeli genç çift hiçbir zaman tam olarak topluma ayak uyduramamıştı. Toplumca onaylanmamanın ve erken gelişmişliğinin rahatsızlığını hâlâ duymakta olan Lila, tüm ilgisini, durmak bilmez ağlamasıyla tüm köyün kâbusu olan, yaygaracı bebeğine yöneltmişti. Ve tahammül edilmez düzeyde şımarttığı yavrusunu Tuna'ya emanet etmişti. Koca kafalı ve üzgün bakışlı, tıknaz bir çocuk olan Tuna hayata farklı bir açıdan bakıyordu. Diğer çocuklardan biraz daha çıkarıcı, karşılık beklemekte biraz daha açıkgöz, karşılıksız yardım sunmakta biraz daha cimriydi. Ablasının bebeğe gösterdiği aşırı müsamaha, Tuna'nın işini akranlarınıninkine kıyasla çok daha zorlaştırmaktaydı. Fakat bunun semeresini, en zor durumdaki arkadaşlara gösterilen, daha fazla nezaketle alıyordu. Kısacası bir kez daha topluluk yaşamı, müşkül ev yaşamının yol açabileceği ekstra öfke ve huysuzluktan onu korumuş oluyordu.

Biraz ötede Fitu ve Ula ile Maliu ve Pola kız kardeşler yaşıyordu. On üç yaşlarındaki Fitu ve Maliu, küçük kardeşlerini Ula'yla Pola'ya emanet ederek, artık yavaş yavaş çeteden el ayak çekiyor, bunun yerine ev işlerinde daha aktif rol almaya hazırlanıyorlardı. Ula cevval, güzel ve el üstünde tutulan bir çocuktü. Anne baba ve iki kız, iki erkek kardeşten oluşan ailesi doğrusu bizdeki ailelere benziyordu. Yan evde oturan amcası ailenin *matai*'si olsa da, bu çekirdek aile tamamen

kendi ayakları üzerinde duruyordu ve çocuklarda da bunun etkilerini gözlemlemek mümkündü. Evin annesi Lalala zeki ve art arda doğurduğu altı çocuğa rağmen hâlâ çok güzel bir kadındı. Üst sınıftan bir ailenin kızıydı ve erkek kardeşi olmadığından babası, normalde en gözde oğula aktarılan soyağacı bilgilerinin büyük bölümünü kızına öğretmişti. Sosyal toplum yapısından, bir zamanlar Manu'a kralının sarayında uygulanan törenlerin en ince ayrıntılarına kadar her konuda, en az orta yaşlı bir erkek kadar bilgi sahibiydi. El işlerinde becerikli olmasının yanı sıra, daima yeni desenler ve farklı malzeme kullanımlarıyla dolu, parlak bir zihne sahipti. Bildiği bir sürü güçlü şifa reçetesi ve onlarca hastası vardı. On beşinde evlendiğinde hâlâ bakireydi; insanların önünde yapılan acımasız kızlık bozma töreniyle başlayan evliliği, tüm cinsel deneyimini oluşturunuyordu. Yoksulluğunun nedeni tembelliği ya da yeteneksizliği değil, başka bir adadan gelmesi olan kocasına deli gibi âşıktı. Lalala hayatındaki tüm kararları, şartlarının tam anlamıyla bilincinde olarak alırdı. Yapacak çok işi vardı. Üstelik bebek bakımını üzerine yıkabileceği bir tane bile küçük kız kardeşi olmadığı gibi, tarlada kocasına yardım edecek hiçbir genç de bulunmuyordu. Madem öyle, akıntıya kürek çekmenin bir manası yoktu. Bu nedenle Lalala'nın evi berbat bir haldeydi. Çocukları pis ve bakımsızdı. Fakat sakın ve iyi huylu yapısı sayesinde, kavurucu bir öğle sonrasında ince hasırını örerken, bebeğinin hassas ve kırılğan pandanus ağacı ipleriyle oynayarak işini zorlaştırmasına aldırılmazdı. Ne var ki tüm bunların etkisi, fasulye sıırığı gibi, çirkin bir çocuk olan Fitu'da görülmekteydi. Fitu annesine tutkuyla bağlı, küçük kardeşleri söz konusu olduğunda ise takıntı derecesinde evhamlı bir kızdı. Bir tek Ula'ya karşı karmaşık bir tavır sergiliyordu. Kendisinden on beş ay daha küçük olan Ula güzel, kıvrak, esnek ve ağırkanlı bir kızdı. Annesinin ikide bir sataştığı, arkadaşlarının erkek gibi olmasıyla sürekli dalga geçtiği Fitu'nun aksine, Ula son derece feminendi. Ya-

şıtları kadar çalıştığı halde, Fitu annesinin de evinin de sıradışı olduğunu düşünüyor ve bu yüzden daha fazla hizmet ve ilgi bekliyordu. Annesiyle iki yakın arkadaş gibiydiler; Fitu, bütün Samoalıların şaşkınlıktan ağzını bir karış açık bırakacak şekilde annesine patronluk taslar, onunla dalga geçerdi. Geceleri ortadan kaybolduğunda, peşinden bir kardeşini yollamak yerine onu aramaya annesi giderdi. Fitu evin en büyük kızıydı. Annesinin vurdumduymazlığının doğal bir sonucu olarak erken gelişmiş bir sorumluluk anlayışına ve hamaratlığa sahipti. Diğer yandan Ula, küçük güzel kardeş olmanın bütün etkilerini taşıyor, ortalamanın üzerinde olan çekiciliğini ortalamanın altında bir görev bilinciyle dengeliyordu. Bu çocuklar, üç köyün diğer üç çekirdek ailesinde olduğu gibi, karakterlerini daha fazla ortaya koyuyor, daha belirgin kişilik özellikleri, daha erken gelişmişlik ve ebeveynlerine karşı daha kişisel, daha yüklü bir tavır sergiliyorlardı.

Geniş ailelerde yaşayan çocuklar ile küçük ailelerde yaşayanlar arasındaki farklara çok fazla vurgu yapmak, işin kolayına kaçmak olur. Kesin bir sonuca varabilmek için kuşkusuz çok az vaka bulunmaktadır. Ancak Samoa'da küçük aileler çocuklarında, iş görecek ve yerlerini bilecek çok sayıda gencin bulunduğu ideal geniş aileye dayanan Samoa toplumu tarafından hoş karşılanmayan vasıflar ararlar. Hem sorumluluk hem inisiyatif almanın gerekli olduğu bu küçük ailelerde çocuklar bu vasıflarını, bu vasıfların hoş karşılanmadığı geleneksel ev ortamına kıyasla çok daha erken geliştirirler.

Büyük heterojen ailelerde yaşayan ve yaşları ergenliğe yaklaşan Malui ve Meta, Ipu ve Vi, Mata, Tino ve Lama'nın durumu böyleydi. Daha verimli işlerle uğraşmak üzere bebek bakıcılığını bırakma aşamasındaydılar. İstemeye istemeye, temel görgü kurallarını öğreniyor, daha küçük çocuklarla oyun oynamaktan yavaş yavaş vazgeçiyorlardı. Fakat tüm bunlar tavırdaki değişikliklerden ziyade zorunlu alışkanlık değişimleriydi. Balığa ya da tarlaya gönderilecek kadar büyü-

müş kızlar olarak bu yeni konumlarının bilincindeydiler. Kısa elbiselerinin altına, bağlı tutmayı bir türlü beceremedikleri, bacaklarından aşağı sarkarak hareketlerini engelleyen, koşmaya kalktıklarında tümünden çözülüp düşen *lavalava*'larını giymeye devam ediyorlardı. En çok da çete yaşamını özlüyor, küçük akrabalarının oyunlarını özlem dolu bakışlarla izliyorlardı. Özel hayata alan bırakmayan evleri, onlara hiçbir kişisel motivasyon sunmuyor, karmaşık sorumluluklar yüklemiyordu. Onlar sadece ağır iş yapabilecek kadar güçlenmiş, yetenek gerektiren işlerle uğraşacak kadar büyümüş, sonuç olarak oyuna ayıracak daha az zamanları olan küçük kızlardı.

Genel tavır olarak bu kızlar, ilk âdetlerini birkaç ay kadar önce görmüş Tolo'dan, Tulipa'dan, Lua'dan veya Lata'dan farklı değillerdi. İki grup arasındaki farkı belirleyen hiçbir tören, geçmiş bir krizi işaret eden hiçbir sosyal davranış bulunmuyordu. Âdet görürlerken kava yapmamaları tembihlenmişti; halbuki hayatları boyunca zaten katılımları kısıtlanan bir olay için bu yasak pek bir anlam ifade etmiyordu. İçlerinden bazıları ergenlikten önce de kava hazırlamış, bazıları ise hazırlamamıştı. Bu tamamen, şefin canı kava istediğinde ortalıkta hazırlayabilecek başka erkek ya da kız olup olmamasına bağlıydı. Geleneğin daha katı uygulandığı eski günlerde, kızların âdet görünceye kadar kava hazırlamaları da evlenmeleri de yasakmış. Ancak bu eski kısıtlama, zaman içinde gereksinimlere boyun eğmiş. Âdet dönemindeki kızlar, hayatlarının bu yeni olgunluk dönemini biraz olsun vurgulamaya yarayacak ağrıya da pek az maruz kalıyorlar. Bütün kızlar sırt ya da karın ağrısı çektiklerini belirtse de, bu ağrıların boyutu gündelik aktivitelerine engel oluşturacak kadar yoğun değildir. Tabloyu hazırlarken, bir kızı iş göremeyecek hale getirecek şiddetteki ağrıları "alışılmışın dışında" olarak nitelendirdiysem de, bu vakaların bizim toplumumuzda görülen şiddetli âdet sancılarıyla kıyaslanamayacak boyutta olduğunu söylemeliyim. Vakaların hiçbirinde eşlik

eden baş dönmesi, bayılma nöbeti, inleme veya kıvranmalarla seyreden bir ağrı söz konusu değildir. Böylesi bir ağrı fikri, Samoalı kadınların tamamınca tuhaf ve komik bulunmaktadır. Ayrıca âdet gören bir kızın ne ruhsal ne fiziksel sağlığı dert edilir. Yabancı tıbbi kaynaklardan, âdet döneminde denize girmenin zararlı olduğunu öğrenmişlerdir; bu nedenle anneler kızlarını banyo yapmamaları konusunda sık sık uyarırlar. Ergenlikle alakalı herhangi bir utanma duygusu söz konusu olmadığı gibi, gizlenme gereği de duyulmaz. Ergenlik öncesi dönemdeki çocuklar, ergenliğe giren bir kızın haberini bir kadının bebeği olması, Ofu'dan bir teknenin gelmesi ya da bir domuzun yuvarlanan bir kayanın altında can vermesiyle aynı kayıtsızlıkla karşılarlar: Hepsi de eğlenceli birer dedikodu malzemesinden ibarettir. Hatta her bir kız, komşu ya da akraba çevresindeki herhangi bir kızın gelişim evresi hakkında kesin bilgiye sahiptir. Ayrıca ergenlik, cinsel deneyimin doğrudan bir öncülü de değildir. Bir kızın utangaçlığından sıyrılması veya kendinden birkaç yaş büyük bir erkeğin beğenisini kazanması için bir, iki, hatta üç yıl geçmesi gerekebilir. Bakire bir kızın ilk âşığı olmak, hazzın ve aşk ilişkilerindeki hünerin zirvesi kabul edildiğinden, bir kızın ilk sevgilisi, genellikle en az kendisi kadar utangaç ve deneyimsiz bir yaşıtı olmaz. Söz konusu topluluktaki kızlar, bir yanda Lua gibi küçükler, bir yanda açık açık erkeklerle dolaşmaktan hoşlanmadığını söyleyen iriyarı, sakar Tolo gibiler, diğer yanda da hâlâ bakire olmaktan pek hoşnut olmayan ve aşk maceralarına heveslenen Pala gibiler olmak üzere üç gruba ayrılır. Bu kızların hâlâ dokunulmamış birer bakire olması, büyük ölçüde sevişme gelenekleriyle alakalıdır. Zira delikanlılar her ne kadar bir bakireye kur yapmaya heves etseler de, bir yandan da sübyancı diye dalga geçilmekten korkarlar ve kızlar da o meşhur *tautala laititi* ("boyundan büyük işlere kalkışmak") suçlamasından çekinirler. Daha görmüş geçirmiş, orta yaşlı zamparaların küçük kızlara yanaşmaları da hoş karşılan-

madığından, ergen kızlar yeni görevlerine, daha fazla yalnız kalmaya ve bedenlerindeki garip değişimlere uyum sağlamak için değerli bir zaman dilimine kavuşurlar.

Biraz daha büyük kızların durumu, papazın evinde yaşayıp yaşamadıklarına göre net bir ayrım gösterir. Ekteki tablo, ergenliğe bir iki yıl önce ulaşmış kızların bekâretleri ile evde ikamet etmeleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir. Bu durumun tek istisnası olan Ela, eleman ihtiyacı nedeniyle bağışlanıp tekrar papazın evine kabul edilmişti. Ela'nın en yakın arkadaşı, aynı zamanda kuzeni de olan Talo'ydu. Talo, toplulukta, âdet görmeye başlamadan önce cinsel deneyim sahibi olan tek kızdı. Fakat Talo'nun durumu da belli ki geç âdet görmeye alakalıydı; diğer tüm ergenlik belirtileri kendisinde mevcuttu. Teyzesi, kızın açıkça belli olan deneyimliliğine ve albenisine karşı kayıtsızdı; kızı kontrol etmeye yönelik hiçbir çabası yoktu. İki kızın dostluğu, tüm topluluk içerisindeki en önemli arkadaşlıklardan biriydi. Her ikisi de tercihini açıkça ilan etmişti: Aralarındaki eşcinsel ilişki, hiç kuşkusuz Talo'nun erken gelişmişliğini körüklemekteydi; Ela'nınsa papazın evindeki sıkı denetimini gevşetmekte önemli pay sahibiydi.

Kızlar arasındaki bu gelişigüzel eşcinsel ilişkiler hiçbir zaman uzun vadede önem taşımazdı. Bir arada çalışan, gelişme dönemindeki kızlarla kadınlar için bu yalnızca, bir parça müstehcenlik katılmış, keyifli ve doğal bir eğlenceden ibaretti. Heteroseksüel ilişkilerin son derece alelade, son derece sıradan olduğu yerde, homoseksüel ilişkiye dair belirli bir düzen mevcut değildi. Yerli düşüncesinde ve dilinde, gerçek sapkın, normal heteroseksüel ilişkiye giremeyendi ve bu sınıfta yer alan kişi sayısının azlığı muhtemelen nüfusun azlığının doğal bir sonucuydu. Tanık olduğum tek örnek, yirmisinde bir genç olan ve bakanlık için çalışan Sasi'ydi. Görünüşündeki bir parça feminenlik çok da vurgulanmış değildi; kadınların işlerine yetenekliydi ve eşcinsel eğilimi, onu sürekli diğer er-

keklere kur yapmaya sevk ediyordu. Daha çok kızlarla zaman geçiriyor, onların arkadaşlığını adadaki diğer tüm erkeklerinin kine yeğliyordu. Sasi vaktiyle, uzak bir köyde papazın evinde yaşayan bir kıza evlenme teklif etmiş ve reddedilmişti; ancak teoloji öğrencilerinin papazlığa atanmadan evlenme zorunlulukları bulunduğundan, bunun pek de anlamı yoktu. Herhangi bir heteroseksüel deneyimi bulunduğuna dair hiçbir kanıta rastlamadığım gibi, kızların kendisine karşı tavırları da son derece rahattı. Onu eğlenceli bir ucube olarak görüyorlardı. Asıldığı erkekler ise ona rahatsızlıkla karışık bir küçümsemeyle bakardı. Kızlar arasında bu kadar belirgin bir örneğe rastlamamakla birlikte, bir sonraki bölümde ele alacağım üç aykırı kız –gerçek anlamda sapkınlık emareleri göstermemelerine karşın– bariz biçimde karışık eğilimlere sahipti.

Cinsellikle alakalı bu genel meşguliyet; ufak tefek cinsel maceraların, davetkâr dansların, tahrik edici konuşmaların, müstehcen şarkıların ve cinsel amaçlı itiş kakışların makul ve cazip bir eğlence biçimi olarak kabul edilmesi, yerli halkın eşcinsel ilişkilere yaklaşımını açıklamaktadır. Bütün bunlar ne hor görülen ne üzerinde fazlaca durulan birer oyundan ibarettir. Heteroseksüel ilişkilere atfedilen önemde, homoseksüel bir ilişkinin uzun süreli ve anlamlı olması için gereken yegâne özellik olan aşkın ya da belli bir kişiye tutkulu bağlılığın yerini köyün ekonomik ve sosyal yapısı için çocuklar ile evlilik aldığından, aslında oldukça yaygın görülen eşcinsel ilişkilerin neden önemli ve etkili sonuçlara yol açmadığını anlamak kolaydır. Cinselliğin –homoseksüel ilişkilerin temelini oluşturan– diğer her türlü boyutunun heteroseksüel ilişkilerce tanınması ve kabul görmesi, aynı zamanda önemini de azaltan bir etki yaratmaktadır. Çocukluk çağı tesadüfi sapkınlıklarının etkileri, olağandışı erojen bölgelere yönelim ve sonucunda duyarlılığın normal merkezlerden başka yerlere aktarılması, erojen bölgelerin belirlenmesi ve deneyimlenmesi noksanlığı; bütün bunlar, cinselliğin yalnızca kısıtlı bir bölümünü tanıyan

toplumlarda mutsuz evlilikler, rastgele eşcinsel ilişkiler ve fa-
hişeliğe kadar uzanan her türlü duygusal gelişim kazasına yol
açarken, bu toplumda zararsız hale getirilmiştir. Samoalılar,
aşkta başarının sorumluluğunu tamamen erkeğe yüklerken,
kadının daha fazla uyarıma, cinsel duygularının olgunlaşması
için daha fazla zamana ihtiyaç duyduğuna inanırlar. Bir kadı-
nı tatmin etmeyi başaramayan erkeğe beceriksiz, acemi bir
çaylak gözüyle bakılır; köyün alay konusu edilip aşağılanır.
Kadınlarsa, erkeklerinin garantili tekniklerinden emin, adeta
ceplerinde sihirli ve karşı konulmaz taktikler saklıymış gibi
kaderci bir tutum benimserler. Oysa sevişmeye dair her türlü
bilgi erkekten erkeğe aktarıldığı için, erkekler konuya kadın-
lardan çok daha bilinçli ve mantıklı bakarlar. Ebeveynler cin-
sel konularda gündelik konuşmanın sınırları dışına çıkmaktan
utandıklarından (doğal olarak bu sınırlar bizim toplumumuz-
dakinden çok daha geniş tutulmaktadır), bilgi aktarımı baba-
dan oğula değil de, daha ziyade yirmi beşindeki bir erkekten
on sekizindeki bir delikanlıya olur. Kızlar ise bildiklerini er-
keklerden öğrenir, birbirleriyle pek fazla şey paylaşmazlar. Bir
erkeğin bütün arkadaşları, sıradışı bir cinsel deneyimin her
tүrlü detayına hâkimken, olayın diğer muhatabı olan kız, en
genel hatlarını bile kolay kolay kimseye anlatmaz. Kızın birkaç
akraba dışında hiç sırdaşının olmaması ve akrabalara da dai-
ma belli bir sakınlı yaklaşımla yaklaşılması (öyle ki, bir seferinde kızın
tekinin, kız kardeşinin elçiliğini ürpertiyle reddedişine şahit
olmuştum) bu durumu kısmen de olsa açıklamaktadır.

Cinsiyetlerden birini etraflıca bilgilendirirken, diğerinde
yalnızca korkuyu engelleyecek kadar bilgi ve aşinalıkla yetin-
menin sonucunda normal bir cinsel düzenin sağlanması ger-
çeği, serbest deneyimlere müsaade edilmesinden ve nadiren
çiftlerden her ikisinin birden amatör olmasından kaynaklanır.
Böyle bir çifte yalnızca bir kez rastladım: Başka bir adada yatılı
okulda okuyan on altı yaşında bir delikanlıyla on beş yaşında
bir kız birlikte kaçmışlar; ancak deneyimsizlikleri yüzünden

her şeyi yüzlerine gözlerine bulaştırmışlardı. Sonunda ikisi de okuldan atılmıştı. Şimdi yirmi dört yaşında, parlak bir zekâya sahip ve çekici bir genç adam olan bu çocuk, adı kötüye çıkmış bir *moetotolo* olmuştu ve köyündeki tüm kızlar ondan nefret ediyordu. Cinsellikle yakından alakâdar olma ve bunu bir sâ-nata dönüştürecek teknik yetkinliğe duyulan ihtiyaç, neticede erotik resimler, cinsel soğukluk ve ağır hastalıktan kaynaklanan geçici dönemler dışında iktidarsızlık gibi durumların söz konusu olmadığı, gecede tek bir defa ilişkiye girmenin yaşlılık emaresi kabul edildiği kişisel ilişkilere hayat vermiştir.

Ergenliğe ulaşan yirmi beş kızdan on biri heteroseksüel ilişki deneyimi yaşamıştı. Fala, Tolu ve Namu, yalnızca köyün gençleri arasında değil, uzak Fitiuta'dan gelen delikanlılar arasında da popüler üç kuzendi. Fala'nın ailesindeki kadınlar hafif meşrep tiplerdi; Tolu'nun babası ölmüştü ve kör annesiyle birlikte, hepsi de on iki yaşın altında tam altı çocuktan ötürü beli bükülmüş olduklarından, kaybetmeyi göze alamadıkları bu iki çalışkan işçi üzerinde çok sıkı denetim kurmaktan kaçınan Namu'nun ailesinin yanında kalıyorlardı. Üç kız, sevgilileriyle buluşmaya birlikte giderdi; ilişkileri sık ve şendi. İçlerinden en büyükleri olan Tolu, üç yıldır yaşadığı gelişigüzel maceralardan sıkılmıştı ve artık evlenmek istediğini açıkça dile getiriyordu. Bir müddet sonra, evlenmeyi düşünebilecek yabancı gençlerle karşılaşma ihtimalini artırmak amacıyla, ileri gelen şeflerden birinin evine yerleşti. Namu, anne babasının çok beğendiği ve kendisine alenen kur yapan bir genç varken, gizli gizli buluştuğu Fitiutalı bir çocuğa abayı yakmıştı. Gözde âşığıyla buluşurken, bir yandan da, monotonluğu kırmak için arada sırada köyünden başka çocuklarla da buluşuyordu. En küçükleri Fala, işleri akışına bırakmaktan ötürü mutluydu. Âşıklarını kuzenlerinin sevgililerinin arkadaşları ve akrabaları arasından buluyordu. Yine de bir hayli çocuksu ve akıllı havadaydı; öyle ki kuzenlerinin aşk maceralarından da kendisininmiş gibi keyif alırdı. Kızların üçü de çok çalışır, en az bir yetişkin kadar çok

iş yapardı. Tüm gün boyunca balık tutar, çamaşır yıkar, tarlada çalışır, hasır ve güneşlik örерlerdi. Tolu örgüde olağanüstü yetenekliydi. Aileleri için önemli birer ekonomik değerdiler; günün birinde, ailelerinin bulmak için çok da can atmadığı kocalarının aileleri için de öyle olacaklardı.

Komşu köyde yaşayan tembel, iyi huylu bir kızcağız olan Luna, ergenliğe gireli üç yıl olmuştu. Annesi ölmüş, babası yeniden evlenmişti. Ancak babasının ikinci eşi bir süre sonra ailesinin yanına geri dönmüştü. Luna birkaç yıl kadar papazın evinde yaşadıktan sonra, üvey annesi babasını terk edince evine geri dönmüştü. Babası köydeki itibarına ve saygınlığına çok önem veren, ihtiyar bir şefti. Önemli bir unvan sahibi, usta bir zanaatkârdı ve köyün, kadim töreler ve merasim usulleri hakkında en bilgili adamıydı. Kızı sadık, becerikli bir refakatçiydi ve bu yeterliydi. Papazın evinde arkadaşlık ettiği genç kızlardan sıkılan Luna, akrabaları arasından iki evli kadınla arkadaş olmuştu. Bunlardan biri, kocasını terk etmiş, geçici bir sevgiliyle birlikte yaşayan bir kızdı ve Luna'nın evine yerleşmişti. Aralarından su sızılmıyordu. Luna'ya gelince, kolayca ve teklifsizce sevgili üzerine sevgili değiştiriyordu; bunların hepsi de gelgeç ilişkilerdi. Yaşından küçük giyiniyor, adeta hâlâ küçük bir kız olduğunu göstermeye çalışıyordu. Günün birinde evlenecek ve kiliseye katılacaktı; ama şimdilik *laititi a'u*, yani "daha çok küçük"tü. Nasıl olacaktı da dans etmekten vazgeçecekti?

Luna'nın kuzeni Lotu, kilisenin bir üyesiydi ve yatılı misyoner okuluna yazılmıştı. O zamana dek yalnızca bir tek sevgilisi olmuştu; o da, kızla evlenerek, babasının unvanını devralma bakımından zaten çok kısıtlı olan şansını tehlikeye atmayı göze alamayan, bir şefin gayri meşru oğluydu. Dokuz kardeşin en büyüğü olan Lotu, köyün üçüncü ve son biyolojik ailesinin bir ferdiydi. Evde, sessiz bir olgunluk ve kararlılıkla kendini gösteren büyük bir sorumluluk sergiler; okulda bilhassa tertipli ve ayrıntılara önem veren bir insan portresi çizerdi. Daha yaşlı kilise üyeleri, sevgilisinin ailesiyle yaşadığı

ikileme anlayış göstererek işlediği günahı görmezden gelirdi. Bunun dışında yaşadığı tek cinsel deneyim, akrabası olan bir *moetotolo* ile gerçekleşmişti. Sadık ilişkisinin sonu hamileliğe varacak olsa, muhtemelen çocuğu doğururdu. (Samoalı bir kadın doğurmak istemediğinde, aşırı derecede şiddetli bir tür masaja ve kava çiğnemeye başvurur. Ancak toplum, gayri meşru çocuklara da can-ı gönülden kucak açtığından, bu çok ender rastlanan bir durumdur.) Lotu, yaşlılarından çok daha düşünceli ve incelikliydi. Sevgilisinin sosyal statüsü böyle bıçak sırtında olmasaydı, muhtemelen şimdiye dek çoktan evlenmiş olurdu. Şimdiyse ilgi ve şefkatini küçük kardeşlerine yönelterek, adanın en geniş ailelerine mensup genç kızların üzerine düşen her türlü sorumluluğu yerine getiriyordu. Kilise üyeliğine rağmen bekâret yolundan sapmasını, elinden gelse şimdiye dek evlenmiş olacağı düşüncesiyle uzlaştırıyor, bu nedenle günahının ağırlığını en hafif şekilde taşıyordu.

Büyük şeflerden birinin evinde, bizdeki fedakâr bekâr teyze prototipinin Samoa versiyonu sayılabilecek bir kız yaşıyordu. Yumuşak başlı, çalışkan, sorumluluk sahibi ve kendisinden çok daha çekici onlarca kızın gölgesinde kalan bir kızcağızdı. Yeni doğan bebekler ona emanet edilir, en zorlu arabuluculuk görevleri ona verilir. Hiçbir zaman gocunmadığı ağır işler, bütün zamanını ve enerjisini alıyordu. Dans etmesi istendiğinde bunu gönülsüzce yapardı. Kendisinden çok daha harika dans edenler varken neden çaba harcayacaktı ki? Ona düşen, Tolu'nun güzelliğine, Fala'nın fethettiği kalplere ya da Alofi'nin yeni bebeğine hayranlığını göstermekti. Dans edenlere ukulele çalar, başkaları için çiçekten kolyeler diker, randevular ayarlar ve bütün bunları yaparken ne bir aşağılanma duyar ne tuhaf havalara takılır ne de saçını süpürge ediyor hissi yaratırdı. Şimdiye dek sadece bir sevgilisi olduğunu itiraf ediyordu. Çocuk çok uzaklardan gelmişti, hangi köyden olduğunu bile bilmiyordu ve gittikten sonra da bir daha dönmemişti. Evet, günü gelince, eğer şefi de isterse evlenirdi; bu ara-

da bebek mi ağlıyordu? Fedakâr teyzelerle aynı kumaşlandı; herkes ona güvenir, onu her şeyiyle severdi. Samoalı gençler, sırf yabancı oldukları için, başka köylerden gelen kızların peşine düştüklerinden, köyün birine gidecek bir *malaga* bütün hayatını değiştirebilirdi. Ancak evde ona ihtiyaç vardı; bu yüzden de hep başka kızlar onun yerine gezilere gidiyorlardı...

Moana'nın hikâyesi ise belki de en dramatik olandı. Papazın evinin dışında yaşayan kızların en sonuncusu olan Moana, yıllarca, üvey ablasının fedakârlığı sayesinde el bebek gül bebek büyümüş, kibirli ve çokbilmiş bir kızdı. Aşk maceraları on beşindeyken başlamış ve aradan daha bir buçuk yıl geçmeden, kızlarının adının çıkmasından ve bunun iyi bir evlilik yapmasına mani olmasından korkan anne babası, başına buyruk hallerini zapturapt altına alsın diye, amcasından kızı yanına almasını istemişti. Dul bir hovarda olan amca, kızın tecrübesinin boyutlarının farkına varmakta gecikmemiş ve onun bu rahatlığından faydalanmıştı. Yüksek mahremiyet ve izole yaşam tarzı yüzünden Samoa'da çok sık rastlanmayan bu durum, fark edilmeden yaşanabilirdi; tabii eğer Moana'nın ablası Sila da bu amcaya âşık olmasaydı...

Bu vaka, uzun ömürlü ve yoğun tutkunun, üç köy içerisinde tanık olduğum tek örneği idi. Samoalılar için romantik bağlılık günlerle, en fazla haftalarla ölçülebilecek bir şeydi. Ömür boyu bağlılık hikâyelerine burun kıvrınırlardı. (Romeo ve Juliet'in hikâyesini kuşkulu bir küçümsemeyle karşılamışlardı.) Ancak Sila, üvey amcası Mutu'ya tutku derecesinde bağlıydı. Adamın metresiydi ve hâlâ onun yanında yaşıyordu; ne var ki kızın yersiz tutkusu, zevk peşindeki amcaı ondan uzaklaştırmıştı. Adamın şimdi de kardeşiyle yatıp kalktığıнын farkına vardığında, Sila'nın hiddeti sınır tanımadı. Küçük kardeşine duyduğu göstermelik merhamet kisvesi altında, Mutu'yu üç köyün tamamına ifşa etti. Moana'nın anne babası, büyük bir öfkeyle kızlarını eve geri çağırdılar ve bir aile kavgası koptu. Köyüne bağlılık duygusu ağır bassa da, Mutu'nun suçlu olup olmadığı

ğına dair görüşler, Moana'nın başka bir kabahatin üstünü örtmeye çalıştığı ya da Sila'nın da gazezinden dedikodu yapıyor olabileceği düşünceleriyle çatıştı. Mutu henüz Moana'nın *tua-gane* (ağabey) diyebileceği kadar genç yaşta olduğundan, olay erkek-kız kardeş tabusunun mutlak bir ihlali sayılırdı. Ne var ki iki ay kadar sonra bir diğer abla doğum esnasında ölünce, ölüye sezaryen yapacak yürekli birini bulmak gerekti. Aile içindeki şiddetli tartışmalardan sonra çaresizlik galip geldi ve yerli cerrahların en yeteneklisi olan Mutu, ırzına geçtiği kızın ablasının ölü bedenini ameliyat etmek üzere davet edildi. Bir süre sonra, bir başka adadan bir kızla evlenme niyetini açıkladığında, Sila bir kez daha acı ve umutsuzlukla kendinden geçti; üstelik o zaman kendisinin de bir başka ilişkisi vardı.

Papazın evinde yaşayan kızların hayatı, daha az denetim altında yaşayan kız kardeşleri ile kuzenlerininkinden, hiç aşk ilişkisine girmemeleri, daha düzenli ve kurallı bir yaşam sürmeleriyle ayrılıyordu. Gece yarısı kaçamaklarının heyecanının yerini toplu etkinlikler alıyor ve bir grup kızın keyifli arkadaşlığı tüm eğlencelerini oluşturuyordu. Müstehcenliğe olan merakları, serbestçe birçok deneyim yaşayan kızlara göre biraz daha fazlaydı. Akraba topluluğu dışında dostluklar kurabilirlerdi. Diğer kızlara daha fazla güvenir, topluluk içerisinde daha verimli çalışır, başkalarının yanında daha rahat ederlerdi; ancak kendi evlerindeki yerlerinden, diğer kızlar kadar emin olamazlardı.

Bir sonraki bölümde ele alacağım birkaç vaka haricinde, ergenlik bir kriz ya da stres dönemi değildi. Aksine, yavaş yavaş olgunlaşan ilgi alanlarının ve yeteneklerin düzenli gelişim gösterdiği bir dönemdi. Kızların zihinlerini meşgul eden herhangi bir karmaşa, bir felsefi sorgulama ya da ulaşılması güç arzular söz konusu değildi. Mümkün olduğunca uzun süre, pek çok sevgiliye sahip bir genç kız olarak kalmak, günü geldiğinde kendi köyünden biriyle evlenerek, ailesinin yakınında yaşamaya devam etmek ve çok çocuk sahibi olmak herkes için geçerli ve tatmin edici tutkulardı.

Uyum Sorunu Yaşayan Kızlar

Peki kavga dövüşle sonuçlanması kaçınılmaz çatışmalar, belirgin biçimde, olağanın dışında kalan mizaçlar hiç mi yoktu? Geniş ailelerin dağınık sevgisi ve otoritesi, bir ailenin yanından diğerine taşınmanın kolaylığı, cinsel bilgi ve deneyim serbestisi, bütün Samoalı kızların mükemmel bir uyum sergilemesi için yeterli bir garanti miydi? Genel olarak, evet. Bununla birlikte, bu bölümü, çoğu kez bir çatışma potansiyeli taşımakla birlikte gerçekte çok ciddi sorunlara yol açmasalar da, normdışı mizaç ve davranışlara sahip birkaç kızın hikâyesine ayırdım.

On dört ila yirmi yaş aralığındaki kızlar, evdeki baskının tam merkezinde yer alırlar ve büyüklerine duydukları öfkeyi, kendi otoriteleri altındakilerden çıkarırlar. Kaçabilme ihtimali, hem kendisinin otorite karşısındaki rahatsızlığını hem de büyüklerinin öfkesini bir nebze yatıştırır. Faydalı bir işgücünden mahrum olma korkusu, bir kız evladın evden kaçarak toplum nezdinde iyi bir evlilik yapabilme şansını düşürmesi ve ebeveyn otoritesinin ciddi şekilde zedelenmesi korkusuyla birleşir. Öfkenin şiddetle dışa vurulmasına ve sorgusuz sualsiz dayığa rastlansa da, uzun süren cezalar uygulanmaz; öfke patlamaları çok geçmeden uzlaşmayla son bulur. Bu durum elbette yalnızca kızlar ile büyükleri arasındaki ilişkiler için geçerlidir. Aynı evde yaşayan genç akranlar arasındaki kişilik çatışmaları bu kadar şiddetli seyretmez. Taraflardan evdeki konumu daha zayıf olanın uzaklaştırılması en sık rastlanan çözüm yoludur. Arkadaş gruplarının ergenlikten önce dağılarak, bir daha ancak çok daha resmi bir şekilde bir araya gelebilmesi, bununla beraber

aile üyelerinin arkadaş topluluğuna üstün tutulması, bu tarz çatışmaların azlığını açıklamaktadır. Akran grubundan uzaklaşan bir çocuk, ev işleri için çok daha müsait hale gelir ve hiçbir zaman neden dışarı çıkıp diğer çocuklarla oynamadığına dair sorularla karşılaşmaz. Diğer yandan, çocukların fiziksel kusurları ve acayip mizaçları rahatlıkla kabullenebilmesi sayesinde, hiçbir çocuk hak etmediği bir dışlanmaya maruz kalmaz.

Köyün en sapa yerinde yaşayan çocuklar, gerçekten sürgün durumundadırlar. Akran grubu sekiz on yaş aralığını geçtiğinde, bu küçük sürgünler acı çekmeye başlarlar ya da biraz cesaretlerini topladıklarında, ilk fırsatta evden uzaklaşmaya yeltenirler. Fakat tam da on ev öteye kadar gidebilecek cesarete ve özgürlüğe sahip oldukları anda grubun dağılması, her iki durumun da oluşmasını engeller.

Toplum ile birey arasında her türden kurumsallaşmış ilişkinin yokluğu, belki de çatışmaları engelleyen en önemli etkenlerden biridir. Toplum arada sırada, daha yaşlı kadınların toplantılarında hizmet etmek gibi törensel nitelikli görevler haricinde, genç kızlardan herhangi bir talepte bulunmaz. Bu görevlerde ihmalkâr davrandıkları takdirde asıl zararı, itibarı büyük ölçüde zedelenen aileleri görür. Bir delikanlı *Aumaga* toplantılarına veya ortaklaşa işlere katılmayı reddettiğinde topluluğun kınaması ve düşmanlığıyla karşılaşırken; bir kızın toplumsal yükümlülüğü o denli önemsizdir ki, toplum bu durum karşısında hakkını aramakla uğraşmaz.

Özgürce deneyimleme fırsatı, cinselliğe yakından aşinalık ve çok uç tercihlerin söz konusu olmayışı, kızların cinsel deneyimlerinin, daha katı ve kuralcı toplumlardakine göre, çok daha az çatışma olasılığı barındırması sonucunu doğurmaktadır. Tutkulu kıskançlık vakalarına rastlanmakla birlikte, bu vakalar daha ziyade yaygın bir yorum ve şaşkınlıkla karşılanır. Adada geçirdiğim dokuz ay boyunca bu türden yalnızca dört vakaya tanık oldum: İhanet eden sevgilisini enestle suçlayan bir kız, bir rakibinin kulağını ısırarak koparan bir baş-

kası, kocası kendisini terk edince halefiyle dövüşüp onu ciddi şekilde yaralayan bir kadın ve rakibini haksız yere hırsızlıkla suçlayan diğer bir kız... Yine de kıskançlık, bizdekine oranla çok daha az beklenen ve daha az anlayışla karşılanan bir şey olduğundan, bir bireyi içine sokabileceğimiz bir kalıp bulmak da zordur. Olasıdır ki bu koşullar, Samoa geleneğinde intikam arayışının ve rakiple dalaşmanın nasıl karşılandığına ve hoş görüldüğüne bağlı olarak basitleştirilmiştir. Samimiyetsiz bir biçimde yenilgiyi kabullenmeye, sükûnetini ve sportmenliğini korumaya örnek teşkil edecek bir iyi hal standardı bulunmaz. Bu nedenle ufak tefek rahatsızlıkların büyük kısmı çok geçmeden dağılıp yok olur. Arkadaşlıkların doğası o kadar geçici ve değişkendir ki, ne kıskançlığa ne de çatışmaya yol açabilirler. Küskünlükler bastırılmış mızırdanmalarla ifade edilirken, daha güçlü kırgınlıklar öfkelenen kişinin evini, bazen de köyünü terk etmesiyle son bulur.

Kızların dini yaşamlarında misyonerler büyük ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Kilise üyeliği için bekâreti önkoşul olarak ileri sürerken, daimi denetim altında tutulan yatılı misyoner okulu öğrencileri haricinde, evlenmemiş kızları da üyeliğe kabul etmezler. Evlilik öncesi cinsel yaşantılarının dini otoriteler tarafından bu pasif kabulü, kızlarda suçluluk duygusunu bir noktaya kadar azaltmaktadır. Cinsellikte ölçülü hareket etmek, cennet için değilse de misyoner okulu için bir giriş bileti niteliği taşımaktadır. Misyoner okuluna girmekse dini olmaktan çok sosyal bir macera olarak görülür. Cinselliğe düşkün kızlar, köy papazının okulundan atılırlar. Bununla beraber, en adı çıkmışlar dahil, toplulukta belli yaşa gelmiş hemen her kızın bir süre papaz evlerinde yaşaması da ilgi çekicidir. Bu okullardaki nispeten sıkı denetimin sonucunda, ilk cinsellik deneyiminin iki ila üç yıl kadar daha geciktiği görülmektedir. Köy papazlarının birinin evinden yedi, bir diğerininkinden üç kız, ergenliklerini geride bıraktıkları halde, diğer akranlarının tam aksine, hâlâ ölçülü bir yaşam sürüyordu.

Çocuklarının papazın evinde yaşamasını isteyen aileler ile bunu istemeyen çocukları arasında olduğu kadar, papazın evine gitmek isteyen çocuklar ile buna karşı çıkan aileleri arasında da şiddetli çatışmalar beklenebilir.¹ Ancak bu türden çatışmalara, papazın evinde yaşamanın çocuğun kendi evindeki konumunda pek az değişiklik yaratması sebebiyle oldukça az rastlanır. Kızın tek yapması gereken hasırını, yastığını ve sinekliğini evinden alıp papazın evine taşımak; ailesinin görevi de, evde yenilecek yemekten kızın payına düşen kısmı papazın evine göndermektir. Kızlar akşam yemeklerini papazın evinde yer, orada uyurlar. Haftanın bir iki gününü papazın evindeki çamaşır, örgü, çapalama ve süpürme gibi işler için ayırır, diğer zamanlarda evlerinde, diğer yaşlılarının yaptığı işleri yapmaya devam ederler. Bu sebeple, anne babalar çocuklarını papazın evine göndermeye nadiren itiraz ederler. Hiçbir ek masraf getirmediği gibi, kızlarının yüz kızartıcı davranışlarda bulunma ihtimalini azaltan bu düzen, ayrıca dikiş, ütü, nakış gibi, papazın kendilerinden daha yetenekli ve eğitilmiş eşinden öğrenecekleri yeni ve yabancı tekniklerle kızların ekonomik değerlerini de artırmaya yaramaktadır.

Öte yandan, anne babaların çocuklarının burada kalmasını istedikleri ama çocukların buna gönülsüz olduğu durumlarda çözüm basittir. Çocuğun tek yapması gereken, papazın evindeki kuralları ihlal etmektir. Böylelikle evden atılır. Eğer ebeveyninin yanına dönmeye korkuyorsa da nasıl olsa gidebileceği bir sürü akraba vardır.

Yani kilisenin bekârete karşı tutumu, kaçınılmaz gerçekliğe adapte olabilme esnekliği sayesinde, gerçekleşme ihtimali oldukça düşük bir çatışma potansiyeli taşımaktan öteye gitmez. Kız yatılı okuluna yazılmak cazip bir fırsattır. Evdeki yaşantıdan daha rahat ve samimi bir ortamda, kalabalık bir genç grubuyla bir arada yaşamanın cazibesi karşısında, iyi

1 Bkz Ek 1, s. 225.

davranma veya en azından gizliliği koruma çoğunlukla, ödenecek küçük bir bedel olarak görülür. Günah çıkarma kavramına ise Samoa'da pek rastlanmaz. Misyoner kurallarınca, bekâret kuralını ihlal eden bir delikanlı, gelişimine devam edebilmesi amacıyla, suçu işlediği zamandan sonraki iki sene boyunca, hazırlık ve papaz okulunda kalmaya devam eder. Ancak zaman içinde bu kuralın, *suçun işlendiğinin tespitten sonraki iki yıl boyunca* olarak değiştirilmesi gerekmiştir; zira çoğu defa suç, gencin papaz okulunda geçirdiği iki veya daha uzun yıllar içinde tespit edilmez. Böylece eski kaideler altında çocuk hiç cezalandırılmamış olmaktadır. Şayet gençlerin asıl niyeti, dünyevi hükümler yerine tanrısal hükümlere boyun eğmek olsa ve genç kızlarla delikanlılar, onları gizlice gözetleyen konu komşu yerine meleklerle hesap vermekle ilgilenselerdi, din muhtemelen daha büyük çatışmalara sebep olabilirdi. Hele böyle bir yaklaşım, gençlerin cemaate katılması ve dini bir yaşam sürmesi yolunda baskılarla da desteklense, genç insanların yaşamlarında ciddi krizler meydana gelirdi. Oysa mevcut haliyle dini ortam tamamen şekliydi; uzlaşmaya ve orta yol bulmaya yönelik bir düzendi. Hıristiyan öğretisini kendilerine özgü bir biçimde yorumlayan çok sayıda yerli papaz, Batı Protestan inancının ayrılmaz öğeleri olan cinsel yasaklar ve bireysel günah bilincini bir kenara itmekle, katı dini kuralları da hükümsüz kılmış oluyordu. Dini ortamın kendilerinden hiçbir talepte bulunmadığı kızlar ise, karşılığında dinden bir şey beklemiyorlardı. Büyüklerinin öğütlerini dinleyerek, kiliseye katılmak için daha ileriki yaşlarını beklemekten hoşnuttular. *Laititi a'u. Fia siva* ("Çünkü ben daha çok küçüğüm ve dans etmeyi seviyorum"). Kilise üyelerine dans etmek de, büyük gece partilerine katılmak da yasaktı. Bu yüzden üç köyün birinde kilise üyesi tek bir kız bile yoktu. İkinci köyde sadece bir kız vardı ve o da uzun zaman önce yeminlerini bozmuştu. Ancak sevgilisinin karmaşık ailevi durumları evlenmelerine engel teşkil ettiği ve

bir de, komşular sempati duydukları kişileri gammazlamaya yeltenmediği için, Lotu kilise üyeliğine sessiz sedasız devam ediyordu. Üçüncü ve son köyde ise kiliseye üye iki bekâr kız vardı: Lita ve Ana.

Lita uzun yıllar papazın evinde kalmıştı ve kendisi gibi bir başka kız ile birlikte açık bir şekilde yabancılık belirtileri sergiliyordu. Zeki ve buyurgan bir kızdı; kızların arkadaşlığını erkeklere tercih ediyordu. İngilizce öğrenmek için elinden geleni yapıyor, derslerine sıkı çalışıyor, Tutuila'ya gidip hemşire veya öğretmen olmak istiyordu. Kısacası hayalleri, bizde üniversite birinci sınıftaki herhangi bir kızın hayalleriyle aynıydı. Bu kişisel hedeflerinin yanında, dindar bir adam olan babasına alışılmışın ötesinde düşküncü ve onun, kızının kiliseye üye olması yönündeki arzusuna itirazsız razı gelmişti. Papazın evinden ayrıldıktan sonra okula gitmeye devam etmiş ve kendisini tamamen derslerine vermişti. Bunun dışında ilgisini çeken tek şey, bir parça İngilizce konuşan ve başka bir adada, daha iyi şartlarda eğitim gören, yaşça büyük bir kuzeniyle dostluğuydu. Bu dostluk ilişkisi, "tutku"nun tüm emarelerini taşıyor, hatta genç hemcinsler arasındaki arkadaşlıklarda çoğu kez görülen eşcinsel ilişki bu tabloya eşlik ediyor olsa da, Lita'nın hayattaki temel motivasyonu hırsı ve kendine bir yer edinmeyi umduğu bu yabancı kültürün her detayına hâkim olma arzusuydu.

Lita'dan iki yaş küçük Sona da yıllarca papazın evinde yaşamıştı ve benzer bir tablo sergiliyordu. Davranışları buyurgandı; kendinden küçüklere acımasız ve gaddarca, büyüklere küstahça bir saygıyla yaklaşıyordu. Özel bir entelektüel kapasitesi olmamakla birlikte inanılmaz bir azmi vardı; hiç yılmadan, ısrarlı başvurular sonucunda kendini zorla okula kabul ettirmişti. Daha zeki ve duyarlı bir kız olan Lita, öğretmeninden dayak yediği için bir seneliğine okula ara verince, su götürmez biçimde daha az kafası çalışan Sona onun önüne geçmişti. Sona, başka bir adadan geliyordu. Annesi ve babası ölmüştü; kalabalık ve karmaşık bir ailede, her arzusunu yeri-

ne getirmek zorunda olduğu bir dizi akrabasıyla birlikte yaşıyordu. Ne kendi amaçlarından tamamen farklı olan bütün bu işlerden ne de akrabalarının çoğundan hoşlanıyordu. Sadece köyün en güzel kızı olan, yaşça büyük bir kuzeni ilgisini çekiyordu. Kuzen Manita yirmi yedisindeydi ve hâlâ bekârdı. Pek çok talibi, bir o kadar da sevgilisi olmuştu; ancak kibirli ve saldırgan mizacı yüzünden, kendisine layık gördüğü erkeklerin hepsi de kızın görmüş geçirmişliği ve buyurganlığı karşısında geri çekilmişti. Ortak kanıya göre, köyün en güzel kızıydı. Göz alıcı altın rengi saçları, çok defalar tören süsüne layık görülmüştü. Ailesindeki stratejik konumu, kendi soyundan bir *taupo*'su olmayan amcasının kendisini *taupo*'su olarak ilan etmesiyle daha da güçlenmişti. Köyde bu unvana talip olabilecek başka bir *taupo* bulunmuyordu. Böylece homurdanmalar yavaş yavaş azalmış, küçük çocuklar sorgusuz sualsiz kendisinden *taupo* olarak söz eder olmuştu. Güzelliği ve dans kabiliyeti sayesinde de misafirlere bu şekilde sunulması uygun bulunmuştu. Ailesi evlenmesi için baskı yapmıyordu; zira ne kadar uzun süre bekâr kalırsa, hakkındaki uydurma efsaneler o kadar güçlenerek artıyordu. Son sevgilisi zeki, çekici ve dul bir sözcü-şefti. Manita'yı sevmiş; ancak bir eşte aradığı uysallığa sahip olmadığından onunla evlenmek istememişti. Kızı terk ederek, başka köylerden, davranışları düzgün ancak karakteri henüz oturmamış, genç bir kız aramaya başlamıştı.

Bütün bunların, ferî kaçmış gözlerine daha şimdiden katarakt inmeye başlamış, çirkin, küçük ve yalnız Sona üzerindeki etkisi derin olmuştu. "Kız kardeşi" bile evlenememişti; onu bekleyen son da aynıydı. Kadınsılıktan nasibini almamış dış görünümü ve ihtiraslı yapısı, güzel olduğu kadar dik başlı da olan kuzeninin örneğiyle birleşince, kızlarla bir arada olmayı ve kariyer yolunu daha da çok yeğliyordu. Şartlar daha farklı olsaydı, gitgide zayıflayan görme yetisinin zaten zora soktuğu hırsları zamanla solup dinebilirdi. Oysa şimdi, akranlarınınkinden çok farklı amaçlar uğruna çaba harcadığı-

nı açık açık beyan ediyordu. Sona ve Lita arkadaş değillerdi. İçinde bulundukları şartlar birbirinden çok farklıydı; ayrıca okuldaki yeterliliklerinin yanında, aralarındaki yoğun rekabet, aralarını daha da çok açıyordu. Sona kilise mensubu değildi. Gerçi bu, davranışlarını zerrece etkilemezdi; ancak o, olabildiğince uzun süre öğrenci kalarak sorumluluklardan kaçmayı bilinçli olarak seçmişti. Böylece, pek çoklarının dediği gibi, onun da söylediği şuydu: *Laititi a'u* ("Ama ben daha çok küçüğüm"). Lita kuzenine sıkı sıkıya bağlanmış, ondan alternatif bir hayatın detaylarını en ince ayrıntılarına kadar öğrenmeye çalışırken; Sona kendini, papazın nispeten daha Avrupalı ailesine tutkuyla adanmıştı. Ailenin yeni dünyayla çok daha sıkı bağlarını hayranlıkla savunuyor, Ioane'nin karısına Bayan Johns diye hitap ediyor, soyunduğu acıklı *papalagi* (yabancı) taklitçiliğini gelecek planları için bir atlama tahtası olarak kullanıyordu.

Siufaga'da, kilise mensubu bir başka kız daha yaşıyordu. On dokuz yaşındaki Ana'nın gerekçeleri tamamen başkaydı. Yumuşak başlı, sessiz sakin, oldukça zeki, çok kabiliyetli bir kızdı. Bir şef ile onunla daha sonra evlenen, kaçan, yeniden evlenen, boşanan ve nihayet başka bir adaya giden bir annenin gayri meşru çocuğuydu. Annesi bir daha Ana'yla iletişim kurmamıştı. Dul olan babası erkek kardeşinin evinde yaşıyordu; Ana ise bir başka erkek kardeşin yanında büyümüştü. Bu, Ana'dan daha büyük iki evli kız, Ana yaşlarında bir oğul, on dördünde başka bir kız ve bir sürü küçük çocuktan oluşan biyolojik bir aileydi. Evin babası kendi halinde, mülayim bir adamdı. Dediğine göre, "gürültüden uzaklaşmak için" köyün dışına bir ev yapmıştı. İki kızı erken yaşta evlenmiş ve kocalarının evine gitmişti. Ana ve erkek kuzeni, papazın evinde yaşıyor, daha küçük olan kız evde kalıyordu. Anne, erkeklerle hiç güveni olmayan bir kadındı, özellikle de köyünün genç erkeklerine... Ana'nın büyüüp bir papazla evlenmesi lazımdı. Ortalama bir Samoalı eşin üzerine düşen ağır işlerin al-

tından kalkabilecek kadar güçlü değildi. Ana'nın annesinden hiç hoşlanmayan ve kızın da onun izinden giderek günün birinde evi terk etmesinden korkan yenge, sürekli bu minvalde konuşarak Ana'nın beynini yıkamış, kızı normal bir hayat sürdüremeyecek kadar narin olduğuna ikna etmişti. Yengenin bu savı, hemşire okuluna başvuran adayları muayene eden doktorun, kalp üfürümü teşhisi koyup Ana'yı geri çevirmesiyle tasdiklenmişti. Yengesinin kasvetli önsezisinden etkilenen Ana şimdi, çocuk doğuramayacak ya da çok uzak bir gelecekte, en fazla bir tane doğurabilecek kadar narin olduğuna inanmıştı. Böylece kiliseye katıldı, dans etmeyi bıraktı, papazın evindeki daha küçük kızlara ve koruyucu ailesine yapışıp kaldı ve fiziksel bir hasarın, küçük, izole aile çevresinin ve papaz okulunun nevrotik bir ürünü olup çıktı.

Bu kızların hepsi de, toplumsal şablondan bir şekilde sapmış örneklerdir. Daha farklı veya daha iyi şartlarda olmak istemiş ve geleneksel tercihleri reddetmişlerdir. Normal kabul edilenin dışına çıkan herkes gibi, her an toplumla ciddi bir çatışma yaşama ihtimalleri söz konusudur. Yaşamamaları ise tamamen şansa bağlıdır. Papazın evinde kalan daha küçük kızlar, bu bir parça yapay ortamın etkilerini daha az sergiliyordu. El değmemişlikleri başka koşullar altında geçerli olmayacaktı. Akrabaları dışında kalan ve normal şartlarda kuşkuyla yaklaşacakları kişilerle arkadaşlık ediyorlar ve derslerine daha fazla çalışıyorlardı. Yine de geleneklerin izin verdiği tek kariyer yolu olan evliliğin yerini alacak başka bir tutku edinmemişlerdi. Bu kuşkusuz, papazın okulunun hayatlarındaki pek çok etkenden yalnızca biri olmasıyla da alakalıydı. Kızlar hâlâ uyanık kaldıkları zamanın büyük bölümünü evlerinin geleneksel ortamında geçiriyorlardı. Olağandışı ev ortamı ya da doğuştan gelen uyumsuz bir tabiat gibi ekstra uyaranlar söz konusu değilse, okul yaşamı hayat görüşleri üzerinde hiçbir önemli değişiklik yaratmadan geçip gidiyordu. Elbette kiliseye daha fazla saygı besliyor, biraz daha müşkülpesent bir

yaşamı benimsiyor, diğer kızlara daha fazla güven duyuyorlardı. Fakat aynı zamanda papazın okulu, geleneksel Samoa yaşantısına, sapkınlığın filizlenmesine elverişli bir arka plan oluşturmaya, yeterli derecede tezat barındırıyordu. Köyden ayrılp uzun yıllarını yatılı okulda, beyaz tenli öğretmenlerle birlikte geçiren kızların üzerindeki etki muazzamdı. Pek çoğu hemşire oluyor, büyük çoğunluğu papazlarla evleniyordu; yani genellikle farklı bir yaşam tarzının benimsenmesiyle tavırlarında bir sapma meydana geliyordu.

Kısacası, din kendi içinde pek fazla çatışma barındırmakla birlikte, dini kurumlar yeni tercihler için bir uyarıcı işlevi görebiliyor, dış koşullarla yeterince desteklendiği takdirde, akranlarından belirgin biçimde ayrılan bir kız tipi yaratabiliyordu. Yine de Samoalı kızların büyük bölümünün bu etkilerden azade olması ve geleneksel yaşam tarzını sorgusuz sualsiz devam ettirmesi iki şeyi gösteriyor: Birincisi, bir parça Avrupalılaşmış mevcut halinde dahi, çatışmalar karşısında sunabileceği basit çözümlerle dolup taşan yerli kültürün dirençliliğini; ve ikincisi de Samoalı ergen kızların kendi çatışmalarını yaratmayıp, ancak ortamda güçlü uyaranlar olduğunda bu çatışmaların meydana geldiğini.

Şu ana kadar ele alınan çatışmalar, yukarı yönde sapma gösteren, yani geleneksel olarak izin verilenden daha fazla tercih hakkına sahip olmayı arzulayan ve seçimlerini yaparken normdışı ve tuhaf çözümler üreten çocukların çatışmalarıdır. Misyoner eğitim sisteminin destek verdiği gelenek dışı tercihler; tahsil, kariyer hedefi, yerel toplumun dışından (yerli papazlar, öğretmenler ve hemşireler) evlilikler, okul yaşamı boyunca kurulan uzun süreli ve yakın temaslar sayesinde hemcinsleriyle birlikte olmayı tercih etme ve daimi olarak bilinçli tercihler yapma olarak sıralanmaktadır. Bütün bunlar son kertede özelleşmenin, çok yönlülüğün, bireyselliğe yönelik vurgunun artmasıyla, bireyin alternatif ve çatışan davranış biçimleri arasında bilinçli bir tercih yapmasıyla so-

nuçlanmaktadır. Söz konusu kız topluluğuna dönecek olursak; yalnızca çatışan tercihlerin sunulmasının yeterli olmadığı, gerçek manada bir çatışma için, tercih yapma ihtiyacının mayalandırabileceği kültürel olarak elverişli bir hamura gereksinim duyulduğu açıktır.

Şimdi, farklı bir sapkınlık tipini, aşağı yönelimli sapkınlığı, yani suçluluğu ele almak gerekmektedir. Suçlu kelimesini, toplumunun beklentilerine uyum sağlayamayan; ancak farklı standartları olduğu için değil, kendisinin de paylaştığı toplumsal standartları ihlal ettiği için topluluğuyla çatışmaya giren bireyleri tanımlamak için kullanıyorum.²

Samoa'lı bir aile ya da Samoa toplumu, Sona ve Lita'nın davranışları ile standartlarını toplum karşısı ve sakıncalı bulacaktır. Her iki kız da evlilik ve çocuklarla sonuçlanmayacak bir yaşam planını takip etmektedir. Her insan toplumunda, böyle bir tercih yapan kadınlara onaylamayan gözlerle bakılır. Gelecekte aynı uyarıların etkisi altında Sona ve Lita'nın örneğini izleyecek olan kızlar da bu riski taşımaktadır.

Acaba gerçekten de bu küçük, ilkel köyde kendi standartlarını oluşturamayan ancak mevcut standartlara da ayak uy-

2 Benzer bir ayrım, bizim toplumumuzda da suçlu tanımını belirlemede kullanılabilir. Suçluluk, hiçbir toplumda yalnızca eylemlerle tanımlanamaz; aynı zamanda tutumların da dikkate alınması gerekir. Örneğin bir partiye götürecek yemek veya dansa giyecek kıyafet satın almak için annesinin cüzdanından para çalan, bunu yaparken de çalmanın yanlış bir şey olduğuna inandığı halde bu dürtüye karşı koy(a)mayan bir çocuk, yargı önüne çıkarılıp yaptığına yasal bir tanım getirildiği takdirde suçludur. Diğer taraftan, hem kendisinin hem de kardeşlerinin kıyafetlerini yoksullara dağıtan genç bir Hristiyan-komünist, kişisel mülkiyet anlamında ailesine ve topluma zarar veriyor olsa da, bu anlamda bir suçlu değildir. Tek yaptığı alternatif bir yaşam standardını seçmektir. Utanç, suçluluk ve "yanlış" olduğunu bildiği bir şeyden kendini alamamasına yol açan bir irade eksikliği duyduğu halde cinsel suç işlemeye devam eden ve sonunda yalnız bir anne ya da fahişe olarak toplumsal bir soruna dönüşen bir kız, elbette ki suçludur. Öte yandan, özgür aşkın tutkulu ve ateşli savunucusu olan ve buna göre davranan bir kız, belki istenmeyen kişi ilan edilebilir; ancak bu tartışmanın ışığında bakıldığında, suçlu değildir.

duramayan suçlu kızlar var mıydı? Benim topluluğumda, bu şekilde sınıflandırılabilir iki kız bulunuyordu; kızlardan biri henüz ergenliğe giriyorken, diğeri iki yıl önce ergen olmuştu. İşledikleri suçlar yeni bir durum değildi; her iki vaka da çok eskilere uzanıyordu. Kendi çevrelerinde hiç tereddütsüz “kötü kızlar” olarak tanınıyorlardı; akranları onlardan uzak duruyor, akrabalarıysa esef ediyordu. Samoa köylerinde bu tür durumlar için geliştirilmiş yasal yaptırımlar bulunmadığından, bizim toplumumuzda kanuna karşı gelmenin buradaki karşılığı olan, örgütlenmemiş toplu onaylamamayla çatışmak biçiminde seyreden bu vakaların, bizdeki “suçlu kız” kavramına eşdeğer olduğu söylenebilir.

Lola on yedisinde, uzun boylu, gösterişli ve zeki bir baş belasıydı. Coşmaktan şiddete başvurmaya kadar her türlü güçlü duyguyu barındıran muazzam bir kapasiteye sahipti. Babasını küçük yaşta kaybetmiş ve başsız bir evde yetişmişti. *Matai* olan amcasının bir sürü evi ve köyün dört bir yanına dağılmış halde yaşayan kalabalık bir ailesi vardı. Böylece Lola, iki ablası, iki küçük kız kardeşi ve kendinden bir yaş büyük ağabeyi ile birlikte, iyi yürekli ancak yetersiz bir kadın olan annesi tarafından büyütülmüştü. En büyük ablası evlenip köyü terk ettiğinde Lola daha sekiz yaşındaymış. Ondan beş yaş büyük diğer ablası Sami, tıpkı annesi gibi yumuşak, nazik, hayata karşı dile getirilmemiş kırgınlığı alttan alta hissedilen bir kadındı. Kız kardeşine kızıyor, ondan hoşlanmıyordu; öte yandan benzeşmiyorlardı da. Ateşli ve zeki bir genç olan ağabeyi Nino, kız kardeşini biraz yola sokabilirdi; tabii eğer kız kardeş-erkek kardeş tabusu yüzünden ilişkilerini daima resmi bir boyutta tutmak zorunda olmasalardı... İki yaş küçük olan Aso da Sami'ye benziyordu; ancak onun gibi huysuz ve öfkeli değildi. Çareyi Lola'nın ayağının altından çekilmekte bulmuştu. En küçükleri Siva da Lola gibi zeki, tutkulu ve heyecanlıydı. Ancak henüz sadece on bir yaşındaydı ve ablasının ona kötü örnek olması işine geliyordu. Lola kavgacı, asi, terbiye-

siz bir kızdı. Her konuda tartışmaya giriyor, her ricaya karşı geliyor, devamlı işten kaytarıyor, ablalarıyla kavga ediyor, anesiyle alay ediyor, köydeki herkesle sürekli dalaşıyordu. On dördüne geldiğinde evdeki durumu o kadar baş edilmez bir hal almıştı ki, amcası onu papazın evine göndermek zorunda kalmıştı. Orada geçen fırtınalı bir yılın sonunda, diğer suçlu kız Mala'yla kavgaya tutuştuğu için evden atılmıştı. Daha önce atılmamış olmasını, önde gelen şeflerden birinin yeğeni oluşuna borçluydu. Amcası, kızı tekrar annesinin yanına göndermenin delilik olduğunun farkındaydı. Neredeyse on altısına gelmiş, gelişip serpilmişti. Sebep olduğu onlarca sorunun üzerine bir de cinsel suçların eklenmesi beklenen bir durumdu. Böylece kızı kendi yanına, azimli ve dediğim dedik bir kadın olan eşi Pusa'nın denetimi altına almıştı. Lola burada bir yıla yakın kalmıştı. Şimdiye kadar yaşadığı her yerden daha ilginç bir evdi burası. Amcasının konumu yüzünden, üzerine düşen sorumlulukların sonu gelmiyordu. Çok güzel kava yapmayı, ustalık ve maharetle dans etmeyi öğrenmişti. Bir Tutuila gezisi hayatına renk katarken, başka bir adadan ziyarete gelen iki kuzen eve neşe getiriyordu. Cinsellik bilinci arttıkça üzerine bir nebze sakinlik ve çekingenlik gelmişti. Pusa sert biriydi ve Lola bir müddet, karşısında gerçek otoriteye dayanan bir irade bulmaktan hoşnut olmuştu. Ancak bu durum kısa sürecekti. Kuzenlerin ziyareti uzadıkça uzamıştı. Üstelik ona çocuk muamelesi yapmalarından sıkılmış, huy-suzlaşmış ve kıskançlıktan kudurmuştu. En sonunda, komşu köyde üst düzey bir şef olan başka bir akrabasının yanına kaçmıştı. Burada, evin reisi Tutuila'ya gitmiş olduğundan, bir süreliğine ev yalnızca kadınlara kalmıştı. Şefin eşi, annesi ve iki çocuğu, büyük konuk evinin tek sakinleriydi. Kızın gelişiy-le yeni bir işgücünün aralarına katılması hoş karşılanmıştı ve böylece Lola, büyük şefin ailesine yaltaklanmaya başlamıştı. İlk başlarda bu gayet kolaydı; ne de olsa rakip bir şefin evinden kaçıp yanlarına sığınmıştı. Evdeki kızlar ya çok büyük ya

da çok küçüklerdi. Lola burada, hasret duyduğu ilgiye kavuşmuştu. Küçükler ona bir yandan öfke beslerken, bir yandan da içten içe, tavizsiz tutumuna hayranlık besliyorlardı. Ancak buraya geleli daha bir ay olmamıştı ki, bir başka şef, yanında genç ve güzel *taupo*'su, yeni şefinin ziyaretine gelmişti. Tüm misafirler kızın kaldığı eve yerleştirilmişti. Bu yüzden, bitmek bilmez ev işlerinin başladığı yetmiyormuş gibi, bir de kendinden bir yaş küçük olduğu halde, misafir *taupo* olarak konumu gereği öncelikli bu güzel yabancıya hizmet etmesi gerekiyordu. Ve Lola yeniden bir baş belasına dönüşüvermişti. Küçük kızlarla kavga ediyor, büyüklere terbiyesizce davranıyor, işlerden kaytarıyor, misafirleri hakkında ileri geri konuşup duruyordu. Belki tüm bunlar, onu yeni evinde gözden düşürmekten öte bir sonuca varmayan, gelip geçici bir durum yaratabilirdi; eğer çok daha talihsiz bir gelişme patlak vermeseydi... Köyün hovardası kırk yaşlarında, şık ve basiretli bir duldu, bir *mata*'ydi, düşünceli bir tabiatı vardı ve çekiciydi. Kendisine yeni bir eş arıyordu ve komşu köyün konuk evinde kalmakta olan yabancı ilgisini çekmişti. İhtiyatlı ve hesapçı bir adam olan Fuativa, müstakbel gelini iyice tartıp biçmek için, niyetini açık etmeden eve gelip gitmeye başlamıştı. Bu sırada, Lola'nın olgunlaştığını fark edince, tadına bakmak için oyalanmıştı; ancak öte yandan, daha ciddi bir mesele olan evlilik konusunda da karar vermeye çalışıyordu.

Lola şiddet için olduğu kadar sevmek için de büyük bir potansiyele sahipti. Fuativa yetenekli ve düşünceli bir âşıktı. Pek az kız, ilk sevgilisinde bu kadar şanslı olduğundan, çok azı bu ilk ilişki sona erdiğinde bu derece katıksız bir pişmanlık yaşırdı. Fuativa ise kızı kolayca elde etmiş ve kendisi için gelip geçici, Lola içinse son derece önem taşıyan üç haftanın sonunda ise yabancıya evlenme teklif etmişti. Gururu ne kadar incinmiş olsa da, teklifin kendisi Lola'yı bu denli çileden çıkarmayabilirdi. Ne de olsa bu kadar uzaktan bir kız almak, her an suya düşebilecek bir girişimdi. Öte yandan, nişanlanan

kız, evlenmeye o kadar şiddetle karşı koymuştu ki, sözcü-şefler paniğe kapılmıştı. Fuativa son derece varlıklı bir adamdı ve evlilik töreni, sözcü-şef için hatırı sayılır bir ikramiye anlamına geliyordu. Şayet kızın evine dönmesine müsaade edilirse, anne babasının ayaklarına kapanabilir, hatta belki bir başkasıyla kaçabilirdi ki, bu da düğünün getireceği ödüllerin de suya düşmesi anlamına geliyordu. Herkesin önünde yapılan kızlık bozma töreni kanunen yasaktı. Damat hükümet görevlisi olduğu için, kanuna karşı gelmesi pozisyonunu tehlikeye sokardı. Böylece, endişeli sözcü-şef bir o kadar endişeli taliple kafa kafaya verip plan yapmış ve damadın müstakbel gelinine sahip olmasına izin vermişti. Lola'nın öfkesi tarifsizdi. Rakibini hırsızlıkla suçlayıp tüm köye rezil etmek suretiyle intikamını vakit kaybetmeden almıştı. Evin kadınları tarafından bir sürü itiş kakış ve bedduayla evden kovulan Lola, gerisingeri evine, annesinin yanına kaçarak, tam dört yıl önce başlayan bu yerleşke döngüsünü tamamlamıştı. Bizim toplumumuzda suçluya eşdeğer bir konumdaydı artık. Sürekli olarak toplum normlarını ihlal etmiş, kendisine sunulan bütün seçenekleri tüketmişti. Bir daha hiçbir aile ferdi yalancı, baş belası, kavgacı ve hırsız (işlediği suçlar arasında, devamlı bir şeyler aşırmaq da vardı) olarak mimlenmiş bir kıza kapılarını açmazdı. Kabahati babasıyla tartışmaq veya bir enişteyi kızdırmak olsa, sığınacak bir yer bulması kolay olurdu. Ancak özünde talihsiz biriydi. Annesinin evinde kız kardeşlerini delirtmeye devam etse de, artık eskiden olduğu gibi onlara tepeden bakamıyordu. Hıysuz, nemrut ve ağzı bozuktu. Köyün gençleri onun *lotu le aga* ("kötü bir kalp") taşıdığını söylüyordu ve hiç arkadaşı yoktu. Genç rakibi düğün hazırlıkları için adadan ayrılmamış olsa, bir sonraki bölüm Lola'nın neden olduğu fiziksel bir saldırıyı konu alıyor olabilirdi. Ben oradan ayrıldığım sırada, çilekeş annesinin yanında yalnız, huysuz ve serkeş bir yaşam sürüyordu.

Mala'nın günahları biraz daha farklıydı. Lola hiddet dolu biriyken, Mala bir haindi; Lola kavgacı, Mala ise sinsiydi.

Daha genç olan Mala, benim adada kalış süremi ortalarda, Ocak ayında ergenliğe ulaşmıştı. Sıksa, çirkin, her daim hırpani dolaşan bir kızdı. Annesiyle babası ölmüştü; kendisi de aksi, huysuz, düşük mevkili bir adam olan amcasının yanında yaşıyordu. Yengesi başka bir köyden gelmişti ve şimdi ki evini sevmiyordu. Çocukları yoktu. Evde bunlardan başka, kocasından boşanmış bir de yeğen vardı. O da çocuksuzdu. İçlerinden hiçbiri Mala'ya en ufak bir şefkat kırıntısı göstermiyor, dahası kızı vicdansızca çalıştırıyorlardı. Bir Samoa evinin tek çocuğu olmak, nadiren rastlanan bir durumdur ve her zaman çok zorludur. Mala'nın durumunda bu zorluk iki kat artıyordu. Normal şartlarda olsa, civarda yaşayan diğer akrabalar kıza bebeklerini emanet eder, karşılığında da onu kendi daha mutlu ve kalabalık evlerine kabul ederlerdi. Ancak daha küçücük bir çocukken adı hırsıza çıkmıştı ve kapıları bacaları açık, bütün gün boş bırakılan evlerde yaşayan insanlar için bir hırsız çok tehlikeli bir yükü. İşlediği ilk suç, bir şefin oğlunun yurt dışından gelen oyuncağını çalmak olmuştu. Öfke-den deliye dönen anne, tekneyle denize çıkılan bir günde, onlarca insanın ortasında çocuğu bir güzel hırpalamıştı. Kızın adı, sanki şaşılık veya sağırlıktan bahsediliyormuşçasına, tartışmasız bir şekilde, üzerine yapışan hırsız ve yalancı sıfatlarıyla birlikte anılıyordu. Diğer çocuklar ondan uzak durmaya başlamıştı. Yan evde Tino adında, Mala'dan yalnızca birkaç ay daha küçük, kendi halinde, iyi bir çocuk yaşıyordu. Normalde bu ikisinin arkadaş olmaları beklenirdi; ancak Mala her fırsatta ısrarla, Tino'nun arkadaşı olduğunu vurgulasa da, Tino kendisiyle her türlü bağlantıyı öfkeyle reddediyordu. Sanki hırsızlıkla yaftalanmış olmak yetmiyormuş gibi, bir kabahat daha işlemişti. Erkek çocuklarla oynuyor, oğlanların oyunlarını yeğliyor, hatta *lavalava*'sını bile onlar gibi bağlıyordu. Bu davranışlarından ötürü, köy ahalisi onun hakkında hükümünü vermişti: "O gerçekten de çok kötü bir kız. Hırsızlık yapıyor, yalan söylüyor, oğlanlarla oynuyor." Dünyanın geri

kalanında da bekleneneği üzere, olayın bütün faturası kıza kesildi ve oğlanlar kızı itip kakmaktan geri kalmadı. Onunla alay ettiler, hırpaladılar onu, ayakçı ve ağır işçi olarak kullandılar. İçlerinden erken gelişmiş oğlanlar, daha farklı niyetleri için kızla eğlenmenin yollarını aramaya başladı. Muhtemelen sonunda kendisinden her isteneni vererek saygınlığını tamamen yitirecek, özellikle de sevgi ve saygılarına çaresizce muhtaç olduğu hemcinslerinin gözünden iyiden iyiye düşecekti.

Hem Lola'nın hem de Mala'nın, sevgisizlik kurbanı olduğu düşünülebilir. İkisi de büyük bir bağlanma ve kıskançlık potansiyeli taşıyordu. İkisi de her türlü sevgi gösterisine acınacak bir süratle tepki veriyordu. Ne yazık ki sevgiye açlıkları ne kadar yüksekse, buna ulaşma şansları da o kadar azdı. Lola, talihsiz mizacı ve kendisinden daha sempatik üç kız kardeşin varlığı yüzünden iki kat dezavantajlıydı. Yaradılıştan gelen kusurları, ailesindeki otorite boşluğuyla daha da perçinleniyordu. Evin küçük çocukları, uysal yapılı kız kardeşi Sami'ye emanet edilirken, zapt edilmesi zor bir kız olan Lola'ya verilen hiçbir sorumluluk yoktu. Bütün bu koşullar, en az sevgi açlığı ve kapasitesi kadar alışılmadıktı. Benzer şekilde, çok az çocuk Mala gibi, sevimsiz aile bireylerinin arasında yapayalnızdı. Kısacası, suça yatkınlığa yol açan iki ayrı etmen söz konusuydu: olağandışı duygusal ihtiyaçlar ve olağandışı ev koşulları. Mevcut ortamlarında yaşayan, daha az sevgi ihtiyacı duyan çocuklar olsalar ya da aynı yapıda olup daha talihli koşullarda yaşasalar, muhtemelen şimdiki gibi toplum dışına itilmiş olmayacaklardı.

Üç köy içerisinde, suçlu kategorisinde olup da ciddi olarak dikkate almayı gerektiren yalnızca bir kız vardı; ama o da, diğerlerinden çok daha az kabahatli görülüyordu. Bu kız, son köyde yaşayan Sala'ydı. Dul annesi, on yaşındaki erkek kardeşi, büyükannesi, amcası, yengesi ve iki yaşındaki oğullarından oluşan, toplam yedi kişilik bir evde yaşıyordu. Bu kendi içinde oldukça dengeli bir aile düzeniydi; ayrıca daha pek çok yakın

akraba civarda oturuyordu. Sala papazın evine gönderilmiş; ancak hiç vakit kaybetmeden cinsel yasakları delerek okuldan atılmıştı. Papaza karşı açık bir düşmanlık sergiliyordu. Kıt akıllı, sinsî, düzenbaz bir kız olmasının yanında, en basit mekanik görevlere bile zerrece yeteneği yoktu. Beceriksizliğiyle tüm köyün alay konusuydu. Pek çok gelgeç sevgilisi vardı, ki bunlardan bazısı kimi gayri meşru çocukların babasıydı, bazısının eşleri bir süreliğine evden uzakta olacaktı, bazısının ise akıllı fikri gönül eğlendirmektedir. Köyün kızları, Sala'nın sadece seks konusunda yetenekli olduğunu, bunun dışında elinden ne dam aktarmanın ne güneşlik örmenin geldiğini ve koca bulmasının imkânsız olduğunu söylüyorlardı. Sala'ya karşı herkesin ortak tavrı, düşmanlıktan ziyade aşağılama olarak özetlenebilirdi. Kız bunu öyle içselleştirmişti ki kendi nezdinde bile çok alçalmış biri olduğuna inanıyordu. Aksi ve sinsî tavırları vardı; yetenekleri ve bilgisi konusunda yalanlar söylerdi; hakaret ve kinayelere karşı sürekli diken üstündeydi. Toplumla sürekli çatışma halindeydi. Babası gönülsüz bir şekilde de olsa sık sık kızı döverdi. Yine de, Samoalılar insanların zayıflıklarına, gücün yanlış kullanımından çok daha müsamahalı olduklarından, aptallığı aslında bir nevi kurtuluşu sayılırdı. Eninde sonunda Sala'nın rastgele cinsel ilişkilerinin bir hamileliğe, bunun sonucunda da hareketlerinin bir süreliğine kısıtlanmasına ve ailesine çok daha fazla bağımlı hale gelmesine yol açması beklenebilirdi. Bu ekonomik bağımlılık, Sala'nın el işlerindeki beceriksizliğiyle perçinlenecek, ailesinin eline de, kızın davranışlarını en azından kısıtlama yönünde bir koz vermiş olacaktı. Böylece daha uzun yıllar evlenemeyecek, hatta belki de hayatının sonuna kadar bu sorumluluğu taşıyabilmek için son derece yeteneksiz bulunacaktı.

Bu örnekler dışında bir de, davranışları belirgin biçimde bozuk olan ve büyüyüp de bir suçlu olma potansiyeli taşıyan, Lola'nın on bir yaşındaki küçük kız kardeşi Siva vardı. O da ablası gibi ele avuca sığmaz biriydi. Diğer çocuklarla kavga

dövüşe meraklı bu çocuk, kaçmak zorunda kaldığındaysa arkalarından ölümcül hakaretler savuruyordu. Aynı şekilde sevgi ve ilgiye açtı. Ancak ablasının talihsiz gelişiminden ders alan amcası, daha on yaşındayken kızı şimdiki ailesine dahil etmişti. Böylece ergenlik öncesi çağını, ablasına göre çok daha sıkı bir disiplin altında geçirmekteydi. Ayrıca ablasından bir açıdan farklıydı ve bu fark muhtemelen onun kurtuluşu olacaktı. En ufak bir mizah duygusu ya da inceliği olmayan Lola'nın aksine, Siva'da bu özelliklerin her ikisi de mevcuttu. Yetenekli bir taklitçi, inanılmaz derecede komik bir dansçı, doğuştan bir komedyendi. Sırf bu eğlenceli maskaralıklarının hatırına insanlar onun şiddetini ve kavgacılığını bağışlıyordu. Bu şekilde davranmaya devam ederek, şu ana dek eşek şakalarından ve öfke nöbetlerinden yeterince nasibini almış olan yengesiyle kuzenlerinin gözüne girdiği takdirde, muhtemelen ablasının izinden gitmeyecekti. Tek bir sevgi sözcüğü, ilgisinin başka yöne kaymasına yeterli oluyordu ve sevmek konusunda da tanrı vergisi bir yeteneği vardı. Bir seferinde bir dans partisinde, çocuklardan uslu durup vakitlerini bitmek bilmez didişme ve kıskançlıklarla harcamamaları ricasında bulunmuştum. Geleneklere uygun davranarak, içlerinden üçünü seçip kızlardan dans etmelerini istedim. Seçtiğim kızlardan Meta, ayağının ağrıdığını bahane edince ben de hemen Siva'ya dönerek onun yerini almasını rica ettim. İkinci seçenek olmak onu gücendirmişti ve o tam bu duyguyla hazırlanmaya başlamıştı ki, daha fazla ısrar beklediği anlaşılan Meta aniden ayağa fırlayıp yerini aldı. Yumruklarını sıkmış, Meta'nın boğazına sarılmaya hazırlandığı sırada Siva'yla göz göze geldik. Öfkeyle yutkunduk ve boynundaki çiçekten kolyeyi çekip kopararak Meta'nın kafasına fırlattı. Neyse ki ablasının aksine, toplumla uzun süreli çatışmalara girmeyecek kadar şanslıydı.

Ciddi çatışmalara ve toplum standartlarından ciddi şekilde sapmalara ilişkin hikâyemiz burada sona eriyor. Diğer kız-

lar, papazın evindeki sıkı denetime maruz kalıp kalmadıklarına, üst ya da alt mertebeden ailelerden gelmelerine, en çok da biyolojik aileleriyle beraber ya da geniş ve karma ailelerde yaşamalarına bağlı olarak farklılıklar gösteriyordu. Ancak bizim kültürümüzdekine eşdeğer mizaç farklılıkları ve çok daha kısıtlı entelektüel farklılıklar sayesinde bilgi, beceri ve davranış konusunda şaşırtıcı derecede birbirlerine benziyor, neticede esnek olmakla birlikte, katı çizilmiş sınırlar içerisinde muntazam ve düzenli bir gelişim tablosu sergiliyorlardı.

Olgunluk Dönemi ve Yaşlılık

Toplum, bekâr kızlar ile unvan sahibi olmayan erkekler ve evli kadınlardan beklentileri açısından bir farklılık gözetmediğinden ve her iki grup arasında cinsel deneyim bakımından da bir fark söz konusu olmadığından, ayrım, evli ve bekârlar arasında değil, yetişkin kadınlar ile büyüme çağına olup da elinden iş gelen kızlar ve *matai*'lerin eşleri ile törensel anlamda daha da az nüfuz sahibi olan kız kardeşleri arasında yapılmıştır. Yirmi iki yirmi üç yaşlarındaki bekâr bir kız, umursamazlığını artık yitirmiştir. Davranışlarındaki bu değişimin başlıca sebebi ise aile baskısıdır. Artık bir yetişkin olmuştur, elinden evli kız kardeşleriyle erkek kardeşlerinin eşleri kadar iş gelmektedir; dolayısıyla ev işlerinde en az onlar kadar sorumluluk taşıması beklenir. Evli olmaları sebebiyle, birlikte vakit geçirdiği akranlarının sorumlulukları gün geçtikçe ağırlaşmaktadır. Rekabet ve öykünme devreye girmiştir. Bu arada kızımız, evlenme şansının giderek azalmasından kaygı duymaya başlar. Cinsel deneyimler o ilk zamanlardaki heyecanını artık yitirmiştir; evlenip toplum nezdindeki itibarını sağlama almak ister. Yerli geleneklerine göre, bir kız dam aktarmayı bilse de, evleninceye kadar bu işi yapmaz. Gerçekteyse yetişkin bekâr kızlar, evli kız kardeşlerinin yaptığı her türden ev ve tarla işini üstlenmektedir. Bunun tek istisnası şudur: Evli genç kadınlar hamilelik ve emzirme döneminde eve bağlanıp kalırken, bekâr kızlar uzun süren balık avlarına veya örgü malzemesi toplamak için adanın iç kesimlerine gidebilirler.

Evli bir çift, ailelerin mevkisine ya da evlerindeki işgücü ihtiyacına göre, kızın ya da erkeğin ailesiyle birlikte yaşamayı ter-

cih edebilir. İkâmetgah değişikliği, kızları erkeklerden çok daha fazla etkiler. Evli bir kadının hayatı o kadar dar bir çevrede sıkışıp kalmıştır ki, gördükleri, ailenin kadınlarından ibarettir. Kendi köyündense kocasının köyünde yaşamak, hayatını daha da kısıtlamaz. Zaten kocasının unvanına bağlı olarak statüsü değişinceye kadar köy meselelerine katılımı sınırlı ve önemsizdir. Eğer kocasının ailesi de aynı köydense sorumlulukları bir miktar artar; nitekim kocasının ailesinin yanı sıra kendi ailesinin de daimi taleplerine karşılık vermek durumunda kalır.

Öte yandan gelin ile kayınvalide arasında herhangi bir çatışma yaşanması beklenmez. Kayınvalideye, aile büyüğü olması sebebiyle zaten saygı gösterilmek zorundadır. Asi bir kız evlat veya yeğene ne kadar hoşgörü gösterilirse, küstah bir geline de o kadar gösterilir. Fakat bizim toplumumuzda görülen gelin-kayınvalide çekişmesine, Samoalılar küçümseyen ve dalga geçen gözlerle bakarlar. Ebeveynler ile çocukları arasındaki duygusal bağın bu kadar zayıf olduğu bir yerde, bir erkeğin annesi ile karısı arasında, kıskançlığın neden olduğu bir çekişme yaşanmasını anlamaları mümkün değildir. Olayı, genç ve değersiz olanın yaşlı olana saygıda kusur etmesinden kaynaklanan bir mesele olarak yorumlarken, bir yandan da bazı yaşlıların uzak durmak gerekecek kadar huy-suz olabileceğini de kabul ederler. Aynı şey, kayınpederinin yanına yerleşen genç erkek için de geçerlidir. Eğer kayınpeder bir *matai* ise, kızının kocası üzerinde mutlak bir otoriteye sahip olacaktır. Fakat unvanı olmayan bir ihtiyarsa bile yine de saygı gösterilmesi gerekir.

Öte yandan köyünü değiştirmek genç bir adam için büyük bir değişimdir. Şimdi yeni bir *Aumaga*'ya katılması, çocukluğundan beri beraber çalışıp oynadığı arkadaşları yerine yabancılarla birlikte çalışması gerekmektedir. Genellikle yeni grubuyla eskisiyle olduğu gibi tam olarak kaynaşamaz. Çok daha temkinli davranır. Yeni arkadaşlarıyla birlikte çalışır ama onlarla oynamaz. *Aumaga*'da sosyal yaşam, grup olarak

misafir kızlara yapılan nezaket ziyaretleri etrafında şekillenir. Genç bir adam, kendi köyünde, evlendikten sonra uzun yıllar boyunca delikanlılara bu ziyaretlerde eşlik eder. Fakat karısının köyünde bu eylem bir anda daha uygunsuz karşılanmaya başlar. Gelişigüzel aşk maceraları da yine karısının köyünde yaşarken çok daha tehlikelidir. Genç bir delikanlı statüsünden *matai* statüsüne geçiş ise daha kolaydır, daha çabuk yükselir. Hatta sonradan yerleştiği köyde büyük saygı da kazanabilir; ama buna karşın daha az yakınlık görür.

Pek çok evlilikte, yeni ve özerk bir ev kurmak gereksiz karşılanır. Ev değişikliği, ilgili eşi ve iki aile arasındaki karşılıklı ilişkiyi hedef alır. Ancak genç çift bambu yastıklarını, sinekliğini ve yatak niyetine hasırlarını alıp yine de asıl eve yerleşir. Yalnızca şefler ve oğulları için yeni bir ev inşa edilir. Kadın, evin diğer kadınlarıyla birlikte çalışıp erkeklere hizmet eder. Erkek, diğer erkeklerle delikanlıların işlerine ortak olur. Verilen ya da alınan hiçbir kişisel hizmet kapsamında eşler birlikte ayrı bir birim olarak görülmez. Bir kız ya da erkek kardeşin evliliği de sakınım kurallarının gevşetilmesine neden olmaz; bunun yerine, sakınım kuralları çerçevesinde uzak durulacak kişiler arasına yeni bir baldız ya da kayınbirader daha eklenmiş olur. Karı koca ancak cinsel ilişkileri çerçevesinde özerk bir birim olarak kabul görürken; küçük çocuklarının yetiştirilmesi veya geleceğe dair kararları söz konusu olduğunda bile amcalar, teyzeler ve büyük annelerle babalar en az anne babalar kadar söz sahibidir. Sadece erkek, baba olmanın yanı sıra *matai* olduğunda, kendi çocukları üzerinde mutlak otoriteye kavuşur. O zaman da bu ayrım yine muğlaklaşır; zira çocuklarının yanı sıra, kendisine yakın akrabalık ilişkisiyle bağlı diğer tüm çocuklar üzerinde de aynı otoriteye sahip olur.

Genç ve hamile eş kendisini çevreleyen bir sürü yasağa boyun eğmek zorundadır. Bu yasakların birçoğu, yalnız başına yapılan eylemleri kapsar. Yalnız başına ya da yanında bir tek kocası varken yürümemesi, oturmaması, dans etmemesi,

yiyecek toplamaması, yemek yememesi gerekir. Bütün bu tabular, tek ve sevecen bir doktrinle açıklanır: Sadece yapılması yanlış olan eylemler tek başına gerçekleştirilir ve gebe bir kadının yapacağı herhangi bir yanlış, bebeğine zarar verir. Yalnız başına gerçekleştirilen eylemleri yasaklamak, yanlış eylemleri yasaklamaktan daha kolaydır. İlaveten, özellikle hamile kadınlara zarar vermekten zevk alan hayaletler etrafta cirit atmaktadır; bu yüzden de kadın, hayaletli yerlerde gezinmemesi için uyarılır. Yine, ağır işlerle uğraşmaması ve fazla soğuk ya da sıcakta kalmaması yönünde ikaz edilir. Her ne kadar hamilelik, bizdeki gibi kaygıyla karşılanan bir durum olmasa da, ilk hamileliği kadına bir tür sosyal itibar kazandırır. Gösterilen itibar, kadının statüsüyle doğru orantılıdır. Bilhassa yüksek bir makamın müstakbel veliahdını bekleyen genç bir kadına, müthiş bir merhamet gösterilir. Akrabalar, çocuğu da babayı da eş geçip, "annelik şenliği" adıyla adlandırılan doğum kutlamaları için çok uzaklardan gelerek toplanırlar.

İlk çocuğun doğumunu, çok fazla tepkiyle karşılanmayan başka pek çok doğum izler. Yaşlı dedikoducular, doğan çocukları tek tek sayarken, hayatta kalanlar, ölenler ve düşenler hakkında gevezelik ederler. Sadece yakın akrabaların davet edildiği doğum kutlaması için domuz kızartılır. Pek çok çocuğu olan bir anne ise övülmekten ziyade kanıksanır. Kısır bir kadın adeta lanetli sayılır; talihsizliği ahlakdışı yaşantısına bağlanır. Taū'da, üç tane kısır ve yaşlı kadın vardı. Üçü de ebeydi ve son derece bilge kadınlar olarak tanınıyorlardı. Çocuk doğuracak yaşı çoktan geride bırakmış olan bu kadınlar, kısırlıklarının telafisi olan uzmanlıklarına gösterilen büyük talebin meyvelerini topluyorlardı.

Yirmi ila otuz yaşlarındaki genç evli kadınlar, meşgul ve neşeli bir toplulukturlar. Kiliseye katılır, şapkalarını takarak ayinlere giderler. Emzirecekleri bebekleri olmadığında, tarlada ağır iş görür, balık tutar ya da tapa dokurlar. Artık

bir daha hayatlarında önemli bir olay olmayacaktır. Kocaları ölecek olursa büyük olasılıkla yeniden –ve bu kez daha düşük mevkiden biriyle– evlenirler. Eşleri *matai* seçilirse, kendileri de kadınlar *fono*'sunda yerlerini alırlar. Fakat sadece, güç kullanmada tanrı vergisi bir yeteneğe sahip, nüfuzlu bir akraba-sı ya da kocası olan kadınlar, köyün sosyal organizasyonunda yer almaktan memnuniyet duyarlar.

Genç erkeklerin bir düzen kurması ise çok daha uzun zaman alır. İlk bebeği bir kadın için neyse, unvanı da bir erkek için odur; ne var ki ilk bebeğin ardından gelecek her çocuk kadın için daha da az değişiklik yarattığı halde, kazanılacak her yeni unvan bir öncekinden daha yüksektir ve erkek için daha büyük önem taşır. Bir erkeğin ilk unvanını otuzundan, hatta çoğu kez kırkıdan önce edinmesi çok ender rastlanan bir durumdur. *Aumaga*'ya girişi ile *Fono*'ya katılması arasında geçen dönem, çabalama yıllarıdır. Biraz itibar kazanıp bunun üzerine yatamaz; aksi takdirde, aynı unvana talip bir başkası, tembelliğinden istifade edip kendisini yarışın gerisinde bırakabilir. Nasıl ki tek bir balık yakalamak adamı balıkçı, tek bir kırış kesmek marangoz yapmazsa, burada da önemli olan istikrarlı bir biçimde yeteneğini perçinleyerek rakiplerinin üzerinde üstünlük kurmaktır. Yalnızca tembel, beceriksiz ve hevesizler bu yarışa dahil olmaz. Bu durumun tek istisnası, yirmisine geldiğinde *manaia* olmayı bekleyen, büyük şefin oğlu ya da veliahdıdır. Fakat bu sefer de sahip olduğu yüksek mevki, veliahdı daha da sıkı bir disiplin ve eğitime maruz bırakır. *Manaia* unvanı sayesinde *Aumaga*'ya başkanlık eden genç, görevini layıkıyla yerine getiremediği takdirde tüm itibarını kaybeder.

Bir kez *matai* unvanı alıp da *Fono*'ya girdikten sonra, mizaç farklılıkları belirleyici rol oynamaya başlar. Aldığı *matai* unvanı oldukça önemsiz olabilir, meclis evinde yer alması ya da diğer ayrıcalıklara ulaşması için yetersiz kalabilir. Hatta belki o kadar küçük bir unvandır ki, *matai* olmasına rağmen aile reisi bile olamayıp, daha yüksek mevki sahibi bir akraba-

sının gölgesinde yaşamak zorunda kalabilir. Ancak yine de bir *Fono* üyesidir; köyün ileri gelenleriyle bir arada yer alır ve delikanlıların heyecanlı grup aktivitelerine sonsuza dek veda eder. Dul kalıp da yeni bir eş arayacak olsa, bunu *matai* unvanını bir kenara bırakıp, kızın evine hâlâ bir delikanlıymış gibi girerek yapabilir. Temel önceliği köyün meseleleridir; en büyük eğlencesiyse bir toplantıda saatler boyu törensel mevzuları tartışmaktır. Dövülmüş hindistancevizi liflerini her daim yanında taşır ve konuşurken bir yandan da bunları çıplak baldırında yuvarlayarak bir araya getirir.

Pek fazla hırslı olmayanlar elde ettikleri unvanın üzerine yatarken, daha hırslı olanlar oyuna devam ederek, daha yüksek unvanlar elde etmek, zanaatkâr ya da hatip olarak daha fazla itibar kazanmak ve politika oyununda daha fazla güç sahibi olmak için uğraşırlar. Nihayet, unvanı ilk doğan çocuğa veya veliahda devretme kanunlarına aykırı şekilde, içlerinde en yetenekli olan tercih edilirken, kişi unvanını kazandığı şekilde yitirebilir de. Altın çağı olan, elli beş altmış yaşını geçince erkeğin unvanı geri alınıp bir başkasına verilirken, kendisine de diğer *matai*'lerle bir arada oturup kava içmeye imkân tanıyacak kadar küçük bir başka unvan verilir. Bu yaşlı erkekler evde oturup, herkes tarlaya gittiğinde eve göz kulak olur, çocuklara nezaret eder, halat örer ve nasihat verirler (bazen de otoritelerinin ellerinden alınmasına tepki olarak, özellikle vermekten kaçınırlar). Daha babası hayattayken onun unvanını elinden alan genç bir şef, bana şu sözlerle içini dökmüştü: "Bana yardım edecek yaşlı bir erkek yok. Babam unvanı elinden alınıp bana verilince o kadar öfkelen-di ki, hiçbir şey anlatmaz oldu. Annem bilge bir kadın olmasına rağmen, başka bir adadan gelmiş olduğu için köyümüzün gelenekleri hakkında pek bir şey bilmiyor. Evde akşamları benimle oturup eskilerden bahsedecek hiç kimse yok. Genç bir *matai*'nin, her an yanı başında durup, sağır kulakları ne sordüğünü duymaz hale gelmiş olsa bile, kendisine pek çok şey öğretecek yaşlı bir adama ihtiyacı var."

Kadınların hayatları ise çok daha dengeli sürüp gitmektedir. Şefler ile sözcü-şeflerin eşleri, tören kurallarını öğrenmek için belli bir zaman harcamak zorundadır. Ebe veya doktor olan yaşlı kadınlar, mesleklerini daha gizli saklı ve daha nadiren icra etmeye devam ederler. Menopozla birlikte ruh hallerinde ufak tefek dalgalanmalar, asabiyet, yemek seçme, ani heveslere ve nedensiz isteklere kapılma eğilimi baş gösterir. Menopoz dönemi geride kalıp, doğurganlık yükünden kurtulduktan sonra ise kadın yeniden ilgisini tarlalardaki ağır işlere yöneltir. Köyün en ağır işleri, kırk beş ila elli beş yaşları arasındaki kadınlar tarafından yerine getirilir. Daha sonra, yaş ilerledikçe, kadın örgü ve dokuma gibi, ev içerisinde beceri gerektiren işlere yönelir.

Romatizma, lenf ödemi ya da dermansızlık yüzünden çalışamaz hale geldiğinde, bir erkeğin öğretmenlik rolü sona erer. Genç ve hevesli bir balıkçıya balıkçılık gelenekleri hakkında bilgi verebilir ancak balıkçılığın tekniğini öğretemez. Öte yandan yaşlı bir kadın, evde yapılan el işleri konusunda bir usta sayılır; becerikli bir örücü olmak isteyen bir kızın ondan ders alması gerekir. İlaç karışımlarında kullanacağı otları bir başkası toplayabilir; ancak karışımın sırlarını yalnız o bilmektedir. Siyah boya elde etmek için mum ağacı yakma merasiminden yine çok yaşlı kadınlar sorumludur. Bu kadınlar aynı zamanda ev içinde de yaşlı erkeklerden daha fazla yetki sahibidir. Erkekler unvanlarına dayanarak yönetirken, eşleri ve kız kardeşleri kişiliklerinden ve insan doğasına dair bilgilerinden aldıkları güçle yönetirler. Hayatları boyunca küçük bir grup içerisinde yer almış olmak, kadınları bilge ve acımasız kılar. Tüm yetilerini kaybetmek gibi özel bir durum haricinde, hiçbir zaman itibar kaybı yaşamazlar.

Nesil duygusu son nefese dek devam ederken, ihtiyarlar artık tabulardan ve cinsellikten arınmış bir halde, güneşte oturup rahat rahat sohbet ederler...

Samoa'ya Özgü Örnekler Işığında Eğitimsel Sorunlarımız

Su ana kadar birçok bölüm boyunca Samoalı kızların yaşamlarını izleyerek, bebeklikten bebek bakıcılığına doğru evrildiklerine, ocağı yakmayı ve ince hasırlar örmeyi öğrendiklerine, daha aktif aile bireyleri olmak için akran gruplarından feragat ettiklerine, gelişigüzel aşk maceraları uğruna evliliği olabildiğince erteledikten sonra nihayet evlenerek aynı döngüyü yeni baştan tekrarlayacak çocuklar yetiştirdiklerine tanıklık ettik. Materyallerimiz izin verdiğince, bizimkinden çok daha farklı bir kültürde gelişme sürecinin aşamalarını incelemek üzere bir deney gerçekleştirdik. Gerek insan ömrünün uzunluğu gerek toplumumuzun karmaşıklığı gibi etkenler, burada seçtiğimiz bir grup kız bebeği, kontrollü bir deney ortamında büyüüp yetişkinliğe erişinceye dek gözlemlememize imkân vermediğinden, bunun yerine tarihsel şartların bizim için uygun ortamı sağladığı bir başka ülkeye giderek deneyimizi gerçekleştirmemiz gerekti. Burada, bizim kızlarımızla aynı fiziksel gelişim sürecinden geçen, aynı şekilde ilk dişlerini çıkarıp sonra kaybeden, boyları uzayıp sakarlaşan, ilk âdetlerini görerek ergenliğe adım atan, zaman içinde fiziksel olgunluğa erişip gelecek nesillere hayat vermeye hazır hale gelen kızlar belirledik. Şunu söyleyebiliriz ki, deneyimiz için uygun koşullar burada mevcuttu. Gelişme dönemindeki bir kız hem Amerika'da hem de Samoa'da sabit bir koşulken, Amerikan toplumu ile Samoa toplumu değişken koşullardı. Gelişim sürecinde, bebeğin büyüyerek yetişkin bir kadın olması; ergenlikle birlikte ani ve

belirgin bedensel değişimlere eşlik eden sancılı, duygusal açıdan zorlayıcı bir ruh hali, dini bilinç ile ideallerde bir uyanış ve birey olarak otoriteye karşı koyma arzusuyla kendini göstermektedir. Ya da acaba gerçekten göstermekte midir? Nasıl ki diş çıkarma dönemi bebek için ıstıraplı bir dönemse, aynı şekilde ergenlik de, gelişme dönemindeki bir kız için kaçınılmaz bir zihinsel ve duygusal stres dönemi midir? Ergenlik, her kız çocuğun yaşamında, bedensel değişikliklere yol açtığı kesinlikte bir çatışma ve strese de yol açmakta mıdır?

Bu sorunun cevabını, Samoalı kızları hayatlarının her aşamasında izleyerek bulmaya çalıştık ve ulaştığımız sonuç aksi yönde oldu. Samoalı bir ergen kız, ergenliğe ulaşmamış kız kardeşinden tek bir açıdan ayrılmaktadır; o da yaşı daha büyük olan kızın, küçükte henüz görülmeyen bedensel değişimler yaşıyor olmasıdır. Bunun dışında, ergenlik sürecindeki çocuklar ile ergenliğe erişmesine henüz iki yıl daha olanlar veya ergenliğe iki yıl önce ulaşanlar arasında başkaca hiçbir fark bulunmamaktadır.

Ergenliğe ulaşmış olduğu halde hâlâ ufak tefek olan bir kız ile boy atmış ve ağır iş görebilecek duruma gelmiş kuzeni arasındaki fark ergenlikten değil doğuştan gelen fiziksel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Uzun boylu, iriyarı kız, arkadaşlarından uzaklaşarak, yetişkinlerin yaptığı işlerle daha fazla ilgilenmeye zorlanır ve kılık kıyafetindeki değişiklikten ötürü çekingenliğe kapılırken, daha geç gelişen kuzeni hâlâ çocuk muamelesi görmeye ve çocukluğa özgü daha ufak tefek meselelerle meşgul olmaya devam eder. Ergenlik dönemindeki kızlara daha farklı muamele edilmesi yönündeki eğitim geleneği, Samoa kültürüne şu şekilde uyarlanabilir: Uzun boylu kızlar, kısa boylu yaşlılarından farklıdır; bu yüzden onların eğitiminde daha farklı metotlar kullanmalıyız.

Cevaplamak için yola çıktığımız soruyu yanıtlamış olsak da, meselenin özüyle ilgili söylenebilecek daha çok şey vardır. Bu aşamada farklı bir soru gündeme gelir. Şayet ergenliğin,

bir kızın yaşamının özellikle zorlu bir dönemi olmadığı bu şekilde kanıtlanmış olursa –ya da özellikle zorlu bir dönem olduğuna dair kanıtlar sunan bir toplum yapısı tespit edilecek olursa–, o halde ergenliğin Amerikan toplumunda böylesine fırtınalı ve stresli seyretmesini neyle açıklayabiliriz? Öncelikle şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, iki toplum arasında söz konusu farklılığa sebebiyet veren bir etken mevcut olmalıdır. Aynı süreç iki ayrı toplumda farklı şekillerde gerçekleşiyorsa, aradaki farklılığı her iki toplumda da aynı şekilde gerçekleşen sürecin kendisiyle açıklayamayız. Bununla beraber sosyal ortamlar birbirinden son derece farklıdır ve aradığımız açıklama bu farklılıkta yatmaktadır. Samoa'da olup da Amerika'da olmayan, Amerika'da olup da Samoa'da olmayan şey nedir? Hangi özellik bu farklılığı açıklar?

Böyle bir soru, inanılmaz sayıda olasılık içerir; her türlü cevap girişimi ise sonsuz hata olasılığı barındırmaktadır. Fakat sorumuzun alanını daraltır ve Samoa'da ergen bir kızın hayatında kaçınılmaz etkilere sebep olan özelliklerin, bizim toplumumuzun, gelişim dönemindeki kızlar üzerinde yol açtığı özelliklerden ne şekilde ayrıldığına odaklanacak olursak, bir cevap bulabilmemiz mümkündür.

Bu farklılıklara neden olan arka plan, oldukça geniş olmakla birlikte iki ana bileşende ele alınabilir: Samoa'ya ilişkin özellikler ve ilkelliğe dair özellikler.

Samoa'da yaşamının, büyüme döneminin çok rahat ve basit bir şekilde atlatılmasına sebep olan niteliği, tüm toplumsal yapıya hâkim olan genel kaygısızlık halidir. Samoa'da kimse çok büyük oynamaz, kimse büyük bedeller ödemez, hiç kimse inançları yüzünden acı çekmez ya da kişisel amaçlar uğruna ölümüne savaşmaz. Ebeveyniyle çatışan bir çocuk şöyle biraz dolaşır gelir, köyüyle sorun yaşayan bir adam komşu köye yerleşir, aldatılan koca ile karısının aşığı arasındaki mesele ise birkaç ince hasır ile çözülür. Ne yoksulluk ne de büyük felaketler, insanları varoluşsal kaygılara sürükleyip onların

hayata ölesiye tutunmalarına neden olmaz. Bir anda hiddetlenip acımasız cezalara çarptıran gazap dolu tanrılar yüzünden günlerinin rutin akışı bozulmaz. Savaş ve yamyamlık ortadan kalkalı çok olmuştur; ölüm dışında, artık sadece başka bir köye giden bir akrabanın ardından gözyaşı dökülmektedir. Hiç kimse hayatı boyunca acele etmeye zorlanmaz; yavaş gelişimi için cezalandırılmaz. Aksine, yetenekli olanlar ve erken gelişim gösterenler geride tutularak, en yavaş gelişenlerin onlara yetişmesi sağlanır. Kişisel ilişkilerde ise önemsemek küçümsenen bir özelliktir. Aşk ve nefret, kıskançlık ve intikam, hatta keder ve matem bile süresi haftalarla ölçülebilen duygu durumlarıdır. Çocuk, hayatının ilk aylarından itibaren, daha kadının birinden alınıp bir başkasının ellerine kayıtsızca tutuşturulduğu anda, hiç kimseyi çok fazla önemsememeyi, hiçbir ilişkiden çok fazla şey beklememeyi öğrenir.

Nasıl ki Batı'nın, meditasyona meyilli, eylemin kendisinden hazzetmeyen üyelerini cezalandırdığı duygusuna kapılıyorsa, Samoalıların da benzer şekilde, umursamamayı öğrenmiş kişilere anlayışlı davranırken, bunu başaramayan az sayıdaki üyesine karşı acımasız olduğunu söyleyebiliriz. Lola, Mala ve Lola'nın küçük kardeşi Siva, akranlarından çok daha yoğun duygusal kapasiteye sahip kızlardı. Lola ve Mala, ilgiye olan açlıklarının acısını, bunu kendilerine veremeyen topluma kustukları öfkeyle çıkaran bireylerdi; tüm ödülleri yenilgiyi dert etmeyen, gülümseyerek başka bir hedefe yönelen üyelerine saklayan bir toplumun suçlu ve mutsuz tutunamayanlarıydı.

Hayata karşı bu kaygısız tavırda, çatışmalardan ve üzücü durumlardan bu şekilde kaçınma konusunda Samoa, yalnız Amerikan toplumuyla değil, hemen hemen tüm ilkel toplumlarla da taban tabana zıt bir tutum izlemektedir. Her ne kadar biz bu tarz bir davranışı hor görerek, böyle sığ bir toplumda önemli şahsiyetlerle büyük sanatçıların yetişmeyeceği inancını savunsak da, aynı durumun çocukluktan kadınlığa geçiş sürecinin acısız bir şekilde atlatılmasında büyük pay sahibi olduğu-

nu da kabul etmeliyiz. Kimsenin çok güçlü duygular beslemediği bir ortamda, ergen çocuk da üzücü durumlar karşısında ıstırap duymayacaktır. Genç insanlar, Tanrı'nın kendilerinden, ortaçağdaki gibi dünya nimetlerine tamamen sırt çevirmelerini ya da Ova Yerlileri arasında görüldüğü üzere, bir parmaklarını keserek kendisine sunmalarını beklediği, acıklı seçimlerle karşı karşıya kalmamaktadırlar. O halde, Samoalıların hayata karşı tüm tavırlarını şekillendiren bu derin duygulanım eksikliği, nedenler listemizin en başına eklememiz gerekir.

Ardından, modern dünyadan izole olmuş bir şekilde yaşayan tüm ilkel toplumların ve pek çok modern toplumun bizimkinden çarpıcı şekilde ayrıldığı bir noktaya, bireyin önüne serilen seçenek bolluğuna geliyoruz. Toplumumuzda, çocuklar büyüdükçe, göz kamaştıran bir seçenek bolluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu olan dinse kişi Katolik, Protestan, Hristiyan Bilim Kilisesi üyesi, spiritüel, agnostik, ateist olabileceği gibi, dine hiç önem de atfetmeyebilir ki, dış etkilere maruz kalmamış herhangi bir ilkel toplum için bu akıl almaz bir durumdur. Bu toplumlarda bir dizi tanrı ve kabul gören tek bir din vardır. İnançlı olmayan birinin tek seçeneği, çevresindekilerden daha az inanmaktan ibarettir. Mevcut inanca burun kıvrabilir; ancak inanabileceği başka bir din de yoktur. Günümüz Manu'a'sı da bu duruma istisna teşkil etmez; halkın tamamı aynı mezhebe mensup Hristiyanlardan oluşmaktadır. Kilise üyesi olanlar ile olmayanlar arasında, yaptıkları ibadet bakımından farklılıklar olsa da, inanca dair herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Büyüme çağındaki kızların bazılarında, bu iki uygulama arasında bir tercih yapma ihtiyacının birtakım sıkıntılara neden olduğu belirtilmiştir. Yine de kilisenin genç bekâr üyeleri elde etmek için harcadığı çaba o kadar önemsiz bir boyuttadır ki, ergenler bir karar vermeleri için zorlanmazlar.

Bunun gibi, bizim toplumumuzda, çocuklarımızın karşı karşıya kaldığı onlarca farklı ahlaki değer de bulunmaktadır:

Cinsellik konusunda kadınlarla erkeklere çifte standart uygulanmış gibi, kimilerine göre uygulanması gereken yegâne standart özgürlük, kimilerine göreyse de mutlak monogamidir. Deneme evliliği, mantık evliliği, anlaşmalı evlilik gibi onlarca alternatif, büyüme çağındaki çocukların önünde sosyal bir kördüğüm oluştururken; bir yandan toplum, diğer yandan sinema ve dergiler, bu ahlak kodlarının her birini hedef alan ancak hiçbir sosyal reform bayrağı altında toplanmayan, kitlesel ihlaller konusunda da kafaları iyice karıştırırlar.

Samoa'lı çocuk ise bu tarz bir ikilemle karşılaşmaz. Cinsellik doğal ve keyifli bir olgudur; keyfini çıkarabilme özgürlüğünün önünde duran tek engel, sosyal statüdür. Şeflerin kızları ile eşlerinin evlilik dışı cinsel ilişki yaşamaları yasaktır. Sorumluluk sahibi yetişkinler, aile reisleri ve anneler, geçici cinsel maceralara zaman bırakmayacak kadar çok meseleyle uğraşırlar. Toplumun tüm bireyleri bu hususlarda hemfikir-dir. Karşı görüşte olanlar sadece misyonerlerdir ki, onların beyhude itirazlarını da kimse dikkate almaz. Fakat ne zaman ki Avrupai cinsel standartları savunan misyoner anlayışı yeterli sayıda taraftar bulacak, işte o zaman çatışmanın öncüsü olan seçenek ihtiyacı Samoa toplumuna sirayet edecektir.

Toplumumuzun gençleri, farklı inançlara ve alışkanlıklara sahip pek çok farklı toplulukla karşı karşıyadır ve bu topluluklardan bir kaçına mensup bir arkadaş veya akrabası vardır. Yani bir kızın babası aynı anda bir Presbiteryen, bir emperyalist, bir vejetaryen, bir alkol karşıtı, Edmund Burke'ün eserlerinin sıkı bir hayranı, sendikasıız işyerlerinin ve yüksek vergi oranlarının ateşli bir savunucusu, kadının yerinin evi olduğuna inanan ve genç kızların korse giymeleri ama öte yandan jartiyer takmamaları, şigara içmemeleri ve geceleri erkeklerle gezmeleri gerektiğini savunan bir adam olabilir. Bu arada belki büyükbabası bir Anglikan, iyi yaşamayı seven biri, Eyaletlerin Hakları ve Monroe Doktrini'nin sıkı bir savunucusu, Rabelais okumaktan, müzikal gösterilerden ve

at yarışlarından keyif alan biri olabilir. Teyzesi bir agnostik, ateşli bir kadın hakları savunucusu, Esperanto dilinden son derece umutlu bir enternasyonalist, bir Bernard Shaw hayranı ve boş zamanlarında, hayvanlar üzerinde deneyler yapılmasına karşı düzenlenen kampanyalara katılan biriyken; büyük hayranlık beslediği ağabeyi iki yıldır Oxford'da okuyan bir Anglo-Katolik, bir ortaçağ hayranı, mistik şiirler yazan, Chesterton okuyan, hayatını ortaçağ vitraylarının gizemini öğrenmeye adanmış birisi olabilir. Diğer yandan küçük dayısı bir mühendis, katı bir materyalist olup, gençliğinde okuduğu Haeckel'in etkisinden hiç kurtulamamıştır; sanatı küçümser, dünyayı bilimin kurtaracağına inanır, 19. yüzyıldan önce söylenen ve inanılan her şeye burun kıvrır ve uykuyu yok etmek üzerine yapılan bilimsel deneylerle sağlığını mahveder. Bu arada dingin bir karakter olan annesi Hint felsefesiyle yakından ilgilenen bir pasifisttir, hayata karşı anti-katılımcı bir tavır benimser, kızının kendisine olan düşkünlüğüne karşılık onun coşkusuna hiçbir zaman iştirak etmez. Ve bütün bu karakterler, kızın ailesinde yer almaktadır. Buna arkadaşları, öğretmenleri ve tesadüfen okuduğu kitaplarca temsil edilen, savunulan veya bayraktarlığı yapılan topluluklar, ilgi alanları ve birbirleriyle alakasız tüm iştirakler eklendiğinde ortaya nefes kesen bir tablo çıkmaktadır.

Samoalı kızın önünde uzanan seçeneklerse bambaşkadır. Babası ve amcası kilise üyesi olabilir. Babası balıkçılığıyla ünlü bir köyde yaşarken; amcasının köyünde hindistancevizi yengeçleri çok boldur. Babası usta bir balıkçıdır ve evinde yemek sıkıntısı çekilmez; amcası bir sözcü-şeftir ve sürekli kendisine hediye gelen ağaç kabuğu dokumalardan harikulade dans elbiseleri yapılır. Amcasının yanında yaşayan babaannesesi, kendisine şifacılığın sırlarını öğretirken; annesinin yanında yaşayan anneannesesi yelpaze yapımında ustadır. Amcasının köyünün delikanlıları daha genç yaşta *Aumaga*'ya katılmakla birlikte hiç eğlenceli tipler değillerdir; öte yandan

kendi köyünde, çok hoşlandığı üç delikanlı yaşamaktadır. En büyük ikilemi, babasıyla mı amcasıyla mı yaşamak istediğine karar vermektir. Bu gayet açık ve net bir sorundur, hiçbir ah-laki karışıklık, kişiler üstü bir mantık sorunsalı içermemektedir. Zaten tercihi de, bir akrabasının görüşlerine duyduğu yakınlık diğer akrabalarınca sorun edilen Amerikalı kızın aksine, şahsi bir mesele olarak görülmeyecektir. Hangi evde yaşamayı seçerse seçsin, Samoalılar bunun gayet makul sebeplerle yapıldığından emindir: Ya yemekler daha iyidir ya o köyde bir sevgilisi vardır ya da diğer köydeki sevgilisiyle kavga etmiştir. Her halükârda bu, genelgeçer bir davranış kalıbı çerçevesinde yapılmış, elle tutulur bir tercihtir. Hiçbir zaman, mesela bizim toplumumuzda tutucu bir anne babası olup da önüne gelenle öpüşen kız örneğinde olduğu gibi, içinde bulunduğu toplumun standartlarını reddetmesini gerektiren bir seçim yapması gerekmemektedir.

Üstelik gelişmekte olan çocuklarımızı bekleyen yalnızca, birbirini dışlayan standartları destekleyen ayrı ayrı topluluklar da değildir; çok daha çetrefilli bir problemle karşı karşıyadırlar. Toplumumuz yüzlerce farklı iplikten örülmüş bir yapı olduğundan, herhangi bir toplulukça kabul edilen fikirler kendi içinde sayısız çelişki barındırmaktadır. Yani kızımız, bir topluluğu canı gönülden desteklese, yalnız onların sözlerinin doğru olduğuna, diğer tüm inanışların lanetli ve günah olduğuna inansa bile konu yine de burada kapanmış olmaz. Sor-gulamaktan en çok kaçınanlar bile, babasının desteklediğine büyükbabasının karşı çıktığını, evde izin verilenin okulda yasaklandığını fark ederken; daha da düşünceli olan çocukları bekleyen daha detaylı zorluklar söz konusudur. Çocuk, aralarından bir seçim yapmasını gerektiren pek çok farklı standart olduğu gerçeğini kabullenmiş olsa bile, kendi inancının doğruluğuna dair çocukça bir güven beslemeye devam edebilir. Oldukça kafa karıştırıcı ve yapılması güç olan, hatta belki anne babasını incitmeyi, arkadaşlarından uzaklaşmayı göze

almasını gerektiren bu ilk seçimin ardından huzura kavuşmayı beklemektedir. Hesaba katmamış olduğu şey ise karşı karşıya kaldığı inanışların her birinin kendi içinde yarım yamalak bir uzlaşma barındırmakta olduğudur. Hristiyanlığı kabul edecek olsa, barışı ve insan hayatının değerini vurgulayan Gospel öğretileri ile Kilise'nin savaş çığırtkanlığı arasında bir anda alalak bullak olacaktır. On yedi asır önce, antik Roma'nın savaşçı ve hegemonyacı felsefesi ile erken Hristiyanlık döneminin barış ve alçakgönüllülük doktrinleri arasında varılan uzlaşma, bugün bile modern çocuğun kafasını karıştırmaya devam etmektedir. Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirgesi'nin alt yapısını oluşturan temel felsefeyi kabul edecek olsa, bu kez de tüm insanların eşit olduğuna dair inancımız ve geleneksel fırsat eşitliği vaatlerimiz ile Siyahlara ve Doğulu halklara karşı davranışlarımız arasında bir uzlaşma ihtiyacı doğacaktır. Günümüz toplumunda çifte standart o kadar çarpıcıdır ki, en ahmak ve en meraksız olanımız bile bunu görmezden gelemez. Üstelik bu çifte standart öylesine eskidir ve Hristiyanlık, demokrasi veya insancılık gibi farklı felsefeler arasında uzlaşma sağlama çabasının ürünü olan yarım yamalak çözümlerle öylesine iç içe geçmiştir ki, en zeki, en meraklı ve en analitik olanlarımızı bile şaşkınlığa sürüklemektedir.

O halde, Samoa'da gelişim dönemindeki kızların seçimlerinde bu tarz bir keskinliğin mevcut olmayışının nedenlerini ele alırken, Samoa toplumunda keskin hatlı duyguların yerini ılımlılığa bıraktığını da hesaba katmamız gerekir. Bununla beraber, çatışmaların neden söz konusu olmadığını açıklarken de, çok yavaş değişim gösterdiği için hiç değişmediği izlenimi yaratan basit ve homojen ilkel uygarlık ile karmaşık, son derece çeşitli ve heterojen modern uygarlık arasındaki farklılıkları ele almak gerekir.

Bu kıyaslamayı yaparken dikkate alınması gereken üçüncü bir husus da, bizde çok sayıda örneği olan sinir hastalığına Samoa toplumunda rastlanmamasıdır. Bunun için, Samoalı

çocukların erken dönem eğitimlerinde normal, sinir bozukluğundan uzak bir gelişim göstermelerine neden olan faktörleri incelemek gerekir. Davranış bilimcilerin ve psikanalistlerin elde ettikleri bulgular, hayatın ilk yıllarında çevrenin bireyin gelişimi üzerindeki müthiş etkisini ortaya koymaktadır. Hayata kötü bir başlangıç yapan çocuklar, ilerleyen yıllarda önemli seçimler karşısında kötü bir performans göstermeye eğilimlidirler. Ve bu ne kadar zor bir seçimse, çatışma da o derece şiddetli yaşanmaktadır. Bireyden beklentiler ne kadar ağırsa, karşılığında baş gösterecek sinirsel rahatsızlıklar da o kadar yoğun seyretmektedir. Tarih, yaşadığımız en son savaşta açık bir şekilde ortaya koymuştur ki, çok sayıda yaralı ve engelli bireyin rahatsızlıkları yalnızca çok yoğun ve belli stres koşulları altında kendini göstermektedir. Savaş olmasaydı, travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bu bireylerin bir çoğunun hayatları boyunca göze batmadan yaşamalarının beklenemeyeceğini düşündürecek hiçbir durum olmayacaktı. Savaş olmasaydı kötü bir başlangıç, kahramanlıklar, kompleksler, ilk çocukluk dönemindeki olumsuz koşullanmalar gibi faktörlerin hiçbirinin, toplumun dikkatini çekecek kadar yoğun bir etki yaratması beklenmeyecekti.

Bu gözlemden iki yönlü bir çıkarımda bulunulabilir: Samoa'da, zorlu koşulların, çatışan tercihlerin, korku, acı veya endişenin bilenip keskinleştiği şartların görülmeşi, psikolojik rahatsızlıkların yokluğunu da büyük oranda açıklamaktadır. Nasıl ki en düşük zekâ seviyesine sahip bir moron, Samoa'da umutsuz bir engelli vakası olarak değerlendirilmezken büyük bir Amerikan kentinde toplumsal bir yük olarak görülüyorsa, aynı şekilde, hafif ruhsal bozukluklara sahip bireylerin Samoa'daki yaşam koşulları da Amerika'da olduğundan çok daha iyidir. Bunun yanı sıra, Samoa'da bireysellik de çok daha düşük bir seviyede ve çeşitlilikte boy göstermektedir. Bizdeki daha geniş çeşitlilik, kaçınılmaz olarak, zayıf ve dayanıksız mizaçları da kapsamaktadır. Ve toplumumuz nasıl

ki çok daha yüksek bir kişilik gelişimi potansiyeline sahipse, aynı şekilde, modern hayatın karmaşık talepleri karşısında yenik düşen çok daha fazla sayıda bireye de sahiptir.

Bununla birlikte, Samoalı çocuğun erken dönem ortamında, sinirsel dengesine iyi etki edecek birçok faktör de söz konusu olabilir. Nasıl ki toplumumuzda iyi bir ev ortamında yetişen çocuğun her türlü koşulda daha yüksek şansa sahip olması bekleniyorsa, Samoalı çocuğa da, içinde bulunduğu toplumun son derece iyi davranmakla kalmayıp, karşılaşacağı zorluklar karşısında daha hazırlıklı olmasını sağladığını da düşünebiliriz.

Bu varsayımı güçlendiren bir diğer nokta da, Samoalı küçüklerin, bizim toplumumuzda bireysel gelişim üzerinde ağır sonuçlara yol açabilecek deneyimlerden hasar almadan geçmeleridir. Hayat hikâyelerimiz, yaşamın ilerleyen dönemlerinde rastlanan ve kökenleri erken çocukluk dönemindeki cinsellik, doğum ve ölümle alakalı, yüksek gerilimli duygusal deneyimlere dayanan güçlüklerle doludur. Buna karşın Samoalı çocuklar her üç deneyimle de erken yaşlarda ve hasarsız bir şekilde tanışır. Samoa'da, küçük çocukların hayatlarının belli başlı yönlerinin, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde sinirsel hasarlara maruz kalmadan büyümelerine dayanak sağlıyor olması da mümkündür.

Bu sav ışığında, küçük çocukları çevreleyen sosyal ortamın, bizimkinden ne gibi belirgin farklılıklarla ayrıldığını ayrıntılı bir şekilde ele almak gerekir. Bu farklılıkların birçoğu, çocuğun bilincinde en erken ve en yoğun etkiler bırakan, aile ortamında yoğunlaşır. Samoa aile yapısı, neredeyse her vakada, istenmeyen duygusal etkilerin yeşermesine sebep olduğuna inanılan pek çok özel durumu bir çırpıda bertaraf etmektedir. Evin en büyüğü, en küçüğü veya tek çocuğu olmak, bu kadar çok çocuğun bir arada ve aynı muameleye tabi kalarak yaşadığı evlerde çok ender rastlanan bir durumdur. Pek az çocuk, en büyük çocukların çoğu kez yaşadığı üzere,

sorumluluklar altında ezilir, buyurgan ve otoriter kılınır; ya da evin tek çocuğu gibi yalnız, yetişkinlerin arkadaşlığına mahkûm, diğer çocuklarla sosyalleşme şansı elinden alınmış bir şekilde yetişir. Hiçbir çocuk, evin en küçüklerinin çoğu kez payına düştüğü üzere, kendi değeri hakkındaki görüşleri çarpıtılınca dek el üstünde tutulup şımartılmaz. Ancak Samoa aile yaşantısının bizimkine en fazla yaklaştığı ender örneklerde, doğum sırasına ve ebeveynlerle duygusal yakınlığa bağlı özel yaklaşımlar görülebilmektedir.

Toplumumuzda çok belirgin bir etkiye sahip olan ve anne babaya boyun eğmenin ya da başkaldırmanın başat bir hayat biçimine dönüşmesine yol açan, ebeveyn ile çocuk arasındaki bu sıkı ilişkiye Samoa'da rastlanmaz. Kendilerine bakacak, gözyaşlarını silecek en az yarım düzine yetişkin kadın ve her biri otoriter düzeni temsil eden bir o kadar yetişkin erkeğin bulunduğu ailelerde yetişen çocuklar, kendi anne babalarını bizim çocuklarımız gibi keskin sınırlarla diğerlerinden ayırmazlar. Hayatın ilerleyen dönemlerinde duygusal tercihler üzerinde belirleyici rol oynayacak, sevgi dolu, fedakâr anne ya da hayranlık uyandıran baba imgesi, burada kalabalık bir teyze, kuzen, abla, büyükanne ile şef, baba, amca, ağabey ve erkek kuzenleri de içine alan karmaşık bir olgudur. Biricik ve temel kaygısı kendisinin iyiliği olan sevecen bir anne ile otoritesine saygı göstermek gereken bir babanın varlığı yerine, Samoalı bebeğin öğrendiği ilk ders, her birine güvenilebilecek ve saygı gösterilmesi gerekli yetişkin erkek ve kadınlardan oluşan, hiyerarşik bir düzenin varlığıdır.

Ailede sevginin bu şekilde dağıtılması sonucunda mevcudiyetini yitiren odaklanmış sevgi, erkeklerle kızların birbirlerinden uzak durmasıyla daha da güç kazanmaktadır. Bu ortamda çocuk, karşı cinsten tüm çocukları, bireyselliklerinden bağımsız biçimde ya yasaklı akrabaları ya da ileride sevgilileri olacak, halihazırdaki düşmanları olarak görür. Ve nihayet, seçilmiş arkadaşların yerini akrabalığın almasıyla tablo ta-

mamlanır. Samoalı kız, ergenliğe ulaştığında, arkadaş ya da sevgili seçimini belli bazı kriterler doğrultusunda yapmayı öğrenmiştir. Arkadaşlar, kişinin hemcinsi olan akrabalar arasından, sevgililerse akraba olmayanlardan seçilmelidir. Karşı cinsten akrabalar arasında vuku bulabilecek kişisel çekim veya yakınlık dikkate alınmamalıdır. Bütün bunların sonucu olarak, gelişigüzel cinsel ilişkilere güçlü bağlar atfedilmediği gibi, ekonomik ve sosyal gerekçelerle meydana gelen evlilikler de kolaylıkla yapıлып, herhangi bir güçlü duygusal bağ yüklenmeksizin aynı rahatlıkla sona erdirilebilmektedir.

Başka hiçbir şey az çocuklu, anne ile baba arasında en azından teoride kalıcı bir bağ bulunan, her yeni bebeğin büyük coşkuyla karşılanarak bir öncekinin yerini aldığı, Amerikan aile yapısıyla daha fazla tezat sergileyemez. Burada kızlar en fazla bir iki kişiye güven duymayı, hayatın getireceği ödülleri belli başlı birkaç insanın elinden almayı bekleyerek yetişirler. Kişilerarası ilişkilerde bu ilk seçim prensibiyle büyürlerken, kızlar kadar erkek çocuklarla da oynar ve onları erkek kardeşleri, kuzenleri, sınıf arkadaşları olarak benimserler. Erkek çocukları ayrı bir sınıf olarak değil, birer birey olarak görürler; kimi sevdikleri erkek kardeşleri gibi iyi, kimi sürekli didişip durdukları bir başka kardeş gibi geçimsiz ve zorbadır. Dış görünüş, mizaç ve karakter tercihleri zaman içinde gelişerek, seçimin önemli bir rol oynadığı, çok farklı bir yetişkin yaklaşımının temellerini oluşturur. Samoalı kız, bizim anladığımız anlamda romantik aşkın meyvelerini hiçbir zaman tatmadığı gibi, hiç kimsenin hoşuna gitmemiş veya kendisi hiç kimseden hoşlanmamış yaşlı bir kız kurusu olmanın da, evliliği yüksek beklentilerini karşılamadığı için mutsuz bir eşin sıkıntılarını da yaşamaz.

Cinsel dürtüleri disiplin altına alarak, tüm benliğimizle onay verebileceğimiz bir biçime kanalize etmeyi bir nebze öğrenmiş olan biz, kendi yöntemimizin Samoalılarınkinden daha iyi olduğunu düşünmeye meyilliyizdir. Daha saygın bir

ilişki standardı olarak gördüğümüz bu sonuç uğruna, evlilikte cinsel soğukluk ve hem Amerikan hem İngiliz toplumlarında adeta bir tatminsizler alayı gibi boy gösteren kısır ve bekâr kadınlar olmak gibi bedeller ödemeye razıyızdır. Fakat erdemli bir yaşam adına, her nevi cinsel çekim karşısında ayırt etmeksizin, otomatik tepkiler vermek yerine bu türden duygu yüklü, seçici bir yaklaşım geliştirmenin doğruluğunu kabul etsek bile, Samoa'da karşılaştığımız örnekler ışığında, kendi yöntemlerimizin bir hayli ağır bedeller ödettiğini de kabul etmemiz gerekir.

Samoa'da, akrabalık bağı bulunan kızlar ile erkekler arasındaki bu katı ayırım, ergenlik öncesi dönemde karşı cinsten çocuklar arasındaki bu öğretilmiş düşmanlık, bizim hiçbir biçimde sempati besleyemeyeceğimiz bir kültürel özelliği temsil etmektedir. Benzerini karma eğitim verilmeyen okullarımızda gördüğümüz bu yaklaşımın yerine karma eğitimi koymak suretiyle, cinsel farklılıkların yerini, daha önemli ve belirleyici olan, karakterdeki farklılıklara bırakacağı şekilde her iki cinsi birbirine yakınlaştırmaya çalışırız. Samoa'nın, yasaklar, cinsiyet ayrımı, birey yerine topluluğa karşı tavır geliştirme sisteminin sağladığı herhangi bir kazanım göze çarpmamaktadır. Fakat bunu elimizdeki diğer ayırım faktörüyle kıyasladığımızda sonuçtan artık o kadar emin olamayız. Bizim anne, baba ve çocuklar arasında, doğumdan ölüme kadar sıkı bağların bulunduğu, küçücük, içine kapalı, biyolojik ailemizin, korku salan bir dünya karşısında kenetlenmesinin ne gibi kazanımları olabilir? Doğru, bu özelleşmiş bir sevgidir; ancak bedeli, birçok bireyin hayatları boyunca bağımlı çocuk tavırlarını koruduğu, ebeveynlerle çocukları arasındaki bağların çocukların kendi ayakları üzerinde durabilme girişimlerini baltaladığı, zorunlu tercihlerin yoğun duygu yüklü bir ortamda boş yere büyütülüp sorun haline getirildiği bir ortamdır. Belki de bütün bunlar, bilhassa karma eğitim gibi, daha başka şekillerde de gerçekleştirilmesi

mümkün olabilecek bir özelleşme uğruna ödenen çok yüksek bedellerdir. Bu soru aklımızın bir köşesinde bekleyedursun; içerisinde pek çok yetişkin erkek ve kadının bulunduğu geniş aile ortamının, çocuğu Oedipus ya da Elektra Kompleksi gibi ruhsal felce uğratacak sorunlara karşı sağlama aldığını görmek de ilgi çekicidir.

Samoa örneği bize göstermektedir ki, çocuğun anne babasına karşı bu denli derin bağlar geliştirmesi gereksizdir; Samoa kültürünün bunun yerine bize önerdiği, ergenlik öncesi dönemde kızlarla erkekleri birbirinden ayırştırmak gibi, bizim için herhangi bir kazanım barındırmayan öğeleri bir kenara bırakıp, ev hayatının çocuğun yaşantısını boyunduruğu altına alıp hasara uğratmadığı bir tablodan ilham almamızdır.

Ülkemizde sıkı sıkıya savunulan ve birbirine karşıt pek çok bakış açısının varlığı ile bireylerin çocuklarının yaşamı üzerindeki inanılmaz boyutlara varan etkisi, duygu ve acı yüklü durumlar yaratma konusunda karşılıklı olarak birbirinin ekmeğine yağ sürmektedir. Samoa'da bir kızın babasının dogmatik bir zorba, kuzeninin babasının nazik ve makul bir insan, bir diğer kuzeninin babasının hayat dolu, zeki ve eksantrik biri olması, her üç kızın yaşamını da tek bir yönden -bu üç babadan herhangi birinin aile reisi olup olmadığına bağlı olarak nerede yaşanacağı konusunda- etkiler. Ancak kızların cinselliğe yahut dine yönelik yaklaşımları, bu üç babanın mizaçlarındaki farklılıktan etkilenmez; zira babalar kızların hayatlarında çok az rol oynamaktadır. Çocuklar bireyler tarafından değil, bir akraba ordusu tarafından, genel kabul görmüş öğretiler doğrultusunda yetiştirildiği için, öz anne babalarının onların üzerinde pek az etkisi vardır. Sonu gelmeyen bir dizi neden-sonuç ilişkisi sayesinde, farklı bireysel standartlar çocukların ebeveynlerine ayak uydurmaları yoluyla sürüp gitmediği gibi, yine çocuklar ayrılık ve değişime sebep olacak tuhaf, olağandışı tavırlara sürüklenmezler. Şunu söylemek mümkündür: Seçim yapmaya son derece

odaklı toplumumuzda, ebeveynlerin çocuklarının yaşamları üzerindeki belirleyici rollerinin hiç olmazsa bir nebze hafifletilmesi ve böylelikle bireyin yaşam tercihleri üzerinde söz sahibi olan en güçlü tesadüfi faktörlerden birinin ortadan kaldırılması arzu edilebilir.

Samoalı ebeveynler, sevgi göstergesi kisvesi altında çocuğa çirkin ve yakışsız bahaneler sunmayı reddederler. "Anneni memnun etmek istiyorsan uslu dur!" "Babanın hatırına kiliseye git!" "Kız kardeşine o kadar kötü davranma; yoksa baban üzülür!" gibi... Yalnız tek bir davranış standardı olduğunda, ahlaki kurallar ile sevginin, yüce bir amaç uğruna birbirine karıştırılması engellenebilir. Fakat pek çok farklı standart söz konusuysa ve tüm yetişkinler çocuklarının kendi seçtikleri yoldan yürümeleri için umutsuzca çaba harcıyorsa, dolambaçlı ve pek de saygın olmayan yöntemlere başvurulur. İnançlar, pratikler ve davranış biçimleri, evlatlık görevleri adı altında çocuğa dayatılır. Bireyin özgürlüğüne ve beşeri ilişkilerin saygınlığına dayanan ideal dünya imgemizde, duygusal yaşamı felce uğratan ve pek çok bireyi kendi hayatını yaşama gücünü elde etmekten alıkoyan bir aile düzeni geliştirmiş olduğumuzu fark etmek hoş olmasa gerek.

Samoa'nın kişisel ilişkiler ve özelleştirilmiş sevgiden payını almayan düzeni içerisindeki üçüncü öge de arkadaşlıktır. Bireyler en fazla burada "akraba," "kocamın sözcü-şefinin karısı," "babamın sözcü-şefinin oğlu" ya da "babamın sözcü-şefinin kızı" gibi kategorilere ayrılır. Yakınlık, kafa dengi olma gibi her türlü kriter, güdümlü birliktelikler uğruna yok sayılır. Bu türden bir yaklaşım elbette bizim tarafımızdan tümünden reddedilecektir.

Bu konu başlığı altında ele aldığımız tüm bu parçaları bir araya getirecek olursak, Samoa toplumunun bizimkinden en belirgin biçimde ayrıldığı noktanın, başta cinsel duygular olmak üzere her türlü duygunun kişiselleştirilmesindeki eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Mantık evliliklerinde uyum zorluğu

yaşanmaması, cinsel soğukluk ve iktidarsızlık gibi problemlere rastlanmaması da kısmen bu farklılığın bir sonucudur. Duyguların kişiselleştirilmeyişini geniş ve heterojen aile yapısına, ergenlik öncesi dönemde cinsiyet ayrımcılığına ve arkadaşlığın akrabalık sistemi çerçevesinde düzenlenmesine bağlamak mümkündür. Yine de, kendi toplumumuzda, cinsel duyguların daha fazla kişiselleştirilmesinin bedelini uyumsuz ve mutsuz yaşantılar olarak ödemekten ne kadar acı duyarsak duyalım, kişiselleştirmenin gelişimini feragat edemeyeceğimiz bir kazanç olarak değerlendirmeye devam etmekteyiz. Oysa bu üç etmeni yakından inceleyecek olursak; amaçladığımız kişilik bilinci gelişimini, karma eğitim ile güdümsüz, özgür iradeye dayalı dostluklara sahip çıkarak, buna karşın sadece, gereğinden çok daha sıkı aile yapımızdan kaynaklanan olumsuzlukları ortadan kaldırarak elde edebileceğimizi ve böylece değerli kazanımlarımızdan hiçbirini feda etmeden, yalnızca uyumsuzluk bedelini ortadan kaldırabileceğimizi ileri sürebiliriz.

Samoa kültürü ile bizimki arasında, daha az uyum sorunu yaşayan birey gelişimi olarak özetlenebilecek diğer büyük ayrım, cinselliğe yönelik yaklaşım ile çocukların doğum ve ölüm gibi konularda eğitilmesiyle alakalıdır. Samoa'da gerek cinsellik gerek doğum çocuklar için uygunsuz konular olarak değerlendirilmediği gibi; hiçbir çocuk ne cezalandırılma korkusu duyar ne de yarım yamalak edindiği bilgiler üzerine kafa patlatmak zorunda kalır. Etkileri tahmin edilenden daha vahim sonuçlar doğurabilecek pek çok acayip fikre yol açan gizlilik, cehalet, kasıt ve kendinden şüphe duymanın yanı sıra, cinselliği beraberindeki haz duygusundan ayırıştırıp sırf fiziksel eyleme indirgeyen, doğumu doğum sancılarından sıyıran, ölümü çürümeden bağımsız ele alan, kısacası çocukları korkunç gerçeklerden korumak adına geliştirdiğimiz ölümcül felsefenin temel sorunlarını oluşturan bilgilerin hiçbirisi Samoa'da yoktur. Dahası, evinde kaldığı akrabalarının yaşamlarının bizzat bir parçası olan Samoalı çocuk, duygusal

yaklaşımlarının temelini oluşturacak birçok ve çeşitli deneye maruz kalır. Tek bir aile tarafından kuşatılmış olan (ki bu kuşatılma, kentler büyüyüp mahalle sakinlerinin yerini apartman dairelerinde yaşayan geçici nüfuslar aldıkça daha da daralmaktadır) çocuklarımız ise, çoğunlukla doğum ve ölüme ilişkin biricik deneyimlerini, aileye katılan yeni bir kardeş ve büyükanne ya da büyükbabalarının ölümü vasıtasıyla edinmektedir. Çocukça dedikodular haricinde cinselliğe dair bütün bildikleri, ebeveynlerini cinsel ilişki sırasında tesadüfen yakalamış olmaktan ileri gelmektedir. Bu durumun pek çok ciddi sonuçları olduğu açıktır. İlk olarak, çocuğun doğum ve ölüm hakkındaki tüm bilgisi, kendi evinde yaşanma ihtimaliyle sınırlıdır. Hiçbir ölümün yaşanmadığı bir ailede evin en küçük çocuğu, yetişkinliğe eriştiğinde ne hamileliğe tanık olmuş ne bebeklerle herhangi bir deneyim yaşamış ne de ölüme tanıklık etmiş olacaktır.

Yaşam ve ölüm hakkında bölük pörçük ve yalan yanlış bilgiler, cahil ve deneyimsiz zihinlerde çürüyüp kokuşmaya başlar ve gelecekte pek çok talihsiz tutumun oluşması için uygun bir zemin hazırlar. İkinci olarak, bu çocukların deneyimleri haddinden fazla duygu yüklüdür; tanık oldukları bir doğum, hayatlarının ilk yirmi yılında görüp görecekları yegâne doğum olabilir. Ve bundan sonraki tüm tutumları, bu doğumun gerçekleştiği ortamın tesadüfi yönlerine bağlıdır. Bu, büyük çocuğu yerinden eden küçük kardeşin doğumuysa, anne doğum esnasında ölürse yahut bebek engelli olarak dünyaya gelirse, doğum beraberinde istenmeyen sonuçlar getiren, korkunç bir şey olarak görülebilir. Eğer tanık olunan tek ölüm döşegi anneninkiyse, söz konusu mateme bağlı olarak gerçekleşen tüm duygulanımlar ölümün kendisine atfedilecek, bundan sonra hayat boyu karşılaşılan tüm ölümler de oransız bir acıya neden olacaktır. Çocuğun, karmaşık duygular beslediği akrabaları arasında gerçekleştiğine tanık olduğu cinsel ilişki, beraberinde bir sürü yanlış varsayım getirebilir. Uyum bozukluğu yaşayan

çocuklar hakkındaki tüm kayıtlar, bu çocukların cinselliğin doğasını yanlış anlamış olduklarını, öfke ya da şiddet içeren bir mücadele şeklinde yorumladıklarını, bu biricik ve yoğun deneyim karşısında dehşete kapılarak geri çekildiklerini göstermektedir. Yani çocuklarımız, yaşam ve ölüm hakkındaki deneyimlerini tesadüflere bağlı olarak oluşturmaktadır. Bir şekilde tanık oldukları bu deneyimler yakın aile çevresinde yaşanmaktadır ki, bu da genel bilgileri yanlış ve hasarlı tutumlara yol açmadan öğrenebilmenin akla gelebilecek en kötü yoludur. Bir ölüm, iki doğum ve belki bir cinsel deneyim, Amerikan yaşam tarzına uygun addettiğimiz şartlar altında yetişen bir çocuğun karşılaşabileceği en cömert öğrenme ortamıdır. 2,5 metreye 4 metre ölçülerine sahip bir odayı baştan başa duvar kâğıdıyla kaplamak için gereken kâğıt miktarını veya İngilizce bir cümleyi öğelerine ayırmayı öğretirken çocuğa verdiğimiz örnek sayısını göz önünde tuttuğumuzda, bahsettiğimiz bu rakamlar son derece yetersiz kalmaktadır. Söz konusu deneyimlerin duygusal içeriğiyle öne çıktığı ve bu yüzden tekrarların gerekli olmadığı öne sürülebilir. Şu da iddia edilebilir: Çocuğa odayı duvar kâğıdıyla kaplamak için nasıl hesap yapacağı öğretilmeden önce sıkı bir dayak atılması ve bu bilgiyi pekiştirmek amacıyla, babasının annesini demir bir çubukla dövdüğüne şahit olması da bu hesap işini hayatı boyunca hatırlamasını garantileyebilir. Ancak çocuğun, odayı duvar kâğıdıyla kaplamak için yapılması gereken hesaplamaların gerçek doğası hakkında ne öğrendiği muammadır. Bir ya da iki deneyimle çocukta herhangi bir perspektif oluşmaz; çocuk, yaşamsal olayların alışılmadık veya garip fiziksel detaylarını yerli yerine oturtma imkânı bulamaz. Yoğun duygusal stres altında yalnız bir defa tanık olduğu bir olay, çocuğa gerçek anlamda anlayış kazandırmadan, yanlış ve eksik izlenimler yaratan, iğrenme, bulantı, dehşet gibi hasarlara yol açan bir ortam hazırlar.

Çocuğun, deneyimi hakkında herhangi bir yorum yapmasına engel oluşturan, duygusal tepkileri bastıran, "Büyü-

kannemin dudakları neden bu kadar mavi?" gibi sorular sorduğunda onu derhal susturan bu gizlilik ortamında, bu gibi yanlış izlenimler filizlenmeye devam eder. Bozulma sürecinin neredeyse anında gerçekleştiği Samoa'da, bir cenazeye katılan herkesin, çürüyen bedenden yayılan kokudan iğrendiğini gayet saf ve dürüst bir şekilde ortaya koyması, ölümün fiziksel doğası üzerindeki o ağır havayı kaldırır. Oysa bizim kültürümüzde, çocuğun deneyimlerini tekrarlamasına izin verilmediği gibi, mevcut deneyimini tartışmaya açmasına ve böylece hatalı izlenimlerini düzeltmesine de olanak tanınmaz.

Samoa'lı çocuğun durumu tamamen farklıdır. Cinsel ilişki, hamilelik, doğum ve ölüm hep tanıdık olaylardır. Üstelik Samoa'lı çocuk bunları –çocuğa deneyim kazandırmaya karar verecek olursak gerekli bulacağımız gibi– ısmarlama bir düzende deneyimlemez. Mahremiyetin kuşkuyla karşılandığı bir toplumda, evin reisi ölüm döşeğinde yattığında veya kârısı düşük yaptığında, komşu çocukları davetsiz ve duygusuz izleyiciler olarak evde yerini alır. Hayatın normal düzeni kadar, patolojilerini de yakından tanırırlar. Her yeni izlenimleri bir öncekini düzeltir ve nihayet yetişkin olduklarında, yaşamı ve ölümü herhangi bir endişeye kapılmadan, yalnızca fiziki yönleriyle değerlendirecek duruma gelirler.

Bununla beraber, çocukları doğum ve ölüm sahnelerine maruz bırakmanın, istenmeyen tutumların önüne geçmek için yeterli olmadığını da belirtmek gerekir. Onları gerçek olaylarla olabildiğince çok karşı karşıya bırakmakta daha da etkili olan, yetişkinlerin bu olaylara nasıl yaklaştıkları gerçektir. Samoa'lılar için doğum, cinsellik ve ölüm, varoluşun doğal ve kaçınılmaz parçalarıdır ve bu varoluşsal gerçeklikleri en küçük çocuklarla dahi paylaşmayı umarlar. Bizim, ölüm karşısında çocuklar için sıkça kullandığımız "bu doğal değil" yorumumuz, onların nezdinde, çocukların başkalarını yemek yerken yahut uyurken görmelerini uygunsuz bulduğumuzu söylememiz kadar saçmadır. Çocukların varlığını bu

serinkanlı ve gerçekçi kabullenişleri, çocuklar için koruyucu bir ortam sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onları şoktan korumaya ve kendileriyle cömertçe paylaşılan bu ortak duygu etrafında kenetlenmelerine de yardımcı olur.

Her durumda olduğu gibi, burada da tutum ile uygulamayı birbirinden ayırmak, hangisinin daha önce geldiğini söylemek imkânsızdır. Bu ikisi arasındaki ayırım, yalnızca bizim kültürümüz için pratik geçerliliğe sahiptir. Samoa davranışını benimseyerek çocuklarının yetişkin insan bedenlerini görmelerine, bu sayede toplumumuzda yaygın olanın ötesinde insan bedeninin işleyişi hakkında daha kapsamlı bilgi edinmelerine izin veren Amerikalı ebeveynler, kum üzerine yazı yazmaktan ileri gidemezler. Zira çocuk, evinin koruyucu ortamından dışarı adım attığı anda, çocuklarda bu tür deneyimleri çirkin ve uygunsuz bulan bir zihniyetle karşı karşıya kalır. Destekleyici bir toplumsal ortam bulunmadığından, ebeveynleri bu girişimle, büyük olasılıkla çocuğa yarardan çok zarar vermiş olacaktır. Bu durum, her evin diğerinden farklı özellikler taşıdığı, toplumumuzun doğasından kaynaklanan çok sayıda uyumsuzluk örneğinden sadece biridir; nitekim gerginlik, farklılığın niteliğinden değil, kendisinden kaynaklanmaktadır.

Yaşamın fiziksel gerçekliklerini bu şekilde sessizce kabullenen Samoalılar, yaşlandıkça cinselliğe karşı da bir kabul geliştirirler. Yine burada da, geleneklerinin hangi kısımlarının bizde kati surette onaylanmayacak, hangilerinin arzu edilecek sonuçlara neden olduğunu ayırtırmak gerekir. Samoa cinselliğini, bir yandan kişilerarası ilişkilerin gelişimi, diğer yandan belli birtakım zorluklar karşısında geliştirilen çareler odağında ele alabiliriz.

Samoalıların, karakter farklılıklarını pek fazla takdir etmediklerini, kişisel ilişki mefhumlarının da bir hayli kısır olduğunu görmüştük. Çokeşliliğin kabul görmesi de hiç kuşkusuz bu tavrı destekler niteliktedir. Eşzamanlı olarak sürdürülen cinsel deneyimler, bu deneyimlerin kısa süreli

olması, duygusal bağlar kurmaktan kasıtlı olarak kaçınma, şartların gereğini hiç tereddütsüz kabul etme, kocası uzun süre evden uzakta olan eşlerin sadakatsizliğini olağan karşılama gibi etmenlerin her biri, cinselliğin bir araç olmaktan çok amaç olmasına yardım eder. Cinsellik kendi başına değer verilen bir şeydir ve kişiler arasında bağlılığa yol açma ihtimali hoş karşılanmaz. Kişisel ilişkilerin böylesine önemsenmemesinin tamamen insanların cinsel alışkanlıklarına bağlı olup olmadığı kuşkuludur. Bu durum aynı zamanda, kişiliğin istikrarlı bir şekilde görmezden geldiği kültürel tavrın bir yansıması da olabilir. Bununla beraber bütün bunlar, bir bakıma bizim toplumumuzda çoğu kişiye nasip olmayan bir şekilde kişiliğin tanınması anlamına da gelir; zira cinsellik ve cinselliğin sunduğu olasılıklarla ödüllere ilişkin engin bilgileri sayesinde Samoalılar cinselliğe hak ettiği değeri vermektedir. Ve cinsel aktiviteyi ciddi ilişkilere saklamayı tercih etmedikleri gibi, ilişkileri de cinsel doyum getirmeleri sebebiyle önemli kılmazlar. Genç bir zamparanın kusursuz tekniğine burun kıvıran Samoalı kız, cinselliği kendine özgü, içkin bir değeri olmayan gayri şahsi bir güç olarak görmeye, öpüştüğü ilk adama âşık olan, korunup kollarlanmış Amerikalı kızdan daha yakındır. Cinsel heyecandan kaynaklanan etkileşime bu denli aşına olmaları sayesinde, cinsel çekimin doğasında varolan gayri şahsiliğin bu kadar farkında oldukları için onlara gıpta edebiliriz; son derece önemsiz ve gelgeç ilişkiler, bizim gözümüzde, hoş karşılanmayacak şekilde kişiliğin yadsınmasına sebep olmaktadır.

Cinsel alışkanlıklarının, ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasını azaltan etkisini daha önce ele almıştık. Bizim, eyleme dökülen hallerle sınırlanan cinsel sapkınlıklar sınıflandırmamızı daha da daraltıp, nadiren eyleme dönüştürülen ruhsal sapkınlıklara indirgeyerek onlar, pek çok ruhsal rahatsızlık olasılığını ortadan kaldırmışlardır. Mastürbasyon, eşcinsellik ve heteroseksüel ilişkilerin alışılmadık formları

ne yasaklanmakta ne de normalleştirilmektedir. Bu eylemlerin müsaade ettiği daha geniş hareket alanı sayesinde, bizde uyum sorunlarının en temel nedenlerinden biri olan suçluluk duygusu engellenmiş olur. Heteroseksüel ilişkide daha çok çeşitliliğe izin verilmesi, bireyi özel koşullanmalarından ötürü cezalandırılmaktan korumaktadır. Bu geniş mezhebin “normal” olarak kabulü, cinsel soğukluk ve psikolojik nedenlerden kaynaklanan iktidarsızlığı ortadan kaldıran, evlilikte cinsel mutluluğu garantileyen bir kültürel atmosfer yaratmaktadır. Çokeşliliğe kucak açmaksızın böyle bir yaklaşımın benimsenmesi, pek çok evlilik sorununun çözülmesine ve bununla birlikte, parklardaki bankların ve genelevlerin tenhalaşmasına olanak sağlayabilir.

Samoa yaşam tarzını oluşturan ve istikrarlı, uyumlu, dirençli bireyler yetişmesinde etkisi bulunan faktörler arasında, aile yapısı ve cinselliğe yönelik yaklaşım kuşkusuz en fazla öne çıkan öğelerdir. Ancak erken gelişimi onaylamayan, buna karşılık yavaş, tembel ve yeteneksiz olana önem veren eğitim anlayışının da önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Yaşam temposunun daha yüksek, ödüllerin ve harcanan enerjinin de daha fazla olduğu bir toplumda, parlak çocuklar sıkılma emareleri gösterebilirler. Öte yandan, iklimin daha yavaş bir yaşam temposu dayattığı, rahat ve sakin bir toplumda, biraz da bireyselliğin açıkça ve erken gelişmiş bir şekilde sergilenmesi suretiyle, parlak çocukların hoşnutsuzluğunu kısmen de olsa ortadan kaldıran dansın dengeleyici etkisi sayesinde, hiçbir çocuk çok fazla sıkılmaz. Dahası, ahmak olan çocuk, elinden gelenin fazlasını yapması için itilip kakılmadığı gibi, en nihayetinde, sonuçsuz bir çaba göstermekten yorulup tamamen pes etmeye mecbur kalmaz. Bu eğitim politikası aynı zamanda bireysel farklılıkları da göz ardı ederek, yetenekler arasındaki uçurumdan kaynaklanan ve etkileri yetişkinlik dönemine dek uzanan kıskançlık, rekabet, öykünme gibi duyguları da asgariye indirir.

Bu, hem bireysel farklılıklardan kaynaklanan problemleri çözenin bir yolu hem de katı kurallı yetişkin dünyasına son derece hoş gelen bir çözüm yöntemidir. Çocuk ne kadar uzun süre bağımlı ve edilgen bir konumda tutulursa, genel kültür yapısını o denli yoğun biçimde özümseyecek, ileride o denli az problem çıkaracaktır. Ayrıca yeterli zaman tanındığı takdirde, daha kıt zekâlı olanlar da modern toplumun sorumluluklarını omuzlayan, sağlam, muhafazakâr bireyler olarak eğitilebilirler. Unvan verilmek suretiyle, genç erkeklerden başarılı olanlar ödüllendirilir; kırkına gelmiş ve artık yeterliliğini ispat etmiş erkeklere verilen unvanlarla ise, geleneğin devamlılığı garanti altına alınır. Bu arada hevesi kırılan parlak bireyler, topluma, aksi halde olacağından daha az katkı sağlamış olurlar.

Hiç değilse resmi eğitim çerçevesinde, yavaş yavaş bu problemin çözümünü bulmaya doğru yaklaşıyoruz. Yakın zamana kadar eğitim sistemimizin, farklı yetenek ve gelişim seviyelerindeki çocuklar arasında mevcut olan uçurumun kapatılması için önerdiği sadece iki kısmi çözüm bulunuyordu. Bunlardan ilki, eğitim sürecinin her bir seviyesini yeterince uzun tutarak, zihinsel engelliler dışında her çocuğun başarılı olabilmesine olanak tanımaktı. Samoalılarınkine oldukça yakın olan bu yöntemin tek farkı, telafi niyetine bir dans pisti sunmamasıydı. Dayanılmaz sıkıcılıkta ödevlerle gelişimi yavaşlatılan parlak çocuk, kullanamadığı enerjisini kanallı edebilecek bir yöntem bulamadığı takdirde ya okulu asma-ya ya da sorun yaratmaya başlıyordu. Bu yöntem karşısında sunulan tek alternatif, zekâsının aradaki boşlukları kapatabilecek kadar üstün olduğuna güvenerek, çocuğu bir sınıftan diğerine "atlatmak"tı. Bu yöntem, sandallar ve ağaç evlerden, Beyaz Saray'a kadar uzanan göz kamaştırıcı kariyerlere büyük hayranlık besleyen Amerikan toplumunun gözüne çok hoş görünüyordu. Çocuğa yarım yamalak ve sürekliliği olmayan bir altyapı vermesi ve onu yaşıtlarından ayırması gibi

dezavantajları ise, burada bir kez daha tekrarını gerektirmeyecek kadar sıklıkla dile getirilmiştir.

Yine de belirtmek gerekir ki, bireysel yeteneğe çok daha farklı bir değer biçilen uygarlığımızda, Samoa örneğinin daha başarısız bir versiyonu olan yöntemi resmi eğitim sistemimizde uzun yıllar kullandık. Gerek Dalton Planı gerek bir grup çocuğun, yüksek ve birbirine denk bir tempoda hızla ilerlerken ne kendilerine ne de daha az zeki olan arkadaşlarına zarar vermediği dinamik sınıflar gibi, söz konusu başarısız çözümler yerine, deneysel eğitimlerce geliştirilen çeşitli metotlar, toplumsal kurumlarımıza akılcı uygulamalar getirme girişimlerinin çarpıcı bir örneğidir. Vaktiyle kurulmuş kırmızı okul^{*} da, tıpkı Samoa dans pisti kadar beklenmedik ve rastlantısal bir fenomendi. Belli belirsiz hissedilen, adı konmamış bir ihtiyaca istinaden doğan kurum, ilkel halklarınkine paralel yöntemler kullanıyor, baskıcı problemlere rasyonalize edilmiş çözümler sunuyordu. Ancak farklı kapasitedeki ve gelişim düzeyindeki çocukların eğitiminde kullanılan değişken metotların kurumsallaştırılması, benzerine ne Samoa'da ne de başka bir ilkel toplumda rastladığımız bir durumdur. Bu, insanoğlunun gözlemlenen ihtiyaçları doğrultusunda, beşeri kurumların bilinçli ve akılcı bir şekilde yönetilmesidir.

Samoa eğitim sisteminin, farklı tutumların gelişmesine yol açan bir diğer bileşeni de, iş ve oyunun çocuğun hayatındaki yeridir. Diğer pek çok ilkel toplumun aksine, Samoalı çocuklar çalışmayı oyun yoluyla öğrenmez. Ayrıca bizim çocuklarımız gibi, sorumluluktan azade oldukları bir yaş dönemi de yoktur. Dört beş yaşına geldikleri andan itibaren, güç-

* Küçük Kırmızı Okul (The Little Red School House), Elisabeth Irwin adlı bir eğitimci/psikolog tarafından 1921 yılında New York Manhattan'da kurulmuştur. Şehirdeki ilk yenilikçi okul olarak kabul edilen kurum, kamu ve özel sektör işbirliği olarak, deneysel bir eğitim vermek üzere açılmıştır. 20. yüzyılın başında John Dewey tarafından ortaya konulan yenilikçi eğitimin ilkelerini uygulayan okul, bu yöntemin farklı etnik kökenlerden gelen kalabalık öğrenci grupları üzerinde başarılı olacağı iddiasını taşıyordu -çn.

lerine ve zekâlarına uygun ama yine de genel toplum yapısı içerisinde bir anlam taşıyan belirli görevler üstlenirler. Ancak bu, oyuna, sabah dokuzdan öğleden sonra üçe kadar okullara tıklan Amerikalı çocuklardan daha az zaman ayırdıkları anlamına gelmez. Düzenli yaşamlarına karmaşa getiren okul kavramı hayatlarına girmeden önce, Samoalı çocukların evi süpürmek, su taşımak, bebeğe bakmak gibi gündelik işlere ayırdıkları vakit muhtemelen, Amerikalı okul çocuğunun derslerine ayırdığı vakitten daha azdı.

Aradaki fark, görevlerine ayırdıkları zaman ile özgür kaldıkları zaman arasındaki oranla değil, yaklaşım biçimiyle ilgilidir. Eğitimde profesyonelleşme ve mesleki uzmanlaşmanın artışıyla birlikte ev içinde görev çeşitliliğinin kayda değer şekilde azalması yüzünden, çocuklarımız, kendilerine verilen görevlere ayırdıkları vakit ile yetişkin görevleri arasında bir bağlantı kuramaz hale gelmiştir. Bu bağlantı kopukluğu, her ne kadar gerçek olmaktan ziyade sanal olsa da, yine de çocuğun tavırlarında güçlü ve belirleyici bir etkiye yol açmaktadır. Bebek bakan, su taşıyan, yerleri süpüren Samoalı kız ya da av için tuzak kazın, hindistancevizi toplayan oğlan bu sorunu yaşamaz. Görevlerinin zaruri doğası apaçık ortadadır. Ayrıca çocuğa yapabileceği bir görev vererek –mesela babasının daktilosuna amaçsız yumruklar indiren çocuğa izin veren bizim aksimize– yetişkin araç gereçlerini çocukça ve manasız biçimde kurcalamasına müsaade etmemek, işe karşı daha farklı bir tavır gelişmesini sağlar. Amerikalı çocuklar, görünürde anne babalarının işleriyle hiçbir bağlantı kurmadıkları ödevleri yapmak için saatlerini harcarlar. Yetişkin aktivitelerine katılımları ya oyuncaklar, çay setleri, bebekler ve arabalar aracılığıyla ya da elektrik lambasını manasızca ve tehlikeli biçimde kurcalamak yoluyla olmaktadır. (Burada ve her durumda belirtmek gerekir ki, Amerikalı derken, Avrupa'dan yeni gelen ve daha farklı bir eğitim geleneğini halen muhafaza eden kişileri kastetmiyorum. Bu gruba örnek

teşkil eden Güney İtalya halkı, hâlâ çocuklarından üretken görevler beklentisi içerisinde.)

Öyleyse bizim çocuklarımız iş, oyun ve okul konusunda yanlış bir kategori algısına sahiptir: İş yetişkinler içindir, oyun çocukları eğlendirmeye hizmet eder, okul ise belli bazı mükâfatları olan, anlamsız bir sıkıntıdan başka bir şey değildir. Bu hatalı ayrımlar, akla gelebilecek her türlü garip tutuma, hayatla alakasız bir yer olarak görülen okuldan soğumaya ve nihayet, bezdirici bir sorumluluktan ibaret algılanan işten kaçmak ya da çocuksu bir şey olarak görüp oyuna burun kıvrımla sonuçlanacak şekilde, iş ile oyun arasında yersiz bir ihtilafa yol açar.

Samoa'lı çocuğu bekleyen ikilem daha farklıdır. İş, sosyal hayatın devamlılığını sağlayan zorunlu ödevler olarak algılanır: Ekim yapmak, hasat, yemek hazırlamak, balık tutmak, ev inşa etmek, hasır dokumak, çocuk bakmak, evlilik ve doğumları onaylamak ve unvan sahibi olmak için mal mülk biriktirmek, misafirleri eğlendirmek; bunların hepsi hayatın içinden, en küçük çocuğa kadar toplumun her üyesinin katılımını gerektiren eylemlerdir. Her ailenin kendi yiyecek, giyecek ve eşyasını kendi ürettiği, pek fazla mülkün bulunmadığı, üst sınıftan ailelerin daha büyük yükümlülükleri üstlenenler olarak öne çıktığı, bizim tasarruf, yatırım, keyfi erteleme kavramlarımızın hiç olmadığı bir yerde, iş, dinlenceyi hak etmek için bir araç değildir. (Aslında yiyeceğin bolladığı, şenliklerin sürekli olduğu hasat mevsimleri bile kesin çizgilerle belirlenmemiştir. Birkaç haftalık kıtlığın ardından yeniden bolluk ve eğlence dönemine kavuşan bir iki köy dışında, yiyecek her zaman bol miktarda bulunmaktadır.) Aksine, iş her an herkes için süreklilik taşıyan bir olgudur. Hiç kimse istisna teşkil etmez; sadece birkaç kişi fazla çalışır. Toplum, çalışkan olanı ödüllendirir, asgari düzeyde çalışanıysa hoş görür. Ve dinlence her daim devam eder. Şunun altını çizmek gerekir ki dinlence, çok çalışmanın yahut belli bir birikimin

sonucunda hak edilen bir ödül değildir; dinlence, yumuşak bir iklimin, küçük bir nüfusun, kaynaşık bir sosyal sistemin varlığının ve göz kamaştırıcı harcamalara yönelik sosyal bir talebin yokluğunun sonucudur. Oyun ise insanların işinden arta kalan zamanda yaptığı bir şey değil, bezdiricilikten uzak bir çalışma düzeninde, kendilerine kalan bol miktarda boş zamanı doldurmalarının bir yoludur.

Oyun oynamak dans etmeyi, şarkı söylemeyi, çeşitli oyunları, çiçeklerden kolye yapmayı, flört etmeyi, laf yetiştirmeyi ve her türlü cinsel eylemi kapsar. Bunun dışında, köyler arasındaki, törensel bir nitelik taşıyan ziyaretler gibi birtakım sosyal âdetler hem iş hem oyun kapsamında yer alır. Fakat işi insanın sevmediği ama yapmak zorunda olduğu, oyunu yapmak istediği bir şey olarak görmek veya işi yetişkinlerin temel meşguliyeti, oyunuyorsa çocukların temel gayesi olarak değerlendirmek söz konusu bile değildir. Çocukların oyunları da tarz, ilgi alanı ve işe oranı bakımından yetişkinlerinkine benzer. Ayrıca Samoalı çocuk, yetişkin aktivitelerini oyuna dönüştürmekle, bir dünyayı diğerine dönüştürmekle ilgilenmez. Kendime, sabundan baloncuklar yapmak için bir kutu kil çubuk sipariş etmiştim. Çocuklar sabun baloncuklarına aşinaydı; ancak bunun için, kilden yapılmış çubuklara göre fazlasıyla ilkel bir yöntemle başvuruyorlardı. Baloncukların alışılmadık boyutları ve güzelliğiyle birkaç dakika kadar eğlendikten sonra, küçük kızlar birbiri ardına, annelerine götürmek üzere benden çubuğu istediler; çünkü çubuklar oyun oynamak için değil, tütün içmek içindi. Yabancı oyuncak bebekler ilgilerini çekmiyordu. Diğer bazı adalarda çocuklar, Samoalı çocukların top ördükleri palmiye yapraklarından bebek örüyorlardı; ancak onların kendi bebekleri de yoktu. Oyuncak evler yapmıyorlar, evcilik oynamıyorlar, oyuncak gemiler yüzdürmüyorlardı. Bunun yerine oğlanlar hakiki ıskarmoz kanolara biniyor, lagünün emniyetli sularında pedal çevirme talimleri yapıyorlardı. Tüm bu yaklaşımlar, çocukla-

rın hayatına bizim kendi çocuklarımıza sağlayabildiğimizden daha fazla bütünlük sunuyordu.

Bizim kültürümüzde, bir çocuğun yaşamının anlaşılabilirliği, ancak diğer çocukların davranışları açısından ele alınarak ölçülebilir. Diğer bütün çocuklar okula gidiyorsa, okula gitmeyen çocuk, onların arasında kendini aykırı hisseder. Komşunun küçük kızı müzik dersleri alıyorsa, Mary neden almasıdır? Yahut tam tersi: Diğer kız müzik dersi almıyorsa, Mary neden almak zorundadır? Fakat çocuklarla yetişkinlerin ilgi alanları arasındaki farklar konusunda hassasiyetimiz o derece keskindir ki, çocuk kendi davranışlarını yetişkin yaşamıyla ilişkisi bağlamında değerlendirmeyi başaramaz. Bu nedenle, çocuklar çoğu kez oyunu, tabiatı gereği değersiz bir şey olarak bellerken; yetişkinler, dinlenmek için ayırdıkları sınırlı zamanın her saniyesinden yararlanmak için acınası bir uğraş verirler. Oysa Samoalı çocuk, gerek iş gerek oyunla ilgili her eylemini, halkının tamamını göz önüne alarak değerlendirir. Her bir hareketi, bildiği tek standart olan Samoa köy hayatıyla bağlantısına göre değer kazanır. Bizimki gibi karmaşık ve çok katmanlı bir toplum, böylesi basit bir eğitim düzeninin kendiliğinden tasarlanmış olmasını hayal dahi edemez. Yeniden, çocukları toplum düzenine katmak için yöntemler geliştirmek, okul yaşamlarını hayatlarının geri kalan kısmına adapte etmenin çarelerini aramak ve bu sayede, Samoa'nın çocuklarına kazandırdığı payeyi kendi çocuklarımıza sunmak üzere çaba harcamamız gerekmektedir.

Çocuğun duygusal istikrarını etkileyebilecek kültürel farklılıkların sonuncusu ise, önemli kararlar alması yönünde çocuğa baskı uygulanmamasıdır. Çocuklar öğrenmeleri, uslu durmaları, çalışmaları için zorlanırlar; ancak kendi seçimlerini bir an önce yapmaları için zorlanmazlar. Bu tavrın kendini hissettirdiği ilk durum, edep ve hayâ duygularının doruk noktasını oluşturan, erkek ve kız kardeşler arasındaki tabu konusudur. Fakat tabunun tam olarak uygulanmaya

başlanması, tam anlamıyla, küçük olan çocuğun inisiyatifindedir. Belli bir idrak ve sağduyu düzeyine eriştiği zaman kendiliğinden “utanma”ya başlayacak ve ihtiyarlık yıllarına kadar devam edecek bu öncel sınırı kendisi çizecektir. Aynı şekilde, cinsellik konusunda da gençlere asla baskı yapılmaz; gençler, erken yaşta evlilik yapmaya zorlanmaz. Toplumun genel standartlarından sapma ihtimali o kadar düşüktür ki, birkaç yıllık zaman kaybı toplum için bir tehdit değildir. Çocuğun erkek kardeş-kız kardeş tabusunun ayırdına daha geç varması hiçbir tehlike teşkil etmez.

Bu serbestlik, Samoa Hristiyan Kilisesi'ne de sirayet etmiştir. Samoalılar, genç ve bekâr insanlara, hayattan alacakları keyfi kaçırabilecek anlık kararlar almaları yönünde neden baskı yapılması gerektiğini anlayamazlar. Böyle ciddi kararlar için evlenmeyi, hatta daha sonrasını bekleyebilirler; attıkları adımların sorumluluğunu idrak ettikleri ve her gün, her hafta itibarlarını yitirme tehlikesi içinde olmadıkları bir zamanda bu kararları alabilirler. Ağır ve sağlam adımlarla ilerlemenin erdemlerini keşfeden misyonerler, Samoa cinsel ahlakını Batı Avrupa normlarıyla uzlaştırmamanın bir yolunu aramış, Kilise okullarına kapatılmamış bekâr Kilise üyelerinin karşı karşıya kaldığı büyük dezavantajların farkına varmışlardır. Sonuç olarak, yerel papazlar, ergen kızı ruhunun kurtuluşunu düşünmeye zorlamak yerine, biraz daha büyüünceye dek beklemesi yönünde ona öğütte bulunurlar, ki zaten kız da buna dünden razıdır.

Ancak özellikle Protestan kiliselerimiz, kendini gençlere cazip göstermek gibi bir kaygı taşımaktadır. Bireysel seçimlere vurgu yapan ve Katolik geleneklere uygun şekilde kutsal bağışları teşvik ederken, hemen dine döndürme ya da dini duyguları canlandırma beklentisi taşımayan Reformasyon hareketi, kilise üyeliği âdetini kabul etmeye yanaşmaz. Protestanların çözümü, bu seçimi olabildiğince erteleyerek, kesin ve kararlı bir şekilde başvurması için çocuğun “aklının

ereceği" zamanın gelmesini beklemektir. Kiliseye başvuru ebeveynler ve toplum tarafından teşvik edilirken, çocuk bir an önce, akıllıca bir seçim yapmaya zorlanır. Kökenleri Reformasyon geleneğine dayanan ve bireysel seçimlere vurgu yapan bu süreç, tarihsel açıdan bakıldığında kaçınılmaz olsa da, müzakerelerin bu kadar uzun sürmüş olması üzücü bir durumdur. Herhangi bir mezhebe bağlı olmayan reform grupları da bu yaklaşımı devralarak, ergen çocuğu en temel iştigal konusu olarak benimsemişlerdir.

Samoa ile Amerikan kültürleri arasındaki tüm bu kıyaslamalar içinde, belli noktalar yalnızca kendi yöntemlerimize ışık tutmak için yararlı görülürken, bazılarında değişim için ilham almak mümkün olabilir. Diğer halkların usullerine gıpta ile bakalım ya da bakmayalım, başka insanların aynı problemler karşısında nasıl bir tavır benimsediklerini gözlemleyerek, kendi usullerimize olan yaklaşımımızda yeni ufuklar açabilir, kavrayışımızı derinleştirebiliriz. Yöntemlerimizin insan doğasının kaçınılmaz bir sonucu ya da Tanrı'nın birer buyruğu değil, uzun ve çalkantılı insanlık tarihinin meyveleri olduğunun farkına vararak, tüm yapılarımızı yeni baştan inceleyebilir, başka uygarlıkların tarihsel süreçleriyle kıyaslayıp tartabilir ve eksiklerini tespit etmekten çekinmeyebiliriz.

Seçim Yapma

Su ana dek madde madde, kendi uygarlığımız ile Samoa uygarlığını karşılaştırarak eğitim yöntemlerimize ışık tutmaya çalıştık. Şimdi Samoa örneğinden alacağımız temel dersi, yani ergenliğin kaçınılmaz bir stres ve gerilim dönemi olmayıp ancak kültürel koşulların etkisiyle bu hale geldiğini öğrenmiş olarak kendimize dönecek olursak, acaba ergenlik çağındaki çocuklarımızın eğitimine olumlu katkılar sunacak çözüm yolları geliştirebilir miyiz?

İlk bakışta yanıt oldukça basittir: Eğer ergenler, sosyal ortamlarındaki koşullar yüzünden mücadele ve strese itiliyorsa, söz konusu stresi azaltmak için ortamda gerekli her türlü değişikliği yaparak gerilim ve uyum sorununu ortadan kaldırabiliriz. Fakat ne yazık ki ergenlerimizi çileden çıkaran koşullar, toplumsal yapımızın iskeletini oluşturmaktadır ve doğrudan müdahaleye, konuştuğumuz dil kadar bile müsait değildir. Şurada bir heceyi, burada bir cümle yapısını değiştirebiliriz; ancak (kültürün her ögesinde olduğu gibi) dilbilimsel düzeyde de uzun vadeli değişiklikler ancak zamana bağlı olarak, her bireyin bilinçsizce yaptığı minik katkılar aracılığıyla gerçekleşebilir. Ergenlik dönemi zorluklarının temel nedenleri, standartlar arasındaki çatışma ve her bireyin kendi kararlarını vermesi gerektiği yönündeki inanç ile seçim hakkının önemli olduğu duygusudur. Bu kültürel yaklaşımlar altında ergenlik, fizyolojik bir değişim dönemi olarak algılanmaktan çıkmaktadır. Biliyoruz ki fizyolojik anlamıyla ergenlik, ille de çatışmaya yol açmak zorunda değildir; ne var ki, zihinsel ve duygusal olgunluğun başlangıç aşaması

olarak, çatışmalar ve mücadelelerle doludur. Kendisi seçilsin diye yaygara koparan, her biri kendi kurtuluş yönteminin, kendi ekonomik felsefesinin propagandasını yürüten çok sayıda özerk gruptan oluşan bir toplum, seçimlerini yapıncaya veya seçim şartlarına dayanamayıp pes edinceye dek hiçbir nesline huzur vermeyecektir. Stres, çocuklarımızın geçirdiği fiziksel değişim sürecinde değil, toplumumuzun kendi bünyesindedir; buna karşın, 20. yüzyıl Amerika'sında ne daha az gerçek ne de daha az kaçınılmazdır.

Bu "bir seçimde bulunma" gereksiniminin büründüğü belli başlı formlara göz atacak olursak, ergen çocuğu bekleyen mücadele daha da detaylanacaktır. Konumuz temelde kız çocuklar olduğundan, problemi kızların bakış açısından ele alacak olsam da, pek çok açıdan erkek çocukların yaşadıkları da oldukça benzerdir. On dört ila on sekiz yaşları arasında, Amerikalı ortalama bir genç erkek ve genç kız, eğitimini tamamlar. Artık çalışma hayatına hazırdırlar ve ne iş yapacaklarına karar vermeleri gerekmektedir. Çoğu durumda, belirgin bir şekilde az seçim hakkına sahip oldukları iddia edilebilir. Eğitim düzeyleri, ülkenin hangi bölgesinde yaşadıkları ve el becerileri, bir alışveriş merkezinde kasiyerlik, santral memurluğu, tezgâhtarlık ya da madencilik arasında yapacakları seçime yön verir. Fakat önlerindeki seçenekler ne kadar az olsa da, Amerikan rüyasının sonsuz fırsatlar vaadi, bu seçenek kısıtlılığını bulandırır. Filmler, dergiler ve gazeteler hep aynı Külkedisi hikâyesini farklı versiyonlarla tekrar tekrar sunarken, ilgi çeken konu, 456 numaralı kasiyer kızın mağaza sahibiyle yakında evlenecek olması ya da yöneticiliğe yükselmesi benzeri şeyler olabilir.

Mesleki sınıflarımız da sabit değildir. Çok sayıda çocuk, anne babalarından daha iyi eğitilmiş olup daha üst düzey pozisyonlarda çalışmaktadır. Öyle ki, erkekler ile kadınlar arasındaki süregelen fırsat eşitsizliği, bir genç kız ve rakibi olan ağabeyi arasında geçerliliğini sürdürdüğü halde, vasıfsız

babası ile kendisi arasında genellikle söz konusu olmaz. Bu yaklaşımların, vaktiyle meslek seçimine daimi bir alternatif oluşturan, bir sınır çizgisi ve bol miktarda sahipsiz arazi gibi, artık yürürlükten kalkmış koşulların ürünleri olduğunu hatırlatmak gereksizdir. İstihkâmî günlerimizde düşünce sistemimize giren bir diğer kalıpsa daha başka biçimde muhafaza edilmiştir. İngilizce konuşmayan ülkelerden gelen göçmenlerimiz olduğu sürece, İngilizce bilmeyen ebeveynler ile İngilizce konuşan çocukları arasında, fırsat uçurumu çok derin ve çarpıcı olacaktır. Eğitim sistemimiz şimdikinden çok daha istikrarlı bir zemine oturuncaya kadar, zorunlu eğitim yaşı ve süresinin sürekli yükseltilmesi pek çok ebeveyn ile çocukları arasında geniş bir eğitimsel uçuruma yol açacaktır. Günümüzde, çiftçiler ile çiftlik çalışanlarının kentli mesleklere kayması gibi mesleki dönüşümler de bu tabloya hizmet etmektedir. İrgatlar kentli meslekleri sosyal seviyede bir yükseliş olarak algılamaktadır. Bu arada bilimsel ziraat yöntemlerinin yaygınlaşmasıyla, ziraat işçisi ihtiyacı dramatik şekilde düşerken, köylü çocukların iş bulmak üzere kentlere göç etmesi, en azından gelecek nesil boyunca tarım eyaletlerinin hayal güçlerini büyük ölçüde zorlayacak gibi görünüyor. Makinelerin vasıfsız işçilerin yerini alması ve bununla beraber çoğu işçi ve çocuklarının makineleri kullanacak görevlere gelmesiyle birlikte, tarih sahnesinde, sonsuz fırsat mitimizi canlı tutacak yeni bir değişim yaşanmıştır. Bu tabloya, güneğin mısır tarlalarından muazzam bir göç dalgasına karışarak ayrılan zenci çocukların umutları ya da hiç kafa yormadan anne babalarının izinden gidebilme olanağından yoksun kalarak, daha iyi değilse bile daha başka alanlar aramaya mecbur bırakılan, New Englandlı fabrika işçilerinin çocukları üzerinde yol açtığı tesirler de eklenebilir.

Olayların dikkatli gözlemcileri, sınıfsal çizgilerin giderek sabitlendiğini, anne babalarını geride bırakıp basamak atlamaya devam etseler de göçmen çocuklarının eskisi kadar

görmeli zaferlere artık çok nadir ulaştıklarını ve bu sebeple, çocuğun gelecekteki statüsünü, ebeveynlerinin mevcut statüsüne bakarak tahmin etmenin günümüzde daha kolay olduğunu söyleyeceklerdir. Ne var ki istatistiklerle ortaya konulan bu ölçülü değerlendirmeler henüz ne edebiyatımıza ne sinemamıza sızmayı başarmış ne de ebeveynlerinin durumlarıyla kıyaslandığında, çocukların durumundaki çarpıcı iyileşmeyi azaltan bir etki yaratabilmiştir. Özellikle kentlerde, ilerlemenin, yol işçisi olarak çalışan John Riley haftada yirmi dolar kazanırken, yöneticilik eğitimi alan kızı Mary'nin, daha az mesai yaparak haftada yirmi beş dolar kazanması örneğiyle sınırlı kalmadığı ve belli bir sınıfa ya da bölgeye mensup çocuklar için temel kaide olduğuna ilişkin herhangi bir gösterge bulunmamaktadır.

Açık öğretim okullarının cazibesi ve şöhrete giden kısa yol öğretisinin olgunlaşması da, Amerikalı erkek ve kızların, sınıfsal hiyerarşinin kuşkuya yer vermeyecek kadar eski ve köklü olduğu bir toplumda doğan İngiliz çocuklardan farklı meslek tercihlerine katkıda bulunmaktadır. Ekonomik şartlar onları çalışmaya zorlarken, ister sınırlayıcı ve sevimsiz bir hayat uğruna tasasız bir yaşamı geride bırakmak ister bütün Amerikan halkına açık olduğu söylenen fırsatların aksine, yapmak zorunda oldukları tercihe acı bir isyan şeklinde olsun, etraflarındaki her şey bu seçimi daha da karmaşıktırmaktadır.

Dahası, işe girmek ergen kızın ev hayatına daha farklı mücadeleler de eklemektedir. Kızın bağımlılığı, o zamana dek, harcadığı paradan kılık kıyafetine ve davranışlarına kadar, her konuda spontan eylemine getirilen sınırlamalar ve engellemelerle kendini göstermiştir. Toplumumuzun maddiyatçı yapısından dolayı, davranışlardaki sınırlama ile harçlıkta sınırlama arasında kurulan doğrudan bağlantı, eski zamanlarda olduğundan çok daha ileri boyuttadır. Zamanında, ebeveynler çocuklarının sıradışı giyim tarzını onaylamadığında, anneler kızlarının elbiselerinin yakaları-

nı kapalı, kollarını uzun dikerlerdi. Günümüzde ise kontrol para yoluyla sağlanmaktadır: Mary ipek çorap almaya devam ederse, bundan böyle artık çorap alacak parası olmayacaktır. Benzer şekilde, sigara ve içki zevki ancak parayla tatmin edilebilir; ebeveyninin onaylamadığı filmlere gitmek, kitap ve dergiler satın almak, bir kızın hem parası olmasına hem de daha dolaysız kontrol mekanizmalarından yakayı sıyrabilmesine bağlıdır. Bir kızın giyim kuşam ve eğlence isteklerini karşılayabilmesi açısından önemli oluşu, parayı ebeveyn otoritesinin uygulanması yönünde en kolay araç yapmaktadır. Bu öylesine kolaydır ki, harçlığını kesmekle tehdit etmek veya haftada bir gideceği sinemaya ya da çok istediği o şapkaya vereceği paraya el koymak, geçen yüzyılda en sık kullanılan disiplin yolları olan kırbaç ile ekmek-su cezasının yerini almıştır. Ebeveynler bu kontrol mekanizmasına giderek daha fazla güvenir olmuştur. Kız çocuklar tüm ahlaki, dini ya da sosyal davranışlarında, etik kurallarında ve maddi koşullarındaki en ufak kısıtlamayı ekonomik bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Nihayet on altı on yedinde kız çocuk bir işe girer. Her ne kadar vicdanlı davranış evin masraflarına katkıda bulunuyor olsa da, büyük olasılıkla sadece Avrupa geleneğinin hâlâ hüküm sürdüğü evlerde, para kazanan kız tüm kazancını ailesine vermektedir. (Bu durumun istisnası, kızın anne babasına baktığı, ekonomik sorumluluğun kendisinde olmasıyla, ebeveyn kontrolünün biçim değiştirdiği vakalardır.) Hayatında ilk defa, herhangi bir ahlaki veya davranışsal yaptırımla kısıtlanmayacak, kendine ait bir geliri vardır. Ebeveyninin temel disiplin aracı bir anda tuzla buz olmuşsa da, kızlarının hayatını yönetme arzuları sona ermemiştir. O zamana dek, kontrol kullanımlarını, bakanın bakılan üzerindeki denetim hakkı olarak değil, çok daha geleneksel anlamda, yıllar boyunca uygulamak suretiyle güç kazanan bir yaklaşımla, anne babaların çocuklarını denetleme hakkı olarak görmüşlerdir.

Fakat kızın şimdiki durumu, elinde kamçısı olan birine istemeye istemeye boyun eğerken, bir anda, o kamçının koptuğunu gören birine benzemektedir. İtaat etmekten yana gönülsüzlük ve daha basit toplumlarda, çocukların kaçınılmaz olarak kabul ettiği ebeveyn kısıtlamaları karşısında duyduğu sinir bozukluğu da yine bizim çok katmanlı toplumumuza özgü bir durumdur. Uyku vakti geldiğinde, etrafındaki tüm çocuklar yatağa giderken, çocuk kurala direnip anne babasına karşı gelmeyecektir. Ama komşunun kızı saat on bire kadar ayaktayken, Mary neden sekizde yatmak zorundadır? Tüm okul arkadaşları sigara içebiliyorsa, o neden içemesindir? Ya da tam tersine, mesele standartların doğasından ziyade ortak bir standardın yokluğu olduğuna göre, diğer tüm kızlar güzel, süslü elbiseler giyip, çiçekler ve kurdelelerle süslenmiş şapkalar takarken, o neden dümdüz ve ağırbaşlı pamuklu giysiler giymek, basit yuvarlak şapkalar takmak zorundadır? Çocukların anne babalarına karşı aşırı derecede tutkulu, daha ciddi başka birtakım sorunlara yol açacak türden bir düşkünlük geliştirmesine mani olacak şekilde, heterojen yapıli toplumlarda, çocuklar ebeveynlerinin kararlarını sorgulamaksızın kabul etmez; içlerinden en uysalları bile, ileride özgürlüğüne kavuşma umuduyla şimdilik boyun eğir.

İlkel ve homojen toplumlarda, ebeveynlerin disiplin yöntemleri, belli bir davranış kalıbındaki ufak tefek sapmaları düzeltmek amacıyla, çocuklara ufak ufak boyun eğdirmek suretiyle uygulanır. Fakat bizim toplumumuzda, ev içi disiplin, diğer tüm standartlar üzerinde hâkimiyet kuracak özel bir dizi standardı yerleştirmeyi amaçlar. Her aile bu uğurda bir tür mücadele verir: Kimi orta yolu bulmaya çalışmanın yüküyle, toplumda büyük ölçüde kaybedilmiş bir davanın savunuculuğuna girişir; kimi ise, konu komşunun çok ilerisinde, yepyeni standartlar oluşturmak için cesur bir savaşa kalkışır. Bu tip propagandacı yaklaşımlarla, kızın kişilik gelişiminde ev içi disiplinin önemi büyük ölçüde artar. Şimdi, ekonomik otorite-

tesini kaybeden anne baba, hâlâ çatılarının altında yaşayan kızlarını, karşı koyduğu standartlara boyun eğdirmeye çalışmaktadır. Bu çabaları genelde sonuçsuz kalır ve nihayet evdeki kontrol mekanizması bir anda dağılır; üstelik bu dağılış, kızın tam da başka önemli kararlarla karşı karşıya kaldığı ve istikrarlı bir ev ortamına ihtiyacı olduğu sırada yaşanmaktadır.

Ve yine tam da bu dönemde, cinsellik kızın hayatında önemli bir rol oynamaya başlar. Bir kez daha kız, çatışan tercihlerle karşı karşıyadır. Kendi jenerasyonunun daha özgürlükçü standartlarını kabul edecek olsa anne ve babasıyla, daha da önemlisi, onların kendisine aşıladığı ideallerle karşı karşıya kalacaktır. Püriten bir vicdan azabı çekmedikleri müddetçe, genç insanların cinsel deneyimleri meselesini bir isyandan ziyade deneme-yanılma olarak yorumlamak, konuyu haddinden fazla basite indirgemek olur. Çok daha kapsamlı ve tehlikeli bir deneyime kalkışmak, bu alanda herhangi bir toplumsal kriter bulunmamasından dolayı, yeterince sorun oluşturmaktadır; zira insan ilişkileri alanında her tür yeni girişim daima, kaideleri belli olmayan durumlarla baş etme gücü olmayanların yenilgisiyle sonuçlanır. Haysiyet ile kişisel yükümlülük ve sorumlulukların sınırlarını belirleyen sosyal kodlar zaman içinde oluşur. Ve ilk deneyimcilerin birçoğu pusulasız denizlerde yolunu yitirir. Deneyimlemenin gizli tuzaklarına bir de olayın yanlışlığı, gizlilik ihtiyacı, yanlışlar ve korku eklendiğinde gerilim o kadar şiddetlenir ki, yıkım çoğu kez kaçınılmazdır.

Kız diğer yolu seçecek olur da kendinden önceki jenerasyonun geleneklerine sadık kalırsa, akranlarının yoldaşlığını yitirme pahasına ebeveyninin sempatisini ve desteğini kazanır. Hangi yolu seçerse seçsin, seçimine zihinsel bir ıstırap eşlik eder. Az sayıda çocuk şans eseri, aynı standartları paylaşan geniş bir topluluk içerisinde, ebeveynlerine ya da akranlarının büyük kısmına karşı birbirini destekleyerek veya bir başka ilgi alanına yönelerek ayakta kalır. Ancak in-

san ilişkileri konusu şans eseri daha ileride gündemlerine girecek olan öğrenciler haricinde, başka bir ilgi alanından duydukları büyük tatmine karşı cinsle ilişkileri askıya alanlar, sıklıkla kendilerini, telafisi olmayan bir halde, birer kız kurusu olarak buluverirler. İlkel kadınların tanımadığı bir kavram olan evde kalma korkusu, uygarlığımızın yarattığı bir başka uyum sorunudur.

Mevcut tutumun problemlerine bir de, evlilikle ilgili muhtelif kavram kargaşaları ve belli bir yetkinliğe erişinceye dek evliliğin ertelenmesi veya hemen evlenip hayat mücadelesi veren genç bir kocayla evin masraflarını paylaşmak arasında yaşanan çatışma da eklenir. Doğum kontrolü bilgisi bir yandan, o zamana dek çaresizce doğanın kurallarına uymak zorunda kalınan bir noktada seçme hakkı sunarak insan hayatını yüceltirken, diğer yandan yeni kafa karışıklıkları yaratır. Evlilik-ev hayatı-çocuk üçgeninden oluşan basit yaşam planının karşısına çocuksuz evlilikler, evlilik ve kariyer, evliliğin ve ev hayatının sorumluluklarından azade bir cinsel yaşam gibi, bağımsız bekâr hayatı alternatiflerini koyarak, durumu iyice içinden çıkılmaz bir hale sokar. Kızların büyük çoğunluğu hâlâ evlenmek istediği ve mesleğini bir ara durak olarak gördüğü için, bu sorunlar yalnızca erkeklere karşı yaklaşımlarını değil, mesleklerine karşı yaklaşımlarını da etkiler ve onları, mecburiyet dolayısıyla devam ettikleri iş hayatına karşı sürdürülebilir bir ilgi duymaktan alıkoyar.

Bu problemlerin üzerine bir de, yeni ekonomik statüden kaynaklanan zorluklar ile cinsellikte ve gerek etik gerek dini konularda belli bir standart benimseme gerekliliği eklenir. Bir kez daha ev, güçlü bir faktör olarak öne çıkar; ebeveynler ellerinden gelen azami duygusal baskıyı uygulamak suretiyle, çocuklarını onlarca "kurtuluşa giden" yoldan birine sokmaya çalışırlar. Dini toplantıların stresi ve bir yandan papazın diğer yandan ebeveynlerin baskısı bir an olsun onlara rahat vermez. Otoritenin öğretileri ile toplumsal pratikleri

ve bilimsel bulguları uzlaştırmanın temel güçlükleri, zaten dayanışmayacak derecede bezdirilmiş çocukları hem zora sokar hem de onların kafalarını karıştırır.

Toplumun, ergenlerin önüne çok fazla sorun getirdiğini ve yalnızca birkaç aylık bir sürede çok önemli kararlar almalarını beklediğini kabul etmek gerekir. Ve peki bu konuda ne yapılabilir? Her derde deva olabilecek reçetelerden biri, en azından bu kararlardan bazılarını daha ileri bir döneme ertelemek; çocuğun ekonomik bağımlılığının devamını sağlamak; onu karşı cins ile her türlü ilişkiden soyutlamak ve daha dengeli, çevresini kuşatan problemlere eleştirel yaklaşmaya daha hazır bir yaşa erişinceye kadar tek bir dini inanç sistemiyle karşı karşıya bırakmak olabilir. Bu türden bir yaklaşım, daha üstü kapalı bir biçimde, çalışma ve okula başlama yaşının yükseltilmesi, okul çocuklarının evrim veya din gibi ikilem içeren konulardan, cinsel temizlik ya da doğum kontrolü gibi bilgilerden korunması gibi yöntemlerle gençlik çağının daha da uzatılmasına yönelik birtakım düzenlemeleri desteklemektedir. Özel olarak gündeme alınan ve yasal yaptırımlarla desteklenen bu gibi önlemlerle, istenilen sonuç elde edilerek, seçim yapma çağı ileriye ertelense bile, yine de böyle bir gelişmenin arzu edilir olduğunu iddia etmek zordur. Çok küçük yaştaki çocukların, norm çatışmalarının ortasında kalması ve gelişim süreçlerinin, belli grupların taraftarlığına zorlayan ve çok erken yaşta beyin yıkamaya başlayan propaganda girişimleriyle engellenmesi haksızlıktır. Dini inanç kaybı, otuzunda, on beşinde olduğundan çok daha sarsıcı bir biçimde gerçekleşir. Nitekim inancı destekleyen kabulleniş, çok daha uzun yıllar boyunca geçerliliğini sürdürmüş olacaktır. Cinselliğin o zamana dek hiç akla gelmeyen boyutlarıyla bir anda tanışmak ya da cinsel davranışa yönelik tüm geleneksel bilginin aniden yıkılması, eski davranışların köklülüğü oranında zorlaşacaktır. Hatta pratikte bu tip düzenlemeler, şimdi olduğu gibi

yerel nitelikte kalacak, eyaletlerden biri evrimi yasaklarken, bir diğeri doğum kontrolünü yasaklayacak, bir başkası ise bekâr kızlara ayrımcılık uygulayacaktır. Ve bu tip yerel hareketler, kendi seçimlerini erkenden yapma hakkı tanınmış çocuklarla mutlu bir şekilde aşık atan genç insan topluluklarını yok etmekten başka işe yaramaz. Böyle bir eğitim düzeni, uygulanması neredeyse imkânsız olmanın yanı sıra, hem geriye doğru atılmış bir adım olacak hem de sorudan kaçınmaktan öte bir anlam taşımayacaktır.

Bunun yerine, tüm eğitim çabamızı, çocuklarımıza etraflarını kuşatan seçimlerle baş edebilecek donanımı kazandırmaya yönlendirmemiz gerekmektedir. Eğitimin, özellikle de okuldakinden ziyade evdeki eğitimin, tek bir rejimin savunuculuğunu yapmak ve diğer tüm dış etkilere direnecek belli bir zihin yapısı oluşturmak için canını dişine takmak yerine, kişiyi tam da bu etkilere karşı hazır hale getirmesi gerekir. Bu tip bir eğitim, zihinsel ve fiziksel sağlığın, şimdiye dek olduğundan çok daha fazla üzerinde durmalıdır. Akıllıca seçimler yapabilmesi için, çocuğun zihinsel ve bedensel sağlığının yerinde olması, hiçbir şekilde, önlem alınabilecek türden bir engelinin bulunmaması lazımdır. Daha da önemlisi, geleceğin çocukları açık zihinli olmalıdır. Aileler gülümseme, kaçatma, kucaklama ve tehdit yoluyla belli bir etik davayı yahut dini inancı dayatmaya son vermelidir. Çocuklara ne düşünecekleri değil, nasıl düşünecekleri öğretilmelidir. Ve eski yanlışlar ancak zaman içerisinde yok edilebildiğinden, günümüzde yapılanın aksine, hoşgörüsüzlük yerine hoşgörünün öğretilmesi gerekir. Önlerinde pek çok farklı yol uzandığını, bu yollardan hiçbirinin bir diğerinden daha doğru olmadığını ve yapacakları seçimin yalnız ve yalnızca kendi sorumlulukları olduğunu öğrenmek zorundadırlar. Önyargılardan arınmış ve herhangi bir norm için erken yaşta şartlandırılmamış olarak, önlerinde uzanan seçimleri açık bir zihinle karşılamaları şarttır.

Uygarlıklar üzerine çalışan herkesin fark etmiş olacağı gibi, hızla değişen heterojen toplum yapımız için ödediğimiz bedeller çok ağırdır. Bu bedelleri, yüksek oranda suç ve kural ihlalleri, gençlerimizin yaşadığı uyum sorunları, gün geçtikçe yaygınlaşan ruhsal rahatsızlıklar ve sanatın sağlıklı bir gelişim için muhtaç olduğu ahenkli geleneklerden yoksunluk olarak ödüyoruz. Bu kadar yüklü bedeller karşılığında neler kazandığımızı dikkatle incelemek ve umutsuzluğa kapılmamak gerekir. Şunu önemle idrak ediyoruz ki, bütün kazanımlarımız içerisinde en değerli olanı, seçim yapma özgürlüğümüz, tek bir yaşam biçimini tanıyan diğer uygarlıkların aksine pek çok farklı yaşam biçimini tanıyor oluşumuzdur. İster gizemci olsun ister asker; ister iş adamı olsun ister sanatçı, diğer uygarlıklar yalnız tek bir yaradılış biçiminin yeşerebileceği bir ortama imkân sağlarken, uygarlığımız, sahip olduğu pek çok farklı norm sayesinde, farklı yetenekler ve ilgi alanlarıyla donatılmış, pek çok farklı yaradılış biçiminin yeşermesine imkân tanımaktadır.

Günümüzde, bir geçiş dönemi yaşamaktayız. Sahip olduğumuz pek çok farklı norma rağmen hâlâ yalnızca bir tek normun doğru olabileceğine inanıyoruz. Çocuklarımıza, tüm tarafların, davalarının doğruluğuna duydukları inançla silahlandığı bir savaş sahnesi sunuyoruz. Ve bu tarafların her biri, gelecek nesli hedef almaktadır. Ancak tarih boyunca –ve halen günümüzde– insanoğlunun hayata ilişkin problemlerini çözmek için geliştirdiği sayısız yolu göz önünde bulundurduğumuzda, tek bir normun varlığına olan inancımızın yerle bir olması kaçınılmazdır. Ve tek bir topluluk bile geleneklerini ahlaki yaptırımlarla dayatmadığı, hepsi de yalnızca geçici bir süre için üyeliğe uygun olanları aralarına aldıkları zaman, yalnız ve yalnızca heterojen kültürün ulaşmayı başarabileceği bireysel seçimin en tepe noktasına varabilecek ve evrensel hoşgörüyü gerçekleştirebileceğiz. Samoalılar tek bir yaşam biçimi biliyorlar ve onu da çocuklarına öğretiyorlar. Peki ya birçok farklı yol olduğu bilgisine sahip olan biz, çocuklarımıza kendi yollarını seçmeleri için izin verecek miyiz?

Bölüm Notları

BÖLÜM 4 •

Sayfa 61- 62

Samoa toplumunda, akrabalık ilişkilerinin sınıflandırılması, cinsiyet ve yaş olmak üzere iki temel prensibe dayanır. İlişki biçimini ifade eden terimler hitap amacıyla kullanılmaz; anne ve babaya dahi hitap ederken ya isimleri ya lakapları kullanılır. Aynı yaştaki akrabalar, bir iki yaş küçükler ve beş on yaşa kadar büyükler, söz konusu kişiyle aynı jenerasyondan ve ya kendi cinsinden ya da karşı cinsten biri olarak sınıflandırılır. Yani bir kız, aşağı yukarı aynı yaşlarda olan kız kardeşini, teyzesini, hemcinsi yeğeni ve kuzenini *uso* diye çağırırken; aynı şekilde bir erkek çocuk da ağabeyini, amcasını, erkek yeğeni veya kuzenini bu isimle çağırır. Karşı cinsten kardeşler için kullanılan iki terim vardır: Bir erkeğin aynı jenerasyondan kadın akrabası için kullandığı *tuafafine* ve bir kadının aynı jenerasyondan erkek akrabası için kullandığı *tuagane*. (*Uso* kelimesinde bu tip bir ayrıma gidilmemiştir.)

İkinci önemli terim, aynı cinsten daha genç akrabalar için kullanılan *tei* sözcüğüdür. Bir çocuğun daha büyük bir akrabası tarafından *tei* olarak çağırılması bakımından, kaç yaşında olduğunun bir önemi yoktur; daha ziyade büyük olanın çocuğa ne kadar baktığı önem taşır. Yani bir kız, kendisinden iki yaş küçük olan ve yakınında yaşayan kuzenini *tei* diye çağırırken, aynı yaşta olan ve her ikisi de yetişkin oluncaya

dek uzak bir köyde büyüyen bir başka kuzenine *uso* olarak hitap edebilir. Daha yaşlı akraba için böyle bir hitap sözcüğü olmayışı dikkat çekicidir. *Uso*, *tuafafine* ve *tuagane* terimlerinin her biri akranlık duygusu içerir; daha büyük birine hitap edilirken, tanımlayıcı bir sıfattan yararlanır.

Baba anlamına gelen *tamā* sözcüğü aynı zamanda evin *matai*'si, gencin yakın temas içerisinde olduğu otorite sahibi bir amca, dayı veya kuzen, hatta yaş olarak ebeveynin jenerasyonuna yakın bir ağabey için de kullanılır. *Tinā* sözcüğü ise daha geniş bir kavram olarak anne, evde yaşayan teyze ve halalar, *matai*'nin eşi ve nadiren de ablayı işaret eder.

Kadın ve erkeklerin çocuklara hitap ederken kullandıkları terminolojide de farklılıklar söz konusudur. Kadınlar *tama* hitap sözcüğünü (*tane* ve *fafine* son ekleriyle her iki cinsi ayırt ederek) kullanırken; erkekler oğullarına *atalii*, kızlarına *afafine* diye hitap ederler. Şu halde bir kadın, "Losa benim *tama*'mdır" dediğinde, çocuğun cinsiyetini yalnız gerekli hallerde vurguladığını ortaya koymaktadır. Ancak Losa'nın babası ondan, *afafine*'si olarak bahseder. Aynı kullanım, çocuk bir erkeğe veya kadına hitap ederken de söz konusudur. Tüm bu terimler, öz anlamına gelen *moni* sözcüğünün eklenmesiyle öz kardeşi, öz babayı ya da öz anneyi ifade eder. Aile büyükleri genel bir ifade olan *matua* sözcüğüyle çağrılırken, gerekli hallerde büyükbabaya *toa'ina* (ihtiyar adam), büyükanneye ise *olamatua* (ihtiyar kadın) denilir. Diğer tüm akrabalar, akrabalık durumu betimlenerek tanımlanır: "Annemin kız kardeşinin kocasının kız kardeşi" veya "Erkek kardeşimin karısının erkek kardeşi" gibi... Üveyliği ifade eden özel bir terim ise yoktur.

BÖLÜM 5

Mahalle Haritaları

Sayfa 73-77

Kolaylık açısından, evler köyün bir ucundan diğerine, konumları itibariyle numaralandırılmıştır. Evler sahil boyunca düz bir hat oluşturarak sıralanmaz; hatta o kadar düzensiz bir şekilde konumlanmışlardır ki, zaman zaman bir ev diğerinin tam ardına düşebilir. Yine de her mahalle düzeni içerisinde, konumun etkisini gösterebilmek adına evler, şematik bir doğrusal düzende temsil edilmektedir.

KÖY I

Lumā

(Her evde yaşayan kızın adı, ilgili evin numarası altında yer almaktadır. Ergenlik çağındaki kızların isimleri büyük harflerle, ergenliğe girme aşamasındakilerinki küçük harflerle, ergenlik öncesi dönemdeki kızlarınki ise italik harflerle belirtilmektedir.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	<i>Vala</i>		LITA	Maliu	<i>Lusi</i>	Fitu	<i>Lia</i>	<i>Fiva</i>
				<i>Pola</i>		<i>Ula</i>		LUNA
10	11	12	13	14	15	16	17	18
				LOTA	PALA		<i>Tuna</i>	
					Vi			
					<i>Pele</i>			
19	20	21	22	23	24	25	26	27
		LOSA			TULIPA	MASINA	<i>Mina</i>	TINA
							SONA	

28	29	30	31	32	33
TITA	Aso	Selu			
<i>Sina</i>	<i>Suna</i>	Tolo			
<i>Elisa</i>					

KÖY II

Siufaga

(Siufaga'daki 38 numaralı ev, 1 numaralı Lumā eviyle komşudur. İki köy coğrafi olarak birbirini takip etmesine karşın, sosyal anlamda ayrı birimler oluşturmaktadır.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Vina		NAMU		LITA*		<i>Tulima</i>			
TOLO		TOLU							
		<i>Lusina</i>							
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	<i>Tatala</i>			Lilina	Tino	MALA		LOLA*	
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
<i>Pulona</i>	İpu	Tasi			Tua				<i>Timu</i>
									Meta
31	32	33	34	35	36	37	38		
LUA	<i>Simina</i>						FALA		
							<i>Solata</i>		

İkamet yerlerindeki değişiklikten önemli biçimde etkilenen kızlar; bkz. Bölüm 11, "Uyum Sorunu Yaşayan Kızlar."

KÖY III

Faleasao

(Faleasao, Lumā'dan, denize uzanan dik bir yamaçla ayrılır; bu nedenle bir köyden diğerine ulaşım, adanın içersinden dolanan bir patika üzerinden sağlanmaktadır. Bu yol Taū'dan, yürüyerek yaklaşık yirmi dakikalık bir mesafededir. Faleasaolu çocuklar, Lumā ve Siufagalı çocukların birbirlerine gösterdiğinden çok daha büyük bir düşmanlık ve şüpheyile karşılanmaktadır. Köyün ergenlik öncesi dönemdeki çocukları tabloda isimleriyle yer almamış, yalnızca x olarak ifade edilmişlerdir.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	x			Talo	ELA	LETA			
		x							
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
			MINA		MOANA	SALA			Mata
								LUINA	
21	22	23	24	25	26	27	28	29	

BÖLÜM 9

Sayfa 121-122

“Bilmek” fiilinin, birinci tekil şahıs için, olumsuz iki ayrı kullanım biçimi vardır:

Ta ilo	(Ta	te	lé	iloa	<i>ifadesinin kısaltılmış şekli)</i>
	Ben	Kaynaştırma eki	Olumsuzluk eki	Bilmek	

ve

Ua	le	iloa	a’u
Durum Ortacı	Olumsuzluk eki	Bilmek	Ben

Dilbilimsel anlamda alternatif sentaks biçimleri olmalarına karşın, bu ifadelerden ilki, ikincisinden çok daha farklı bir anlam taşır. İki numaralı ifadenin tam karşılığı “Bilmiyorum” iken, ilk cümleyi en iyi karşılayan ifade “Ne bileyim ben” olabilir. Buradaki “Ne bileyim ben” ifadesi, gerçek anlamda bir bilgi eksikliğinden ziyade, konuyla ilgilenilmediğini veya açıklama yapmak istenilmediğini vurgular. Samoalıların iki cümle arasındaki farkın net bir şekilde ayrımında oldukları, her iki ifadeyi de aynı cümle içerisinde sıklıkla kullanmalarından anlaşılmaktadır: *Ta ilo ua lê iloa a’u*. “Ne bileyim ben. Bilmiyorum.”

ERGEN KIZLARIN AİLE BİREYLERİ HAKKINDA ÖRNEK KARAKTER BETİMLEMELERİ

(Dikte edilmiş metinlerden bire bir çevrilmiştir)

I

Unvansız bir adamdır. Tarlada çok çalışır. Uzun boylu, zayıf ve koyu tenlidir. Kolay kolay öfkelenmez. İşe gider ve gece geri gelir. Polistir. Hükümet için çalışır. İçinde hiç isteksizlik yoktur. Çekici bir görünümü vardır. Evli değildir.

II

O ihtiyar bir kadındır. Çok çok yaşlıdır. Güçsüzdür. Çalışabilecek durumda değildir. Yalnızca evde kalabilir. Saçları siyahtır. Şişmandır. Ayağının birinde lenf ödemi vardır. Hiç dişi yoktur. Hiç asabi değildir. Nefret nedir bilmez. Hasır, balık sepeti ve yiyecek tepsisi örmede beceriklidir.

III

Güçlüdür ve elinden iş gelir. Adanın iç kısımlarına gider. Tohum eker, ocağı yakar, ekmek ağacı meyvesi ve kâğıtdutu kabuğu toplar. Naziktir. İyi ahlaklıdır. Sepet, hasır, ince hasır ve yiyecek tepsisi örmede, tapa bezi dokumada, kâğıtdutu kabuğunu kazıma, dövme ve ezmede yeteneklidir. Kısa boylu, siyah saçlı ve koyu tenlidir. Şişmandır. İyi biridir. Gelip geçenlere nezaket gösterir ve "Po'o fea 'e te maliu i ai?" ("Nereye böyle?" sorusunun çok kibar bir söylenişi) diye seslenir.

IV

Şişmandır. Uzun saçlıdır. Koyu tenlidir. Bir gözü kördür. İyi huyludur. Gölevez ekiminde, yer hasırı ve ince hasır ör-

mede beceriklidir. Kısa boyludur. Çocuklar doğurmuştur. Bir bebeği vardır. Bazı günler evde kalır, bazı günlerde ise adanın iç kısımlarına gider. Sepet örmesini de bilir.

V

O bir oğlandır. Cildi koyu renktir. Saçları da öyle... Çalışmak için çalılıklara gider. Gölevez tarlasında çalışır. Herkesi sever. Sepet örmede beceriklidir. Pazar günleri genç erkekler korosunda şarkı söyler. Kızlarla gezmeyi çok sever. Papazın evinden atılmıştır.

VI

Kendisi hakkında

Ben bir kızım. Kısa boyluyum. Uzun saçlıyım. Kız kardeşlerimi ve tüm insanları çok seviyorum. Sepet ve balık sepeti örmeyi, kâğıtdutu kabuğu hazırlamayı bilirim. Papazın evinde kalıyorum.

VII

O bir erkektir. Güçlüdür. Adanın iç kısımlarına gider ve akrabalarının tarlasında çalışır. Balığa çıkar. Hindistancevizi, ekmek ağacı meyvesi ve ateş yakmak için yaprak toplamaya gider, ocağı yakar. Uzun boyludur. Evin damı için palmiye yaprakları öreri.¹ Ev inşasında da yeteneklidir. İyi ahlaklıdır ve sevecen bir ifadesi vardır.

VIII

O bir kadındır. (İstediği kadar) çok çalışamaz. Sepet ve ince hasır örmede, ağaç kabuğundan bez dokumada yeteneklidir. Fırınları hazırlar ve evin etrafını süpürür. Evini derli toplu tutar. Ateşi yakar. Tütün içer. Balığa çıkar, ahtapot ve *tu'itu'i* (denizkestanesi) toplar ve dönüp çiğ çiğ yer. İyi kalpli ve sevecen ifadeli biridir. Hiç kızmaz. Çocukları da çok sever.

1 Kadın işi.

IX

O bir kadındır. ----- adında bir oğlu vardır. Tembeldir. Uzun boyludur. Zayıftır. Saçları uzundur. Sepet örmede, ağaç kabuğundan bez yapımında ve hasır örmede yeteneklidir. Kocasını ölmüştür. Pek sık gülmez. Bazı günler evde kalır, diğer günlerde ise adanın iç kısımlarına gider. Her yeri temiz tutar. Yaşamını muzlarla idame ettirir. Sevecen bir yüzü vardır. Kolay kolay öfkelenmez. Ocağı yakar.

X

-----'nın kızıdır. Yaklaşık benim yaşlarımda küçük bir kızıdır. Sepet, hasır, ince hasır, güneşlik ve yer hasırını örmede yeteneklidir. Dersleri de iyidir. Yaprak ve ekmek ağacı meyvesi toplamaya gider. Deniz çekildiğinde balığa da çıkar. Yengeç ve denizanası yakalar. Son derece sevgi doludur. Başkaları ondan yiyecek isterse hepsini kendi yemez. Evine gelen herkese güleryüz gösterir. Tüm konuklara yiyecek dağıtır.

XI

Kendisi hakkında

Hasır, ince hasır, sepet, güneşlik ve yer hasırını örmede yetenekliyim. Tüm ailem ve aynı zamanda başkaları için içme suyu taşıyorum. Muz, ekmek ağacı meyvesi, yaprak toplamaya gider, kız kardeşlerimle ocağı yakarım. Sonra hep beraber (kendisi ve kız kardeşleri) balığa gideriz ve ardından gece olur.

BÖLÜM 10

Sayfa 128

Bu yaştaki çocuklar şimdiden, fonetik bilincin çok ilginç bir örneğini göstererek, neredeyse yetişkinlere eşdeğer bir zekâ ve titizlik sergilemektedirler. Misyonerler dili yazıya döktük-

lerinde, alfabelerinde *k* harfi bulunmuyordu. Diğer Polinezya diyalektlerinde *k* sesinin yerini Samoa'da ya *t* sesi ya da bir gırtlak vurgusu almıştı. İncil'in basımından kısa süre sonra, Samoa dilinin yazım standardı oluştuğunda, Tonga ile daha yakın ilişkiler sayesinde, *k* sesi Savai'i ve Upolu konuşma diline girerek *t* sesinin yerini almıştı; ancak gırtlak vurgusunun yerine geçmemişti. Bu dil ihlali yavaş yavaş bütün Samoa'ya yayılmıştı; okulları yöneten misyonerler ile matbaa, müzikalitesi daha düşük *k* sesine karşı inatçı ancak nafile bir mücadeleye girişmişti. Günümüzde eğitilmiş kişiler ile kilisenin konuşma dilinde karşımıza çıkan *t* sesi, geleneksel yazı dilinde kullanılmazken, hitaplarda ve resmi durumlarda kullanılmaktadır. Hayatlarında hiç misyoner okuluna gitmeyen Manu'alı çocuklar yalnızca *k* sesini kullanmaktadır. Ancak kilisede ve okulda *t* sesini duymuşlardır; öyle ki gündelik dile kayıp, yani kendilerinin alışkın olduğu yegâne konuşma tarzına *k* sesini kullanacak olsam, beni anında azarlayacak kadar aradaki farka hâkimdirler. Bu *t* sesini belki de, hayatlarında ilk kez, doğru konuşmayı öğrenmekte olan beni uyarmak amacıyla, doğru telaffuz şeklini göstermek için kullanmışlardır. Kullanılan ses ile işitilen sesi birbirinden ayırt etmekte bu denli yetenekli olmak, yalnız böylesine küçük çocuklar için değil, dilbilimsel donanımı çok fazla olmayan herkes için büyük bir başarıdır.

BÖLÜM 11

Sayfa 150

Altı ay boyunca, papazın evinden çeşitli nedenlerle ayrılan altı kız gördüm: Annesi hasta, kendisi de çok nadir rastlanan bir şekilde, biyolojik ailesinin en büyük çocuğu olduğu ve evde kendisine ihtiyaç duyulduğu için Tasi; misyonerlerin senede bir kez yaptığı sınavda en düşük notu aldığı ve annesi bunu papazın adam kayırmasına bağladığı için Tua; hiç sevmeyişi üvey annesi babasını terk edince bir anda ev

kendisine daha cazip görüldüğü ve ayrıca, çokeşli büyük kuzeninin etkisi altında kalarak daha küçük kızların arkadaşlığından sıkıldığı, bunun yerine ilgisi gönül işlerine kaydığı için Luna; papazdan izin aldığı halde ailesinden izin almadan başka bir adaya üç haftalığına ziyarete gittiği için babasının eve çağırdığı Lita... Lita için komşu köyün ta diğer ucundaki evine dönmek, bütün arkadaş çevresinin değişmesi anlamına geliyordu. Yeni arkadaş grubu ve yeni ilgi alanları sayesinde bu değişimden rahatsızlık duymadı. Akılsız ve tembel bir kız olan küçük Sala ise papazın evinden kaçmıştı.

Çalışmanın Metodolojisi

Gerek Samoalı ergen kızların tek ve birleşik bir portresini çizmek gerek bu tip bir çalışmadan bekleneceği üzere, muhtelif sorulara tatmin edici yanıtlar vermek olanak dışıdır. Ergenlik dönemine ilişkin âdetler ve görenekler üzerine araştırma yapan bir etnoloğun, Batı propagandası ve yabancı kültürel öğeler karşısında kısmen zayıflayan âdetlerin açıklamalarını da çalışmasına dahil etmesi gerekir. Kızın kültürel yaşantısında somut bir ifadeleri olmasa dahi, örf ve ananeler de, ebeveynlerin düşünce yapısını büyük ölçüde şekillendirdikleri için, günümüz Samoa'sında ergen kızları konu alan bir çalışmanın önemli konu başlıklarıdır. Mevcut ortam ve kızın bu ortama verdiği tepkinin yanı sıra, annesinin gençlik dönemindeki daha katı kültürel yapıyı da yeri geldikçe tasvir etmeye yönelik bu çifte ihtiyaç, çalışmanın bütünlüğüne bir ölçüde zarar vermektedir.

Çalışmaya konu olan ayrıntılı gözlemlerin tümü, Taū Adası'nın bir sahilinde, hemen hemen birbirine komşu üç köyde yaşayan bir grup kız üzerinde gerçekleştirilmiştir. Doğum, ergenlik ve evlilikle bağlantılı törensel bilgiler ise Manu'a Takımadası'nda yer alan yedi köyün tamamından derlenmiştir.

Yaklaşım yönteminin belirlenmesinde, daha kalabalık bir insan topluluğu üzerinde daha genel ve dağınık bir çalışma yaparak daha az kesinlik içeren bilgilere ulaşmak yerine, daha ayrıntılı ve yoğun bir araştırmanın daha değerli olduğu inancı etkili olmuştur. Dr. Van Waters'ın *The Adolescent Girl Among Primitive Peoples* [İlkel Halklarda Ergen Kız] adlı çalışması, ilkel halklara standart bir tanım getiren ve etnoloğun salt dışsal göz-

lemlerine dayanan bir çalışma olasılığını ortadan kaldırmıştır. Elimizde, ayrıntılı gözlemlere dayanmayan genel bilgiler içeren çok fazla materyal ve bunları yorumlayabilmek için yardımına ihtiyaç duyduğumuz müstakil vakalar bulunmaktadır.

Yazar bu nedenle yalnızca tek bir küçük yerleşimde, altı yüz kişiden oluşan bir topluluk içinde çalışmayı, bu topluluktaki tüm ergen kızlar hakkında kişisel ve ayrıntılı bilgilere ulaşmak üzere altı ayını vermeyi tercih etmiştir. Toplulukta yaşları dokuz ile yirmi arasında değişen yalnızca altmış sekiz kız bulunduğundan, niceliksel çıkarımlarda bulunmak, açıkça görüldüğü üzere anlamsızdır: olasılık hatası çok yüksektir, yaş sınıfları çok az kişi içermektedir vs... Niceliksel çıkarımların bir anlam teşkil edebileceği tek nokta, topluluk içerisindeki değişebilirliktir; zira örneklem içerisindeki değişkenlik ne kadar küçükse, sonuçların genelgeçerliliği o kadar yüksek kabul edilir.

Bundan başka, ihtiyaç duyduğumuz veri türü niceliksel çıkarımlar yapmaya çok da uygun değildir. Kızın üvey annesine, koruyucu ebeveynlik rolünü üstlenen akrabalarına, küçük kız kardeşine veya ağabeyine yönelik tepkileri, niceliksel ifadelerle ölçülmesi mümkün olmayan gözlemlerdir. Bir doktorun ya da psikiyatrin her vakayı teker teker ele aldığı ve elde ettiği veriler ışığında, çürütülemez kanıtlar yerine tezler oluşturmayı uygun bulduğu yaklaşım, fizik biliminde örnek oluşturabilir; zira insan davranışlarının elle tutulamaz, psikolojik boyutları üzerinde çalışan bir araştırmacı da bir tezi kanıtlamak yerine gerçekliğe ışık tutmak zorundadır. Kızın davranışlarının arka planını oluşturan yapı kesin ve genel geçer ifadelerle tanımlanabilir; ancak tepkileri karakterinin bir yansıması olması sebebiyle ancak bu eksende ele alınmalıdır. Yapılan genellemeler, küçük bir grup denek üzerinde titiz ve ayrıntılı gözlemlere dayanır. Bu sonuçlar, vaka örnekleriyle aydınlanır ve tasvir edilir.

Varılan sonuçlar da yine gözlemcinin hata payından muaf değildir. Sonuçlar, bir yığın veri karşısında tek bir bireyin hü-

kümlelerini yansıtmaktadır ve bu verilerin en belirgin yanları, doğaları gereği, yalnızca bireyin malumudur. Bu kaçınılmaz durum karşısında sunulabilecek yegâne mazeret, gözlemci hatasının mutlak şekilde sabit tutulmuş ve buna bağlı olarak verilerin kendi içlerinde kesin surette ölçekdeş olduğudur. Lola'nın amcasına verdiği tepki ile Sona'nın kuzenine verdiği tepkiye ilişkin hükümler tamı tamına aynı düzlemde yer almaktadır.

Açıklama gereği görülen bir diğer metodolojik araç da, doğrusal yöntemin yerine çapraz kesişimli yöntemin tercih edilmiş olmasıdır. Henüz ergenlik belirtisi taşımayan yirmi sekiz çocuk, önümüzdeki bir ya da bir buçuk yıl içerisinde ergenliğe ulaşacağı tahmin edilen on dört çocuk ve son dört sene içerisinde ergenliğe ulaşmış ancak henüz toplum tarafından yetişkin olarak kabul görmeyen yirmi beş kız ayrıntılı bir araştırmaya tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra çok küçük yaştaki çocuklar ile genç evli kadınlar da daha hafif düzlemde gözlemlenmiştir. Bu çapraz kesişim yöntemi, yani fiziksel gelişimin farklı safhalarında yer alan bireylerden örneklem oluşturup, daha erken bir safhadaki bireylerin zaman içerisinde daha ileriki safhalarda bulunanlarla aynı kişilik özelliklerini sergileyeceklerini iddia etmek, elbette aynı grubun uzun yıllar gözlem altında tutulduğu doğrusal yöntemle göre daha yetersiz kalmaktadır. Uygulanan bu prosedür için sunulabilecek tek savunma, genellikle, çok geniş bir vaka örneklemini olmaktadır. Bu araştırmaya dahil edilen vakalar, Amerikalı çocuklar üzerinde yapılan herhangi bir çalışmaya kıyasla çok küçük olmakla birlikte, yine de Samoa nüfusunun azlığı (Amerikan Samoa'sının dört adasında toplam sekiz bin kişi yaşamaktadır) ve yalnızca coğrafi bir seçki gözetilmiş olduğu düşünülecek olursa makul bir seviyededir. Ayrıca varılan sonuçların kesin yargılar içermesi ve dile getirilen istisnaların olağanüstü derecede nadir olması da yine, örneklem büyüklüğünün geçerliliğini artıran etmenlerdir. Çapraz kesişim yönteminin tercih edilmesi hiç kuşkusuz amaca uygunluk

bağlamında gerçekleşmişse de, yeterli bir örneklemeden titizlikle elde edilen sonuçlar, aynı denekler uzun yıllar boyunca gözlemlenmiş olsa doğrusal yöntemle elde edilecek sonuçlarla kıyaslanabilecek düzeydedir. Bu durum, sonuçlar bireyleri değil, geneli işaret ettiği ölçüde geçerlidir. Psikolojik teorinin amaçları çerçevesinde, belli bir toplumda çocukların ortalama olarak on iki aylıkken yürümeye, on beş aylıkken konuşmaya başladıkları bilgisi, yeterli bir bilgidir. Tanı uzmanının amaçları çerçevesinde ise, John'un on sekiz aylıkken yürüdüğü ve yirmi aydan önce konuşmadığını bilmek önem taşır. O halde, genel teorik amaçlar çerçevesinde, ergenliğe henüz ulaşmış küçük kızların erkekler karşısında utandıklarını ve soğukkanlılıklarını yitirdiklerini ileri sürmek yeterli olacaktır. Ancak Mala'nın yoldan çıkmışlığını kavrayabilmek için, kızların arkadaşlığı yerine erkeklerinkini yeğlediğini ve yıllar boyu bu şekilde hareket ettiğini bilmek önem taşır.

KULLANILAN ÖZEL YÖNTEMLER

Kültürel arka planın tanımlanması sırasında geleneksel yöntemlere başvurulmuş, ilk önce, özenle seçilen bilgi kaynaklarıyla mülakatlar yapılmış, ardından ifadeleri diğer bilgi kaynaklarının ifadeleri, çok sayıda örnek ve emsal vakalarla teyit edilmiştir. Ufak tefek birkaç istisna haricinde, tüm materyaller Samoa dilinde derlenmiş ve yorumcuların aracılığına başvurulmamıştır. Adanın gençleri arasında İngilizce konuşan olmadığı için, tüm bireylerle yapılan çalışmalar yerel dilde yürütülmüştür.

Belli bir kimsenin davranışları hakkında doğru tespitlerde bulunabilmek için tüm kültürel yapının bilinmesi zaruri olsa da, yalnızca, ergen kızların yaşadığı sorunlarla doğrudan ilgili kültürel özellikler hakkında ayrıntılı açıklamalar verilmiştir. Örneğin şayet Pele'nin bir akrabasının evine mesaj götürmeyi yekten reddettiğini gözlemleyecek olsam, bu davranışının ardındaki nedenin inatçılık mı, akrabasını sevmeyişi mi, ka-

ranlık korkusu mu, civarda yaşayan ve insanların sırtlarına atlamak gibi bir alışkanlığı bulunan hayaletten korkması mı olduğunu bilebilmek önem taşır. Ne var ki yerel hayaletlerin tamamının adlarına ve alışkanlıklarına ilişkin ayrıntılı bir dökümün, okura konunun özünü kavrayabilmesi yönünde pek az yardımı dokunur. Bu nedenle, konuyla doğrudan bağlantısı olmayan her türlü kültürel açıklama gündem dışı bırakılmış olmakla birlikte, orijinal araştırmadan muaf tutulmamıştır. Yani konu dışılıkları kesin surette teyit edilmiştir.

Genel kültürel yapıya ilişkin bilgiler, inceleme kapsamında yer alan üç köyün sosyal yapısı hakkında ayrıntılı bir çalışmayla desteklenmektedir. Her hane mevkisi, varlık durumu, konumu, diğer evlerle komşuluk durumu, diğer evlerle ilişkileri bakımından irdelendiği gibi, tüm aile bireyleri de yaş, cinsiyet, ilişki durumu, medeni hal, çocuk sayısı ve önceki ikametgâhı bakımından incelenmiştir. Bu materyaller, deneklerin aileleri hakkında daha kapsamlı ve dikkatli bir analize temel oluşturmakta, ayrıca kişisel düşmanlıkların ve dostlukların kökenleriyle ilişki biçimlerine ışık tutmaktadır. Her çocuk bu şekilde, ayrıntılı olarak bilinen bir arka plan bağlamında incelenmiştir.

Yine denekler hakkında da, ayrıntılı bir çalışmayla bilgi toplanmıştır: Yaklaşık yaşları (Samoa'da gerçek yaşı bilebilmek hiçbir zaman mümkün olmamaktadır), doğum sırası, erkek ve kız kardeş sayısı, bunlardan denekten yaşça daha büyük ve daha küçük olanlar, ebeveynlerden her birinin kaç evlilik yaptığı, anne ve baba evleri, papazın okulunda ve hükümet okulunda geçirilen yıl sayısı ve buralardaki başarı seviyeleri, çocuğun köyünden ya da adadan hiç uzaklaşıp uzaklaşmadığı, cinsel deneyimleri vs... Çocuklara ayrıca genel bir zekâ testinin yanı sıra renkleri tanıma, tekrar yoluyla öğrenme, karşıt anlamlılar, eş anlamlılar, top ve saha ' ve resim yo-

Binet-Simon'un testini geliştirmek amacıyla Lewis Terman tarafından oluşturulan test, pratik karar verme yeteneğini ölçmektedir -çn.

rumlama gibi testler uygulanmıştır. Bu testlerin tümü Samoa dilinde uygulanmıştır. Standardizasyon elbette mümkün olamamıştır; yaşlar ancak sıralama düzeyinde bilinebilmektedir. Yaş sıralamaları, her bir çocuğun topluluk içerisinde konumlandırılması bakımından yardımcı olmuşsa da mukayese amaçlı herhangi bir değer taşımamaktadır. Öte yandan, testlerden elde edilen sonuçlar grup içerisinde çok az değişkenlik göstermektedir. Testlerin yanı sıra bir de anket yapılmış ve resmi yöntemlerle uygulanmayan bu anket, yeri geldikçe, rastlantısal sorular yoluyla doldurulmuştur. Anket, çocukların iş bilgilerini, toplumun töresel bilgilerine hâkimiyetlerini, zamanı söylemek ve takvimi okumak gibi Avrupa'ya ait eğitim konularını ne kadar özümstediklerini ve ayrıca ölüm, doğum, düşük gibi olaylara tanıklık seviyelerini gösterme konusunda bana yardımcı olmuştur.

Ancak bu niceliksel veriler, bireylerle toplulukların gerek evlerinde gerek oyun sırasında aylar boyu gözlemlenmesiyle derlenen materyallerin en temel iskeletini yansıtmaktadır. Bu gözlemler aracılığıyla, çocukların ailelerine ve birbirlerine karşı davranışları, dini inançları ya da inançsızlıkları, cinsel yaşamlarının ayrıntıları hakkında kapsamlı bilgi elde edilebilmiştir. Söz konusu bilgileri tablolara ya da istatistiksel verilere dönüştürmek olası değildir. Doğaldır ki bazı örnekler, diğerleri kadar yoğun bilgi içermemektedir. Kimi vakalarda, çocuğun davranışındaki kafa karıştıran bir noktayı aydınlatmak üzere daha kapsamlı bir inceleme yürütmek gerekmiştir. Her halükârda bu incelemeler, kızın hareketlerinin ardındaki temel motivasyonu, kızın ailesinin ve akran grubu içerisindeki konumunun davranışlarını ne derece etkilediğini anlayıncaya kadar sürdürülmüştür.

Ergenliğe ulaşmış kızlar için kurulmuş yatılı papaz okulu, bana ihtiyaç duyduğum kontrol grubunu genel hatlarıyla da olsa sağlamıştır. Buradaki kızlar o kadar sıkı bir denetim altında tutulmaktadır ki, karşı cinsle ilişkiye girmeleri

imkânsızdır. Kızlar, akrabalık durumlarından bağımsız bir şekilde, akranlarıyla bir araya gelmekte ve ailelerinin yanında kalmaya devam eden diğer kızlara göre daha düzenli ve kurallı bir yaşam sürdürmektedir. Akranları olan diğer kızlardan daha farklı olmaları ve onlardan ziyade Avrupalı akranlarına benzemeleri, çevresel nedenlerden kaynaklanan belli başlı farklılıklarla şaşırtıcı bir paralelde seyretmektedir. Öte yandan, zamanlarının bir kısmını da evlerinde geçirmeye devam etmeleri yüzünden, bu ortamsal kopuş tam anlamıyla sağlanamamaktadır. Bu nedenle kontrol grubunun hizmet değeri ciddi ölçüde kısıtlıdır.

Günümüzde Samoa Uygarlığı

Bu çalışma, Taü adlı küçük bir adada gerçekleştirilmiştir. Adanın, tam ortada dik bir yamaçla denize doğru yükselen bir kıyısı boyunca kümelenen üç küçük köyden Lumā ve Siufaga yan yana, Faleasao ise yaklaşık bir kilometre kadar uzaklarında yer almaktadır. Adanın diğer ucunda, yapayalnız duran Fitiuta köyüne, diğer üç köyden uzun ve sarp bir patika yoluyla ulaşılmaktadır. Diğer köy halklarının büyük çoğunluğu, on beş kilometre ötedeki Fitiuta'ya hayatları boyunca hiç gitmemiştir. Kıyıdan yirmi kilometre kadar açığındaki Ofu ve Olesaga Adaları, Taü ile birlikte, Samoa'nın en ilkel bölgesi olan Manu'a Takımadaları'nı oluşturur. Gerek bu üç ada arasında gerek Deniz Üssü'nün bulunduğu büyük Tutuila Adası'na ince ıskarmoz kanolarla gidiş gelişler sıklıkla. Üç adada yaşayan toplam nüfus iki binin çok az üzerindedir. Takımadaların diğer yedi köyüyle karşılıklı ziyaret, evlilik ve evlat edinme sıklıkla.

Yerliler hâlâ arı kovanı biçimli, zemini mercan parçalarıyla kaplı, birbirinden duvarla değil de kötü havalarda indirilen dayanıksız örgü güneşliklerle ayrılan, her fırtınada palmiye dallarıyla bağlanması gereken, şeker kamışından damlarla örtülü evlerde yaşamaktadır. Gündelik kıyafetlerinde, bin bir emekle ürettikleri ağaç kabuğu bezinin yerini pamuklu kumaş almıştır. Yerli kostümelerini ise törenler için saklamaktadırlar. Erkekler, geniş pamuklu bir bezi el çabukluğuyla dolayarak bellerine bağladıkları ve *lavalava* adı verilen bir tür giysiyi severek giyerler. Bu kostüm, bedenlerini dizden bele kadar kaplayan dövmelelerinin, *lavalava*'nın yukarısında ve aşağısında kalan kısımlarını

sergilemelerine olanak tanır. Dövme yapmak iki kuşaktan beri Manu'a'da yasak olduğundan, nüfusun sadece küçük bir kısmı dövme bulabilmek uğruna başka adalara yolculuğu göze almıştır. Kadınlar daha uzun bir *lavalava* ile dizlerine kadar inen, kısa, pamuklu bir elbise giyerler. Her iki cins de yalınayak dolaşır; şapka yalnızca kiliseye giderken takılır. Yerli kadınlar, özel zamanlarda erkeklerin giyinip kuşandığı beyaz gömlekler ile beyaz ceketleri, Palm Beach'ten gelip bir şekilde ellerine geçmiş ceketleri taklit ederek ustalıkla dikerler. Kadınların dövmeleri erkeklerinkinden çok daha azdır; bu dövmeler kollarda, ellerde ve uyluklarda noktalar ve çarpılar biçimindedir. Çiçeklerden yapılmış çelenkler, saça takılan çiçekler, ayak bileklerinin etrafına dolanan çiçekler, soluk, pamuklu elbiselerin kasvetli görünümünü canlandırmaya yarar. Kutlama gecelerinde ise, güzel desenlerle bezenmiş, ağaç kabuğu bezleri, al papağan tüyleriyle gösterişli bir şekilde çerçevelemiş ince hasırlar, tüylerle süslenmiş insan saçından yapılmış başlıklar ile Hristiyanlık öncesi dönemin rengârenk kılık kıyafetleri yad edilir.

Dikiş makineleri uzun yıllardan beri kullanımda olduğu halde, yerliler hâlâ tadilat işlerini maharetli terzilere emanet etmektedir. Makas, ev gereçleri arasında yer almış olsa da, Samoalı kadınlar mümkün mertebe dişleri ya da bir bambu parçası yardımıyla işlerini görürler. Kadınlardan bazıları, yatılı misyoner okullarında öğrendikleri tığ ve nakış işini, baş döndürücü bir hızla bambu baş dayanaklarının yerini almakta olan kalın ve sert yastıkları süslemek için kullanmaktadır. Aynı şekilde, sık dokuma hasırlar ile ağaç kabuğu bezlerin yerini beyaz pamuklu çarşaflar almıştır. Pamuklu örgü sineklikler de yerli evlerini, börtü böceğe karşı vaktiyle kullanılan kabuk bezinden cibinliklere göre çok daha iyi korumaktadır. Geceleri açılan ve alt kenarları taşlarla sıkıştırılan sineklikler, sağlam iplerle boydan boya evin içine asılır; böylelikle köpekler, domuzlar ve tavuklar, evin içinde kimseyi uyandırmadan dilediğince dolaşabilmektedir.

Kaynaklardan ve denizden su taşımak için agat taşından kovalar ile içi oyulmuş hindistancevizi kabukları kullanılır. Hindistancevizi kabuğundan içme kaplarına birkaç porselen fincanla bardak eşlik eder. Pek çok evde sıvı kaynatmakta kullanılan demir tencereler, vaktiyle ahşap kaplara konan sıvıların içine kor gibi, ısıtılmış taşlar atma yönteminin yerini almıştır. Gaz lambaları ile fenerlerin kullanımı son derece yaygındır; eskinin mum ağacı salkımları ve hindistancevizi yağı lambaları, yalnızca kimsenin gazyağı alacak parasının olmadığı kıtlık zamanlarında rağbet görmektedir. Tütünse çok değerli bir lükstür. Samoalılar tütün yetiştirmeyi öğrenmişlerse de, ithal olanları çok daha fazla tercih etmektedirler.

Evin dışarısında, Avrupa işi malzemelerin getirdiği yaşamsal değişiklikler çok azdır. Yerliler, kurutulmuş hindistancevizini demir bıçakla keserler ve eski taş keserlerin yerini ise bunların demir olanları almıştır. Ancak evlerin kirişlerini hâlâ hindistancevizi kabuğundan halatlarla bağlamakta ve balıkçı kanolarının parçalarını birbirine dikmektedirler. Eskiden kullanılan büyük kanolar yerine bugün artık sadece küçük balıkçı kanoları yapılmaktadır. Resifte, ihtiyaç malzemelerini taşımak için ise karinalı sandallar kullanılmaktadır. Küçük kanolar ve sandallarla ancak kısa yolculuklar yapılır; yerliler daha uzun seyahatler için bahriye gemisinin gelmesini beklerler. Hükümete kurutulmuş hindistancevizi satar, ellerine geçen parayla kumaş, iplik, gazyağı, sabun, kibrit, bıçak, kemer ve tütün alırlar; (yaşı belirlemek mümkün olmadığı için belli bir boyun üzerindeki her erkek için hesaplanan) vergilerini öder ve kiliseye giderler.

Her ne kadar, daha karmaşık bir uygarlığa ait ürünleri kullanıyor olsalar da, bunlara bağımlı değildirler. Taş gereçlerin imalatı ve kullanımı dışında, yerli zanaatların yok olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Kadınların hepsi ağaç kabuğundan bez yapmakta ve ince hasır dokumaktadır. Doğumlar hâlâ bir parça ağaç kabuğundan bezin üze-

rinde gerçekleşmektedir; göbek bağı bir bambu parçasıyla kesilmekte ve yeni doğan bebek, bu iş için hazır edilmiş, ağaç kabuğundan beyaz bir beze sarılmaktadır. Sabun bulunamadığında yaban portakalı kullanılır. Erkekler kendi ağ ve oltalarını kendileri yaparlar, yılanbalığı tuzaklarını kendileri örerler. Bulabildikleri zaman kibrit kullansalar da, taşıma değneklerini birkaç saniye içerisinde ateş yakma so-pasına dönüştürmeyi unutmamışlardır.

Fakat belki de en önemlisi, hâlâ kendi yiyeceklerine bağımlı olmaları ve sivri sıırıklarla bunları kendilerinin dikip yetiştirmeleridir. Ekmek ağacı meyvesi, muz, gölevez, tatlı patates ve hindistancevizi; balık, deniz kabukluları, kumyengeci, bazen de domuz ve tavuğun temel ve değişmez eşlikçileridir. Yiyecekler köye, palmiye yaprağından oracıkta örülmüş sepetlerle taşınır. Hindistancevizleri, ucu deniz kabuğu ya da demirle sivriltilmiş, ahşap bir "kasa"nın ucunda rendelenir; ekmek ağacı meyvesi ve gölevez, hindistancevizi liflerinden yapılmış, kısa kazıklarla desteklenir ve kabukları bir parça hindistancevizi kabuğu yardımıyla soyulur. Yeşil muzların kabukları bambu bıçaklarla soyulur. On beş ila yirmi kişilik bir ailenin iki üç günlük yemeği, daire biçiminde geniş bir taş çukurda tek seferde pişirilir. Önce ateş kor haline getirilir, ardından küller süpürülür, yemekler ocağın üzerine konulur ve daha sonra da üzerleri yeşil yapraklarla örtülerek iyice pişmeye bırakılır. Pişen yemekler sepetlerle ana evin içerisine asılır. Palmiye yaprağından tabaklarda, taze muz yaprağıyla süslenerek servis edilirler. Çatal bıçak yerine parmaklar kullanılır; yemeğin sonunda ahşap bir el yıkama çanağını elden ele dolaştırmak âdettendir.

Bir iki sandık ve dolap dışında evlerde mobilya bulunmaz. Bütün hayat, evin zemininde geçer. Evin içinde ayakta konuşmak, affı olmayan bir görgü kuralı ihlalidir ve ziyaretçilerin yerde bağdaş kurup saatler boyu hiç ses çıkarmadan oturmayı öğrenmeleri gerekir.

Samoalılar neredeyse bir asırdan beri Hristiyan inancını taşımaktadır. Küçük bir Katolik ve Mormon azınlık dışında, tüm Amerikan Samoa'sı yerlileri, yerel kökeni dolayısıyla "Tahiti Kilisesi" adıyla tanınan, Londra Misyoner Cemiyeti'ne bağlıdır. Cemaat misyonerleri, İngiliz Protestan mezhebinin katı doktrinini ile ondan da katı ahlak kurallarını, Güney Denizi ada sakinlerinin son derece aykırı davranışlarına adapte etmekte inanılmaz derecede başarılı olmuşlardır. Yatılı misyoner okullarında pek çok erkek çocuğu yerel papaz ve diğer adalarda görevlendirilmek üzere birer misyoner, pek çok kıızı da papaz eşi olmak üzere eğitmişlerdir. Papazın evi, köyün hem eğitim hem de dini merkezidir. Papaz okulunda çocuklar, ilk misyonerlerin bizim alfabemize uyarladığı şekliyle kendi dillerinde okuyup yazmayı, basit toplamalar yapmayı ve ilahiler söylemeyi öğrenirler. Misyonerler yerli halka İngilizce öğretmeyi veya onları -zararlı bir şey olarak görmedikleri- ilkel benliklerinin sadeliğinden herhangi bir şekilde uzaklaştırabilecek bir girişimi uygun bulmamışlardır. Bu sebeple, kilisenin ileri gelenleri, olağanüstü vaazlar verdikleri, çoğunlukla (Samoa diline çevrilmiş olan) İncil'e mükemmel bir şekilde hâkim oldukları, muhasebe tutup karmaşık ticari işleri yürüttükleri halde İngilizce konuşmaz ya da pek az konuşurlar. Taū Adası'nda, azıcık da olsa İngilizce bilen kişi sayısı hiçbir dönemde bir elin parmaklarını geçmemiştir.

Donanma Hükümeti, iyi niyet ifadesi olarak, yerlilerin içişlerine karışmama yönünde hayranlık verici bir siyaset benimsemiştir. Görevleri arasında, dispanserler açmak ve yerli hemşirelerin eğitim aldığı bir hastane idare etmek bulunmaktadır. Bu hemşireler köylere gönderiliyorlar ve ellerinde bulunan hintyağı, iyot, lokal antiseptik, ispirto gibi basit malzemelerle tedavide şaşırtıcı bir başarı sergilemekte. Düzenli arsfenamin uygulaması sayesinde, ekvator frengisinin göze çarpan semptomları hızla yok edilmektedir. Ve yerliler artık, tahriş edici bitkisel lapalarla göz iltihaplanmalarını körlüğe çevirmek yerine, ilaç almak üzere dispanserlere başvurmayı öğrenmektedirler.

Pek çok köye inşa edilen su depoları, tüm çamaşır ve banyo işlerinin görüldüğü merkezi çeşmelere temiz su sağlamaktadır. Tüm köylerde ambarlar, kurutulmuş hindistancevizlerini, hükümet gemisi gelip alıncaya dek saklamaktadır. Kurutulmuş hindistancevizlerinin saklandığı ambarlarda, bunların resif içerisinde taşındığı köy teknelerinde, köy yollarında, su sisteminin tamiratında yapılacak işler, yerli imce geleneğine uygun olarak tüm köy halkının zorunlu katılımıyla yürütülür. Hükümet işleri, atanmış bölge valileri ve yerel yöneticiler ile köylerde seçilmiş “valiler” aracılığıyla yürütülür. Bu görevlilerin idareleri, yerli sosyal örgütlenme içerisindeki konumları oranında barışçıl ve etkindir. Her köyde, çığırtkanlık, hükümet teftişlerinde ulaklık ve hemşirelerin malzemelerini köyden köye taşıma görevlerini üstelenen iki polis memuru bulunur. Bunlardan başka bir de bölge hâkimleri vardır. Büyük mahkemeye Amerikalı bir sivil yargıç ile yerli bir yargıç başkanlık eder. Cezai yaptırımlar, yerli âdetlerine karşı hoşgörüsüyle dikkat çeken, hükümet tebliğlerinin gelişigüzel bir birleşiminden oluşur. Bu kanunun kapsamadığı hukuki bir durum söz konusu olduğunda, Özgür bir biçimde yorumlanıp revize edilen, Kaliforniya eyalet kanunları mahkemenin kararına yasal bir temel oluşturur. Önemli unvanlar ve mülki haklarla alakalı anlaşmazlıkları çözme görevini mahkemeler devralmıştır. Pago Pago “adliyesinde” görülen davaların başlıca sebepleri, yüzlerce yıl önce yerli *fono*’ları kızdıran konularla aynıdır.

Günümüzde çoğu köyde, çocukların geniş bir yerli evinde yere bağdaş kurup oturarak, dil bilgileri kendilerinin-kindenden azıcık daha iyi çocuklardan kırık dökük bir İngilizce öğrendikleri okullar bulunmaktadır. Ayrıca –olağanüstü bir yetenek sergileyerek– şarkı söylemeyi, kriket ve daha başka oyunlar oynamayı öğrenirler. Okullar, temel hijyen kurallarının aşılması ile yaş, cinsiyet ve hane çevresindeki dar gruplaşmaların aşılması gibi konularda faydalı bir etkiye sa-

hiptir. Merkezden uzaktaki okullarda okuyan en başarılı öğrenciler hemşire, öğretmen ya da polis, sıhhiyeci ve donanmada çevirmen olarak istihdam edilen, *Fitafita* (yerli bahriye kuvvetleri) adayları olarak yetiştirilirler. Sosyal ayrıcalığa olan merakları, Samoalıların, hükümetin memur sınıfı hiyerarşisine çok kolay adapte olmalarını sağlar. Apoletler ve rütbesel semboller, kendi sınıfsal sistemlerine kusursuz şekilde uyum gösterir. Vali ve subaylara resmi ziyarette bulundukları zaman, yerli sözcü-şef ilk önce valiye, ardından ev sahipleri arasındaki en yüksek şefe, daha sonra sırasıyla Donanma Komutanı ile iki numaralı yüksek şefe ve takip eden diğerlerine kava ikram eder.

Samoa hayatına dair tüm bu açıklamalar arasında okura en çarpıcı gelen, günümüzde de devam etmekte olan, olağanüstü esnek uygarlık yapısı olsa gerektir. Bu esneklik, Avrupa'dan gelen çeşitli düşüncelerin, inançların, mekanik aletlerin eski ilkel kültürle kaynaşmasının bir sonucudur. Bu yabancı öğelerin böylesine kapsamlı ve uyumlu bir kültürel etkileşime tabi olmasının, Samoa kültürünün üstün bir özelliğinden mi yoksa talihin bir cilvesinden mi kaynaklandığını kestirmek güçtür. Güney Denizi'nin büyük kesiminde, beyaz uygarlıkla etkileşim, yerli kültürün tamamen yozlaşmasına, yerli usul ve geleneklerinin yitip gitmesine, geçmişin izlerinin silinmesine yol açmıştır. Samoa'da durum farklıdır. Burada yetişen çocuk, Avrupalı anne babanın Amerika'da doğan çocuğundan daha küçük bir ikilemle karşı karşıyadır. Ebeveynler ile çocuklar arasındaki mesafe kısa ve sıkıntısızdır; geçiş dönemlerinde genellikle görülen talihsiz etkilere oldukça az rastlanır. Çocuklara alternatif kariyer olanakları sunan yeni kültür yapısı, tek tip idealler ve beklentilerle şekillenen homojen bir toplum içerisinde yeni yeni şekillenmektedir. Samoalı kızların şu ana dek tarif edilen, rahat ergen dönemleri, bir geçiş dönemi olarak atfedilemez. Ergenliğin stressiz bir gelişim süreci olabileceği gerçeği oldukça çarpıcıdır. Hiçbir

dış etki ve şartlara yönelik müdahale olmadığı sürece, Samoa kültürü hemen hiç değişmeden iki yüz yıl daha aynı kalabilir.

Yine de belirtmek gerekir ki, beyazların etkisiyle tanışmadan önce Samoa kültürü daha az esnekliğe sahip ve bireysel sapkınlıklara karşı daha hoşgörüsüzmüş. Geçmişte Samoa yerlileri, cinsel normlara uymayan kızlara, modern Samoa'da olduğundan çok daha sert davranıyormuş. Okur, anlatılan aborijin yaşam koşulları ile tipik yerli yaşam koşullarını bir-biriyle karıştırmamalıdır. Günümüzün Samoa uygarlığı, tesadüfi koşulların ve genel olarak karmaşık, müdahaleci bir kültürün daha basit ve son derece misafirperver olan yerli kültür yapısı üzerindeki olumlu tesirlerinin bir sonucudur.

Eski zamanlarda evin reisi, çatısı altında yaşayan her bireyin yaşamı ve ölümü hakkında söz sahibiymiş. Amerikan hukuk sistemi ve misyoner öğretileri, bu hakları yürürlükten kaldırıp yasaklamış. Bireyler ortak mülkiyetin nimetlerinden, tüm aileye ait arazi üzerindeki haklarından hâlâ yararlandıkları halde, şiddet ve ölüm tehdidiyle dayatılan bezdirici zorbalığın cefasını çekmekten kurtulmuştur. Eskiden, bekâretini kaybeden kızlar, şiddetli dayakla ve kafaları kazınarak yaftalanmak suretiyle cezalandırılıyormuş. Misyonerler dayağı ve kafa kazımayı yasaklamışlar; ancak bunların yerine, basiretli davranışa teşvik edecek bir uygulama getirmeyi başaramamışlar. Bugün cinsel hayatları ailelerinin tepkisiyle karşılanan kızlar, büyük büyükannelerinden çok daha iyi durumdalar. Bir zamanlar yüksek mevki sahibi ailelere mensup kızların evliliklerinin ayrılmaz bir parçası olan kızlık bozma töreni, hem donanma hem de kilise tarafından yasaklanmış; böylelikle bekâretin en güçlü vesilesi ortadan kalkmış. Daha katı bir rejimi dayatan bu acımasız ve ilkel yöntemlerin yerini, cinsel suçluyu ciddi şekilde yaftalayan bir dini sistem ya da kovuşturup cezalandıran bir yasal sistem almış olsaydı, oluşacak yeni melez uygarlık da hiç kuşkusuz eskisi kadar çok çatışma potansiyeli barındıracaktı.

Bu durum aynı zamanda, gençlerin evlerini rahatlıkla değiştirebilmesi konusunda da geçerlidir. Geçmişte, ölümüne dayaktan kurtulabilmek için çok uzaklara kaçmak gerekiyormuş. Günümüzde şiddetli dayak olayları eskisi gibi görülmezken, evden kaçma geleneği halen devam etmektedir. Eski halef-selef geleneği, en yüksek mevkilere gelemeyen oğulların canını çok yakmış olsa gerektir; neyse ki artık, hırslı gençlerin önünde bakanlık ve *Fitafta* olmak üzere iki yeni meslek seçeneği daha bulunmaktadır. Her ne kadar Samoa'da, diğer Polinezya kültürlerindeki kadar sert bir şekilde uygulanmasa da, tabu sistemi hiç kuşkusuz gençleri daha ihtiyatlı yaşamlar sürmeye yöneltmiş, aynı zamanda sınıfsal ayrımların daha fazla altını çizmiştir. Hayata geçirilen birkaç ekonomik değişiklik, gösteriş ve bol miktarda mal dağıtımını üzerine kurulu itibar düzenini az da olsa bozmaya yetmiştir. Kurutulmuş hindistancevizi üretimi, hükümette istihdam ve ana adaya buharlı gemilerle gezmeye gelen turistler için hediyelik eşya yapımı sayesinde varlık kazanmak eskisinden daha kolaydır. Pek çok yüksek şef, kendilerine bahş edilen konumlarına tutunmayı kârlı bulmazken, sayısız sonradan görme, eskiden daha yavaş varlık edinip de kazanamadıkları itibarı bir anda kazanma fırsatı yakalamaktadır. Güçlü hemşerilik duygusu ve (köyler arası evlilikler söz konusu olduğunda) sebep olduğu düşmanlık, savaş, kıskançlık ve çatışmalar, gelişmiş ulaşım araçları ve gerek dini gerek eğitimsel konularda köyler arası işbirlikleri sayesinde giderek azalmaktadır.

Gelişmiş araçlar, usta zanaatkârların egemenliğine kısmen de olsa son vermeyi başarmıştır. Fakir ama hırslı kişiler, eskiden uzman el işçiliği ve taş aletlerle gerçekleştirilen yeni bir misafir evine şimdi çok daha kolaylıkla sahip olabilmektedir. Biraz para ve tüccarlardan alınan kumaş sayesinde kadınlar, değişim aracı ve giyim kuşam olarak kullanılan, zahmetli hasır ve tapa dokumacılığı işlerinden kısmen kurtulmuşlardır. Diğer taraftan, okul kavramının hayatlarına

girmesiyle, aileler bir anda çalışkan küçük işçilerinden –özellikle de bebek bakımından sorumlu küçük kızlardan– olmuşlar ve böylece yetişkin kadınlar rutin ev işlerine daha fazla zaman ayırmak zorunda kalmışlardır.

Ergenlik vaktiyle, günümüzde olduğundan daha stresli bir dönemmiş. Kava merasiminde ve bazı pişirme işlerinde, âdet dönemi yasakları çok daha fazla hissedilir ve uygulanırmış. Kızların *Aualuma*'ya kabulü zaman zaman değil, daima şölenle kutlanırmış. Bekâr kızlar ve dullar, en azından bazı zamanlarda, *taupo*'nun evinde uyurmuş. *Taupo*'nun yaşamı da eskiden çok daha zormuş. Günümüzde kava dövülüyor; oysa zamanında, annelerinin çeneleri, bitmek bilmez çiğneme görevinden dolayı ağırırmış. Eskiden, evlendiklerinde bekâretlerinin bozulmuş olduğu anlaşılabilecek olsa, ölene kadar dövülme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlarmış. Grup merasimleri ve tabularla zaten stres altında olan ergen delikanlıları ise acı verici ve hırpalayıcı bir dövme işlemi beklermiş. Günümüzde, delikanlıların ancak yarısı dövmelidir. Dövme işlemi daha ileri yaşlarda uygulanmaktadır ve artık ergenlikle bağlantısı kalmamıştır. Merasimler artık yapılmamaktadır; olay tamamen, sanatçının para karşılığı yaptığı bir işe dönüşmüştür.

Kan davası ve bireysel şiddete dair yasaklar, daha geniş bireysel özgürlükler için adeta maya görevi görmüştür. Eskiden bu bağlamda cezalandırılan birçok suç, yeni yönetimlerce suç olarak tanınmadığından, kendisinden daha yüksek mevki sahibi bir erkeğin boşandığı eşiyle evlenen adam, köyünün dışında dedikodu yaparak köyünün itibarını zedeleyen hain, bir başkasının soyağacını kendisininmiş gibi aktaran küstah ya da delinmiş hindistancevizlerinin liflerini yoları ve misafirlerle ağza alınmaz hakaretlerde bulunan yaramaz çocuk için belirlenmiş herhangi bir cezai yaptırım yoktur. Öte yandan bir Samoalı da, bizim kanunlarımızca tanınan suçların pek çoğunu zaten işlemez. Bir şey çalacak olsa, eskiden cezalandıran köy halkının yerine şimdi hükümet tarafından ceza-

landırılmaktadır. Fakat merkezi otoriteyle çok nadir çatışma yaşanır. Tabulara o kadar alışkındır ki, aynı şekilde tezahür eden karantina yasağına aldırılmaz; akrabalarının gasplarına öylesine alışkındır ki, hükümetin ufak tefek vergileri canını sıkmaz. Vaktiyle yetişkinlerin çokbilmişliğe gösterdikleri sert tepki bile artık yumuşamış, evde günah kabul edilen şey okulda erdem sayılmıştır.

Yeni etkiler, eski kültürün can damarlarını kesip atmıştır. Yamyamlık, savaş, kan davası, *matai*'nin yaşam ve ölüm üzerindeki söz hakkı, köyün emirlerine karşı gelen adamın, evini yakmak, ağaçlarını kesmek, domuzlarını öldürmek, ailesini sürmek suretiyle cezalandırılması geleneği, acımasız kızlık bozma töreni, cenazeye giderken tarlaları yakıp yıkma âdeti, küçük kanolarla çıkılan uzun yolculuklarda gerçekleşen inanılmaz can kayıpları, salgın hastalık tehlikesi hep yok olmuş ve henüz yerlerini alacak başka acılar sahneye çıkmamıştır.

Ekonomik istikrarsızlık, yoksulluk, maaş sistemi, işçinin toprağından ve aletlerinden uzaklaşmak zorunda kalması, modern silahlar, endüstriyel hastalıklar, keyif olgusunun ortadan kalkması, hükümet bürokrasisinin usandırıcılığı... Bütün bunlar da, sömürülmeye degecek kadar çok kaynağa sahip olmayan adayı henüz işgal etmemiştir. Uygarlığın neden olduğu ruhsal rahatsızlıklar, felsefi karmaşalar, kişilik bilincinin artması ve cinsel duyguların daha fazla özelleştirilmesinden ileri gelen bireysel trajediler, dinsel veya fikirsel çatışmalar gibi daha hafif boyuttaki cezalar da henüz yerli kültüre sirayet etmemiştir. Samoalılar, bizim kültürümüzün, yalnızca yaşam konforlarını yükseltecek, kendi kültürlerini esnetecek kısımlarını almış, tanrının inayetini ilk günah öğretisinden bağımsız olarak benimsemişlerdir.

Zihinsel Engelliler ve Zihinsel Hastalıklar

Zihinsel hastalıkların teşhisine dair hiçbir eğitimim ya da zihinsel engel tanısı koyabilecek herhangi bir malzemem bulunmaksızın yaptığım, ilkel halkların patolojilerini araştırmakla ilgilenen uzmanların ilgisini çekebilecek birkaç amatör gözlemimi paylaşabilirim. Manu'a Takımadası'nda yaşayan, iki binin biraz üzerindeki nüfus içerisinde, geri zekâlılık olarak sınıflandırılabilir bir vaka, bir embesil, aynı zamanda hem zekâ geriliği hem de delilik belirtileri gösteren, on dördünde bir oğlan, sistematik büyüklük hezeyanları sergileyen, otuz yaşlarında bir adam, fazla gelişmiş göğüsler, yapmacık ve kadınsı tavırlar, erkeksi eylemlerden çok kadınsı eylemleri yeğlemek yoluyla kendini ifade eden bir eşcinsel bulunduğunu gözlemledim. İdiyot olan çocuk, ailenin yedi çocuğundan biriydi. Bir yılı aşkın süredir yürümekte olan küçük bir kardeşi vardı ve annesi çocuklar arasında iki yaş olduğunu söylüyordu. Kısa ve çelimsiz bacakları, muazzam bir göbeği, kısacık bir boyun üzerinde yükselen koca bir kafası vardı. Ne konuşabiliyor ne de yürüyebiliyordu. Ağzından sürekli salyaları aktığı gibi, dışkılama faaliyetlerini de kontrol edemiyordu. Embesil olan kız bir başka adada yaşadığından, onu uzun süre gözlemlene şansım olmadı. Ergenliği geride bırakalı bir iki yıl olmuştu ve onu gördüğümde hamileydi. Konuşabiliyor ve genellikle beş altı yaşlarındaki çocukların yaptığı basit işleri görebiliyordu. Durumunun ancak kısmen farkındaydı; bundan bahsedildiğinde ya aptalca kıkırdıyor ya da boş boş bakıyordu. On dört yaşındaki oğlan, kendisiyle karşılaştığım sırada çoktan aklını

yitirmişti ve katatonik şizofreninin tüm emarelerini gösteriyordu. Ondan yapması beklenen şeyleri yerine getiriyor olsa da, zaman zaman vahşi ve zapt edilemez bir hale bürünebiliyordu. Akrabaları her zaman aptal olduğu ancak henüz kısa bir süre önce aklını yitirdiği konusunda ısrarlıydı. Oğlanı ancak birkaç gün gözlemleyebildiğim için, akrabalarının ifadeleri elimdeki tek dayanaktı. Bu üç zihinsel engel vakasının hiçbirinde, konuya ışık tutabilecek bir aile geçmişi söz konusu değildi. Çalıştığım kızlar arasında yalnız biri, 11. Bölüm'de kendisinden bahsedilen Sala, moron olarak nitelendirilecek seviyede, genel zekâ ortalamasının altındaydı.

Sistemantik büyüklük hezeyanı sergileyen adam, söylenene göre otuz yaşlarındaydı. Ancak bir deri bir kemik haliyle çok daha yaşlı gösteriyordu. Kendisinin, bir başka adanın yüksek şefi ve tüm takımadanın valisi olan Tufele olduğuna inanıyordu. İddiasına göre, yerliler unvanını ele geçirmek ve makamını gasp etmek için komplo kurmuşlardı. Gerçekten de, Tufele ailesinin bir üyesiydi; ancak bu öylesine uzak bir akrabalıktı ki, unvan üzerinde hiçbir hakkı zaten asla söz konusu bile olmamıştı ve hezeyanları gerçeklikle hiçbir bağ içermiyordu. Dediğine göre, yerliler ona yiyecek vermiyor, sürekli onunla alay edip iddialarını reddediyor, onu mahvetmek için ellerinden geleni yapıyorken, birkaç beyaz adam mevkisini tanıyacak kadar akıllı çıkmıştı. (Yerliler ziyaretçilere, ona bir şefe hitap eder gibi hitap etmelerini tembihliyorlardı; çünkü o zaman dans etmeye razı oluyor ve geleneksel dansın garip, içler acısı bir türevini sergiliyordu.) Şiddet patlamaları yoktu; asik suratlı, içe kapanık bir adamdı. Ancak bazı zamanlar çalışabilecek durumda oluyor, o zamanlarda da elinden ağır işler gelmiyor, karmaşık görevleri üstlenemiyordu. Akrabaları ve komşuları ona nezaket ve hoşgörüyle davranıyordu.

Bilgi kaynaklarımdan edindiğim verilere göre, Tutuila'da manik depresif bozukluğun manik dönemi gibi görünen dört ayrı vaka vardı. Bu bireylerin dördü de, dönem dönem, zarar

verecek şekilde şiddet eğilimli ve zapt edilmez oluyor; fakat daha sonra –yerlilerin ifadesiyle– normal davranışlarına dönüyordu. Aşağı yukarı on yıl kadar önce ölen yaşlı bir kadının, kendisine söylenen her buyruğu takıntılı bir şekilde yerine getirdiği anlatılıyordu. Taü’da epileptik bir çocuk vardı; diğer bakımlardan normal denebilecek bir ailenin sekiz çocuğundan biriydi. Ben Manu’a’ya geldikten kısa bir süre sonra, bir kriz esnasında ağaçtan düşmüş ve kafatasının kırılması sonucu ölmüştü. Belden aşağısı felçli, on yaşında bir kız çocuğunun, aşırı dozda arsfenamin yüzünden bu hale geldiği; yoksa beş altı yaşına kadar normal bir çocuk olduğu söyleniyordu.

Mutlak sinir hastalığı belirtileri gösteren yalnız iki kişi –otuzlarında, evli bir kadın ile 10. Bölüm’de bahsedilen, on dokuzunda bir genç kız– bulunuyordu. Evli olan kadın kısırdı ve her fırsatta, kısırlığını ve nasıl da operasyona ihtiyaç duyduğunu anlatıp duruyordu. Son iki yıldır Samoa hastanesinde görevli, mükemmel bir cerrahın varlığı, ameliyatların saygınlığını büyük ölçüde artırmıştı. Tutuila’da, Deniz Üssü’nün yakınlarında, operasyon geçirmiş ya da çok yakında geçirecek olan birkaç orta yaşlı kadının ameliyat takıntısına şahit oldum. Açık nevrasteni vakalarının sayısının artmasında, modern cerrahi modasının özel bir etkisinin olup olmadığını söylemek ise imkânsız...

Histeri tezahürü olarak yalnız bir örnekle karşılaştım: Yüzünün sağ tarafında kötü bir tiki olan, on dört on beş yaşlarında bir kız. Kızı seyahat sırasında, yalnızca birkaç dakikalığına gördüm ve herhangi bir araştırmaya girişemedim. Histerik körlük veya sağırlıkla ilgili hiçbir vaka ne gördüm ne de duydum; duyu yitimi ya da felçle ilgili de öyle...

Herhangi bir kretinizm [tiroidin az çalışmasından ileri gelen fiziki ve akli gerilik durumu] vakasına rastlamadım. Doğuştan kör birkaç çocukla karşılaştım. Yerli şifacıların “Samoa konjunktiviti” tedavisinde kullandıkları korkunç yöntemler nedeniyle körlük yaygındı.

Yolu bir Samoa köyüne düşen herhangi bir ziyaretçinin derhal fark edeceği patolojiler genellikle göz hastalıkları, lenf ödemi, her çeşit çıban ve yaradan oluşmaktadır; ancak dejenereasyon belirtileri neredeyse hiç yoktur.

Bir de on yaşlarında, albino bir kız çocuğu vardı. Ailesinde bilinen bir albinizm vakası bulunmamakla birlikte, ebeveynlerinden –şimdi hayatta olmayan– biri başka bir adadan gelmiş olduğundan, bu bilgi de kesinlik içermemektedir.

Analize Temel Oluşturan Materyaller

Bu çalışma kapsamında, Samoa Adaları'nın Manu'a Takımadaları içerisinde yer alan Taū Adası'nın batı sahilindeki Faleasao, Lumā ve Siufaga adlı üç köyünde yaşayan, yaşları sekiz dokuz ile on dokuz yirmi arasında değişen ve bu yaş aralığındaki tüm köy kızlarından oluşan toplam altmış sekiz kız incelenmiştir.

Birkaç ender durum dışında, kesin doğum tarihlerine ulaşabilmek mümkün olmadığından, belirtilen tüm yaşlar yaklaşık olarak kabul edilmelidir. Yuvarlamalar, bilinen az sayıdaki yaşlar ile diğer çocukların nispi yaşlarına dair akrabalarının ifadeleri baz alınarak oluşturulmuştur. Açıklama ve çözümleme amaçları doğrultusunda, kızları kabaca üç gruba ayırdım: Meme gelişimlerine göre henüz ergenlik belirtisi göstermeyen ve yaşları sekiz dokuz ile on iki on üç arasında değişen yirmi sekiz kız, bir ila bir buçuk yıl içerisinde ergenliğe ulaşması beklenen ve yaşları on iki on üç ile on dört on beş arasında değişen on dört kız ve ergenliğe ulaşmış ancak henüz toplum tarafından yetişkin kabul edilmeyen ve yaşları on dört on beş ile on dokuz yirmi arasında değişen yirmi beş kız. Bu son iki grup ile ilk grupta yer alan kızlardan on biri, toplamda elli kız ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yaşça en küçük olan gruptan geriye kalan on dört çocuk ise, bireysel özellikleri bakımından daha az ayrıntılı incelenmiştir. Bu çocuklar oyun, çete yaşantısı, erkek kardeş-kız kardeş tabusunun gelişimi, cinsiyetlerarası davranışlar, bu yaş grubu ile ergenliğe yaklaşan kızlar arasındaki ilgi alanları ve aktivitelerde gözlenen farklılıklar yönünden incelenmek üzere ka-

labalık bir kontrol grubu oluşturmuştur. Aynı zamanda çocukların ev eğitimi ve disiplini konusunda da zengin bir veri kaynağı sunmuşlardır. Özet bölümde yer alan iki tablo, özel olarak çalışılan çocuklardan toplanan doğum sırası, kız ve erkek kardeş sayısı, ebeveynlerin ölümü, yeniden evlenmesi veya boşanması, çocuğun ikamet evi, yaşadığı aile tipi ve aile reisinin kızı olup olmadıkları gibi temel istatistiksel veriler sunmaktadır. İki numaralı tablo, yalnızca ergenliğe ulaşmış yirmi beş kızı konu almakta olup, kızların ilk âdetleri, âdet sıklıkları, âdet sancılarının miktarı ve yeri, mastürbasyon durumu, eşcinsel ve heteroseksüel deneyimler ve papazın evinde yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin bilgiler içermektedir. Bu tablolara eşlik eden özet analizler, incelenen elli kızın aile düzeni, doğum sırası ve ebeveynleriyle ilişkileri bakımından oldukça geniş bir dağılım ranjına sahip olduğunu göstermektedir. Grubun, günümüz Samoa uygarlığında karşımıza çıkan farklı bireysel ve sosyal ortamları oldukça adil bir biçimde temsil ettiği kabul edilebilir.

Ergen Kızlar Grubunun İlk Âdetlerine Göre Dağılımı

Son altı ayda.....	6
Son bir yılda.....	3
Son iki yılda.....	5
Son üç yılda.....	7
Son dört yılda.....	3
Son beş yılda.....	1
Toplam.....	25

Her Bir Kız Tarafından Doldurulan Örnek Sayfa

Hane Numarası	Kız Sayısı	İsim	Yaş	(Tahmin yolu)
Matai	Mevki	Rank	Babanın hanesi	
Anne	Annenin hanesi	Anne babadan biri daha önce evlenmiş mi?		
Hanenin ekonomik durumu		Anne baba ve vasinin kilise üyeliği		
Âdet durumu?	Başlama Tarihi	Acı	Sıklık	Fiziksel gelişimine bakarak tahmin
Devlet okulunda eğitim durumu?		Papaz'ın okulunda mı?	Hiç İngilizce biliyor mu?	
Yurtdışı deneyimi (Taū dışı)		Fiziksel arazları		
Kaçınıcı çocuk?				
En iyi arkadaşı kaçınıcı çocuk?				
<i>Test Sonuçları</i>		Dinsel tavrı		
Renk tanıma				
Rakamsal hafıza				
Rakam-sembol ikamesi				
Resim yorumlama				
Top ve Saha				
<i>Köydeki Bireyler Hakkındaki Yargılar</i>		Kişilik		
En güzel kız				
En yakışıklı oğlan				
En akıllı erkek				
En akıllı kadın		Haneye karşı tavrı		
En kötü oğlan				
En kötü kız				
En iyi oğlan		Çağdaşlarına karşı tavrı		
En iyi kız				

TABLO I

Kızların ilk âdetleri, âdet sıklıkları, âdet sancılarının miktarı ve yeri, mastürbasyon durumu, eşcinsel ve heteroseksüel deneyimler ve Papaz'ın evinde yaşayıp yaşamadıkları

No.	İsim	İlk âdetten sonra geçen zaman	Âdet sıklığı	Sancı miktarı*	Mastürbasyon	Eşcinsel deneyim	Heteroseksüel deneyim	Papaz'ın evinde kalıp kalmadığı
1.	Luna	3 yıl	aylık	karın	evet	evet	evet	hayır
2.	Masina	3 "	"	"	"	"	"	"
3.	Losa	2 "	"	karın sırt	hayır	"	hayır	evet
4.	Sona	3 "	ayda iki	" "	evet	"	"	"
5.	Loto	2 ay	aylık	sırt	"	"	"	"
6.	Pala	6 "	"	hiçbiri	"	"	"	hayır
7.	Aso	18 "	ayda iki	sırt	"	hayır	"	"
8.	Tolo	3 "	" "	aşırı	"	"	"	"
9.	Lotu	3 yıl	aylık	"	"	evet	evet	"
10.	Tulipa	2 ay	"	karın sırt	"	"	hayır	evet
14.	Lita	2 yıl	"	sırt	"	"	"	hayır
16.	Namu	3 "	"	"	"	"	evet	"
17.	Ana	2 "	3 ayda bir	"	"	"	hayır	evet
18.	Lua	3 ay	aylık	"	hayır	hayır	"	hayır
19.	Tolu	4 yıl	ayda iki	"	evet	evet	evet	"
21.	Mala	2 ay	aylık	"	"	hayır	hayır	"
22.	Fala	1 yıl	"	"	"	evet	evet	"
23.	Lola	1 "	ayda iki	karın	"	"	"	"
24.	Tulipa	3 yıl	aylık	sırt	"	"	"	"
25.	Leta	2 ay	"	hiçbiri	"	"	"	evet
27.	Ela	2 yıl	"	aşırı	"	"	"	"
28.	Mina	5 "	"	"	"	hayır	"	"
29.	Moana	4 "	iki ayda bir	karın sırt	"	"	hayır	hayır
30.	Luina	4 "	"	"	"	"	evet	"
	Sala	3 "	aylık	aşırı	hayır	"	hayır	evet
			ayda iki	"	evet	"	evet	hayır

Karın-ağrı yalnızca orada; sırt-ağrı yalnızca orada; aşırı-kız böyle söyler; hiçbir zaman çalışmayacak kadar hasta değildir.

TABLO II
Aile Yapısı

No.	İsim	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
<i>Ergenlik öncesi</i>																						
1.	Tuna	1	3																			
2.	Vala					1-	3-															
3.	Pele	3	4																			
4.	Timu																					
5.	Suna																					
6.	Pola		3	2	1																	
7.	Tua	1	4	1																		
8.	Sina	1	1	2	3																	
9.	Fiva	1		1	3																	
10.	Ula	1	1	1	2																	
11.	Siva	1	4																			
<i>Aradakiler</i>																						
1.	Tasi	1		4																		
2.	Fitu	1		2	2																	
3.	Mata	1	1		3																	
4.	Vi	3	3	1	1																	

6.	Ipu	2	1						
7.	Selu	3							
8.	Pula	2		1	1				
9.	Meta	3		1	1				
10.	Maliu		2	2	2				
11.	Fiatia					3-	2-	1/2	1/2
12.	Lama	3							
13.	Tino	1		2	1				
14.	Vina	1	2	2	1				
15.	Talo			2	4				

Ergenler

1.	Luna	2	5		1
2.	Masina	3		2	2
3.	Losa			2	1
4.	Sona	2			
5.	Loto	4	1		
6.	Pala	3	3		1
7.	Iso	1	3		1
8.	Tolo	1	2		

9.	Lotu			3	5		
10.	Tulipa	5	3				
14.	Lita	4		2	1		
16.	Namu			4	2		
17.	Ana					3-	
18.	Lua			7	1		
19.	Tolu						
21.	Mala	3	1				
22.	Fala	1	3	3	1		
23.	Lola	1	2		2		
23 ^a .	Tulipa	2	2				
24.	Leta	1	4				
25.	Ela	2	1	1			
27.	Mina		1				
28.	Moana	1	4	1		1 ^x	1 ^x
29.	Luina						1
30.	Sala	3	1				

AİLE YAPISI TABLOSU HAKKINDA AÇIKLAMALAR

<i>Sütun</i>	<i>Konu</i>
1	Ağabey sayısı
2	Abla sayısı
3	Küçük erkek kardeş sayısı
4	Küçük kız kardeş sayısı
5	Üvey erkek kardeş, artı , ağabey, eksi , küçük kardeş
6	Üvey kız kardeş, artı , abla, eksi , küçük kardeş
7	Annenin vefatı
8	Babanın vefatı
9	Annenin ikinci evliliğinden olan çocuklar
10	Babanın ikinci evliliğinden olan çocuklar
11	Annenin yeniden evlenmesi
12	Babanın yeniden evlenmesi
13	Ebeveynlerin her ikisi bir arada, baba evinde yaşam
14	Ebeveynlerin her ikisi bir arada, anne evinde yaşam
15	Yalnızca anneye yaşam
16	Yalnızca babayla yaşam
17	Boşanmış anne-baba
18	Baba tarafının yanında yaşam
19	Anne tarafının yanında yaşam
20	Baba ailenin <i>matai</i> 'si
21	Biyolojik aileyle yaşam: Örn. ebeveynler, çocuklar ve en fazla iki ekstra yetişkin

Tablodaki *x*, söz konusu özelliğin mevcut olduğunu belirtmektedir. Örneğin;

7 numaralı sütundaki *x*, annenin vefat etmiş olduğu anlamına gelir.

AİLE YAPISI TABLOSUNUN ÇÖZÜMLENMESİ

Altmış sekiz kız içerisinde:

7	tek çocuk
15	en küçük çocuk
5	en büyük çocuk
5	aynı evde yaşayan üvey kardeş
5	annesi ölmüş
14	babası ölmüş
3	annenin ikinci evliliğinden olma
2	babanın ikinci evliliğinden olma
7	annesi yeniden evlenmiş
5	babası yeniden evlenmiş
4	anne-babayla birlikte baba evinde yaşıyor
8	anne-babayla birlikte anne evinde yaşıyor
9	yalnız anneye yaşıyor
1	yalnız babayla yaşıyor
7	anne-babası ayrı
12	baba tarafıyla yaşıyor (ebeveynler olmadan)
6	anne tarafıyla yaşıyor (ebeveynler olmadan)
15 ya da %30	babası tüm ailenin reisi
12	biyolojik ailesiyle yaşıyor (Örneğin adada kaldığım süre zarfında bir ailede anne, baba ve çocuklar dışında yalnızca iki yetişkin vardı.)

KULLANILAN ZEKÂ TESTLERİ

Zekâ testlerinden hiçbirini standardize edebilmek mümkün olmamıştır; buna bağlı olarak elde ettiğim sonuçlar niceliksel anlamda değer taşımamaktadır. Öte yandan, teşhis amaçlı kullanımlarına ilişkin geçmiş tecrübelerim sayesinde, bu testleri kızların zekâ düzeyleri hakkında bir önkeşif maksadıyla faydalı bulduğumu söylemeliyim. Ayrıca yerliler, misyonerler tarafından her yıl uygulanan incelemelere uzun bir zamandan beri alışkın oldukları gibi, bir sınav yapılacağıнын bilgisi, onlarda hem araştırmacının hem de deneğin mahremiyetine karşı bir saygı uyandırmaktadır. Böylelikle, anne-babalarını rahatsız etmeksizin çocuklarla baş başa vakit geçirme imkânı buldum. Bunun dışında, testlerin yeniliği, özellikle de renk tanıma ve resim yorumlama testleri, ilgilerini asıl sormak istediğim sorulardan başka yöne çevirmek bakımından da faydalı oldu. Testlerin sonuçları, yaşları on ila yirmi arasında değişen bir gruptan beklenmeyecek kadar dar bir dağılım genişliğine sahipti. Herhangi bir standardizasyon olmaksızın daha ayrıntılı sonuçlara varabilmek mümkün olmamaktadır. Bununla beraber, kızların belli bazı testlere verdikleri tuhaf yanıtlara ilişkin bazı yorumlar da ekledim. Bunun sebebi, bu yorumların, ilkel toplumlarda zekâ testlerinin değerlendirilmesine ve bu testlerin olası sonuçlarını öngörmeye ışık tutabileceğine olan inancımdır.

Uygulanan Test

Renk Tanıma: 100 adet birer santimetrelik kareler; kırmızı, sarı, siyah ve mavi.

Rakamsal Hafıza: Geleneksel Stanford Binet yönergeleri kullanılmıştır.

Rakam-Sembol İkamesi: 72 adet iki buçuk santimetrelik figürler; kare, daire, artı, üçgen ve baklava.

Karşıtlar: 23 sözcük. Uyarıcı sözcükler: şişman, beyaz, uzun, yaşlı, uzun boylu, akıllı, güzel, eski, gece, yakın, sıcak,

kazanmak, kalın, tatlı, yorgun, yavaş, zengin, mutlu, karanlık, yukarı, iç kesim, içeri, hasta.

Resim Yorumlama: Moana filminden üç ayrı reproduksiyon, sırasıyla şunları göstermektedir: (a) İki çocuk, yengeçleri dumana boğarak, gizlendikleri kayaların altından çıkarıp avlıyor, (b) Balığa çıkan bir kano, kanonun şekli ve mürettebatın konumlarından anlaşılacağı üzere, denize açılıyor, (c) Samoalı bir kız bir ağaç kütüğüne oturmuş, dizinin dibinde yere uzanmış ve çiçekten çelenk takmış bir delikanlının kendisine verdiği küçük canlı bir balığı yiyor.

Top ve Saha: Standart boy daire.

Her test için standart yönergeler yalnızca Samoa dilinde verilmiştir. Yazı tahtası, kurşunkalem ve kâğıt kullanmaya hepsi alışkın olduğu halde, böyle kesin sınırlarla belirlenmiş talimatlara alışkın olmayan çok sayıda çocuk, testlere başlamak için cesaretlendirilmeye gereksinim duymuştur. En başarısız sonuçların alındığı top ve saha testinde, çocukların yarıdan fazlası rastgele çizilen ilk çizgiyi takip ederek, daire içerisindeki karmaşık bir deseni tamamlamıştır. Ortaya çıkan desen tamamen tesadüf eseri Düşük Nitelikli veya Yüksek Nitelikli sonucu oluşturduğunda çocukların verdiği tepkiler, temel motivasyonlarının problemin çözümünden çok estetik kaygılar olduğunu ortaya koymuştur. İçlerinden en zekileri olduğuna inandığım çocuklar, estetik kaygılarını problemin çözümü karşısında ikinci plana atmış; ancak daha az zeki olanlar, bizim toplumumuzun çocuklarına göre çok daha kolaylıkla çizdikleri desenlerin heyecanına daha fazla kapılarak hata yapmışlardır. Sayısal hafıza testlerinde, altı basamağı geçtiğine rastladığım yalnızca iki vakada, kızlar yediser basamağı başarıyla tamamlamışlardır. Samoa uygarlığı, ezbere dayalı hafızanın hiçbir türüne prim vermemektedir. Rakam-sembol testinde, çocuklar testin anafikrini çok geç kavramışlar ve içlerinden çok azı, testin son sayfasına gel-

meden kombinasyonları öğrenebilmiştir. Resim yorumlama testi, kültürel etkenlerin yanıltıcı etkisinden en fazla nasibi ni alandır. Çocukların neredeyse tamamı, son derece şiirsel tarzda yorumlar geliştirerek, bunları birbiri ardına kurdukları cümlelerle tekrarlamışlardır: "Güzeldir çocuk ve güzeldir kız. Güzeldir çocuğun çiçekten çelengi, güzeldir kızın çiçekten tacı..." İnsanların ön planda olduğu iki resimde, karakterlerin aralarındaki ilişki netleştirilmeden herhangi bir yorum alabilmek mümkün olmamıştır. Sözcüklere gösterilen yoğun ilginin doğal bir sonucu olarak, karşıtlar testi en kolay yapılan test olmuştur; öyle ki, bu ilgi yüzünden vakitlerinin çoğunu isimlerin anlamları üzerine sözcük oyunları oynamalarına yol açan mitolojik yorumlara ayırmışlardır.

KIZLARIN DENEYİMLERİNİN TETKİKİNDE KULLANILAN KONTROL LİSTESİ

Araştırmayı standart hale getirebilmek amacıyla, her bir kız için ayrı ayrı doldurduğum bir anket tasarladım. Sorular birbiri ardına değil, kayıt defterine eklenen her yeni bilgiyle birlikte farklı zamanlarda soruldu. Çeşitli konu maddeleri, aşağıda sıralanan genel konu başlıkları altında toplandı.

Zirai yetkinlik: Çapalama, pişirme için kullanılacak yaprakları seçme, muz, gölevez ve ekmek ağacı meyvesi toplama, kurutulmak üzere hindistancevizi kesme.

Pişirme: Muzları soyma, hindistancevizi rendeleme, ekmek ağacı meyvesi hazırlama, *palusami*¹ karıştırma, *palusami* sarma, *tafolo*² yapma, muz pudingi (*poi*) yapma, ararot pudingi yapma.

-
- 1 *Palusami:* Rendelenmiş hindistancevizinin kızgın taşlarda pişirildikten sonra deniz suyuyla karıştırılıp, önce kekremsi bir tada sahip sapları kavrulmuş gölevez yapraklarına, ardından muz yaprağına, son olarak da ekmek ağacı meyvesi yaprağına sarılmasıyla hazırlanan bir tür puding.
 - 2 *Tafolo:* Ekmek ağacı meyvesi ve rendelenmiş hindistancevizi sosuyla hazırlanan bir tür puding.

Balıkçılık: Gün ışığında resif avı, fener ışığında resif avı, *lole* toplama, resifte küçük balık avı, ahtapot avlamak için “gelberi” kullanma, iri yengeçler toplama.

Örme: Toplar, rüzgârgülleri, yiyecek sunumunda kullanılan hediye sepetleri, taşıma sepetleri, örgü güneşlikler, yer hasırları, balıkçı sepetleri, yiyecek tepsileri, dam hasırları, çatı giydirme hasırları, düz yelpazeler, pandanus ağacından yer hasırları, yatak hasırları, (bilinen motif ve tamamlanan mat adetleri), ince hasırlar, dans etekleri, şeker kamışı damlar.

Ağaç kabuğu bezi yapımı: Kâğıtdutu çubuklarını toplama, ağaç kabuklarını kazıma, ağaç kabuklarını ezme, desen tahtasını kullanma, elle serbest desen çizme.

Kıyafet bakımı: Çamaşır yıkama, ütü yapma, kolalanmış giysileri ütüleme, dikiş dikme, makineyle dikiş dikme, nakış yapma.

Atletik yetenekler: Palmiye ağaçlarına tırmanma, yüzme, resifteki yüzme çukurunda yüzme,³ kriket oynama.

Kava yapımı: Kava kökünü ezme, kava dağıtımı, kava yapımı, kuşburnu ağacı kabuğundan süzgeçten geçirme.

Yabancı konularda yetkinlik: Mektup yazma, saati söyleme, takvim okuma, dolmakalem doldurma.

Dans etme.

Aile soy kütüğünü sayabilme.

Nezaket diline hâkimiyet. Şu sözcüklerin şefler için kullanılan karşılıklarını sayabilme: kol, bacak, yemek, ev, dans, eş, hastalık, konuşmak, oturmak. Birisinin önünden geçerken nazik selamlama ifadeleri kullanma.

Yaşam ve ölüm deneyimleri: Doğum, düşük, cinsel ilişki, ölüm, sezaryen, ölüm sonrası sezaryen operasyonu.

Evlilik tercihleri: Mevki, ikâmetgah, evlilik yaşı, çocuk sayısı.

3 Resifteki yüzme çukurunda yüzmek, durgun suda yüzmekten çok daha fazla beceri gerektiren bir iştir; hem dalmayı hem de her iri dalгада derinliği metrelerle değişen su seviyesiyle baş edebilmeyi gerektirir.

Toplumsal yapı hakkındaki bilgiler: Ölüm sonrası sezaryenin gerekçesi, şefin yatağının hazırlanması, erkek kardeş-kız kardeş tabusunun getirdiği yasaklar, hindistancevizi *tapui*⁴ ile ilgili cezalar, kava çanağının hazırlanması, Lumā, Siufaga ve Faleasao *Manaia*'larının unvanları ve unvan sahipleri, Fitiuta *Taupo*'su, *Fale Ula*⁵, *Umu Sa*,⁶ *Mua o le taule'ale'a'*⁷'nin anlamı, evlilikte mal-mülk değişiminde kullanılan mallar, Lumā, Siufaga, Faleasao ve Fitiuta'nın yüksek şefleri, sözcü-şefin *Lafo*⁸'sunu oluşturan öğeler.

4 *Tapui*: Samoa halkının mallarını hırsızlardan korumak için kullandığı hiyeroglif semboller. *Tapui*, mütecavizi otomatikman cezalandıran bir tür sihir niteliği taşır. Hindistancevizi *tapui* ile korunan bir malı çalmanın cezası kan çıbanıdır.

5 Tui Manu'a meclis evine verilen törensel ad.

6 Kutsalyemek fırını ve yeni bir ev inşa eden marangozlara hediye olarak bu ocağın ve ince hasırların sunulduğu tören.

7 Köyün genç erkeklerinin misafir bakireye yaptıkları törensel ziyaret.

8 Sözcü-şefin törensel hakkı olan ve genellikle bir parça tapa bezi, bazen de ince hasır şeklinde verilen ikramiye.

Dizin

âdet, 89, 106, 128, 130, 137, 138, 139,
174, 201, 203, 227, 237, 239, 243, 244,
250

afafine, 217

ahlaki değer, 178

ahtapot, 51, 52, 65, 99, 100, 223, 261

aiga, 62

aile, 14, 17, 18, 19, 21, 24, 29, 33, 34,
36, 40, 42, 44, 47, 50, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 74, 78, 80, 85, 88, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 108, 109, 110, 111, 113, 118, 121,
128, 133, 134, 135, 136, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 157, 158, 159, 161, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 179,
180, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191,
192, 196, 200, 209, 210, 214, 217, 224,
225, 226, 231, 232, 233, 237, 241, 243,
244, 245, 246, 247, 248, 250, 256, 257
akraba, 40, 42, 44, 45, 48, 49, 55, 56,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68,
69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81,
82, 83, 88, 90, 91, 94, 96, 97, 102, 103,
105, 108, 109, 113, 116, 121, 126, 132,
134, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 146,
150, 153, 155, 158, 159, 162, 164, 170,
171, 177, 179, 181, 185, 186, 188, 189,
190, 191, 216, 217, 223, 228, 230, 244,
246, 249

akrabalık, 58, 74, 79, 82, 123, 128,

169, 187, 190, 216, 217, 233, 246

akran, 54, 55, 57, 60, 61, 73, 74, 75,

83, 93, 99, 113, 118, 125, 133, 134,

147, 149, 153, 156, 158, 167, 174, 177,

211, 217, 233

akran grubu, 77, 93, 124, 148, 232

aktivite, 55, 75, 78, 84, 88, 131, 133,
137, 172, 195, 199, 201, 249

albino, 118, 248

Almanya, 30, 35

Alo, 69, 70

Alofi, 68, 144

ameliyat, 129, 146, 247

Amerika, 13, 20, 24, 27, 29, 32, 34, 37,
76, 174, 176, 183, 206, 240

Amerikalı, 11, 14, 15, 16, 19, 23, 30, 36,
181, 194, 195, 199, 206, 208, 229, 239

Amerikan, 9, 10, 14, 16, 26, 27, 28, 29,
31, 35, 79, 174, 176, 177, 183, 186, 187,
192, 197, 204, 206, 208, 229, 238, 241

Ana, 152, 154, 155

antropolog, 20, 21, 22, 31, 32, 34

antropolojik, 18, 24, 31

arkadaş, 18, 39, 56, 73, 74, 76, 77, 78,
79, 81, 82, 94, 95, 97, 100, 101, 104,
122, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140,
141, 142, 143, 146, 148, 152, 154, 161,
162, 168, 175, 179, 180, 181, 185, 186,
190, 198, 210, 226, 230

arkadaş grubu, 78, 79, 226

arkadaşlık, 36, 57, 73, 74, 76, 78, 79,
80, 82, 83, 139, 143, 152, 155, 189

Aso, 158, 219, 252

aşk, 17, 24, 71, 79, 83, 94, 95, 99, 100,
101, 103, 105, 107, 138, 140, 141, 142,
146, 157, 169, 174, 186, 245

atalii, 217

Aualuma, 5, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88,
89, 91, 134, 243

Aumaga, 54, 55, 70, 82, 84, 85, 86, 87,
91, 92, 125, 133, 148, 168, 171, 180

avaga, 95, 106

Avrupa, 29, 34, 37, 38, 156, 199, 203,
209, 232, 233, 236, 240
ayrıcalık, 68, 82, 84, 85, 102, 114, 171
ayrımcılık, 68, 118, 214

bakıcı, 45, 46, 47, 49, 50, 62, 73, 127,
136, 174

baldız, 169

balık avı, 51, 92, 122, 126, 261

balıkçılık, 173

bebek, 12, 29, 32, 33, 40, 44, 45, 46,

47, 49, 50, 59, 60, 77, 78, 113, 127,

135, 136, 144, 145, 162, 170, 174, 175,

191, 199, 201, 237, 243

bebek bakıcılığı, 49, 50, 127, 136, 174

bekâr, 59, 79, 88, 89, 95, 144, 152,

153, 167, 178, 187, 203, 212, 214

bekâret, 102, 103, 105, 106, 139, 150,

151, 241, 243

birey, 11, 12, 13, 14, 19, 21, 22, 31, 34,

51, 58, 59, 116, 122, 124, 125, 130,

133, 148, 186, 187, 188, 189, 190, 196,

197, 198, 204, 205, 215, 228, 229, 230,

231, 232, 241

bireysellik, 25, 115, 116, 183, 185

boşanma, 62, 250

büyükanne, 16, 18, 20, 23, 76, 123,

163, 185, 191, 217, 241

büyüklük hezeyanları, 245

cinsel, 14, 16, 17, 19, 33, 34, 36, 54,

78, 79, 89, 93, 98, 102, 106, 107, 118,

127, 129, 130, 132, 232, 241, 244

cinsel deney, 19, 33, 36, 95, 132, 135,

138, 139, 141, 144, 148, 167, 192, 194,

211, 231

cinsel ilişki, 36, 95, 98, 130, 164, 169,

179, 186, 191, 261

cinsellik, 33, 131, 149, 173, 184, 190,

193, 195, 203, 211, 212

cinsel soğukluk, 142, 187, 190, 196

cinsiyet, 12, 14, 17, 18, 25, 33, 61, 73,

89, 93, 111, 116, 123, 133, 187, 190,

216, 217, 231, 239, 249

çarkıfelek, 41, 48

çatışma, 21, 23, 30, 32, 109, 110, 147,

148, 149, 150, 151, 155, 156, 157, 158,

164, 165, 168, 175, 177, 178, 179, 182,

183, 205, 206, 212, 213, 241, 242, 244

çekirdek aile, 19, 24, 134, 136

çete, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 133,

134, 137, 249

çeyiz, 53, 87, 90, 101

çocuk mahkemeleri, 29, 31

çokeşli-çokeşlilik, 97, 225

Dağ Beyazları, 34

damat, 96, 102, 104, 105, 161

dans, 23, 43, 56, 62, 67, 82, 84, 86, 88,

99, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,

118, 119, 122, 127, 132, 133, 140, 143,

144, 151, 153, 155, 157, 159, 165, 169,

180, 196, 197, 198, 201, 246, 261

dansçı, 111, 112, 113, 114, 115, 117,

119, 165

davranış bilimci, 25, 31, 183

delikanlı, 39, 54, 55, 56, 57, 70, 95, 96,

97, 104, 105, 107, 109, 114, 119, 126,

138, 141, 142, 148, 151, 169, 172, 180,

181, 243, 259

delilik, 159, 245

deneysel, 30, 31, 33, 198

denizanası, 51, 65, 224

denizkestanesi, 65, 223

din, 21, 29, 30, 33, 34, 149, 151, 156,

175, 178, 188, 203, 209, 212, 213, 214,

232, 238, 241, 242

doğum, 11, 19, 24, 32, 37, 41, 42, 44,

46, 64, 71, 75, 89, 97, 102, 106, 127,

128, 129, 146, 170, 184, 185, 187, 190,

191, 192, 193, 200, 212, 213, 214, 227,

231, 232, 236, 249, 250, 261

dokuma, 44, 46, 47, 52, 53, 54, 57, 64,

65, 85, 92, 173, 180, 200, 222, 223, 235

dost, 79, 81, 94

dövme, 119, 234, 235, 243

düğün, 102, 104, 111, 116, 119, 130,

161

- ebeveyn, 11, 12, 13, 25, 29, 31, 36, 80, 103, 128, 132, 136, 141, 147, 150, 168, 176, 185, 187, 188, 189, 191, 194, 204, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 217, 227, 228, 231, 240, 248, 250, 256, 257
- eğitim, 11, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 38, 44, 46, 49, 53, 70, 80, 91, 113, 116, 117, 127, 150, 152, 171, 174, 175, 183, 187, 190, 196, 197, 198, 199, 202, 205, 206, 207, 208, 214, 225, 232, 238, 242, 245, 250
- eğitim sistemi, 117, 156, 197, 198, 207
- ekmek ağacı, 35, 39, 42, 43, 51, 89, 127, 222, 223, 224, 237, 260
- ekvator, 35, 238
- Ela, 139, 252
- ensest, 95, 148
- ergen, 12, 17, 20, 24, 25, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 50, 59, 78, 79, 83, 93, 94, 117, 118, 127, 136, 138, 139, 143, 156, 158, 162, 174, 175, 176, 178, 186, 203, 204, 205, 206, 208, 213, 218, 227, 228, 229, 230, 240, 243, 249, 250
- ergenlik, 22, 24, 29, 30, 32, 33, 36, 37, 45, 59, 78, 81, 84, 86, 94, 118, 132, 137, 138, 139, 146, 147, 149, 165, 174, 175, 187, 188, 190, 205, 218, 227, 229, 243, 249
- erkek, 68, 80, 81, 83, 93, 206
- erkek kardeş, 36, 45, 50, 62, 68, 69, 74, 76, 77, 91, 92, 96, 119, 121, 124, 130, 132, 134, 135, 154, 158, 163, 167, 169, 186, 217, 250, 256
- erkek kardeş-kız kardeş tabusu, 203, 249, 262
- eş, 10, 15, 16, 58, 59, 66, 69, 70, 80, 81, 84, 86, 87, 88, 91, 92, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 143, 150, 153, 154, 159, 160, 164, 169, 172, 173, 179, 195, 217, 238, 243
- eşcinsel, 81, 139, 140, 141, 152, 195, 245, 250
- evlat edinme, 58, 61, 62, 64, 234
- evlilik, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 71, 79, 81, 89, 92, 95, 96, 97, 100, 101, 104, 105, 107, 109, 121, 126, 134, 140, 141, 145, 147, 156, 157, 160, 161, 169, 179, 186, 187, 189, 196, 200, 203, 212, 227, 231, 234, 241, 242, 261, 262
- Fa'alupega, 85, 86
- Fa'amoana, 122
- fa'a Samoa*, 128
- fa'atama*, 128
- Fala, 142, 144
- Faleasao, 74, 220, 234, 249, 262
- feminen, 135, 139
- fetüs, 128, 129
- fiasili*, 125
- Filita, 68
- Fitafita*, 240, 242
- Fitiuta, 142, 234, 262
- Fitu, 78, 134, 135, 136
- fizyolojik, 205
- flört, 82, 99, 101, 201
- Fono*, 55, 56, 84, 85, 86, 87, 91, 171, 172, 239
- frangipani, 48
- Fransız, 34
- Fua, 69, 70, 71
- Fuativa, 160
- gelenek, 12, 31, 44, 64, 80, 91, 104, 106, 138, 155, 156, 165, 167, 172, 173, 182, 194, 203, 209, 211, 213, 215, 225, 230, 240, 246, 258
- gelin, 102, 104, 105, 108, 118, 119, 160, 161, 168
- genç, 14, 16, 19, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 42, 49, 61, 66, 68, 81, 95, 101, 105, 106, 111, 112, 117, 126, 127, 130, 142, 145, 151, 161, 179, 203, 215, 230, 242
- genç erkek, 39, 40, 41, 55, 56, 65, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 95, 112, 118, 154, 171, 197, 223, 262
- genç kız, 14, 15, 37, 43, 54, 55, 57, 60, 81, 84, 87, 90, 94, 143, 144, 146, 148, 151, 179, 206, 247

gençlik, 3, 13, 24, 29, 31, 83, 213, 227
 geniş aile, 65
 geri zekâlılık, 245
 gölevez, 35, 40, 44, 51, 81, 127, 237, 260
 görenek, 105, 127, 227
 grup, 33, 42, 73, 75, 79, 81, 92, 94, 111, 112, 128, 133, 134, 147, 174, 198, 204, 213
 grup aktivitesi, 75, 84
 gündelik işler, 45, 65, 82, 86, 87, 199
 güneşlik, 40, 53, 54, 98, 143, 164, 224, 234, 261
 Güney Denizi, 16, 34, 35, 37, 238, 240

Hall, Stanley 30
 hamilelik, 97, 107, 167, 170, 193
 hane, 58, 59, 62, 64, 76, 239
 hane halkı, 42, 58, 59, 60, 64
 hasır, 44, 52, 53, 54, 62, 64, 65, 76, 85, 87, 92, 101, 108, 113, 122, 135, 143, 150, 169, 174, 176, 200, 222, 223, 224, 235, 236, 242, 261, 262
 hatip, 55, 58, 85, 172
 hediye, 44, 55, 63, 64, 74, 84, 85, 86, 96, 100, 101, 104, 106, 116, 118, 180, 242, 261, 262
 heteroseksüel, 131, 132, 139, 140, 142, 195, 196, 250
 Hıristiyan, 42, 102, 107, 151, 178, 182, 203, 235, 238
 hindistancevizi, 35, 45, 48, 50, 51, 52, 54, 59, 65, 97, 98, 99, 113, 127, 172, 180, 199, 223, 236, 237, 242, 259, 260, 262
 histeri, 247
 hitabet, 92
 homoseksüel, 131, 132, 139, 140

Ipu, 118, 136
ifoga, 108
 iktidarsızlık, 142, 190
 ilkel, 11, 22, 34, 35, 157, 176, 182, 198, 201, 227, 234, 238, 240, 241, 245

ilkel topluluklar, 34, 38, 177
 ilkel toplum, 35, 178, 198, 258
 inanç, 21, 31, 38, 81, 176, 178, 179, 205, 213, 215, 232, 240
 iş, 40, 46, 49, 57, 82, 86, 92, 96, 136, 137, 143, 147, 159, 167, 170, 175, 198, 200, 201, 202, 206, 207, 215, 222, 232, 237
 işbirliği, 9, 10, 49, 50, 77, 81, 83, 94
 itibar, 54, 57, 59, 63, 66, 89, 103, 104, 105, 110, 126, 143, 148, 167, 170, 171, 172, 173, 242, 243
 jenerasyon, 29, 30, 211, 216, 217

kadın, 12, 15, 16, 17, 18, 23, 30, 35, 40, 41, 42, 50, 53, 55, 58, 60, 62, 64, 65, 68, 70, 71, 78, 79, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 122, 123, 128, 130, 131, 132, 133, 135, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 154, 157, 158, 159, 161, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 179, 180, 185, 187, 188, 206, 212, 216, 217, 222, 223, 224, 229, 235, 242, 243, 245, 247
 kamusal, 129
 kan bağı, 58, 61, 62, 64, 68, 71, 73, 80, 83, 109, 110
 kano, 39, 41, 54, 63, 65, 92, 97, 201, 234, 236, 244, 259
 karakter, 9, 12, 16, 47, 112, 120, 123, 124, 126, 133, 136, 153, 180, 186, 187, 194, 228, 260
 karşıtlar testi, 260
 Katolik, 34, 178, 180, 203, 238
 kava, 42, 46, 55, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 103, 108, 120, 121, 137, 144, 159, 172, 240, 243, 261, 262
 kayınbirader, 69, 169
 kayınpeder, 168
 kayınvalide, 168
 kız, 14, 17, 18, 20, 23, 26, 30, 35, 36, 39, 40, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52,

- 53, 55, 57, 59, 61, 65, 68, 73, 74, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 97, 100, 103,
104, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 115,
117, 118, 119, 126, 127, 131, 133, 134,
137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 164,
165, 167, 168, 169, 174, 175, 176, 177,
178, 179, 182, 186, 187, 201, 206, 208,
209, 210, 211, 212, 214, 217, 218, 219,
223, 226, 227, 228, 230, 232, 233, 240,
241, 243, 246, 249, 250, 258, 259
kız kardeş, 36, 44, 45, 55, 59, 67, 69,
71, 74, 78, 88, 90, 91, 93, 95, 98, 110,
121, 134, 135, 141, 146, 153, 158, 161,
163, 164, 167, 173, 175, 189, 202, 203,
216, 217, 223, 224, 228, 231, 249, 256,
262
kilise, 112, 143, 144, 149, 150, 151,
152, 154, 155, 170, 178, 180, 182, 189,
203, 204, 225, 235, 236, 238, 241
kişilik, 15, 74, 75, 92, 94, 123, 124,
126, 136, 147, 173, 184, 190, 210, 229,
244
komşu, 33, 36, 48, 49, 54, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 83, 88, 101, 103, 108,
113, 116, 128, 129, 134, 138, 143, 151,
152, 159, 160, 176, 193, 202, 210, 219,
226, 227, 246
komşuluk, 73, 79, 80, 231
konuk evi, 42, 87, 92, 159, 160
konum, 36, 45, 54, 59, 70, 77, 79, 84,
87, 161, 197, 206, 218, 231, 232, 239,
242, 259
kostüm, 113, 116, 234
köy meclisi, 58
kretinizm, 247
kum yengeci, 35, 42, 75, 133, 237
kuram, 28, 30, 31, 131, 199
kur yapma, 95, 99, 101, 102, 138, 140
kuşburnu ağacı, 52, 65, 78, 261
kuzen, 50, 59, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
73, 74, 76, 77, 79, 80, 132, 139, 142,
143, 146, 152, 153, 154, 159, 165, 175,
185, 188, 216, 217, 225, 229
kültür, 12, 13, 152, 156, 166, 174, 175,
188, 190, 193, 194, 197, 202, 204, 205,
215, 240, 241, 242, 244
kültürel, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 25,
32, 157, 187, 195, 196, 202, 205, 227,
230, 231, 240, 260
Laisa, 71
Laki, 119
Lalala, 135
Lama, 136, 254
Lata, 137
lavalava, 49, 98, 99, 113, 137, 162,
234, 235
Lefu, 71
Lila, 134
Lita, 152, 154, 157, 226
Lola, 158, 159, 160, 161, 163, 164,
165, 177, 229
lola, 51, 261
Lotu, 70, 95, 143, 144, 152, 252, 255
Lua, 108, 137, 138, 252
Lumä, 74, 76, 77, 133, 219, 234, 249,
262
Luna, 76, 77, 143, 226
Lusi, 77
maharet, 44, 53, 54, 55, 57, 94, 96,
116, 159, 235
mahremiyet, 44, 83, 122, 130, 131,
145, 193, 258
Mala, 159, 161, 162, 163, 177, 230
Malae, 66, 67, 68
malaga, 87, 88, 89, 103, 105, 111, 116,
120, 145
Maliu, 77, 134
malvarlığı, 107
manaia, 68, 85, 88, 104, 114, 116,
119, 171
Manita, 153
Manu'a Takımadası, 36, 227, 245
Masina, 118

- Mata, 136
matai, 55, 56, 57, 58, 65, 66, 68, 71, 76, 82, 84, 85, 86, 87, 91, 95, 100, 104, 111, 126, 134, 158, 160, 167, 168, 169, 171, 172, 217, 244
matua, 217
 Mele, 67, 68
 menopoz, 173
 merasim, 45, 87, 108, 121, 130, 143, 173, 243
 Meta, 66, 67, 136, 165
 mevki, 55, 64, 65, 66, 68, 71, 72, 85, 97, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 117, 118, 123, 162, 167, 171, 231, 241, 242, 243, 246, 261
 misafir, 42, 86, 87, 88, 89, 91, 111, 116, 119, 122, 153, 160, 169, 200, 242, 243
 misyoner, 29, 104, 131, 149, 151, 156, 179, 203, 224, 225, 235, 238, 241, 258
 misyonerlik, 123, 132
 misyoner okulu, 79, 143, 149, 225
 mizaç, 126, 133, 147, 148, 166, 171, 183, 186, 188
 Moana, 145, 146, 259
 modern toplum, 178, 197
moetotolo, 95, 98, 99, 100, 103, 106, 118, 122, 126, 142, 144
 Molo, 69, 70
 monogami, 109, 179
 Mormon, 238
 moron, 183, 246
musu, 120, 121, 122
 Mutu, 145, 146
 muz ağacı, 52

 Namu, 142
 Nifo, 71
 Nino, 158
 Nua, 10, 69, 70

 Ofu, 138, 234
 oğlan, 39, 40, 42, 48, 49, 51, 65, 69, 73, 75, 78, 79, 80, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 112, 114, 116, 126, 131, 134, 162, 163, 199, 201, 223, 245, 246
 okul, 31, 50, 79, 80, 133, 141, 142, 143, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 164, 181, 187, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 208, 210, 213, 214, 225, 231, 232, 235, 238, 239, 240, 242, 244
olamatua, 217
 Olesega Adaları, 234
 Ono, 71
 otopsi, 129
 otorite, 9, 30, 32, 58, 59, 65, 87, 147, 149, 159, 163, 168, 169, 172, 175, 185, 209, 210, 217, 244
 oyun, 36, 42, 44, 48, 49, 52, 56, 64, 75, 77, 136, 137, 140, 162, 172, 198, 199, 200, 201, 202, 249, 260
 ölüm, 19, 24, 40, 62, 89, 103, 106, 127, 128, 129, 177, 184, 187, 190, 191, 192, 193, 232, 241, 242, 244, 261
 özgürlük, 20, 57, 80, 83, 179, 211, 243

 Pala, 138
 Palmiye, 48, 53, 95, 97, 237, 261
palusami, 51, 260
 Pana, 67
 pandanus ağacı, 44, 49
papalagi, 154
 papaz, 10, 78, 80, 139, 140, 143, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 203, 212, 225, 226, 231, 232, 238, 250
 papazın evi, 139, 159, 164, 166, 225, 226
 pedagog, 30
 Pele, 133, 134, 230
 Pepe, 67, 68
 Pimi, 76
 Pola, 77, 134
 Polinezya, 35, 89, 98, 225, 242
 Protestan, 34, 151, 178, 203, 238
 psikolog, 25, 29, 30
 Pua ağacı, 52
 Pula, 68
 Pusa, 110, 159

- Rakam-sembol testi, 259
 reformasyon, 203, 204
 reis, 58, 66
 rekabet, 54, 55, 68, 69, 105, 113, 154, 167, 196
 resif, 39, 40, 43, 49, 50, 54, 65, 81, 93, 127, 236, 239, 261
 Resim yorumlama testi, 260
 ruhsal rahatsızlık, 195, 215, 244
 Rusya, 35
 rütbe, 55, 85, 123, 240
- sadakat, 107, 195
 Sāfuà, 70
 Sala, 163, 164, 226, 246
 Samala, 70
 Sami, 76, 158, 163
 Samoa, 35, 37, 162
 Samoa kültürü, 27, 175, 188, 190, 240, 241
 Samoalılar, 9, 18, 19, 23, 26, 27, 28, 56, 63, 66, 102, 107, 120, 124, 125, 131, 136, 141, 145, 164, 168, 177, 178, 181, 186, 193, 194, 195, 197, 203, 215, 221, 236, 238, 240, 244
 samoana, 133
 Samoa uygarlığı, 205, 241, 250, 259
 sapkın, 139
 sapkınlık, 140, 157, 195, 241
 Sasi, 139, 140
 Sayısal hafıza testleri, 259
 seçim hakkı, 205, 206
 Selu, 76
 sepet, 41, 51, 52, 53, 54, 100, 122, 222, 223, 224, 237, 261
 sevgili, 55, 71, 72, 79, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 104, 105, 118, 120, 132, 133, 138, 142, 143, 144, 146, 148, 151, 153, 160, 164, 181, 185, 186
 sınıf, 44, 55, 59, 61, 82, 83, 85, 102, 103, 104, 107, 124, 135, 139, 200, 206, 207, 208, 240, 242
 Sila, 71, 72, 125, 145, 146
 Sina, 115
- Sisi, 69, 70
 Siufaga, 74, 77, 154, 219, 234, 249, 262
 siva, 76, 93, 111, 158, 164, 165, 177
 soa, 80, 81, 95, 96, 97, 100, 101, 104
 soafafine, 96
 Sona, 152, 153, 154, 157, 229
 sorumluluk, 15, 36, 49, 50, 55, 57, 59, 70, 78, 92, 136, 137, 143, 144, 154, 159, 163, 167, 168, 179, 185, 197, 198, 200, 211, 212, 214
 sosyal filozof, 29, 30
 sosyal yapı, 83, 140, 231
 sosyal yaşam, 37, 84, 92, 129, 168
 soy kütüğü, 90
 sözcü-şef, 9, 10, 58, 64, 66, 70, 80, 82, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 96, 102, 104, 105, 109, 112, 114, 116, 120, 153, 161, 173, 180, 189, 240, 262
 statü, 55, 66, 86, 87, 144, 168, 169, 170, 179, 208, 212
 stres, 17, 20, 25, 67, 146, 175, 176, 183, 192, 205, 206, 212, 240, 243
 suç, 31, 50, 61, 91, 94, 95, 97, 104, 106, 116, 124, 132, 133, 138, 148, 149, 151, 158, 161, 162, 163, 215, 243
 suçlu, 108, 109, 145, 157, 158, 159, 161, 163, 164, 177, 241
 sünnet, 80, 81, 93
 şef, 42, 46, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 66, 68, 69, 70, 75, 76, 80, 82, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 103, 104, 105, 108, 109, 112, 114, 119, 120, 122, 124, 126, 128, 129, 137, 142, 143, 144, 154, 159, 160, 162, 169, 171, 172, 173, 179, 185, 240, 242, 246, 261, 262
 şifacı, 180, 247
 şölen, 44, 65, 87, 88, 92, 111, 113, 243
- tabu, 36, 62, 89, 93, 96, 146, 158, 170, 173, 202, 203, 242, 243, 244, 249, 262
 tafolo, 89, 260
 talip, 42, 100, 101, 153, 161, 171
 Talo, 139

- tamā*, 217
tamafafine, 70
tapa, 92, 170, 222, 242
 tarla, 40, 50, 54, 60, 63, 77, 78, 81, 97, 103, 135, 136, 143, 167, 170, 172, 173, 207, 222, 223, 244
 Tasi, 225
 Tata, 69
 Taū Adası, 36, 127, 227, 238, 249
taupo, 60, 61, 64, 67, 68, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 101, 103, 104, 105, 109, 112, 114, 116, 117, 119, 153, 160, 243, 262
tausi, 91, 109
tautala laititi, 125, 132, 134, 138
 tecavüz, 95, 98, 99
tei, 62, 216
 tekeşli-tekeşlilik, 97, 107
 teyze, 50, 76, 87, 93, 139, 144, 145, 169, 180, 185, 216, 217
 Timu, 66, 67
 Tinā, 217
 Tino, 136, 162
 Tita, 133
toa'ina, 217
 Tolo, 137, 138
 Tolu, 142, 143, 144
 topluluk, 11, 13, 26, 32, 34, 36, 37, 38, 43, 60, 73, 74, 75, 78, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 97, 112, 113, 117, 127, 130, 131, 133, 134, 138, 139, 146, 149, 170, 177, 179, 180, 181, 211, 214, 215, 228, 232
 toplum, 12, 14, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 34, 35, 38, 47, 49, 50, 66, 83, 84, 88, 89, 92, 95, 106, 107, 110, 118, 127, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 141, 144, 147, 148, 155, 156, 157, 158, 161, 163, 164, 165, 167, 168, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 213, 215, 216, 229, 230, 232, 240, 249, 258, 259
 toplumsal, 19, 20, 26, 28, 33, 34, 47, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 107, 123, 148, 155, 157, 176, 183, 194, 198, 205, 211, 212
 Top ve saha testi, 259
 tören, 27, 59, 116
 törensel, 45, 59, 84, 85, 86, 95, 115, 116, 132, 148, 167, 172, 201, 227
 Tua, 74, 225
tuafafine, 216, 217
tuagane, 146, 216, 217
 Tuai, 69
 Tui, 10, 68, 69, 124
 Tulipa, 125, 137
 Tuna, 134
 tutum, 21, 36, 49, 102, 116, 132, 133, 141, 150, 160, 177, 191, 192, 193, 194, 198, 200, 212
ukulele, 144
 Ula, 134, 135, 136
 unvan, 16, 54, 55, 56, 58, 61, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 100, 110, 143, 153, 167, 168, 171, 172, 173, 197, 200, 239, 246, 262
uso, 216, 217
 uygarlık, 29, 31, 32, 33, 34, 38, 182, 204, 215, 240, 241
 Vaitogi, 9, 115
 vaiz, 58
 Vana, 76
 veliaht, 68, 70, 71, 82, 85
 Vi, 136
 Vina, 77
 yasak, 36, 41, 46, 62, 73, 89, 90, 104, 121, 129, 131, 132, 137, 151, 161, 164, 169, 170, 179, 181, 185, 187, 196, 214, 235, 241, 243, 262
 yaş, 45, 46, 84, 116, 123, 125, 126, 128, 173, 216, 217, 228, 249
 yaşam, 24, 25, 34, 36, 37, 38, 39, 46, 76, 88, 126, 129, 133, 134, 149, 151,

- 156, 161, 183, 187, 189, 192, 196, 212,
215, 233, 241, 244
yatılı misyoner okulu, 79, 143, 149
yerli, 34, 51, 63, 65, 70, 90, 104, 123,
131, 132, 146, 151, 156, 192, 235, 236,
238, 239, 240, 241, 244, 246, 247, 258
yerli halk, 19, 124, 140, 238
yetenek, 119
yetenekli, 55, 56, 68, 69, 115, 118,
125, 139, 143, 146, 150, 160, 164, 172,
177, 222, 223, 224, 225
yetersizlik, 118, 128
yetişkin, 29, 31, 36, 38, 45, 46, 48, 49,
50, 51, 53, 62, 65, 66, 70, 71, 72, 73,
76, 78, 79, 81, 84, 115, 116, 117, 118,
123, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134,
142, 167, 174, 175, 179, 185, 186, 188,
189, 191, 193, 194, 196, 197, 199, 200,
201, 202, 216, 224, 229, 243, 244, 249
yükümlülük, 82, 84, 200, 211
- zanaat, 55, 236
zekâ geriliği, 119, 245
zihinsel hastalıklar, 245
zina, 91, 95, 108, 109
ziyaret, 34, 54, 61, 63, 79, 85, 86, 101,
106, 159, 160, 169, 201, 226, 234, 237,
240, 246, 248

Uzak denizlerde küçük bir adada yaşayan genç kızlara ve yaşadıkları topluma odaklanan bu araştırma, nasıl olup da tüm dünyada bu kadar yankı uyandırmayı başarmıştır? Dahası, bunca yıldan sonra bu küçük kitap hâlâ en ateşli tartışmalara konu olmayı sürdürmektedir.

Her şeyden önce barışa, adalete, cinsel özgürlüğe ve maceraya ilgi duyan gerçek bir idealistin, sosyal eylem yanlısı, çığır açıcı bir antropoloğun, zamanının çok önünde giden bir çalışmasıdır söz konusu olan. Mead'in pek çok farklı disiplinden yararlanmak suretiyle, Samoa'daki saha çalışmalarına dayanarak hazırladığı bu kitap, biyolojinin insan davranışları üzerindeki etkisini ihmal etmeden, kültürün bireyleri nasıl şekillendirdiğini açıklıyor. Fikirleriyle kendinden sonraki kuşaklara öncülük etmiş bir bilim insanı olan Mead en başta, cinsiyetler arasındaki farklılıkların değişmez olmadığını, ergenliğin stresli bir dönem olması gerekmediğini, ergen kızların yaşamlarının dikkate ve saygıya değer olduğunu ortaya koyuyor. Dahası, neredeyse yüz yıl öncesinden bize seslenen Mead, bizimkinden çok farklı ama daha eşitlikçi, barışçı ve yaşanmaya değer toplumların olduğunu göstererek, bizi kendi toplumumuz üzerinde düşünmeye çağırıyor.

ALFA

@alfakitap

alfakitap

alfakitap

www.alfakitap.com

ARKEOLOJİ